

@DÜNYA ƏDƏBİYYATI

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI
ANTOLOGİYASI

U16(4)
J 51

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

246897

İKİ CİLDDƏ

I CİLD

M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

Tartib edanı və
ön sözün müəllifi;

Zeydulla Ağayev
filologiya elmləri doktoru, professor

ISBN 978-9952-34-122-5

820.8-dc22
İngilis ədəbiyyatı – Antologiya

İngilis ədəbiyyatı antologiyası. İki cildə. I cild.
Bakı, "Şərq-Qərb", 2007. 336 səh.

Bu kitabı XVI-XIX əsrlər ingilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Uilyam Şekspir, Daniel Defo, Conatan Svift, Robert Berns, Valter Skott, Cere Qordon Bayron, Persi Bişi Şelli, Çarlz Dikkens, Luis Keroll, Brem Stoker, Robert Luis Stivenson və başqalarının əsərləri daxil edilmişdir.

«"Şərq-Qərb", 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

DUMANLI ALBİONUN SÖZ ÇƏLƏNGİ

Mübaləgəsiz demək olar ki, ingilis ədəbiyyatı dünyanın bədii söz xəzinəsinə ən zəngin töhfələr vermiş ədəbiyyatlardan biridir və Azərbaycan oxucusuna təqdim olunan bu ikicildlik əsərində həmin həqiqətin faktiki təsdiqi hesab oluna bilər. Bu ədəbiyyat Cefri Çoser və Uilyam Şekspir, Daniel Defo və Conatan Svift, Corc Qordon Bayron və Valter Skott, Çarlz Dikkens və Con Qolsuorsi, Bernard Şou və Somerset Moyem, Ceyms Oldric, Con Faulz və Harold Pinter... kimi onlarca şair, nasir və dramaturqu dünya oxucusuna boxş etmişdir.

Məkan etibarilə İngiltərəyə yaxın və uzaq olan bütün xalqlar Böyük Britaniya adalarında yaşayanların tarixi, adət və ənənəsi, xarakterik xüsusiyyətləri, ailə və cəmiyyəti və s. haqqında ilkin tanışlığa məhz bədii ədəbiyyat vasitəsilə nail olmuşlar.

Məlum olduğu kimi, bu gün dünyanın ən aparıcı dili statusunu qazanmış ingilis dilinin cəmi altı əsrlik tarixi vardır – XIV əsrdə Böyük Britaniyada rəsmi dövlət dili kimi fransız, elm, din və təhsil dili kimi latın dili işlənir, sayı yüzdən artıq olan yerli tayfalar isə öz dialektlərində danışdılar. Yalnız həmin əsrin ən böyük söz sorkordəsi olan Cefri Çoserin italyan və fransız dillərindən London dialektinə tərcümələr etməsi (paytaxtın dialekti daha populyar olduğundan həmi tərəfindən başa düşülürdü), bir qədər sonra isə öz əsərlərini həmin dialektə qələmə alması tədricən bu dialektin müstəqil dövlət dilinə çevrilməsi ilə nəticələndi. XVII əsrin axırlarında yaşamış məşhur ingilis tələpçisi və şairi Con Dryden nəhaq yerə deməmişdir ki, "Cefri Çoser ingilis dilinin banisidir".

İngilis poeziyasında realizmin banisi olan Cefri Çoser həm də dünya şeirinin ənənələrini Dumanlı Albiona gətirən ilk şair olmuşdur – Çosero qədər Böyük Britaniyada yaradılan poetik əsərlərdə ritm yalnız alliterasiya (bizim yarılmışlarda olduğu kimi, sətirdə vurğulu bir səsənin ritmik təkrarı) vasitəsilə əmələ gətirilirdi.

Beləliklə, yuxarıda adları çəkilmiş və çəkilməmiş onlarca, yüzlərcə ədəbi dənizə məhz son altı əsrin nümayəndəsidir; başqa sözlə desək, ingilis ədəbiyyatı Avropa qitəsində ən gənc ədəbiyyatdır.

Düzdür, XIV əsrdən qabaq Böyük Britaniyada "Orta əsrlər ədəbiyyatı" adlandırılan ədəbiyyat da (eramızın V-XIII əsrləri) mövcud olmuşdur, lakin o ədəbiyyat tarixə "Anqlo-Sakson" və "Anqlo-Norman"

ədəbiyyatı kimi daxil olmuşdur. Həmin dövr adalarda yaşayan xalqların və tayfaların (şotland, irland, kelt, saks, anql və s.) şifahi ədəbiyyat nümunələrinin yaranması ilə xarakterizə olunur. Anqlo-saksonların qəhrəmanlıq dastanı olan irihəcmli "Beavulf" əsəri o dövrdə yaranmışdır (osorin VIII və ya X əsrlərdə yazılması hələ də ədəbiyyatşünasların mübahisə obyektidir).

Qeyd etdiyimiz kimi, ingilis ədəbiyyatı Avropada ən gənc ədəbiyyatdır, lakin müasir dünyamızın ən aparıcı ədəbiyyatlarından birinə çevrilmişdir. Görəsən, az müddətdə qazanılmış bu keyfiyyət göstəricisi haradan qaynaqlanır?

Birincisi, ingilis ədəbləri tərəddüd etmədən dünya ədəbiyyatının, xüsusilə qədim latın, yunan və Roma söz xəzinələrinin məşhur mənbələrindən bəhrələnməyə başlamışlar. Yəni, bir sıra qələm sahibi mövzu axtarmaq üçün vaxt itirməmiş, hazır mövzulara bu və ya digər cür müdaxilə edərək öz əsərlərini yaratmışdır. Məsələn, Cefri Çoser öz şah əsəri olan "Kəntibəri nağılları"nı XIV əsrin məşhur italyan yazıçısı Ciovanni Bokkaççionun "Dekameron" əsərinin bərbəşə təsiri altında qələmə almışdır (əvvəlcə Çoser həmin əsəri London dialektinə tərcümə etmişdi). Və ya, Qərb İntibahının ən parlaq ədəbi siması olan U.Şekspir olduğu otuz yeddi pərsinin heç birində ədəbiyyata yeni mövzu gətirməmişdir – o, oxucu-tamaşaçıya yaxşı məlum olan mövzulara müraciət etmiş, yeni dialoqlar, monoloqlar qurmuş, əsərlərinə daha çox fəlsəfi-mənəvi dərinlik gətirməyə çalışmışdır.

İkincisi, ədəbiyyatın pərvərisi tapması İngiltərədəki siyasi-ictimai mühitlə bərbəşə əlaqəli olmuşdur. İngilis mədəniyyətinin tarixində İntibahın ikinci mərhələsi adlanan dövrə (XVI əsrin ikinci yarısı) həm də "Yelizaveta dövrü" və ya "Yelizaveta dramı dövrü" də deyirlər. Məsələ burasındadır ki, siyasi məsələlərdə və saray intriqlərində nə qədər qüdrət olsa da, kraliça I Yelizaveta elmin, mədəniyyətin, xüsusilə ədəbiyyatın çiçəklənməsində bir o qədər tərəqqipərvər və qurucu idi. Con Lili, Edmund Spenser, Robert Qrin, Kristofer Marlo və Uilyam Şekspir kimi dühalar məhz bu dövrün yetirmələridir. Onların hər bir əsəri kraliça tərəfindən yüksək qiymətləndirilir, yüksək qonorar verilən müəlliflər bir qayda olaraq saray məclislinə dəvət olunurdu. Müqayisə üçün deyək ki, çox da uzaqda olmayan İtaliyada isə hər hansı bir elmi kəşfə və ya cəsarətli osoro görə inkvizisiya məhkəmələri yaradıcı insanları diri-diri oda atırdı.

Bəzi lokal ziddiyyətlər kənara qoyularsa, qeyd etmək lazımdır ki, ingilis ədəbiyyatının sonrakı inkişafı I Yelizaveta dövründən aldığı pozitiv impuls əsasında getmişdir. Yəni, gözəl ənənə yaranmışdı, yalnız o ənənəni davam etdirmək qalırdı.

Üçüncüsü və bəlkə də ən başlıcası isə xalqın yetişdirdiyi və dünya moderniyatına boxş etdiyi fenomenal yaradıcı şəxsiyyətlərdir!

Azərbaycan oxucusuna iki cild altında təqdim olunan bu toplusda həmin ustad şairlərin, nasirlərin və dramaturqların əsərlərindən verilmiş nümunələrə yanaşı, adları o qədər də məşhur olmayan qələm sahibləri də bizimlə görüşə gəlir. Bu da təbiidir; axı, hər hansı bir ədəbiyyat təkcə zirvələrdən ibarət deyil, həmin zirvələr yüzrlərlə, minlərlə bir qədər "xırda kalibrli" şair və yazıçının çiyində dayanır...

İngilis ədəbiyyatı həm də ədəbi metodların və janrların müxtəlifliyi ilə həmişə öndə getməyə çalışmışdır. Məsələn, faciə janrı öz tarixini antik yunan ədəbiyyatından başlasa da, bu janrın sənət səviyyəsində yenidən təsdiqi məhz Kristofer Marlo və Uilyam Şekspirlə bağlıdır.

XVI əsrdə U.Şekspir, XVIII əsrdə Riçard Şeridan, XIX-XX əsrlərdə Bernard Şou komediya janrına yeni nəfəs vermişlər.

Dünya poeziyasında romantik vüsətə ən parlaq simalarından biri C.Q.Bayrondur. Ümumiyyətlə, romantizm dövrünün ingilis poeziyası oxuculara U.Bleyk, R.Berns, U.Vödzvort, R.Sauzi, P.B.Şelli kimi bənzərsiz şairlər silsiləsi boxş etmişdir. Bu ikicildlikdə erkən romantizm dövrünün nümayəndəsi Uilyam Bleyk, inco hissələrin tərənnümçüsü olan şotland şairi Robert Berns və poeziyasında inqilab ideallarını vəsf edən Persi Bişi Şelli Azərbaycan oxucusu ilə görüşə gəlir.

Tarixi roman janrında Valter Skott dünya ədəbiyyatında ən aparıcı simalardan hesab olunur. Ədəbiyyatşünaslar silsilə sosial romanlar müəllifi Çarlz Dikkensi nəhaq yərə "ağır artilleriya ustası" adlandırmır ki!

XIX əsrin qırxıncı illərində ABŞ şairi və nasiri Edqar Allan Po tərəfindən əsası qoyulmuş elmi fantastika və detektiv janrları da həmin əsrin son rübündə məhz ingilis qələm sahibləri tərəfindən inkişaf etdirilərək müstəqillik vəsiqəsi qazanmışdır. Elmi fantastika janrında Herbert Uellsin, detektiv janrında isə əvvəlcə Artur Konan Doyle, sonralar isə Aqata Kristinin xidmətləri dənilməzdir. XIX əsrin sonlarında meydana çıxmış simvolizm ədəbi metodunda isə ən öncül yerlərdən birini Oskar Uayld tutur.

Dünya ədəbiyyatında modernist cərəyanın ilk addımları da məhz ingilis ədəbiyyatında atılmışdır. Keçən əsrin onuncu illərinin axırlarında Ceyms Coys özünəməxsus üslubla ədəbiyyata yeni standartlar gətirdi. Zaman və məkan, habelə kompozisiya vəhdətini malik olmayan yeni üslubu bu əsərlər daha çox "şüür axını" epitetini qazandı.

Antimüstəmləkəçilik mövqeyi keçən əsrin ingilis ədəbiyyatı üçün aparıcı mövzulardan birinə çevrilmişdir. Bu istiqamətdə qələm çalan onlarca

müəllif arasında Azərbaycan oxucusuna ən doğma sayıla bilən yazıçı isə Ceyms Oldricdir. Bu ingilis nasirinin bütün roman, povest və hekayələrdəki hadisələrin məkanı Asiya və Afrika ölkələri, əksər hallarda isə ərəb dünyasıdır. Bütün bu əsərlərdə C.Oldric imperialist dairələrin həmin ölkələrdə həyata keçirdiyi qəsbkarlıq siyasətinə kəskin etirazını bildirərək, yerli xalqların azadlıq və müstəqillik ideallarının tərəfində dayanır.

Ən fundamental əsərlərindən biri olan irihəcmli "Diplomat" romanını isə C.Oldric Cənubi Azərbaycan xalqının müstəqillik uğrunda apardığı ölüm-dirim mübarizəsinə həsr etmişdir. 1949-cu ildə çapdan çıxmış bu romanda 1945-ci ildə qurulmuş Azərbaycan Demokratik Respublikasından və imperialist dairələrin eybəcərəsinə müdaxiləsindən sonra onun süqutundan bəhs olunur. Həmin hadisələrin canlı şahidi olmuş C.Oldric öz romanında azərbaycanlılara xas olan bir sıra nəcib keyfiyyətlərdən söz açmış, mərd və mübariz turanlı obrazları yaratmışdır.

İllər keçsə də, Ceyms Oldricin Cənubi Azərbaycan regionuna olan marağı söngiməmiş və o, "Diplomat" romanının davamı kimi 1972-ci ildə "Silahlı sərəsərlər" romanını qələmə almışdır. Romandakı ədəbi qəhrəmanların bir çoxu bizə "Diplomat"dan yaxşı məlumdur, lakin burada hadisələrin əsas məkanı kimi İrəvan qəb vəşətirilmişdir.

Keçən əsrin bütün qlobal hadisələrinin fəal iştirakçısı olmuş Böyük Britaniya yazıçıları təbi olaraq müharibə və sülh problemlərinin üzərindən sükutla keçməmişdir. Həm birinci, həm də daha artıq dərəcədə ikinci cahan savaşlarına həsr edilmiş ədəbi əsərlərin zəngin cərgəsini xüsusilə cənub-şərqi Asiya regionunda imperialist dairələri tərəfindən yerli xalqlara sındırılmış vətəndaş müharibələrindən bəhs edən əsərlər təməllənmişdir. Həmin əsərlərdən gələnlərin ümumi qonaq belədir ki, dünyanın hansı nöqtəsində savaş gedirsə, onun arxasında imperialist dairələrin çirkin niyyətləri dayanır...

Bir sıra əsərlərdə isə müharibənin insana, fərdə vurduğu sağalmaz yaralardan bəhs edilir. Bir qayda olaraq belə psixoloji əsərlərin qəhrəmanları müharibənin ölümə məhkum etdiyi məğlub insanlardır. Belə əsərlərin müəllifləri öz ədəbi obrazlarını minbir məşəqqətə ducar etməklə bu cür ölümlərə qarşı nifrət dolu etirazlarını bildirirlər. Bu isə eləmyə ilə hər cür müharibələrə olan sənətkar etirazdır. Bu baxımdan təkcə Con Somerfildin "Ölmək asan deyil" hekayəsi ilə tanışlıq kifayət edərdi...

XX əsr ingilis ədəbiyyatı bir sıra ədəbi simalarla zəngin olsa da (təkcə Con Qolsuors və Qrəham Qrinin adlarını çəkməli kifayət edərdi), burada biz daha çox klassik əsərlərin layiqli davamını görürük. XX əsr dünyaya ədəbiyyatının ən güclü hekayə ustalarından sayılan Somersət Moyem

"qadın qəlbinin sərrafı", Con Faulz "psixoloji romanlar ustası", Harold Pinter isə absurd teatrın ön aparıcı siması hesab edilir. Sonuncuya 2005-ci ildə Nobel mükafatı verilməsi hamının böyük təəccübünə səbəb oldu; axı, indiyə kimi dram əsərləri Nobel mükafatına təqdim edilmirdi...

Azərbaycan tərcümə məktəbi XIX əsrin son dekadəsindən başlayaraq (Həşim bəy Vəzirov U.Şekspirin "Hamlet" faciəsini tərcümə etmişdi) ardıcıl surətdə ingilis ədəbiyyatına müraciət edir. Bir sıra nailiyyətlərimiz göz qabağındadır. Son dövrlərdə çapdan buraxılmış U.Şekspirin əsərlərinin ikicildliyi (orada U.Şekspirin 154 soneti və əsas pyesləri yer almışdır, bu ikicildlikdə isə ingilis ədəbinin poetik irsindən nümunələr oxuculara təqdim olunur), C.Q.Bayronun altı poemasının yer aldığı toplusu, Ç.Dikkensin "Oliver Tvistin macəraları" romanı və digər nəşrlərlə yanaşı, folklor nümunələrindən və müxtəlif şair, yazıçı və dramaturqların əsərlərindən ibarət olan bu ikicildlik də xalqımızın ingilis ədəbiyyatına olan böyük marağından xəbər verir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ögər əvvəllər həmin əsərlər yalnız rus dili vasitəsilə dilimizə tərcümə olunurdusa, keçən əsrin altmışıncı illərindən başlayaraq mütərcimlərimiz birbaşa orijinala müraciət edirlər. Bu prosesin gələcəkdə də sabit surətdə davam edəcəyinə inanırıq.

Xüsusilə ön müasir ingilis ədəbiyyatı nümunələrinin dilimizə tərcüməsinə ehtiyac yaranmışdır. Axı, Dumanlı Albionun bədii söz sənəti hələ də dünya oxucusunu heyrləndirməkdə davam edir...

Zeydulla Ağayev

filologiya elmləri doktoru, professor

İNGİLİS XALQ NAĞILLARI

MÜDRİK QOTAMLILAR

Qotam şəhərində yaşayanların hamısı axmaq adamlardır. Lakin onlar özlərini olduqca ağıllı, müdrək adam hesab edirlər.

İndi qulaq asın, görün, onlar necə axmaqdırlar.

Günlərin birində bir nəfər qotmalı bazara qoyun almağa gedir və körpüdə keçərkən bazardan qayıdan başqa bir qotamlıya rast gəlir.

– Qonşu, hara belə gedirsən?

– Bazara qoyun almağa gedirəm.

– Qoyun almağa? Bəs onu çaydan necə keçirərsən?

– Sən də qəribə adamsan ha, qonşu! Burada nə çətin iş var ki! Özüm necə keçirəmsə, qoyunu da eləcə körpünün üstü ilə keçirəcəyəm.

– Ancaq keçirə bilməzsən!

– Keçirərəm!

– Keçirə bilməzsən.

– Keçirərəm!

Bu axmaqlar elə çıxırırdılar ki, elə bil qoyun artıq körpünün üstündədir.

– Ey, ey! Sən özündən çox çıxma! Qoyuncıqazı hürküdərsən, birdən çaya tullanar.

– Nə olar, qoy tullansın! Onsuz da o buradan keçə bilməyəcək.

Onlar qışqırdılar, bağkırdılar, axırda mərc gölməyi qərara aldılar. Lakin bu zaman onlara, atın üstündə bir kisə un aparın üçüncü bir qotamlı rast gəldi.

– Ey səfəhlər! – deyə o mübahisə edənlərə çıxırdı. – Niyə bağırırsınız? Yaxşısı budur kisəni qaldırmaqda mənə kömək edin.

Onlar kisəni atdan düşürdükdən sonra o, bütün unu çaya boşaldıb soruşdu:

– İndi isə tapın görək kisədə nə qədər un vardı?

– E-e-e, qonşu! Sən lap bizi ələ salırsan. Özün görürsən ki, kəsə tamam boşdur, – deyə hər iki axmaq birdən dilləndi.

– Düz cavab verdiniz! Bax sizin başınız da belə boşdur! Qoyun üstündə mübahisə edirsiniz, halbuki, heç bir qoyun-zad yoxdur, – deyə üçüncü qotamlı güldü.

Bundan başqa belə bir hadisə də olmuşdur.

Qotamlılar şəhərlərində yazda da, qışda da həmişə ququ quşunun oxumasını istəyirdilər. Onlar baş meydanda at üçün tikilən ağıl kimi bir ağıl tikdilər. Sonra onlar meşədən ququ quşunu tutaraq onu bu ağıla saldılar və dedilər:

– Burada oturub bütün ili bizim üçün oxu! Əgər oxumasan, biz sənə nə yemək, nə də içmək verəcəyik!

Bunu deyib getdilər. Ququ quşu isə çox fikirləşmədən qanadlarını çalaraq uçub getdi. Axı ağılın damı yox idi!

– Yaman kələkbaz quşdur! – deyə qotamlılar təəccübləndilər. – Hotta ağıldan da qaçdı. – Onlar başqa bir ququ quşunu tutub onun üçün daha hündür ağıl tikməyi qərara aldılar.

“Belə ağıldan o heç cürə qaça bilməz!” – deyə onlar düşündülər.

İndi isə mən sizə bir qotamlının bazara, pendir satmağa getdiyini danışacağam.

Əvvəlcə o pendirləri böyük bir səbətə qoyub apardı. Lakin təpədən aşağı enərkən pendirlərdən biri düşüb aşağı yuvarlandı. Onda qotamlı səbətindəki bütün pendirləri götürüb bir-birinin dalınca yamacla aşağı yuvarlatdı.

– Bəs belə! Mən bilmirdim ki, siz belə yaxşı qaça bilirsiniz! Gedin, özünüz bazara gedin! Mən isə arxanızca özüm üçün asta-asta gələm. Amma, qaçıb eləməyin ha! Məni bazarın yanında gözləyin.

O, beləliklə, yoluna davam etdi.

Bazarda o pendirdən heç bir əsər-ələmət görmədi: onlar təpədən necə yuvarlanmışdısa, eləcə də öz yerlərində düşüb qalmışdı.

Qotamlı isə bazarda o yan bu yana qaçır və qışqırırdı:

– Mənim pendirlərim haradadır? Hanı mənim pendirlərim?

– Axı kim onları bura gotirib? – deyə bir adam ondan soruşdu.

– “Kim, kim”! Heç kim! Mənim pendirlərim özləri qaçıb gələ bilmir!

– A-h-a-a! – deyə o adam cavab verdi. – Hə, əgər qaça bilirsən, deməli, harasa uzaqlara qaçqıblar. Yəqin ki, onlar artıq Yorka yaxınlaşırlar, sən isə hələ də buranı axtarırsan.

Qotamlı tez bir at alıb, Yorka tərəf çapdı. O, əlbəttə, pendirlərini orada da tapmadı.

Beləliklə onların harada itib-batdıqlarını heç kəs bilmir.

ARZU ÜZÜYÜ

Biri vardı, biri yoxdu, bir kəndli vardı. O, nə qədər işləsə də yenə kasıb idi. Bir gün yer şumlayıb qurtarhaqurtarda onun yanına bir qadın gəlib dedi:

– Kasıblığın daşını atmaq üçün sənə bir məsləhət verəcəyəm: gündoğana tərəf get. Meşədə bütün ağaclardan uca və kənar yerdə bitmiş palıd kəsib yerə yıxarsan, sonrası ilə işin olmasın, homin vaxtdan dünyanın ən xoşbəxt adamı olacaqsan.

Kəndli böyük bir ümidlə gəlib qadının dediği yeri tapdı. Dərhal öz iti baltasını çıxarıb nəhəng palıd kəsməyə başladı. Onun budaqlarında quş yuvaları, yuvalarda isə ötcə balalar vardı. Bir azdan palıd gurultu ilə yerə yıxıldı. Yuvaların birindən iki yumurta düşdü. Yumurtanın birindən qızıl üzük, o birindən isə qoribə bir quş çıxdı. Quş dərhal üzüyü dimdiyinə keçirdi. Kəndli onu götürüb geri qayıtdı. Balaca quşcuğaz günü-gündən böyüyür və gözəlləşirdi. Bir gün o, kəndliyə dedi:

– Məni azadlığa çıxartdın, ömrüm boyu sənə minnətdar olacam. İstəyirəm ki, bu üzüyü sənə bağışlayım, zahirən adı üzüyə bənzərsə də belə deyil: o, arzu üzüyüdür! Barmağına taxıb nə arzulasan, ona nail olacaqsan. Ancaq bir şey arzulamalısən. Elə şey arzula ki, sonra peşman olmasan. Axı üzük bir arzunu yerinə yetirəndən sonra adı üzüyə çevriləcək.

Quş bu sözləri deyib gözəndi.

Kəndli üzüyü barmağına taxıb məşhur zərgərin yanına getdi.

Üzüyü ona göstərib dəyərini soruşdu. Zərgər dedi:

– Dəyəri nə olacaq – çox ucuz üzükdür!

Kəndli dedi:

– Xeyr, bu adı üzük deyil – arzu üzüyüdür! Onun dəyəri dükandakı üzüklərdən xeyli bahadır!

Kəndli bildi ki, zərgər onu aldatmaq istəyir.

Hava qaralırdı. Zərgər kəndliyə dedi:

– Artıq gecədir, yaxşı olar ki, qalib bizdə gecələyəsən, səhər tezdən evinə yola düşərsən.

Kəndli zərgərgildə gecələməli oldu.

Zərgər kəndlini yuxuya verib sehrli üzüyü oğurlamaq istəyirdi. Yemək-ichmək gətirib gözəl bir qonaqlıq düzəltdi. Zərgərin hiyləsindən xəbərsiz olan kəndli şərab içib onunla köhnə dost kimi şirin söhbətə başladı. Bir azdan çox yorulduğundan kəndli yuxuya getdi. Zərgər kəndlinin yuxuya getdiyinə əmin olduqdan sonra dükanın adı üzüklərdən birini onun barmağına taxdı, sehrli üzüyü isə çıxarıb özünə götürdü.

Səhər kəndli çay-çörəkdən sonra evinə yola düşdü. Açıq göz zərgər arzu üzüyünü götürüb dükana qaçdı. Qapını bərk bağlayıb dedi:

– İstəyirəm ki, yüz min qızılıml olsun!

Zərgər sözünü qurtarar-qurtarmaz göydən yağış kişi qızıl onluqlar yağdı. Qızıl pullar onun qoluna, başına, bədəninin hər yerinə elə yağdı ki, zərgər az qalırdı yerə yıxılısın. Axırda belə oldu: zərgər haldan düşüb qızılıların altında qaldı. Ancaq qızıl yağışı hələ də yağdı. Ağırliğa tab gətirməyən dükanın qapısı qırılıb dağıldı. Dəhşətli səsdən vahiməyə düşən qonşular küçəyə axışib gördülər ki, zərgərin özü də, dükanı da qızıl onluqların altında qalıb. Zərgər ölmüşdü. Adamlar dedilər:

– Adamda da bu qədər qızıl olarmı? Gör zərgər nə qədər xəsis imiş ki, bu qədər qızıl toplaya bilib!

Ömürlərində bu qədər qızıl görməyən qonşular və yolla ötənlər ciblərini qızılıla doldurub dağılıdılar.

İndi sizə kimdən xəbər verim, kəndlidən. O, gəlib evinə çıxdı və sehrli arzu üzüyü barədəki əhvalatı arvadına danışdı.

– Görürsənmi indi nə qədər xoşbəxt adamlar! Ancaq bir şey var ki, arzumuz tələsməliyik. Bəxtimiz yaman gətirmişdir, indi görək ondan ağıllı istifadə edək.

Kəndlinin arvadı çox sevinib dedi:

– A kişi, gəlsənə bir parça torpaq arzu edək. Bu bütün arzulardan yaxşıdır. Torpağımız olsa, hər şey öldə edə bilərik!

Kəndli dedi:

– Bilirsen, arvad, arzun pis deyil, ancaq bir şey var ki, biz bundan da yaxşı şey arzulaya bilərik. Həm də mənə elə gəlir ki, bir parça torpağı özümüz öldə edərik.

Beləliklə, onlar gərgin işləyib bir parça torpaq öldə etdilər. Bir gün arvad dedi:

– A kişi, bir parça torpağı işləməklə öldə edə bildik, üstəlik arzumuz da durur. İstəyirsən gəl bir inək və bir at arzu edək. Onda güzəranımız daha yaxşı olar.

Kişi dedi:

– Yox, ay arvad, gəl arzumuzu elə boş şeylərə sərf etməyək. At və inəyi elə-belə də ala bilərik!

Onlar yenə də gərgin işləyib həmin ilin məhsulu ilə at və inək aldılar. Kişi dedi:

– Gördünmü, arvad, atla inəyi işləməklə aldıq. Üstəlik arzumuz da qalır. Biz yaman xoşbəxt adamlar!q

Arvad bərk hirsələnib erinə dedi:

– Sənin yerinə kim olsa indiyə qədər məşhur kral olmuşdu. Bir sehrli üzüklə nə edəcəyini bilmirsən!

Kişi dedi:

– Sən arzu sarıdan narahat olma, hər şey qaydasında olacaq. Hələ ömrümüz qabaqdadır. Həmin arzunu da nə vaxtsa həyata keçirəcəyik! Arzumuz tələssək, onda çox şeyi itirə bilərik. İndi, əziz arvadım, tələsmə, ən yaxşı arzu haqqında düşün. Ən yaxşı arzu tapana kimi fikirləşməliyik!

Əslinə baxsan kişi haqlı idi, üzük onların birçə arzularını yerinə yetirə bilirdi. Ona görə də tələsməyə dəyməzdi, çox şeyi itirə bilirdilər.

Ər-arvad bütün günü işləyir və yaxşı məhsul toplayırdılar. Axsamlar kəndli qolyanını odlayıb evyanda yaşlı kişilərlə söhbət edirdi. İllər keçir, onların uşaqları böyüyüb boya-başa çatır, özləri isə qocalırdılar. Ancaq hələ də üzükdən heç nə arzu etməmişdilər. Bəzən arvad rixəndlə kişiye deyirdi:

– Yox, mənəm əzizim, arzu ilə tələsmək olmaz, bizim vaxtımız çoxdur, ömür-gün qabaqdadır...

Arvad bir müddət üzük söhbətini unudu. O haqda danışmadı. Doğrudur, kişi tez-tez üzüyü çıxarıb barmağına taxır, nəso yoxlayırdı. Ancaq arvad buna əhəmiyyət vermirdi. Beləliklə, qoca kişi və arvadı uzun ömür sürdülər. Bir vaxt gördülər ki, saç-saqqalları tamam ağarıb, xeyli qocalıblar. Mehriban ər-arvad eyni gündə də vəfat etdilər. Oğul-uşaqları bu qərara göldilər ki, sehrli arzu üzüyünü atalarının barmağından çıxarmasınlar.

– Qoy, atamız onu öz barmağında aparsın, – dedilər, – onun bu üzükdən çox xoşu gəlirdi. Anamız da gözü o üzükdə idi... Bəlkə də anamız cavanlığında onu atamız hədiyyə verib.

Uşaqlar üzüyü atalarının barmağından çıxarmadılar.

Ata həmişə onu arzu üzüyü bilirdi. Əslində o nə arzu, nə də sehrli üzük idi... Ancaq gördünüz ki, həmin üzük onlara nə qədər xoşbəxtlik gətirmişdi! Elə buna görə də deyiblər ki, pis şeyin yaxşı əllərdə olması, yaxşı şeyin pis əllərdə olmasından daha yaxşıdır!

BEŞ QARDAŞ

Biri vardı, biri yoxdu, qədim zamanlarda beş qoribə qardaş vardı. Onlar anaları ilə dəniz sahilindəki balaca evlərində yaşayırdılar. Qardaşlar bir-birinə çox oxşayırdılar. Onları bir-birindən seçmək olmurdu. Bu qoribə qardaşların qoribə məhərdələri var idi.

Birinci qardaş dənizin suyunu birdəfəyə sümürüb qururdu, oradakı bütün canlıları asanlıqla öldürürdü. Balıq tutmaq üçün tilovdan istifadə etməz, kimsədən kömək ummazdı. Camaat onun tutduğu nəhəng balıqları çox sevən, belə asanlıqla balıq tutmasını səbəbi ni öyrənməyə can atardılar. Lakin o, bu sirri heç kimə açmazdı.

İkinci qardaş bədəncə o qədər pəzəvəng idi ki, qorxusundan heç kim ona deyib-dolaşmazdı. Əlləri, ayaqları, başı, bir sözlə bədəninin hər üzvü çox iri və ağır idi. O, heç bir qorxu hiss etmədən, bütün günü timsahlarla, divlərlə oynayırdı. Bəzən də əlini, yaxud da ayağını onların ağzına soxardı. Bu vəhşilər ona toxunmazdılar. Elə buna görə də o, heyvanxanada işləyirdi.

Üçüncü qardaşın qılqaları nərdivan kimi çox uzun idi. İstədiyi vaxt ayaqlarını ən dərin dənizin dibinə qədər uzada bilir, bəzən isə altına yıxıb gizlədirdi. O, ayaqlarını meşədə açsaydı, kənardan görünər deyərdilər: yoqin uzun ağaclardan biridir.

Dördüncü qardaş oddan-alovdan, istidən qorxmaz, ən alovlu tonqalların içinə girir və orada yatıb qalardı. Günlərin bir günü dördüncü qardaş bərk yorulduğundan yatmaq istəyir. Evində nəhəng bir tonqal qalayır, alovun içində yatır. O, yuxuya getdikdən sonra evi od tutub yanır. Səhər yuxudan ayılıb özünü geniş dənizlikdə görür. Dərin düşüncələr içində öz-özünə deyir: "Ola bilməz ki, evim tonqalda yamış olsun. Yox, yox, mənim evimi hansı tonqal yandıra bilər ki?..."

Beşinci qardaş oddan-alovdan qorxmaz və havasız yerdə yaşaya bilirdi.

Bələliklə, uzun illər beş qardaş öz sevimli anaları ilə firavan həyat sürürdülər. Qardaşlar işsiz qalmağı sevməz, hərəsi bir işin qulpundan yapışardı. Hər səhər yerindən duran kimi birinci qardaş balıq ovuna gedər, ikinci qardaş heyvanxanaya yollanardı. Üçüncü qardaş uzun ayaqlarını sallayar və ən uzun ağacların başından lazımı meyvələri toplayardı. Dördüncü qardaş isə ölkədə baş verən bütün yangınları söndürməklə məşğul olardı. Axı o oddan qorxmurdu, elə deyilmi?

Günlərin bir günü balaca qardaş özü üçün kiçik bir ev tikdirir. Ancaq evə pəncərə qoydurmur. Axı o, havanı sevmirdi, elə deyilmi? Qardaşlar çox firavan yaşasalar da, dordsiz adam olmaq deyiləb. Bu məhraban ailənin də dərdi vardı: adamlar, onların yanına gələr və böyük qardaşın balıq tutmasının sirrini öyrənməyə çalışırdılar. Qardaşlar və anaları isə bu sirri açmaqdan qorxardılar. Adamlar deyərdilər:

– Uzun illərdir yanınıza gəlirik ki, bu sirri bizə açasınız. Siz isə boyun qaçırsınız. Belə getmə sizi zindana saldırmalı olacağıq!

Böyük qardaş görür ki, bu dəfəki söhbət çox ciddidir, xeyli fikirləşəndən sonra öz-özünə deyir: "Yox, bu sirri açmalı olacağam. Yoxsa bizi zindana salarlar". Odur ki deyir:

– Yaxşı, sabaha qədər möhlət verir və uşaqlarınızı yanıma gəndərin, sirri onlara açaram.

Böyük qardaş bütün gecəni çarpayısında o yan-bu yana çevrildi, yata bilmədi. Səhəri dirigözlü açdı.

Bir gündən sonra kişilər və uşaqlar böyük qardaşın yanına gəldilər.

Böyük qardaş soruşdu:

– Siz doğrudanmı dənizdəki bütün nəhəng balıqları tutmaq istəyirsiniz?

– Bəli, bəli! – deyə oğlanlar bir ağızdan qışqırdılar, – biz istəyirik ki, bu sirri bizə açasınız.

– Yaxşı bu sirri sizə açaram, ancaq bir şərtim var: mən qısa bir müddətə dənizin suyunu ağzıma alacağam, siz həmin vaxt özünüzdə dənizin dibinə atıb istədiyiniz balıqları tutmalısınız. Unutmayın ki, suyu ağzımda çox saxlaya bilmərəm. Ona görə də hamılıqla işarəmi gözləməlisiniz: işarə edən kimi dənizin dibindən kənara çıxmalısınız. Şərtim əməl etməsəniz, məhv olacaqsınız. Təkrar edirəm: gözünüzü məndən çəkməyin!

– Oldu, oldu! – deyə uşaqlar bir ağızdan qışqırdılar. Bir göz qırpımında böyük qardaş dənizin suyunu ağzına aldı. Uşaqlar dərhal

246894

dənizin dibinə cumdular. Onlar birinci dəfə idi ki, belə gözəl mənərə gördülər. Dənizin dibindəki hər şey yeni və maraqlı idi...

Uşaqlar elə həvəslə işləyir və balıq tuturdular ki, böyük qardaşın şortini tamamilə unutmuşdular. Böyük qardaş onlara nə qədər baxsa da uşaqlardan heç biri başını qaldırıb ona baxmadı. Böyük qardaş ölini nə qədər yuxarı qaldırıb işarə etsə də uşaqlar görmədilər. Böyük qardaş bilmirdi neyləsin: axı su ağzından töküləcək, uşaqlar dənizdə həlak olacaqlar. Valideynlər gəlib uşaqlarını tələb edəcəklər. İstədi ki, qışqırıb uşaqları dənizin dibindən çıxarsın. Bu, mümkün deyildi: o, ağzını açıb uşaqları səsləse, dənizin suyu ağzından yərə töküləcək və uşaqları məhv edərdi. Böyük qardaş çox yorulmuşdu. Öz-özünə deyirdi: "Ah, gör məni nə kimi bədbəxt hadisələr gözləyir!" O var gücünü toplayıb hər iki ölini yuxarı qaldırdı, uşaqlara axırncı işarəni elədi. Ancaq bu da faydasız oldu. Yorulub taqətdən düşmüş böyük qardaş dənizin suyunu buraxdı. Oğlanlar dalgalar arasında çırpınıb həlak oldular. Böyük qardaş bir qədər özüne gəldikdən sonra uşaqları xilas etmək üçün dənizin suyunu yenidən ağzına yığmaq istədi. Lakin heç bir şey edə bilmədi...

O dərhal şəhərə yollandı. Yol boyu uşaqların atalarına nə cavab verəcəyi barədə düşünür, heç bir çıxış yolu tapa bilmirdi.

"Yox, məni xatadan heç nə qurtara bilməyəcək – deyə qəti qorara gəldi. – Məni zindan, dəhşətli zindan gözləyir".

Böyük qardaş az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, axır gəlib həmin şəhərə çatdı. Şəhərə girər-girməz gördü ki, qarşıdakı yolum konarında bir dəstə adam durub, yol gözləyir. Böyük qardaş gördü ki, bu adamlar dənizdə boğulan uşaqların valideynləridir, oğlanlarının yolunu gözləyirlər. Kişilər bir ağzından qışqırdılar:

– Hə, özüdür ki var! Oğullarımız hanı, niyə gəlib çıxmayıblar? Bu qədər balıq tutmaq olar?

Böyük qardaş bilmədi ki, onlara nə cavab versin. Hadisəni olduğu tək danışdı. Qəzəblənmiş valideynlər böyük qardaşı didib-parçalamaq istədilər. Bir ağzından qışqırdılar:

– Yox, öldürmək lazım deyil, biz onu hakimin yanına aparmalı və bütün hadisəni olduğu tək danışmalıyıq. Qoy, onun cəzasını hakim versin!

Dərhal adamlar yığışib hay-həşir sala-sala böyük qardaşı hakimin hüzuruna gətirdilər. Hakim böyük qardaşa işarə ilə dedi:

– Söylə görək nə günahın var ki, səni buraya gətiriblər?

Böyük qardaş hadisəni hakimə danışdı. Hakim yaman hirsəndi və qəzəbindən bığlarını gəmirməyə başladı.

– Bu yaxşı hadisə deyil! – dedi. – Səni bu şertlə evə buraxıram ki, səhər tezdən burada olasan: boynunu vurduracağam.

Böyük qardaş dedi:

– Adil hökmdar, mənə birçə günlük möhlət verin, gedib qoca anamla görüşüm, məndən nigaran qalmasın. Sonra gələrdəm boynunu vurarsınız.

Böyük qardaş sarayı tərk edib, uca-uca dağlar aşdı, uzun-uzun deryalardan keçdi, vadilər dolaşdı və nəhayət, gəlib evlərinə çatdı. Başına gələn hadisəni anasına danışdı. Ana gördü ki, oğlunu ölüm cəzası gözləyir. Çox həyəcanlandı, balasını bu cəzadan qurtarmaq üçün fikir dünyasının hər guşəsinə gəzdi, fikri qanadlı quşlar kimi səmanın ən qaranlıq yerlərində, uzaq-uzaq vadilərdə, dərindən-dərindən immanlarda gəzdi, nəhayət, oğlu üçün çıxış yolu tapdı. Ana dedi:

– Səni ancaq kiçik qardaşın xilas edə bilər. O, çox nəhəng, həm də ağırdır. Hakimin yanına onu göndərməliyik. Vaxt itirmədən balaca qardaşını tapıb gətirməlisən.

Böyük qardaş kiçik qardaşı tapıb anasının yanına gətirdi. Kiçik qardaş anası ilə hal-əhal tutub dedi:

– Ana, nə desəniz, canla-başla yerinə yetirəcəm, buyurun, deyin. Ana böyük qardaşının başına gələn hadisəni danışdı.

Kiçik qardaş məsələdən aqah olub dedi:

– Ana, can-başla öz qardaşımı özəz etməyə hazırım. Onlar məni heç vaxt öldürə bilməzlər. Öldürsələr belə sizin sözlünüzdən çıxmaram. Xudahafiz, mən getdim!

Kiçik qardaş az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, nəhayət, gəlib hakimin yanına çatdı. Hakim bir oğlana, bir də saatına baxıb hər şeyin yerli-yerində olduğunu gördü. Sonra omr etdi ki, oğlanın boynu vurulsun. Hakimin hüzuruna gələn bütün adamlar bir ağzından qışqırdılar:

– Baş kösilin! Boynu vurulsun! Bu ədalətli hökmdür!

Bu an əyri qılıncları gün tək parlayan cəlladlar kiçik qardaşın üstünə cumdular. Vur ki, vurasan! Kiçik qardaşa endirilən zərbələrin səsinə qulaq tutulurdu. Uşaqların valideynləri çox sevinirdilər ki, bu ədalətli cəzadır. Ancaq bu mənərəni görə, eşidən bütün canlılar, hotta göydə uçan qayğısız quşlar da qanad saxlayıb, dinləyir, belə bir dəhşətli cəzaya nifrət edirdilər. Onlar bilmirdilər

ki, bu cür iti qılınclar, güclü zərbələr, bir sözlə heç bir şey kiçik qardaşı no yaralaya, nə də ondan bir damcı qan çıxara bilər. Cəlladlar nə qədər vursalar da kiçik qardaşın tükü belə törpənmədi. Vəziyyəti belə görün cəlladlar qərara gəldilər ki, hakimin yanına gedib, məsələni ona danışsınlar. Camaat hakimin yanına gəlib hadisəni danışdı. Kiçik qardaşı sağ-salamat görün hakim yamanca qəzəbləndi.

– Necə olur ki, bu qədər cəllad bir nəfərin başını kəse bilməyib? Sonra da camaata üz tutub dedi:

– Həə, indi nə buyurusunuz, hansı cəzayı vermək haqqında düşünürsünüz, buyurun deyin. – Onu dənizə atmaq lazımdır! Bu cəzadan yaxa qurtara bilməz! Bu, uşaqlarımızın haqlı intiqamı olacaqdır! – deyər camaat bir ağızdan çısqırdı.

Hakim dedi:

– Siz danıxmayın, elə də edərək! – Sonra cəlladları çağırıb əmr etdi ki, onu aparıb uzaq və ən dərin bir deryaya atsınlar. Hökmü eşidən kiçik qardaş hakimə dedi:

– Ey adil hökmdar, bircə xahişim var: icazə verin bir günlüyə evə gedib qoca anamla sonuncu dəfə görüşüm. Yoxsa anam nigaran qalacaq.

Kiçik qardaşın xahişi hakimin, camaatın xoşuna gəldi. Hakim dedi:

– Ananla vidalaşmağa get, ancaq unutma ki, deyilən vaxt burada olmasan, cəzanı birəbeş artacaqdır!

Kiçik qardaş gəlib əhvalatı anasına danışır. Ana oğlunu bu cəzadan qurtarmaq üçün yollar axtarır. Axırda deyir:

– Oğlum, məsləhətini belədir: vaxt itirmədən üçüncü qardaşımı tapıb gətirməlisən, Səni ancaq o xilas edə bilər. Hakim sizi bir-birinizdən seçə bilməz.

Ananın sözü qurtarar-qurtarmaz ortancıl qardaş üçüncü qardaşın dalınca getdi.

Üçüncü qardaş ananın yanına gəlib dedi:

– Anacan, sizin tapşırıgımıza görə gəlmişəm. Nə desən canbaşı yerinə yetirəcəyəm.

Ana olmuş əhvalatı ona danışdı və dedi:

– Oğlum, sən dənizdən qorxmursan, ona görə də gedib qardaşının əvəzində cəza çökməlisən. Əks halda, kiçik qardaşımı ölüm gözləyir.

Ana sözünü qurtaran kimi üçüncü qardaş dedi:

– Ana, mən hazır!

Üçüncü qardaş hakimin yanına gəlib dedi:

– Möhtərəm hakim, öz cəzayı almağa gəlmişəm.

Hakim bir oğlana, bir saata baxdı və hər şeyin öz qaydasında olduğunu görüb dərhal hökmü oxudu: “Deryaya atılıb öldürülsün”.

Camaat bir ağızdan çısqırdı:

– Bu, ədalətli hökmdür, qoy o da bizim uşaqlarımız kimi deryada boğulub ölsün!

Bir göz qırpmında cəlladlar yığışb üçüncü qardaşı gəmiyə mindirdilər və uzaq səfərə yola düşdülər. Qırx gün, qırx gecə yol getdikdən sonra gəlib ən dərin və kimsəsiz deryanın sahilinə yetişdilər. Cəlladlar üçüncü qardaşı itələyib deryaya atdılar. Onlar gedib hökmün yerinə yetirildiyini bildirdilər. Hakim də, camaat da elə bildi ki, üçüncü qardaş məhv olmuşdu. Bu cür dərin deryada salma qalmaqlar?

İndi sizə üçüncü qardaşdan xəbər verim. Cəlladlar geriyyə dönən kimi üçüncü qardaş tədbiri anı dedi ki, öz uzun ayaqlarını sallayıb dənizin dibinə qədər uzadıb, başını suyun üzünə çıxardı. Ucsuz-bucaqsız ümmənı seyr etməyə başladı. Gəminin və cəlladların artıq gözdən itdiyini görüb geriyyə qayıtmağa hazırlaşdı. Sizə kimdən deyim – hakimdən.

İş elə gətirdi ki, elə bu vaxt hakim həmin deryanın kənarı ilə harasa gedirdi. O, üçüncü qardaşı sağ-salamat görüb cəlladlara əmr etdi ki, geriyyə qayıdıb onu hakimin hüzuruna gətirsinlər. Cəlladlar üçüncü qardaşı güclə qaldırıb gəmiyə mindirdilər. Bir qədər getdikdən sonra hakim sözü başladı:

– Camaat gördünüz ki, bu adamı öldürmək çox çətindir! O, hər bir cəzadan yaxa qurtarır. Bəs indi nə fikirləşirsiniz? Ona necə cəza vermək lazımdır ki, bir daha yaxa qurtara bilməsin?

Keyli müddət sakitlik yarandı, sonra işə camaatın arasından bir nəfər ayağa durub dedi:

– Onu tonqala atm, yanib getsin, bundan ağır cəza ola bilməz. “Tonqala atılsın! Tonqala atılsın!” – deyər hamı səs-səse verdi. Başqa birisi dedi:

– Yox, elə deyil, onu tonqala salsanız, uzun ayaqlarının üstə qalxar və oddan çıxar. Başqa cəza tədbiri fikirləşmək lazımdır.

Ancaq adamlardan biri dedi:

– Yox, elə deyil, o ayaqları üzərinə də qalxsa fərqi yoxdur, onsuz da od tutub yanar və kül olar.

Hakim dedi:

– Elə isə gəlin, hökmü sabaha saxlayaq!

Vəziyyəti belə görcək üçüncü qardaş dedi:

– Möhtərəm hakim, sizdən bir xahişim var: siz hökm vermiş-diniz ki, donizo atılım, mən oradan salamat çıxma bildim. İndi isə tonqala atılmaq üçün hökm verirsiniz. Bunu isə anam bilməyəcək. O, həmişə düşünəcək ki, mən dənizdə həlak olmuşam. Xahiş edirəm ki, sabaha qədər möhlət verin, gedib qoca anamla son dəfə görüşüm və ona deyim ki, mən dənizə atıb öldürməyəcəklər, tonqalda yandıracaq. Hakim dedi:

– Get ananla sonuncu dəfə görüş, ancaq unutmama ki, vaxtında burada olmasan, cozan birə-beş artacaq.

Üçüncü qardaş özünü anasına yetirib bütün hadisəni danışdı. Ana oğlunu dinləyib dedi:

– Eybi yoxdur oğlum, narahat olma, ona da olacaq taparıq. Tezliklə dördüncü qardaşını tapıb yanıma gətirməlisən, sənin yerinə hakimin yanına onu göndərəcəm.

Üçüncü qardaş tezliklə qardaşını tapıb anasının yanına gətirdi. Anası bütün əhvalatları ona danışdı dedi:

– Sən istədən qorxmursan, ona görə də gedib öz qardaşını əvəz etməlisən.

Dördüncü oğlu ananın dediklərini dinləyib dedi:

– Anacan, dediklərinizin hamısını yerinə yetirəcəyəm. Sağ olun, mən getdim.

O, gəlib hakimin yanına çatdı. Hakim həmişə olduğu kimi, yenə də bir oğlana, bir saata baxdı və qardaşların bir-birini əvəz etdiklərini başa düşmədi. Əmr verdi ki, tonqala atılıb yandırılınsın!

Adamlar elə bir tonqal çatırlar ki, gəl görəsən! Sonra hakim dedi:

– Gözümüzün qabağında onu tonqala ataraq, yanib kül olacaq! Hökmümə əməl edin!

Adamlar cəlladlara kömək edib dördüncü qardaşı tonqala atdılar. Dördüncü qardaş tonqala atılan anda dedi:

– Ey! Bilirsiniz nə var, belə tonqallar mənə heç nə etməyəcək, ona görə də daha böyük tonqal çatın!

Adamlar dördüncü qardaşın bu təklifinə də əməl etməli oldular: elə böyük tonqal çatırlar ki, ölkənin tarixində heç kim belə tonqal görməmişdir.

Hamı bir ağızdan qışqırdı:

– Atın! Tonqala atın! Bu, əsil tonqaldır, o buradan yaxa qurtara bilməyəcəkdir!

Cəlladlar dördüncü qardaşın qolundan, qışından yapışıb düz tonqalın ortasına atmaq istədilər. Ancaq dördüncü qardaş elə hey qışqırdı:

– Siz əziyyət çəkməyin, özüm tonqala atırlarım!

Dördüncü qardaş, doğrudan da özü gedib tonqala atıldı. Camaat çox vahiməyə düşdü ki, bu adam nə üçün oddan qorxmur? Dördüncü qardaş qızıl alovların içərisində tamamilə görünməz oldu. Budur, camaat səbirsizliklə gözləyir ki, o tezliklə yanib kül olacaq. Ancaq tonqal yanb qurtaran kimi dördüncü qardaş sağ-salamat tonqaldan çıxdı. Bunu görcək hakim, cəlladlar, bir sözlə hamı heyətə gəldi. Onlar bir-birinə deyirdilər:

– Bu cür nəhəng tonqalın içərisindən salamat çıxmaq olar? Hansı dəhşətli cəza növü tapmaq lazımdır ki, oğlanlarımızın intiqamını ala bilək.

Səs-küyün içərisindən hakimin bağırtısı eşidildi:

– Camaat, mən eşidin. Bu adamı öldürmək üçün bizim birca çarəməz qalır: böyük bir piroq hazırlayıb, onu da piroqun içərisinə qoyub təndirdə bişirməliyik!

Əlacsız qalmış camaat qısa müddətdə elə bir piroq hazırladılar ki, arxasında neçə yüz adam gizlənə bilirdi. Piroqu özündən böyük təndirə saldırlar. Təndir o qədər nəhəng idi ki, kənardan baxana uca bir dağı xatırladırdı. Kişilərin biri hakimə üz tutub dedi:

– Ey adil hökmdar, bu adamı o cür böyük tonqal yandıra bilmədi, bu təndir ona nə edəcək?

Hakim dedi:

– Bu doğrudan da belədir, ancaq o, burada havasızlıqdan yanib kül olacaqdır.

Bu vaxt dördüncü qardaşın səsi eşidildi:

– Hakimdən bir xahişim var: bu mənim üçün şübhəsiz sonuncu cəzadır, anam isə elə biləcək ki, siz mənə tonqalda yandırmısınız, o, həmişə nigaran qalacaq, mənim yerimi də bilməyəcəkdir. İzin versəniz gedib anamla vidalasardım.

Hakim həmişə olduğu kimi bu dəfə də razılaşdı:

– Buyur, get, ancaq unutmama, hökm yerinə yetirilən vaxt burada olmasan cozan birə-beş artacaq.

Dördüncü qardaş vaxtını itirmədən qoca anasının yanına gəlib hədisəni olduğu kimi danışdı. Ana yenə də oğlunu bu belədan qurtarmaq üçün çox fikirləşdi və beşinci oğlunu yanına çağırırdı, dedi ki, dördüncü qardaşı övəz etməlisən. Onu yanar təndirin içərisində bişirəcəklər, sən nə istədən, nə də havasızlıqdan qorxmursan.

Ananın ağıllı oğlu bütün məsləhətləri dinləyib dedi:

– Anacan, mən sizi dinlədim. Hər şeyi siz deyən kimi edəcəyəm. Sağ olun, mən getdim.

Beşinci qardaş, doğrudan da səhər səhərdən hakimin yanına gəlib dedi:

– Möhtərəm hakim, mən cəzama almağa hazırım!

Hakim həmişə olduğu kimi bir saata, bir də oğlana baxıb gördü ki, hər şey öz qaydasındadır. Ancaq nə hakim, nə də buraya toplaşanlar beşinci qardaşı o birilərindən seçə bilmədilər. Budur, hakimin hökmü oxundu, camaat bir göz qırpmında beşinci qardaşı götürüb xəmir kündəsinin içərisinə qoydu, piroq düzəldib dərhal da təndirə saldılar. Təndiri o qədər qızdırmışdılar ki, bir gün bir gecə sönmək bilmədi. Adamlar piroqu təndirdən çıxarıb parça-parça etdilər. Həmişə olduğu kimi bu dəfə də beşinci qardaş piroqun içindən salamatca çıxdı. Heyrətdən quruyub yerində qaldılar. Hakim səskünə salan camaatı birtəhər sakitləşdirib dedi:

– Camaat, görünür bu çox yaxşı adamdır ki, ona hansı cəzayı veririksə, sağ-salamat qalır. Onun boynunu vurdurmaq istədik, dənizdə boğmaq, tonqalda yandırmaq istədik olmadı. Piroqun içinə qoyub bişirmək istədik, bişmədi, bir sözlə nəyə əl atdıqsa hamısı faydasız oldu. Belə düşünürəm ki, bu qədər cəzanın biri onu öldürmürsə, deməli bu onun yaxşı adam olduğunu sübut edir. Ona görə də bundan sonra onu rahat buraxmalıyıq.

Adamların içərisindən biri ortaya çıxıb dedi:

– Hakim sağ olsun, bu adam bizim oğlanlarımızın ölməsinə bais olmuşdur. Belə bir adamı sağ buraxmaqmi olar? Bu barədə bir şey düşünmək lazımdır.

Hakim soruşdu:

– Əgər belədirsə, onda bir sualıma cavab verin görüm, bu adam sizin oğlanlarınıza balıq tutmağı öyrətməyə söz vermişdimi? “Yox, verməmişdi”. – Hamı belə deyib qışqırdı, – onu məcbur etdiyimiz üçün o bizə söz verdi. Bir də ki, o bizə söz verməsoydi, biz onu zindana salacaqdıq.

– Elə isə oğlanlarınızın boğulmasına siz özünüz bais olmusunuz! Ona görə də onu azad edirəm, – deyər hakim dilləndi. – Qoy gedib öz qoca anası ilə uzun ömür sürsün! Bu, ən ədalətli hökmdür.

– Bəli, bəli, doğru deyirsiniz, – deyər adamlar qışqırdılar. – Bu, ən ədalətli hökmdür.

Hakim üzünü beşinci qardaşa tutub dedi:

– Sən bu gündən azadsan, get öz ananla uzun ömür sür.

Hakimin ağzından söz qurtarar-qurtarmaz beşinci qardaş sevincə anasının yanına qaçdı. Elə qaçdı ki, ayaqlarını belə görmək olmurdu. Nəhayət, o anasının yanına gəlib hədisəni söylədi. Anası çox sevinib oğlanlarını çağırdı, sadlıq məclisi qurdular və ömürləri boyu firavan yaşadılar.

XALQ MAHNILARI

İNGİLİS XALQ MAHNILARI

AH, YOX, CON

Kəndimizdə bir gözəl var, –
Qaşı kaman, kirpiyi ox.
Dedim: məni sevirsənmi?
Baxdı mənə soyuq-soyuq:
– Ah, yox, Con, yox, Con, yox-yox!

Dedi atam dənizçiydi,
Tufanlarda olub çox-çox.
Öyrədir ki, məndən bir söz:
Soruşsalar, deyim: yox-yox.
Ah, yox, Con, yox, Con, yox-yox!

Dedim: sənə daş-qaş alım,
Yaraşığım, bəzəyim ol.
Çökim hər cür nazımı mən,
Saralmayan çiçəyim ol.
– Ah, yox, Con, yox, Con, yox-yox!

Sən necə də rəhmsizsən!
Əlac nədir, mən nə edim?
Demək, məni sevməyirsən?!
Sağ ol, xanım, onda gedim...
– Ah, yox, Con, yox, Con, yox-yox!

BALACA ÇOBAN QIZ

Qoyunları itirib,
Çobanı dərd götürüb,
Gəzsən hansı qoruğu?!

Ah, yumuldu gözləri,
Dedi: gələr özləri
Arxasında quyruğu.

Balaca qız xoşaldı,
Yatıb yuxuya qaldı,
Gördü qoyun mələyir.
Sən demə bu, yuxuymuş,
Qoyunları yoxuymuş;
Oyanıb əsdi tir-tir.

Ələ aldı çomağı,
Gəzdi dərəni, dağı,
Soraqlaşdı o ki var.
Tapantək qoyunları
Ağladı zarı-zarı, –
Quyruqsuzdu qoyunlar.

Göz yaşımı sildi o,
Köks ötürüb güldü o,
Nəsə gəldi fikrinə.
Təcrübəli çobantək
Əllaşdı, tikdi bərk-bərk
Quyruqları yerinə.

BƏSTƏBOYLU BİR ATIM VAR

Bəstəboylu bir atım var,
Ona burda tay tapılmaz.
Bir qız onu aldı məndən,
Dedi: minim, gəzim bir az.

Atı sürdü bataqlığa,
Qamçıladı hey şartaşart.
Niyə verdim kirəyə mən,
Kirə üçün hayıfıdı at.

Cox sevirəm atımı, çox,
O gozdürir rahat mənı.
Nə istəyir məndən yazıq,
Bir arpanı, bir tövləni...

Yay günündə neçə dəfə
Yəhərleyib mindim onu.
İndən belə minə bilməz
Məndən başqa heç kim onu.

BİR QARI VARDI...

Yığıb sobətinə yumurtaları
Bir səhər bazara getdi bir qarı.
Yoruldu, əyləşdi dincəlsin deyə,
Yolun kənarında getdi mürgüyə.

Bu zaman bir çərçi yoldan ötürdü,
Qarının donundan kosib götürdü.
Paltarın qalmadı heç bir tutarı,
Soyuqdan üşüyüb büzüşdü qarı.

Qaranlıq düşəndə qarı oyandı,
Soyuqdan titrəyib güclə dayandı.
Baxıb paltarına qışqırdı birdən:
"Xudaya, rəhm elə, dəyişmişəm mən!"

Durub evə getdi göz görür-görməz,
Dedi: mənım itim boş yerə hülməz.
Əgər bu mənimsə quyruq bulayar,
Əgər mən yadamsa hürər, ulayar.

Tutmuşdu ələmi gecə zülməti,
Qarını açanda bərk hürdü iti.
Qarı dua etdi üz-gözündə qəm:
"Xudaya, rəhm elə, bu mən deyiləm".

GEDİRSƏNMİ CƏBHƏYƏ SƏN, BİLİ BOY

– Gedirsənmi cəbhəyə sən, Bili Boy, Bili Boy?
Gedirsənmi cəbhəyə sən, ey qoçaq Bili?
– Qan tökməyə əlim gəlməz,
Yad ölkədə üzüm gülməz.
Mən cavanam, qəlbi nuram,
Mən anamdan ayrılmaram!

– Yediyn əsgər çörəyi, Bili Boy, Bili Boy.
Yediyn əsgər çörəyi, ey qoçaq Bili.
– Uzaq eldə hərbdə ölmək
Bizim üçün bəzəddür, demək?
Mən cavanam, qəlbi nuram,
Mən anamdan ayrılmaram!

– Deməyiblər hər bə oyundur, Bili Boy, Bili Boy?
Deməyiblər hər bə oyundur, ey qoçaq Bili?
– Göz yaşdır, fəlakətdir,
Canılıkdir, cinayətdir.
Mən cavanam, qəlbi nuram,
Mən anamdan ayrılmaram!

– Kim verəcək borcunu bəs, Bili Boy, Bili Boy?
Kim verəcək borcunu bəs, ey qoçaq Bili?
– Bilirəm ki, bu bərc nədir?!Əsgər ömrü faciədir.
Mən cavanam, qəlbi nuram,
Mən anamdan ayrılmaram!

KRAL ARTUR

Adil idi Kral Artur,
Nağıllarda qalıb adı.
Pudinq üçün düz üç kışə
Arpa unu oğurladı.

Yağlı pudinq bişirdi o,
Kişmiş vurdu şirin-şəkər.
Çinə piy qoydu onun
İki baş barmağım qədər.

Yedi Kral, Kraliçə,
Ətrafında əyanları...
Sabah bir də qızartdırdı
Kraliçə qalanları.

QOCA KRAL KEUL

Qoca kral bu səhər
Ah, necə də şən idi.
Tələb etdi qəlyanı,
Tələb etdi fincanı,
Tələb etdi üç nəfər
Skripka çalanı.
O üç həmdəm, o üç dost
Hər cəhətdən tən idi.

Hərədə bir skripka
Yaraşdı, bəzəkdi,
Baxmağa göz gərəkdi...
Skripka çalanlar
Seçilməz bir-birindən,
Mat qalmışdı hər görən,
Hər üçü də qəşəngdi.

Biz də baxdıq, bəyəndik,
Biz də güldük, əyləndik.

MƏN ÜÇ GƏMİ GÖRDÜM

Mən üç gəmi gördüm, üzüb keçirdi,
Üzüb keçirdi hey, yoxdu dalğa da.
Mən üç gəmi gördüm, üzüb keçirdi
Yeni il səhəri bir xoş havada.

Görsəydin, bilsəydin kimlərdi gedən,
Ah, kimlərdi gedən, valeh olardın.
Görsəydin, bilsəydin kimlərdi gedən,
Yeni il səhəri heyran qalardın.

Hər qəşəng gəmidə bir gözəl vardı,
Ah, üç gözəl vardı, hər biri aytək.
Hər qəşəng gəmidə bir gözəl vardı,
Yeni il səhəri odlandı ürək.

Biri nəgmə deyir, biri fit çalır,
Biri dil verirdi skripkaya.
Gəlin aparırdı elə bil onlar...
Yeni il səhəri gedəsən toya.

DƏYMİŞ ALBALI

Albalı var, albalı var,
Əl vursanız balı damar.
Müştərilər apardı ha,
Gəlin alın, qurtardı ha!..

Deyim sizə, deyim sizə
Harda bitir, harda dəyir:
O yerdə ki nurlu günəş
MİN naz ilə gülümsəyir,
O yer albalı adası,
O yer albalı adası.

Albalı var, albalı var,
Əl vursanız balı damar.
Müştərilər apardı ha,
Gəlin alın, qurtardı ha!..

O yerdə ki nurlu günəş
Barlı bağa göz əloyir,
Orda qəşəng albalılar
Bir-birinə naz əloyir.

Albalı var, albalı var,
Əl vursanız balı damar,
Müştərilər apardı ha,
Gəlin alın, qurtardı ha!..

ŞOTLAND XALQ MAHNILARI

ÇARLI MƏNİM ƏZİZİMDİR

Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.
Yeni ilin əvvəlində,
Açılarda nurlu səhər
Gəldi bizim şəhərə, ah,
O gənc Çarlı – o cəngavər.
Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.

Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.
Küçə ilə addımladı,
Coşdu şeypur, gəldi ellər.
Gülüb bizi qarşıladi
O gənc Çarlı – o cəngavər.
Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.

Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.
Başında şotland papağı,
Əlində saf polad xəncər,
Haqqımızı qoruyurdu
O gənc Çarlı – o cəngavər.
Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.

Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm

Endi dağdan, baxıb güldü
Həm analar, həm körpələr.
Verdi xalqa torpağını
O gənc Çarlı – o cəngavər.
Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.

Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.
Bürümüşdü qəlbimizi
Şirin ümid, acı kədər.
Qərq olmuşdu duamıza
O gənc Çarlı – o cəngavər.
Çarlı mənim əzizimdir, əzizim,
Çarlı mənim sağ gözümdür, sağ gözüm.

MƏNİM YARIM

Mənim yarım dənizdədir,
Nə sonsuzdur mavi dəniz!
Mənim yarım dənizdədir,
Tez götürün yarımı siz.

Xor:

Evə, evə, evinə
Götürün yarımı siz.
Mənə, mənə tezçənə
Yetirin yarımı siz.

Əs, küləyim, əs, küləyim,
Sal yolunu göy dənizdən.
Əs, küləyim, əs, küləyim,
Mənə gətir yarımı sən.

Xor:

Dünən gecə yatmış idim,
Qorxuluydu yuxularım.

Dünən gecə yatmış idim,
Gördüm ölüb gözəl yarım.

Xor.

Külək əsdi göy dənizdən,
Külək sildi qubarımı.
Külək əsdi göy dənizdən,
Alıb gəldi nigarımı.

Xor.

İRLAND XALQ MAHNILARI

BALIQSATAN QIZ

Dublin kimi şöhrəti?!
Qızları var dağ ceyranı.
Mən o yerdə gördüm onu –
Gözəl Mollı Melounu.
Arabasin çəkə-çəkə,
Küçələrdə səkə-səkə
Qışqırırdı:
“Təzə balıq, təzə balıq,
Təzə balıq, təzə balıq”.

Xor:

“Təzə balıq, təzə balıq,
Təzə balıq, təzə balıq”.

Balıqsatan o gözələ
Sən az baxıb heyrət elə.
Anası da balıq satıb.
Atası da olub kasıb.
Arabasin çəkə-çəkə,
Küçələrdə səkə-səkə

Qışqırıblar:

“Təzə balıq, təzə balıq,
Təzə balıq, təzə balıq”.

Xor.

O qız öldü qızdırmadan.
Bir kəs yoxdu, tapsın dərman.
Nakam getdi dərddli ahu,
Küçələrdə qaldı ruhu.
Arabasin çəkə-çəkə
Küçələrdə səkə-səkə
Qışqırır hey:
“Təzə balıq, təzə balıq,
Təzə balıq, təzə balıq”.

Xor.

YAT BALAM

Günəş gedib yatmağa,
Ay gəlib şam tutmağa.
Bir sən də gir yatağa,
Keşikdə durub anan,
Lay-lay, balam, a lay-lay.

Yuxudadır şöhrət də,
Axşam gəzir hər yerdə.
Salınır qara pərdə,
Yumur gözünü toran,
Lay-lay, balam, a lay-lay.

Yatır dalğa dənizdə,
Bulud üstə ulduz da,
Yaşıl söyüdlər düzdə.
Dağı bürüyüb duman,
Lay-lay, balam, a lay-lay.

ATA YURDU

Sən ey ata yurdu, ey azad diyar,
Arfan ürək açar, könül oxşayar.
Sənin örnələrin cəsur, qəhrəman,
Azadlıq uğrunda keçdi canından.

Xor:

Uels, Uels, daşların da çiçəkdir,
Düzün, dərən, ah, necə də qəşəngdir.
Varlığımın, həyatımın, eşqimlə,
Ürəyimə sən yeganə hakimsən.

Nəğmə beşiyisən, nəğmə vətəni,
O cənnət dağların qartal məskəni.
Əbədi nəğmədir çayın, bulağın,
Necə müqəddəsdir daşın-torpağın!

Xor.

Səni necə sevər nadan, xudpəşənd,
Sənin dilin şəkər, nəğmələrin qənd.
Arfan şirin-şirin gələndə dilə
Susur ən sehirli nağıllar belə.

Xor.

VALTER RİLAYD

(1554-1618)

ÇOBAN MƏHƏBBƏTİNƏ CAVAB

Sevgimiz, dünyamız cavanlaşarsa,
Çoban, sözlərində həqiqət varsa,
Titrəder qəlbimi bu gözəl çağlar,
Səninlə yaşamaq, sevlmək olar.

Dağlar sürülər keçdikcə zaman,
Çaylar qəzəblənər, qaya buz olar.
Bülbüllər tal olar, söküləndə dan,
Təbiət yorulub yuxuya qalar.

Qış gələr, dediyin çiçəklər solar,
Hamısı xoş xülya, xoş rəya olar.
Bal kimi kəlməyə, sözə gəlincə –
Adi bir təsəvvür, xoş bir düşüncə.

Libas, ayaqqabı, güllər çələngi,
Cırıqlar, büzüşər, saralar rəngi.
Hamısı yox olar, bizə nə qalar?
Məhəbbət büdrəyə, xəyala dalar.

Göy otlardan kəmə, çiçək çələngi,
Pəyədə axurun qızılı rəngi
Fəth edib qəlbimi güldürə bilməz,
Çobanın yanına göndərə bilməz.

Qoy gənlik çağlasın, sevgimiz coşsun,
Sevinc ömrümüzə daim qovuşsun.
Onda qəlbimizə istəklər dolar,
Səninlə yaşayıb, sevimək olar.

UİLYAM ŞEKSPİR

(1564-1616)

DÜNYA TEATRIDİR

Dünya teatridir. Belədir ki var:
Qadınlar, kişilər aktyordular.
Gölişi, gedişi vardı hər kəsin,
Burda sona çatmaq asan gölməsin.
Yeddi pərdəlidir burda hər əsər,
Yeddi rol oynayır burda hər nəfər.
Əvvəlcə lap aciz bir uşaq olur,
Sənəti qışqıraraq ağlamaq olur.
Elə ki, böyüdü körpə azacıq,
Məktəbə ilbiztək sürünür yazıq.
Deyinir, inciyir kitab-dəftərdən,
Parlaq səhər üzü tutulur hərdən.
Bir azdan vurulur... yarın qaşları
Axıdır gözündən sevgi yaşları,
Qəmli şeir deyir ilahəsinə,
Od da qibtə edir qəm-qüssəsinə.
Sonra da əsgərlik, döyüş qanunu...
Saqqalı bəbirə oxşadır onu.
Davakar, dalaşqan, çevik, müntəzир
Topların ağzında şərəf-şan gözür.
Ruhunu titrədir qəzəbi, kini,
Şöhrət qışqanlığı didir qəlbini.
Beşinci səhnədə hakimə dönür,
Hər şey nəzərində adi görünür.
Dəyirmi, böyümüş qarında onun
Gizlənin varlığı axta xoruzun.
Təkə saqqalında cəm olur hər sirtt,
Qaydadan danışır, nəsihət verir.
Ciddi rəftarıyla beləcə hər vaxt
Özünün rolunu oynayır bədbaxt.

Altıncı pərdədə arıqlayır o,
Gözlərində çəsmək, günün sayır o.
Bədəni paltarında çöpə bənzəyir,
Həyatın qəm yükü belini əyir.
Şaqqaraq, gur səşindən qalmaqır nişan,
Cır uşaq səsiylə qışqırır hər an.
Keçinir, əylənir dərddə, azarla,
Yaşayır ney kimi sızılıtlarla.
Sonuncu pərdəyə yetişən kimi,
Çalışır görünsün o da şən kimi.
Fəqət zəifliyi yol vermür buna,
Qovuşur ikinci uşaqlığına.
Məğlub gəmi kimi çatır sahilə,
Bihuşluq içində çırpınır elə.
Taqətsiz, görəksiz və heysiz olur,
Gözsüz, dişsiz, dadsız – heç şeysiz olur.

ƏS, QIŞ KÜLƏYİ

Qış küləyi, dayanma, əs!
“Sən qəddarsan” – heç kim deməz, –
“Nankor çıxan insan kimi”.
Kəsmir, kəsmir dişin elə,
Görən yoxdur səni hələ,
Sört nəfəsin – tikan kimi.
Şaxta gətir, yeri buzlat,
Davam edər yənə həyat
Yazın qışda nübartək.
Dondursan da suları sən,
İti deyil oxun, nizən
Dostun dönük ilqartək.

NƏĞMƏ

Hardasan, yaz çiçəyim?
Yarın gəlir, mələyim,
Nəğməsinə qulaq as:
Gəzmə daha təşvişlə,

Yol qurtarır görüşlə,
Bunu bilməyən olmaz.

Sevgi nədir? – İlk bahar,
Bu günündə sevinc var,
Sabahında gizli sirr.
Nədir saxlayan səni?
Dönə-dönə öp məni,
Gənlik bizi gözləmir.

SƏNİ YAY GÜNÜNƏ BƏNZƏDİMMİ MƏN?

Səni yay gününə bənzədimmi mən?
Sən daha sevimli, daha incəsən.
Qönçə də inciyir köksünə əsən
Bu qısa ömürlü yay küleyindən.

Səmanın gözləri alovla dolur,
Qızılı çöhrəsi tutulur hərdən.
Təbiət gah qəmgin, gah da şən olur
Gözəllik donunu dəyişir bərdən.

Sən solmaz bir çiçək, solmaz bir bahar
Həmişə gözəllik libasından.
Nə gülər üzünə ölüm kəc baxar
Nə ömür yoluna sədd çəkər zaman.

İnsan yaşadığıca, gəldikcə bahar
Ədəbi sən varsan, saf məhəbbət var.

HAMLETİN MONOLOQU

Ölmək, ya yaşamaq! Belədir gerçək,
Ya da ki, tələyin zərbələrində,
Atdığı oxlara gizlincə dözmək.
Silahını götürmək bu ən əlinə?

Hücummu eylmək dörd dəryasına
Yoxsa qılıncımı qoymaqmı qına?!

Ya üsyan qaldırmaq, ölmək, uyumaq,
Ağrısız, acısız bir yuxu duymaq.
Ölmək və son vermək dərdə, qüssəyə,
Əzab, əziyyətlər qurtarsın deyər.
Tələ cismimizi bəxş edib bizə,
Yaşamaq yazıbdır tələyimizə.
Ölmək, həm qapılmaq dərin yuxuya,
Məst etsin bizləri şirin bir rəya.
Rəya görməyin də öz acısı var,
Gələcək yuxumuza nə cür rəyalar...
Bu fəni dünyadan köç edən zaman
Olsun könümüzə də dinclik hökəmrən.
Dözdük əzablara ömrümüz boyu,
İndi rahatlıq tap sakitcə uyu
Həyatın qəmçisi acıdan acı,
Ölmək, uyumaqdır onun əlacı.
Zalımın zülmünə, ruh fəryadına,
Riyakar məmura dözməkmi yenə?
Sevgi əzabına, susan qanuna
Dözüb divanətək gözməkmi yenə?
Ləyaqət tükənib yoxa çıxanda,
Səbrimiz qurtarıb bitdiyi anda,
Kim xəncər götürüb üsyan edəcək,
Bu qorxu, həyəcan sona yetəcək?
Ölmək! Ölməyin də bir qorxusu var...
O kəşf edilməyən əbədi diyar
Kimsədən bizlərə göndərmir xəbər,
Bilmirik orada nələr var, nələr...
Bəlkə də bundansa aciz bir qultək
Yaşamaq zülmünə qatlanıb dözmək.
Alır ağılımızı bu cür düşüncə,
Mən fikrə dalırq qərar verincə.
Xəyallar, arzular solanda o dəm
Hər şey durğunlaşır, süstləşir aləm.
Sakit! Hər şey bitdi, mələk Ofelya!
Mənim günahımçün sən eylə dua.

ŞILTAQ QIZIN YUMŞALMASI

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Lord	} proloqdakı şaxslar	Qrumio	} Petruççonun nökorləri
Kristofer Slay – misgər		Kertis	
Aşxanaçı qız, paj		Netenyel	
Aktyorlar, ovçular və nökorlər		Cozef Niklas	
Baptista – paduyalı zəngin zadəgan	Filipp	} Baptistanın qızları	
Vinçensio – pızalı köhnə zadəgan	Piter		
Lüçensio – Vinçensionun oğlu	Pedant*		
Blankaya möftundur	Katarina		
Petruçço – Veronali zadəgan.	Bianka	} Baptistanın qızları	
Katarinanın adaxlısı	Dul qadın		
Qremio	} Biunkamı almaq istəyənlər	Dərzi, Xırdavatçı, Baptistanın nökorləri və Petruçço	
Qortenzio			
Tranio	} Lüçensionun nökorləri		
Biøndello			

Əhvalat vəqə olan yer: Paduya və Petruççonun şöhrəkənarı evi

PROLOQ

I SƏHNƏ

TRAKTİR QARŞISINDA, BOŞ YERDƏ.

Aşxanaçı qız və Slay gəlirlər.

Slay. Allah vurmışdu səni!

Aşxanaçı qız. Sənin yerin zindandır, ay tüfeyli hərif!

Slay. Yaramazsan, mürdarsan! Slaylar nəslindən tüfeyli çıxarmışdır. Nəslimizin tarixinə bax: ulu babamız fəteh Riçardla buraya gəlmişdir. Odu ki, uzun danışmağa həcət yoxdur. Qoy, hər şey öz yolu ilə getsin!

Aşxanaçı qız. Sındırdığın stəkanların pulunu verməyəcəksən?

Slay. Cibimdə birçə quruş da tapılmaz. İronimo, keç soyuq yağa uzan, qızırsarsan!"

* Burada sözün köhnə və ilk mənasında işlənmiş, müəllim, mürobbi deməkdir.

** Kəlin o zamanlar məşhur olan "İspan faciəsi" (1586) pyesindən götürülüb, istehza məqsədində işlədilmiş bir ifadədir.

Aşxanaçı qız. Elə isə mən nə edəcəyimi yaxşı bilərəm. Gedib şöhr polisini çağıraram. (Gedir.)

Slay. İstəyirsen şöhr polisini, istəyirsen şöhrəkənarı polisini, ya da ki, uzaqdakı polisi çağır. Qanunu biz də bilirik. Cavab verməyə söz tapırıq. Bir addım da kənara çəkilsə deyiləm. Xoş gəlib, səfa getirirlər. Qoy təşrif gətirsinlər. (Yerə uzanıb yuxulayır.)

Şeypur səsi eşidilir.

Lord ovçularla və nökorlərlə daxil olur.

Lord (birinci ovçuya). Sən itlərdən muğayət ol. Sən köpəyin xaltasın aç, yazıq əldən düşmüşdür. Tazi ilə Oynağı, Səsi yoğunla görüşdür. Sən ağlın tinində Gümüşün soyumuş izi tapdığını gördünmü? Mən o tulanı iyirmi funta da vermərəm heç.

Birinci ovçu. Zəngiçə ondan heç də geri qalmaz, milord. O, itmiş izi tapcaq, uladı. İki dəfə də silinmiş izi tapdı. İnanınız mənə, bu itin heç qiyməti yoxdur.

Lord. Sən hələ axmaqsan. Əks-səda onun qəder şux olsa idi, elə tuların onuna dəyərdi. İtləri doydur, hamısına fikir ver. Səhənəyə nə ova gedəcəyəm.

Birinci ovçu. Milord, xatircəm ola bilərsiniz.

Lord. Bu kimdir? Meyitdir, ya sərxoş? Bax nəfəsi gəlirmi onun?

İkinci ovçu. Nəfəsi gəlir. Pivə onun canını qızıqdırmasaydı, bu soyuqda yatmazdı.

Lord. Mürdar heyvan! Qaban kimi necə də eşələnir. Ölüyə bənzər bu vücud nə qədər mənhusdur. Mən bu əyyaşı lağa qoymaq istəyirəm. Gələsiz bunun əyminə nəfis tuman-köynək geydirib barmaqlarına üzük taxaq, gözəl bir yatağa uzadaq. Çarpayısının yanında süfrə bəzəyək, nökorləri yama düzək, hə necə olar? Bu lüt oyananda, öz-özünü tanıya bilməyəcək.

Birinci ovçu. İnanınız, milord, onun huşu başında deyil.

İkinci ovçu. Yuxudan ayılarkən lap məttəl qalacaq!

Lord. Sehrli yuxu, aldadıcı bir xülya kimi. Götürün bunu, dediyim kimi hər şeyi düzəldərsiniz. Onu mənim ən yaxşı istirahət otaqlarımdan birinə aparın. Ətrafına eyibli şəkildərdən asın. Başını otirli su ilə yuyun, gözəl otirli buxurdanlar yandırın. Elə ki oyandı, şirin musiqi tərənesi başlansın. Ağzını açıb danışsan kimi, o saat ona təzim edib soruşun: "Zati-əlilərin bizə əmri nədir?" Biriniz ona gümüş ləyən gətirin, biriniz gülabla, çiçəklə dolu kuzə təqdim edin, daha

biriniz məhrəbə verərək "zati-aliləri bəlkə yuyunmaq istəyəcək?" – deyə soruşun. Biriniz geyimlər hazırlasın və onun nə geymək istədiyini soruşsun, köpəklərdən, atlardan söhbət açsın, onun dərdindən ölə xanımdan danışsın, desin ki, guya o qəfildən dəli kimi qəşş etmiş. O, öz adını çəkərsə, deyiniz ki, sayıqlamışdır, o hökmi-rəvan bir lorddur. Uşaqlar, siz dediklərimin hamısını eləyin. Bu qərībā bir əyləncə olacaqdır, lakin həddi aşmayın, ifrata yol verməyin.

Birinci ovçu. Milord, sizi əmin edirəm ki, rollarımızı elə məharətlə ifa edərik ki, o, özünü doğrudan da biz deyən hesab etsin.

Lord. Onu chtiyyətə qaldırıb yatağa salın. Elə ki ayıldı, hər kəs öz rolunu ifa etməyə başlasın.

Slayı aparırlar. Şeypur səsi eşidilməyə başlayır.

Get öyrən, bu şeypur nə deməkdir?

Nökor gedir.

Bəlkə də nöci b bir əsilzadə yoldadır, gecələmək istəyir.

Nökor daxil olur.

Hə, nə oldu? Şeypur çalan kimdir?

Nökor. Aktyorlardır, cənabi-ali, sizə xidmət etmək istəyirlər. **Lord.** Söylə gəlsinlər.

Aktyorlar gəlirlər.

Salam olsun sizə, dostlar.

Birinci aktyor. Milorda səadət diləyirik Allahdan.

Lord. Bizim evdə gecələmək istəyirsinizmi?

İkinci aktyor. Elə isə milord, icazə verin, sizə xidmət edək.

Lord. Məmnuniyyətlə. Bax bunu mən tanıyıram: bir dəfə o, fermer oğlunun rolunu oynayırdı. Siz lediyə qarşı çox lütfkar idiniz. Sizin adınızı unutmuşam, lakin rolunuz aydın idi, bacarıqla oynadınız.

Birinci aktyor. O yəqin ki, Soto* rolunu idi, cənabi-ali.

Lord. Deyəsən elədir. Amma məharətlə oynadın. Çox acəb, lap elə vaxtında gəlmişsiniz. Mən bir əyləncə təşkil etmişəm. Sizin sənətiniz bu əyləncədə lazım olacaqdır. Sizi bu gün naməlum bir lord

dinləyəcəkdir. Lakin sizin səbatınıza arxayın deyiləm. Qorxuram ki, onun qərībā hərəkətləri – onu deyim ki, lord tamaşa görməmişdir, – sizi güldürməsin. Gülsəniz, ona toxunarsınız. Qabaqcadan deyirəm, gülsəniz, onu qəzəbləndirəcəksiniz.

Birinci aktyor. Milord, heç də şübhə etməyin. Qoy, dünyada lap misli görünməyən bir səfeh olsun. Biz sözü müzün üstündə yurda bacarım.

Lord (nökərə). Get bunları bufet otağına apar. Onlara layiqincə hörmət elə. Evdə nə varsa süfrəyə düz.

Nökor və aktyorlar gedirlər.

(Başqa bir nökarə). Get saray xadimi Bartolomionu çağır. De ki tələsik ledi libası geysin. Sonra onu yataq otağındakı əyyaşın yanına apar. "Madam" deyə ona təzim et. Bartolomio mənim mərhəmətimə nail olmaq üçün, nöci b ledilə öz ərlərinə qarşı göstərdikləri təvəzökarlığı qoy o təqlid etsin, özünü həlim, aciz, həqiq göstərsin, əyyaş müraciət edərək soruşsun: "Nə əmr edirsiniz? Sizin həqiq zövcəniz nə etsin ki, məhəbbətinizə layiq görünsün?" Tapşır ki, onu ehtirasla qucaqlasın, öpsün, başını onun döşünə söykəyib, guya özünü yeddi il ərzində yazıq, iyronc dilənçi sanan örinin sağaldığını görərək kövrəlmişdir. İşdir, bizim oğlанда qadınlarn istədiyi zaman ağlamaq qabiliyyəti olmazsa, ona bu yerdə bir baş soğan kömək edəcəkdir. Soğanı dəsmala sarınsın, gözünə yaxınlaşdırsın, istəməz gözəlindən yaş axacaqdır. Dediklərimi tələsik icra et, əlavə əmrlərimi gözlə.

Nökor gedir.

Əlbəttə, oğlan qadınlarn yerisini, şüxluğunu və ledinin səsinə yaxşı təqlid edə biləcəkdir. Maraqlıdır, o, əyyaş necə ərim deyəcək, nökorlər özünü gülməkdən necə saxlayacaq, dilənçiyə necə xidmət edəcəklər. Mən onları sakit edərem, yanlarında olmağım onları gülmələrinin qabağını alacaq. Orada olmasam, onlar özlərini sərbəst görərək hırdayacaq, güləcəklər. *(Gedir.)*

* Naməlum bir pyesin iştirakçılardan birinin adıdır.

LORDUN EVİNDƏ YATAQ OTAĞI

Daxil olurlar: yuxarıda Slay nökorlorlə ohatə olunmuşdur. – Birinin olində paltar, o birinin olində layon-kuza və başqa şeylər. Lord özü nökor libasında dayanmışdır.

Slay. Allahını sevirənsə, bir tayqulp sərin pivə!

Birinci nökor. Bəlkə xeres içəsiniz, milord?

İkinci nökor. Cənabi-ali bəlkə mürəbbə arzu edirlər?

Üçüncü nökor. Siz hansı libasınızı geymək istəyirsiniz, canabi-ali?

Slay. Mənim adım Kristofer Slaydır, məni nə milord, nə də canabi-ali çağırmayın. Anadan olandan mənim dilimə xeres dəyməmişdir. Mənə mürəbbə vermək istəyirsinizsə mal öti mürəbbə-sindən verin. Nə geyəcəyimi də soruşmayın, çünki neçə kürəyim varsa, bir o qədər arxalığım, neçə ayağım varsa, bir elə corabım, neçə dabanım varsa, bir o qədər də başmağım vardır. Mənim bəzən dabanım başmağımdan çox olur, ya da elə başmağım olur ki, barmaqlarım bayırda qalır.

Lord. Allah sizi belə sayıqlamalardan saxlasın! Necə olmuş ki, sizin kimi varlı bir oyan, əsl-i-nəsəb sahibi bir kübar belə iyərənc dördə düşübdür? Allah sən saxla!

Slay. Məni dəli etmək istəyirsiniz, nədir? Mən kiməm? Kristofer Slay, berton-xıtalı qoca Slayın oğlu, anadangəlmə xırdavətçi, təhsilim yundarayan, taleyin dönlüklüyündən aytgözdörən, indi isə misgər deyiləmmi? Siz Uinkotdakı gonbul aşxanaçı Meryen Xekkeidən soruşun, görün məni tanıyır ya yox. Hərgah aşxanaçı qadın deməsi ki, mən ona pivə üçün on dörd peno borclu qalmamışam, siz məni bütün xristian ələmində yalançı bir əclaf sayın. Necədir? Mən hələ ağılım itirməmişəm, lakin...

Birinci nökor. Bəs elə isə horəminiz nə üçün ağlayır?

İkinci nökor. Nökərləriniz nə üçün bu qədər möyus olsun!

Lord. Ona görədir ki, qohum-əqrəbə sizə yaxın durmur. Sərsəmlik edərək, onları özünüzdən uzaqlaşdırmışsınız. Lord cənabları, bir əslinizi, nəsəbinizi xatırlayın. Keçmişdəki əqlinizi, fikirlərinizi özünüzə qaytarın, amandır, bu alçaq rəyaları rədd edin getsin. Bir baxın, nökörləriniz sizin əmrinizə hazırdır. Bircə işarənizə bənd-

dirlər; sizə xədmət etməyə can atırlar. Musiqi istəsoniz, dayanın, Feb çalmağa başladı, dinləyin!

Musiqi

Qəfəsə iyirmi bülbül cəh vurur, eşidin! Bəlkə yatmaq istəyirsiniz? Sizi Semiramidanın* yatağından da yumşaq, zərif yatağa salaç. Gözməyə çıxsanız əgər, siz keçən yollara çiçək səpərik. Səyahət etməyi xətriniz istərsə qoşquları, mirvari və qızilla bəzənmiş atları götürək. Ovu sevirsinizsə sizin şahinləriniz turayağlardan da yüksəklərə qalxsın, köpəklərin səsi yeri-göyü lərzəyə salsın.

Birinci nökor. Ovu izləmək lazım gələrsə zirok tazıların maraldan cəld, ceyrəndan çevikdirlər.

İkinci nökor. Şəkil istəsoniz əgər, elə bir şəkil təqdim edə ki, orada Adonis bulaç başında oturmış, Siterəyə cil içərisində gizlənməmişdir. Cil isə xəff küləkdə oynayan kimi, onun nəfəsindən yay kimi öyilməkdədir.

Lord. Biz İonu sizə qız qiyafəsində göstəririk. Bu qodər şux və diri kimi göstərilidiyi üçün o aldanmışdır.

Üçüncü nökor. Məşədə göyəmlərin arasında gəzib-dolaşan Dafnani istəsoniz sizə göstərek. Siz and içən kimi ayaqlarından qan sızacaq. Apollon bunu görə kimi qəmindən ağlayacaq, – qanla göz yaşı o qədər gözəl çəkilmişdir.

Lord. Sən lordsan və lorddan başqa heç kəs deyilsən. Sənin arvadın elə bir gözəldir ki, bizim fani zəmanəmiz belə gözəl görməyib...

Birinci nökor. Həsərinizlə sel kimi axıtıldığı göz yaşları sifətinə xarab etmədən övvəl sizin qadınınız gözəllərdən gözəl idi, lakin heç indi də kimsədən geri qalmaz.

Slay. Mən lordam? Mənim belə qadınım da var? Yoxsa, bu rəyadır? İndiyə qədər mən yatmışdım? Xeyr, mən yatmıram, gürürəm, eşidirəm, danışırım, yumşaqdırım, ətirlidirəm – mən hiss edirəm. Yaradana and olsun, həqiqətən də mən lordam, nə misgərəm, nə də Kristofer Slayam. Dayanmayın, ledini buraya çağırın, yenə təkrar edirəm, bir tayqulp pivə getirin!

İkinci nökor. Bəlkə zati-aliləri əllərini yumaq istəyir?

Nökörlər kuzoni, löyoni və məhrəbanı verirlər.

* Öz döbdobəsi və naz-ədəsi ilə şöhrət qazanmış qədim asiri molikəsi.

Biz nə qədər şadıq ki, aqlınız yenə başınıza gəldi. Kim olduğunuzu indi dərk edə bilməmişiniz! Onbeşillik bir vaxtı siz rüyada keçirmişsiniz. Oyananda da, yuxulu kimi görünmüşsünüz.

Slay. On beş il? Mən nə çox mürgüləmişəmmiş! Bu müddət içərisində mən bir söz də danışmamışam? Əcəb!

Birinci nökr. Danışmağa danışmışınız, ancaq cəfəngiyyat. Bu gözəl yataq otağında uzanmışkən, sizi guya buradan qovurmuşlar – demişsiniz. Aşxanaçını söylür, onu məhkəməyə verəcəksiniz, – deyə hədələyirdiniz. Deyirdiniz, plomblu kvart yerinə tayqulp saxlayır. Bəzən də Səyis Xekket adı ilə onu çağırırdınız.

Slay. Elədir ki var. O, aşxanaçı qadının qızıdır.

Üçüncü nökr. Siz nə onun qızını, nə də aşxanaçının özünü əsla tanımayırsınız. Siz bunları tanımadığınız kimi nə Stiven Slayı, nə qoca Con Neps-Salonu, nə Piter Terfi, nə Henri Pimperneli, nə də iyirmiyyə qədər bu cür adamı heç bir zaman nə görmüş, nə də tanımışsınız.

Slay. Yaradana çox şükür ki, mən salamatam.

Hamı. Amin.

Slay. Təşəkkür edirəm. Bu işdə sən də qazanmamış olmayacaqsan.

Qadın libası geymiş saray xadimi nökrörlə birlikdə daxil olur.

Saray xadimi. Özünü necə hiss edirsiniz, milord?

Slay. Pərvərdigara şükür, çox əla: burada yemək boldur. Bəs mənim arvadım hamı?

Saray xadimi. Buradayam, nəcib lord. Əmriniz nədir?

Slay. Əgər arvadımsınız, nə üçün mənə ərim demirsiniz? Nökrör üçün mən lordam, sizin üçün isə ərciyəz.

Saray xadimi. Siz mənim ərimsiniz, həm də milord. Milord, həm də mənim ərim. Mən sizin arvadınızam, hər zaman əmrinizə mütiyəm.

Slay. Aydındır. Mən onun adını necə deyim?

Lord. Madam.

Slay. Els və ya Cen madam*.

Lord. Eləcə madam – kifayətdir. Lordlar arvadlarını belə çağırırlar.

Slay. Madam arvad, deyirlər ki, mən yatmışam. Düz on beş il, bəlkə də artıq, rəyalar görmüşəm.

Saray xadimi. Bu illər mənə on beş il deyil, otuz il görmüşdür, or yatağından uzun illər məhrum qalmışam.

Slay. Demək belə! – Nökrörlər, otağı tərk edin, bizi tək qoyun. Madam, soyunun və yatağa girin.

Saray xadimi. Nəciblərin nəcibi lord, xahiş edirəm mənə bir, bəlkə də iki gecə möhlət verin. Heç olmazsa gün çıxana qədər mən üzürlü görün. Həkimlər mənə qəti əmr etmişlər ki, keçmiş xəstəliyiniz qayıtmazın deyə, yatağımdan hələlik uzaqlaşım. Bu bərədə mənə bağışlarsınız, zənn edirəm.

Slay. Belə. Doğrusunu desəm, belə bir müddət gözləmək mənə üzəkdir. Lakin təzədən xəstələnmək, yenə yuxuya getməyi mən istəməzdim. Ona görə qəmin çöşməsinə, ehtirasın hücumuna qatlaşmalyam. Qoy, həkimlər deyən olsun, gözlərəm.

Nökr daxil olur.

Nökr. Milord, aktyorlar səhhətinizin yaxşılaşmasını bilib, komediya oynamağa gəlmişlər. Həkimlər belə bir qərara gəlmişlər ki, kefinizin açılması üçün bunun faydası var. Qəm-qüsse sizin qanınızı artıq qaraltmışdır. Malxulya dəliliyin anasıdır. Ona görə də, pyesin sizə xeyri olmamış deyildir. O sizin ürəyinizi açar, güldürər, sizi şən edər. Bütün dərdlərinizi dağıdır, ömrünüzü də uzadar.

Slay. Qoy siz deyən olsun, etirazım yoxdur. Qoy oynasınlar. Oynadıqları nədən ibarət olacaqdır? Yalançı möminlərin əyləncəsi, ya komediyaçıların zarafatı?

Saray xadimi. Yox, sənin dediklərimdən daha maraqlı.

Slay. Necə şeydir? Təsərrüfat məsələlərinə aiddir?

Saray xadimi. Xeyr, xronikaya bənzər bir şey.

Slay. Yaxşı, baxarıq görək. – Hə, irəli gəl, otur madam arvadım, nə olacaq olsun, fərqi yoxdur. Həyatda biz bir dəfə cavan oluruq.

Otururlar. Şeyurlar çalınır.

* Əsərin iştirakçılarından Slay "madam" sözünü soyadı kimi başa düşür.

PADUYA, ŞƏHƏR MEYDANI.

Lüçensio və Tranio daxil olurlar.

Lüçensio. Mənim dostum, elmlər ocağı Paduyanı ziyarət arzusu ilə İtaliyanın özəmətli bağçası, çiçəklənən, bərç vuran Lombardiyaya gəldim. Mərhəmətli atamın icazəsi ilə mənim sadiq nökrəm, səni özümə gətirdim. Biz səninlə burada yaşayaraq, elm nəzəriyyələrini öyrənməyə səy edirik. Atam kimi mən də hörmətli vətəndaşların adı ilə şöhrət qazanmış Pizədə anadan oldum. Atam dənizlərin uzaq sahilləri ilə ticarət edir. O, Vinçensio, Bentivollar nəslinə mənsubdur, onun oğlu, Florensiyanın yetirdiyəsi atasının ümidlərini həqiqətə çevirmək üçün dövləti görək mərhəmətlə birləşdirsin. Ona görə də Tranio, mən fəlsəfənin əhsan yolu ilə səadətə əldə edilə biləcəyini iddia edən hissəsi ilə məşğul olmaq istəyirəm. Sən buna nə deyərsən? Dənizin dayaz yerini qoyub, dənizə üzmək üçün dərindən cumanlar kimi mən də Pizeni qoyub Paduyaya gəldim.

Tranio. Mərhəmətli ağa, üzr istəyirəm. Siz dediklərinizin hamısı ilə razıyam. Eyni zamanda fəlsəfənin şirin şərbətini içmək qərarına sadiq qaldığımızda da şadam. Lakin kərəməti mədh etməklə belə, xahiş edirəm, mənim ağam, biz nə stoikə, nə də sütnə çevrilməyək. Aristotələ təzim edərək, Ovidini* görək rədd etməyək. Məntiqdə dostlarla vaxt keçirin, ritorikani çərləndirəndə edin. Poeziya və musiqidən kam alın. Metafizikani və cəbri yalnız zövqünüzə müvafiq qədər onlara qatın. Ləzzəti olmayan bir şey faydasızdır, ürəyiniz nə istərsə, onunla da məşğul olun.

Lüçensio. Sağ ol, dostum, sən çox gözəl məsləhət etdin. Biondello yanımızda olsa idi, biz daha tez yerləşmiş olardıq, özümü müəssisə münasib mənzil tutarıq. Paduyada təsadüf etdiyimiz dostları qonaq çağırırdıq. Dayan, bəs bu gələnlər kimdir?

Tranio. Şəhər bizi təntənə ilə qarşılayır.

Baptista, Katarina, Bianka, Qremio və Qortenzio daxil olurlar.
Lüçensio və Tranio kənara çəkiliblər.

Baptista. Sənyorlar, məni zinhara gətirməyin. Siz çox yaxşı bilirsiniz ki, böyük qızımı köçürmədən, kiçiyi ölə verməməyi qəti qərara almışam. Sizdən biriniz Katarinaya məftun olsanız, sizi tanıdım, sevdiyim üçün nəvazişinizə heç də mane olmaram.

Qremio. Daha doğrusu, onu sürümayımız... Sağ olun! – Qortenzio, siz arzu etməsənizmi?

Katarina (Baptistaya). Ata, məni bu dabanbalıqları üçün tilov yemi etməkdən nə zövq alırsınız?

Qortenzio. Necə? Nə dediniz? Siz yumşaldıqdan, mülayim olmadan bizdən sizə haray olmaz.

Katarina. Cənab, sizin qorxmağımıza heç bir lüzum yoxdur. Beləliklə, siz mərəməyə çatmazsınız. İşdir, çatsanız oğur, təlxəklərə divan tutan kimi sizin başınızda skamyanı çatladaram.

Qortenzio. Belə şeytanlardan uzaq, ey bizi yaradan!

Qremio. Məni də xilas etsin!

Tranio. Sənyor, qərribə ələmdir, əcəb əyləncə! Bu qız qudurubdu, ya ətiacdirdi?

Lüçensio. Lakin o birinin sükutunda qıza məxsus qürur, əzəmət və təmkin var, Tranio. Sus!

Tranio. Susdum, sənyor, sərvaxt ol.

Baptista. Təxirə salmadan sözümlə isbat etməyə hazırım... Bianka, sən get evə. Dilxor olma, qızım, sənə məhəbbətim heç vaxt soyumaz.

Katarina. Buna bax, erköyünlük bu qədər! O saat gözəlrimi ovuşdurur, özü də bilmir nə üçün.

Bianka. Bacım, mənim bədbəxtliyimi hesabına sən xoşbəxt ol. Ata can, sizin ömrünüzdə itaət etməyə hazırım. Kənara çəkilib musiqi ilə məşğul olaram, kitablar isə mənim munisim olar.

Lüçensio. Tranio! Bu lap Minervadır ki var.

Qortenzio. Sənyor Baptista, bu nə axmaq hərəkətdir! Bizim məhəbbətimiz Biankanın kədərinə bəis olur.

Qremio. Siz o cəhənnəm zəbanisinin üstündə onu zindana salacaq, birinin dilinin cəzasını başqasına verəcəksiniz.

Baptista. Ağalar, sakit olun, bu əmri mən vermişəm. Bianka, get, dedim sənə.

* Burada "Məhəbbət fənni" əsərinin müəllifi kimi nəzərdə tutulur.

Biankanın şeirə, musiqiyə, calğı alətlərinə həvəsi mənə məlum olduğu üçün evimə müəllimlər çağıracağam. Qoy gənc çağlardan öyrənsin. Qortenzio, ya da Qremio, belə müəllimlərin yerini bilirsinizsə, onları mənə təqdim edin. Qızlarıma tərbiyə verən alimlərə qarşı mən səxavətli və lütfkar olaram. Amanda olarsınız! Katarina, sən burada qal: Bianka ilə danışmalı sözüm vardır. (Gedir.)

Katarina. Zonn edirəm, mən gedə bilərəm. Deyilmi? Mənim olimə cədvəl verirlər, guya nə götürüb, nə qoymağı özüm bilirməm. (Gedir.)

Qremio. Cəhənnəm olub gedə bilərsiniz. Qabiliyyətiniz o qədər də deyildir ki, ötəyinizdən tutub saxlayan olsun. Qortenzio, onların bir-birinə məhəbbəti bir o qədər də böyük deyil. Biz isə hələ acıdan əllərimizə üfürərək onuc tutmalıyıq: bizim kətamiz hələ bisməyəyin, çiydir. Nə o üzü, nə də bu üzü hələ qızarmamışdır. Sağılıqla qalın. Hər halda Biankaya olan məhəbbətim nəminə onun istədiyini öyrətməyə qabil bir adam taparsam, atasının yanına göndərəm.

Qortenzio. Mən də belə bir fikirdəyəm, senyor Qremio! İcazə verin, bir söz də əlavə edim. Bizim düşmənçiliyimizin xüsusiyyəti sözüümüzə, söhbətimizə yol verməyirsə də, sizə bir söz söyləməliyəm. Bunun hər ikimizə dəxli vardır: gözəl Biankanın hüzuruna yol taparaq xoşbəxt rəqib olmağımız üçün çalışıb bir iş etməliyik.

Qremio. Necə iş?

Qortenzio. Aydındır, senyor, şərhə ehtiyac yoxdur: bacısına ər tapmalıyıq.

Qremio. Ona ər yox, iblis lazımdır!

Qortenzio. Təkrar edirəm: ər!

Qremio. Mən də deyirəm ki, iblis tapmalıyıq. Doğrudur, atası çox varlıdır, lakin Qortenzio, doğrudan da siz elə fikir edirsiniz ki, belə bir şeytana ər tapmaq olar?

Qortenzio. Kifayətdir. Qremio, onun qulaqbatırıcı səsini eşitmək sizin üçün də, mənim üçün də çətin olsa da, səbrimiz, qərarımız çatmasa da, lakin bununla belə unutmamalıyıq ki, dünyada yaxşı adam az deyil. Onun nöqsanlarına baxmayaraq, bolluca puluna görə Katarinanı anılar tapılar.

Qremio. Nə deyim sənə? Böyük bir məmnuniyyətlə mən onun cehizini alardım, lakin o zaman məni hər səhər meydançaya aparıb xaq qarşısında o ki var şallaqlasınlar görək.

Qortenzio. Vicdanıma and olsun, doğru deyərsən: nə balı, nə də balası! Lakin mənə bax: bu mənə bizi bir-birimizə yaxınlaşdırmışdır. Baptistanın böyük qızına ər tapmadan, kiçiyinin ər getməsinə imkan yarada bilməyəcəyik. Belə bir imkan əldə ediləni kimi rəqibliyimiz yenə rəqiblikdir. Nazlı Bianka! Vəslinə nail olan xoşbəxt olacaq! Kim cold çixarsa, üzüyün onun olacaqdır! Senyor Qremio, buna nə deyərsən?

Qremio. Sözüne tamamilə haqq verirəm. Paduyada ən gözəl kəhəri o adama peşqəş edərdim ki, minib Katarinanın yanına gəlsin və onunla evlənməyə razı olub, zıfaf otağına girsin, atasının evini onun vücudundan xilas etsin. Gedək!

Qremio və Qortenzio gedirlər.

Tranio. Senyor, söylə görüm mümkündürmü ki, məhəbbət birdən adama hakim kəsilsin?

Lüçensio. Hələ özüm inanmıram, Tranio, mən bunun mümkün olacağına əmin deyiləm. Mən onlara qarşı çox etinasız olmuşam. Bu etinasızlıqdan məhəbbət törəndi. Anna Karfagen məlakəsinə əziz olduğu kimi mənə əziz olan müəbbim, etiraf edirəm ki, yanırım, daha təqətim yoxdur, o nəzənin mənim olmazsa, məhv olaram yəqin. Of, Tranio, mənə məsləhət ver, sən buna qadirsən, bilərəm. Of, Tranio, mənə kömək et, sən kömək etmək istərsən – bilərəm.

Tranio. Senyor, sənə məsləhət görüb ya görməyinin məqamı keçmişdir. Məsləhətlə məhəbbəti ürkədən çıxarmaq mümkündürmü? Sevmişsiniz, artıq bircə çarənin qalmışdır: özünü də əsarətdən mümkün qədər ucuz qurtarın.

Lüçensio. Sağ ol, əzizim, sözlərin haqdır, maraqla dinləyirəm, dalını də gəlsin.

Tranio. Senyor, siz o qıza məftun olarkən əsil həqiqəti dərk etməmişsiniz.

Lüçensio. Yupiter, Krit sahillərində diz çökərək, əlini öpən zaman Aqenorun qızı gözəl, cazibəli olduğu kimi, bu qızda da əsrarəngiz bir gözəllik var.

Tranio. Siz bundan başqa daha bir şey görmədinizmi? Bacısının qulaqbatırıcı səsini eşitmədinizmi?

Lüçensio. Mən onun məxmər kimi qırmızı dodaqlarının oynaq hərəkətini gördüm. Onun nəfəsi ötir saçır. Hər şeyi gözəl, müqəddəs, cazibədar.

Tranio (*kənarə*). Onu artıq oyatmalıyam. (*Lüçensioya*) Senyor, özünüze golin. Siz o qıza vurulmuşsunuzsa, ələ götürməyə çalşın. Məsələ belədir: onun bacısı şiltaq bir qızıdır. Atası onu birinə bəndloyanə qədər sizin sevgiliniz qız qalacaqdır. Aşıqlar zəhləsini aparmasın deyə, Baptista qızını evdə saxlayıb adam içinə çıxmağa qoymur.

Lüçensio. Ah, Tranio, atası nə qədər qəddardır. Lakin atasının dediyini eşitdimmi? Biankaya mahir müəllim axtarmaq niyyətdədir.

Tranio. Eşitdim senyor, hətta tədbirini də mən azacıq düşünmüşəm.

Lüçensio. Tranio, mən də.

Tranio. Əminəm ki, senyor, bizim fikirlərimiz tamamilə birininə eyni olacaqdır.

Lüçensio. Qabaqca sən öz tədbirini söylə.

Tranio. Siz bir müəllim kimi qızın yanına yol tapmaq istəyirsiniz. Sizin tədbiriniz budur. Eləmi?

Lüçensio. Elədir. Lakin mümkün olarmı?

Tranio. Yox, mümkün olan iş deyil. Bəs sizin rolunuzu kim oynasın, Vinçensionun oğlu əvəzinə Paduyada kim olsun, həm də oxusun, ev sahibi olsun, dostlarını, ellilərini qonaq eləsin, evində qəbul etsin?

Lüçensio. Dayan, kifayətdir: planım hazırdır. Mən hər üzünü düşündüm. Hələ bizi burada heç bir evdə görməmişlər. Bizim simamızdan kimin nökr, kimin ağa olmasını sezmək çətindir: Tranio, sən mənim əvəzimə nökrələrə, evə sahibkar ol. Mən pizalı ya florensiyalı, ya da qeyri-bir fəqir qiyafəsinə girərəm, belə də edərək. Soyun, Tranio, cold ol, mənim plajımı geyin, rəngli şlyapamı da başına qoy. Biondello sənə xidmətində duracaq. Ona ömrü edərəm dilini saxlasın.

Tranio. Hə, mənə pis olmazdı belə.

Onlar bir-birlərinin qiyafəsinə girirlər.

Mənim ağamın ömrü belə olanda, etirazıma yer qalmır. Atanız bizdən ayrılarkən sizə tabe olmağı mənə tapşırırdı. “Sən Lüçensionun ömlərinə öməl et” – dedi. Lakin o başqa mənada demiş olsa da, mən Lüçensio qiyafəsinə girərəm, çünki mən Lüçensionu ürəkdən sevirəm.

Lüçensio. Ona görə ki, Lüçensio vurulmuşdur. Məni bir ləhzədə özünə məftun edən Biankanın vüsəlinə çatmaq üçün dönüb qul da olaram. Bax, budur o, avara da gəldi.

Biondello gəlir.

Sən hansı cəhənnəmdəydin, de görək!

Biondello. Hansı cəhənnəmdəydim? Yox, əvvəlcə siz deyin, haradaydınız? Sizi Tranio oğurlamış, ya siz onu? Ya da bir-birinizi? Nə işdir bu, mən anlamıram.

Lüçensio. Bura gəl. Zərəfat vaxtı deyil, vəziyyətdən hali ol. Mənim qiyafəmə girmək üçün Tranio mənim libasımı, mən də gizlənmək üçün onununu geyməyə məcburam. Səhilə çıxmışdım. Tanıdığım bir adamlə təsadüfən dalaşaraq onu öldürdüm. İndi mənə tanıyarlər deyə qorxuram. Bu gündən etibarən mənə xidmət etdiyim kimi Tranioya xidmət etməlisən. Həyatımı qorumaq üçün mən buradan qaçmalıyam. Dediklərimi anladını?

Biondello. Heç bir şey anlamadım, əsla senyor!

Lüçensio. Sən Tranionun adını bilmərrə unut! Lüçensio dönüb Tranio olmuşdur, unutmə bunu.

Biondello. O, belə işdən məmnun qalar. Təki mənə də bu qismət olaydı.

Tranio. Belə olduqda, şübhəsiz ki, mən Biankanın Lüçensioya qismət olmasını arzu etmərrəm, əsla. Haramzada, sən mənim üçün yox, senyorun xatiri üçün dilini saxla. Biz tək qaldıqda sənənin üçün mən Tranioyam, lakin başqalarının yanında sənənin ağam Lüçensioyam.

Lüçensio. Tranio, daha dayanmaq vaxtı deyil, gəl gedək. Bir tapşırıq daha: sən Biankanın aşıqləri sırasında özünə yer tut. Soruşma nə üçün? Bu sirrin başqa hikməti var.

Gedirlər.

Birinci nökr. Milord, siz mürgüləyirsiniz, pyesə əsla baxmırsınız.

Slay. Müqəddəs Annaya and içərəm, fikrim ondadır. Qoribə məcəradır. Dalısı da varmı?

Saray xadimi. Milord, tamaşa hələ yenicə başlanır.

Slay. Madam arvadım, maraqlı hadisədir. Amma tez qurtarsa yaxşıdır.

Oturub tamaşa edirlər.

QORTENZIONUN EVİNİN QARŞISINDA.

Petruçço və Qrumio gəlirlər.

Petruçço. Paduyada dostlarını ziyarət üçün Veronadan müvəqqəti olaraq ayrıldım. Hamıdan əvvəl mənim sadıq və mehriban dostum Qortenzionu görməyə gəldim. Bəyosən, bu qarşıdakı ev onun evidir. Ey, haramzada Qrumio, bir bəkdən döy, eşitdimmi?

Qrumio. Döyüm, senyor, dediniz? Kimi bəs döyüm, söyləmədiniz! Yoxsa sizin xətrinizə dəyən olmuşdur?

Petruçço. Avaranın biri, dedim sənə ki, döy, bax, buranı, möhkəm döy.

Qrumio. Sizin oranızı döyüm, senyor? Mənə rəhm edin, senyor, mən nə ixtiyarın sahibiyəm ki, sizi də döyüm?

Petruçço. Qapını döy, – deyirəm, bərk döy, axmağın biri axmaq, yoxsa təpəndən elə vuraram ki, gəlidiyin yolu da çaşarsan.

Qrumio. Senyor lap savaşqan olmuşdur. Əgər mən sizi əvvəl döysəydim, indi başım iki yeri parçalanmış olacaqdı.

Petruçço. Döyməyəcəksən, axmaq? Döyməzsən qulağımı dibindən qopararam. Onda başqa mahnı deyərsən!

Qrumionun qulaqlarını dartır.

Qrumio. Ay haray, ağam doli olub!

Petruçço. Haramzada, sənə döy deyirlər, axmaq!

Qortenzio evindən çıxır.

Qortenzio. Nə haray-həşirdir burada? Nə olmuşdur, axı? Aha, dostum Qrumio, əzizim Petruçço, sizsinizmi? Söyləyin görək, Veronada necə yaşayırsınız?

Petruçço. Qortenzio, bizi aralaşdırmağamı gəldiniz? Sizi görməyimə ürəkdən şadam, inanmızsınız mənə.

Qortenzio. Möhtərəm senyor Petruçço, bizim evə xoş gəlib, səfə gətirmişsiniz. Qrumio, qalx ayağa, qalx. Eybi yoxdur, sizi bərk dirəyir.

Qrumio. Yox, senyor, bu elə iş deyildir ki, bərkdirəyirsiniz bizi. Ağamın xidmətindən çıxıb getmək üçün bu bəs deyildirmi? Siz bizə

münsif olun, senyor, ağam mənə ömr etdi ki, onu döyüm, özü də möhkəm. Nökrə də otuz iki yaşına dolmuş ağasını döyər? Belə bir iş harada görünmüşdür? Mən onu döysəydim, indi mənim başım salamət qalardımı?

Petruçço. Siz bir bu əbləhə baxın! Qortenzio, mən ömr etdim ki, sizin qapınızı döysün, əmri hələ də yerinə yetirməmişdir.

Qrumio. Pərvərdigar! Qapını döy! Siz mənə demədimizmi ki: "Haramzada bax buranı döy, özü də möhkəm döy?" İndi bu "qapı" haradan çıxdı?

Petruçço. Əbləh, sus, ya da rədd ol buradan!

Qortenzio. Petruçço, kifayətdir. Sizinlə köhnə və sədaqətli nökrənin Qrumio arasındakı bəhəsdə mən ona zəmin ola bilərəm. Söyləyiniz, hansı xoşbəxt küləklər sizi Veronadan Paduyaya gətirmişdir?

Petruçço. Bizi buraya gətirən, əzizim, başqa ölkələrdə gənc-ləri xəstə axtarmağa və təcrübə hasil etməyə sövq edən küləklərdir. Qısasını söyləyim. Mənim sərgüzəştim belədir: qoca atam Antonio vəfat etdi. Bu dolaşığa özümü salmaqda məqsədim evlə-nə-rək dövlətimi artırmaqdır. Cibimdə pul, evdə də varım tapılar. Başqa vilayətləri ziyarət etməyə çıxdım.

Qortenzio. Petruçço, sənə deyəngən, şıltaq bir qız tapsaq, necədir? İnanmıram sən məndən razı qalasan, lakin burası var ki, varlıdır, hətta çox varlıdır. Lakin mənim dostumsan, sənə o qızı rəva görməzdim heç.

Petruçço. Qortenzio, köhnə dostların bir-birini anlaması üçün bir eyham kifayətdir. Sən kifayət qədər varlı bir qız yeri bilirsənsə, söylə. Mənim izdivac tərənəm yalnız dövlətdir. Qoy o, Florensiya-nın qadından, qədim Sivilladan da çirkin olsun, qoy Sokratın Ksan-tippasından da deyəngən olsun, bunların hamısı mənim məqsədimi dəyişə bilməz, tutduğum yoldan döndərməz. Qoy sənin dediyin qız coşqun Adriatik dənizinin dalğalarından artıq tüğyan etsin, mənə sarı-sadə bilməz. Mən Paduyaya varlı bir qız almaq üçün gəldim. Padu-yada bəxtim də gətirəcəkdir.

Qrumio. Görürsünüz, senyor, o heç bir şey gizlətmədi, açığı-mı dedi. Siz ona bolluca qızıl verin o, kukları, hətta sancaq başını da alar, o, ağzında bir diş olmayan əlli iki döşəkdə yatan xəstələrin hamı-sının xəstəliklərinə düçar olan qarını da alar. Ancaq pul olsun, pul.

* Pinta – yarım butulkadan bir qədər çox.

Qortenzio. Petruçço, bizim söhbətimiz uzandı, zarafat şəklini aldı, indi gerçəkdən danışaq. Mən nəzərimdə bir qız tutmuşam, gözəldir, göyçəkdir, gəncdir, hom də varlı. Xanımlara layiq qədər təbiiyə almuşdır. lakin bir nöqsanı vardır, o da balaca nöqsan deyildir, dözülməsi mümkün olmayan qədər bədxasiyyətdir, şiltaqdır. Bunlardan əlavə o qədər inadçıdır ki, hətta lap müflis olsam da, onun üstündə mənə qızıl mədəni versələr də almaram.

Petruçço. Sus, aşna, sən qızılın hikmətini bilmirsən. Kimin qızı olduğunu desən, bu mənə kifayətdir. Söyüşləri payızın göy gurultusu kimi guruldasa da, düşünmədən mən onunla evlənərəm.

Qortenzio. Onun atası Baptista Minoladır, təvəzəkardır, hölmür. Qızı isə Katarina Minoladır. Paduyada acidilliyi, tərsliyi ilə məşhurdur.

Petruçço. Onun özü haqqında bir şey çəitməmişəm. Lakin atasını tanıyıram. Onun atası mərhum atası da tanıyır. Mən qızı görməsəm, səbrim-qərarım kəsilir. Ona görə də əgər sən mənimlə bərabər ora getmərsənsə, onda icazə ver, ilk görüşümüzə səninlə vidalaşım.

Qrumio. Senyor, çox xahiş edirəm, mane olmayın. Qoy hara gedirsə, getsin. İnanın mənə. Qız bunu mən tanıyan qədər yaxşı tanısa, başa düşərdi ki, söyüş, dava buna kar eləməz. O buna yüz kərə əclaf desin, bəlkə bundan da kobud şeylər desin, bunun vecinə əl gəlməz. Lakin o özü başlarsa, bütün bəlağəti qurtarmayınca əl çəkəsi deyildir. Hərğah dediyiniz qız buna söz qaytararsa, ona ələ bir sille çəkər ki, bütün qaməti yay kimi öyilər, kor pişik balasına dönüb bucağa qısılar. Senyor, siz bunu tanımayırsınız, inanın.

Qortenzio. Petruçço, dayan, mən də səninlə bərabər gedərəm. Mənim sevgili cananım, Baptistanın kiçik qızı, gözəllər gözəli Biankanı atası sanki zindana salmışdır. Onu bütün pərəstişkarlardan, hətta məndən də qoruyurlar, çünki Katarinanın sənə söylədiyim eyiblərini nəzərə alaraq, atası Katarinaya adaxlı tapılmayacağından qorxur. Baptista əmr vermişdir ki, kaftar Katarina orə getməyənə qədər Biankanın yanına kimsə buraxılmasın.

Qrumio. Hm... kaftar Katarina! Yaradana and içərəm qız üçün bundan pis ləqəb olmaz.

Qortenzio. Əziz dostum, Petruçço, sən görək bir işdə mənə kömək eləyəsən. Mən sadə libas geyinib Baptistanın evinə səninlə gedim. Məni müəllim sifətilə Baptistaya bir musiqişünas deyə təq-

dim et. Bu bəhanə ilə kimsədə şübhə oyatmayaraq, mən Biankaya sərbəst olaraq pərəstişkarlıq edərdəm.

Qrumio (*kanara*). Bu hiyləgərlik deyil, bəs nədir?

Bir baxınız, gənclər sözü bir yerə qoyaraq, qocaları necə aldatmaq istəyirlər!

Qremio ilə libasını dəyişmiş Lüçensio qoltuğunda kitablar daxil olurlar.

Senyor, senyor, bir dönüb baxın, kim gəlir.

Qortenzio. Sus. Qrumio! O mənim rəqibim Petruççodur. Gəl kənara çəkilək.

Qrumio. Gözəl, qəşəng gəncdir. Heç buna söz ola bilməz.

Onlar kənara çəkilirlər.

Qremio. Çox əla. Kitablarnı siyahısını mən nəzərdən keçirdim. Onlar zərif cildlə olmalıdırlar. Kitablarda həmişə məhəbbətdən söhbət getməlidir. Baxınız, sizə tapşırıram. Məhəbbətdən savayı ona başqa bir şey oxumazsınız. Siz mənim məramımı anladınız mı? Senyor Baptista sizə təyin edilən məaşdan başqa mən də özümə xeyli əlavə edərdəm. Dəftərlərə mümkün qədər çox ətir səpərsiniz. Mən otir gəndərdiyim nəzərin otirlərin hamısından zərifdir. Siz ona nə oxuyacağsınız?

Lüçensio. Hor nə oxusam, senyor, hamısı sizə aid olacaqdır. Əmin olun, ələ bilin ki, mən deyil, siz özünüz oradasınız. Bəlkə də sizdən artıq səy edərdəm, çünki senyor şəxsən özü alim deyildir.

Qremio. Alimlik nə qədər böyük nemətdir!

Qrumio. Tetra quşu nə böyük quşdur!

Petruçço. Ağzını yum, əbləh!

Qortenzio. Sakit ol, Qrumio!

İrəliləyərkən

Senyor Qremioya salamlar!

Qremio. Senyor Qortenzio, mən də sizi görməyə şadam. Deyim hara gedirdim? Baptista Minolanın yanına. Mən ona söz vermişdim ki, nazlı Bianka üçün bir yaxşı müəllim tapım. Bu təmkinli, gənc müəllimi tapmağuma şad oldum. Poeziyadan yaxşı biliyi, geniş mütaliəsi var. Başqa elmlərdən də əmin edirəm ki, geri qalmaz.

Qortenzio. Çox gözəl. Mən senyorla görüşdüm. O, Bianka üçün musiqi müəllimi tapacağına söz verdi. Sənalar gözəli, bütün varlığımı sevdiyim Biankaya xidmət etməkdə mən sizdən bir addım da geri qalmaram.

Qremio. Mənim də sevdiyimə münasibətimi işlərim göstərər, inşaallah.

Qrumio (*kənara*). Bunu pul kisəsi göstərəcəkdir.

Qortenzio. İndi məhəbbətdən dəm vurmağa heç də həcət yoxdur. Məni dinləyin. Sizin hər ikiniz üçün məndə xeyir xəbər var. Bax, təsadüfi olaraq rast gəldiyim bir cənab məmnuniyyətlə kaftar Katarinanı çehizinin miqdarnı şortləşərək almağa hazırdır.

Petruçço və Qrumio onlara yaxınlaşırlar.

Qremio. Uğurlar olsun, nə yaxşı olardı! O, qızın nəqsanlarını bilirmi?

Petruçço. Eşitmişəm ki, zəhər tuluğudur, deyingəndir. Nəqsanı bu isə, heç eybi yoxdur!

Qremio. Belə de! Deyin görək haradansınız və kimsiniz!

Petruçço. Veronali qoca Antonionun oğluyam. Atam ölübdürsə, dövləti həyatda baqıdır. Çox yaşayacağıma, xoşbəxt yaşayacağıma ümidim vardır.

Qremio. Belə bir arvadla xoşbəxt yaşamaq lap möcüz olardı! Lakin buna qüdrətiniz çatarsa, uğurlar olsun. Kömək etməyə hazırım. Sizin bu vəhşi pişiklə evlənmək qərarınız qotidirmi?

Petruçço. Dünyada yaşamağı qot etdiyim kimi.

Qrumio (*kənara*). Qərara gəlmişdirmi? Əlbəttə ki! Ya cəhənnəm olsun.

Petruçço. Mən bura bir onun üçün gəlməmişəmmi? Siz elə bilirsiniz ki, səs-küydən qorxacağam. Mən şirlərin nəriltisini eşitməmişəmmi? Dənizin quduz qaban kimi qəzəblənərək köpüklənməsini, tüğyan etməsini görmüşəmizmi? Səhrada topların partitısını, göylərdə şimşəyin vəhşi gurultusunu eşitməmişəmmi? Döyüşün qızgın çağında siqnalları, atların dəlicəsinə kişməsini, şeypurların dəhşətli səsini eşitməmişəmmi? Siz mənə qadın dilinin uzun olmasından dəm vurursunuz! Onun dili fərmaçının qovurduğu şabalıddan daha zəif çartılda bilər. O yalnız uşaqlar üçün xortdan ola bilər.

Qrumio. Bunun üçün yox!

Qremio. Qortenzio, qulaq asın, sizin tanışınız lap vaxtında gəlibdir. Həm özünə, həm də bizə xeyri dayəcəkdir.

Qortenzio. Mən ona söz vermişəm ki, adaxlanmaq xərcini biz öz öhdəmizə götürəcəyik.

Qremio. Qoy ancaq məramına çatsın!

Qrumio (*kənara*). Mən istərdim ki, naharı boynuna çəkən olsun.

Yaxşı geyimli Tranio və Biondello daxil olurlar.

Tranio. Senyorlar, Allah sizi bələdan hiyf etsin! Cəsarət edib sizdən hörmətli Baptista Minolanın evinə kəse yolu göstərməyi xahiş edirəm.

Biondello. İki gözəl qızı olan Baptistanın! Siz nəzərinizdə onu tutmamışsınızmi?

Tranio. Bəli, onu, Biondello.

Qremio. Qızımı cənab nəzərdə tutmuşdur?

Tranio. Qızı, ya atasını, – bunun sizə nə dextli varmış?

Petruçço. Deyingən qızından vaz keçin, xahiş edirəm.

Tranio. Senyorlar, deyingənləri görməyə gözüm yoxdur. Biondello, gedək.

Lüçensio. Əhsən, dostum.

Qortenzio. Deyin görək, siz Baptistanın evinə nişanlanmaq niyyəti ilə tələsirinizmi?

Tranio. Tutaq ki, belədir. Kimin xətrinə dəyirik ki?

Qremio. Tez buradan rədd olub getsəniz, heç kəsin xətrinə dəyməzsiz.

Tranio. Bağışlayın, sizin yaşayacağınız küçəni mənə sifariş edən olmamışdır.

Qremio. Mən qızdan danışıram.

Tranio. Nə üçün, səbəbini demək olmazmı?

Qremio. Ona görə ki, senyor Qremionun gözü o qızdadır.

Qortenzio. Senyor Qortenzio onunla evlənmək fikrindədir.

Tranio. Senyorlar, siz zadəgansınızsa, sakit olun. Xahiş edirəm, məni sakitliklə dinləyin. Baptista nəcib zadəgandır. Atamı da bir qədər tanıyır. Onun qızı bundan da gözəl olsaydı, qızı istəyənlərin sayı bundan ikiqat da artıq olsaydı, mən yenə də onların sırasında olardım. Ledanın qızı minlərcə cavanı özünə məftun etmişdi, Biankanı sevənlər ondan bir nəfər çox ola bilər, o da Lüçensio olacaqdır. Hərgah Paris özü də bura cumub gəlsə, fərqi yoxdur.

Katarina ilə Bianka daxil olurlar.

Bianka. Sən mənə incitmə, – mənimlə bir qul kimi rəftar etməklə özünə zərər vurursan. Könlümə dəyirsən. Qəşəng paltarlara gəldikdə, bacı can, əl-qolumu aç, hamısını, hətta yubkamı da sənə verərəm. Sən nə desən, dərhal yerinə yetirərəm. Böyüklərə tabe olmaq mənəmə vəzifəmdir.

Katarina. Elə isə mənə düzünü söylə, oğlanlardan hansını çox istəyirsən. Özünü tülkülüyə vurma.

Bianka. Sözümə inan, bacı can. İnsanlar içərisində mən hələ indiyə qədər kimsəni görmədim ki, onu başqalarından üstün tutam.

Katarina. Yalan deyirsən, özizim! Bəlkə Qortenzio sənəin xoşuna gəlir?

Bianka. Bacı can, sən onu sevirənsə, and içirəm ki, o, sənəin olacaqdır.

Katarina. Aha, deməli sən dövləti hər şeydən üstün tutursan? Qremioya getmək istəyirsən?

Bianka. Yoxsa sən onu mənə qısqanırsan? Gülürsən! İndi mən anlayıram, sən həmişə mənəmə zarafat edirsən, get. Xahiş edirəm, öziz bacım, mənəim əl-qolumu aç!

Katarina. Elədir. Sənəinlə zarafat edirdim. İndi də edirəm. *(Biankanı döyür.)*

Baptista içəri girir.

Baptista. Nə olub burada, nə həşirdir? Nə həyasız hərəkotdir bu? Bianka, kənara çəkil. Yazıq qız ağlayır! Sən tikişlə məşğul ol, ona baş qoşma. Utan bir, şeytan, bacımı bu qədər incitmə. O sənə toxunmur, sözdündən çıxmır ki...

Katarina. Mən ondan intiqam alıram. Onun sükutu mənə iti biçəq kimidir. *(Biankaya hücum edir.)*

Baptista. Necə, elə mənəim yanımda da? Bianka, sən buradan çıx.

Qremio. Bu cənab bizi yolda qoyub ötəcəkdir.

Lüçensio. Qoy çapsın, yabı olduğunu aydın olacaqdır.

Petruçço. Qortenzio, bu sözlər nəyə lazımmış, görəsən?

Qortenzio. Senyor, cəsarətlə sizə bir sual verəcəyəm, bir dəfə də olsa, Baptistanın qızını gözüünüzün ucu ilə görmüşsünüzmü?

Tranio. Yox, lakin eşitməşəm ki, onun iki qızı vardır. Biri deyingonliyi ilə məşhurdur, o biri isə həyalı-abırlı bir qızıdır.

Petruçço. Birisinin heç söhbəti ola bilməz; o mənəimdir.

Qremio. Bu şücaəti biz Herkulesə* tapşıraq; bu onun bütün on iki şücaətindən çətin olacaqdır.

Petruçço. Senyor, dediyimə mültəfət olun, kiçik qızını atası gizlədir, pərəstişkarları ona yol tapa bilməyəcəkdir. Böyük qızı ərə getmədən, kiçiyi kimsəyə verməyəcəkdir, yalnız böyük qız ərə getdikdən sonra kiçik sərbəst olacaqdır.

Tranio. Hərgah siz bizə, daha doğrusu mənə kömək etməli olsanız, buzu qırıraq, hünərinizi göstərib böyük qızı əldə edə bilərsiniz; o zaman kiçiyi azad etməsi olacaqsınız. Biankanı alan xoşbəxt isə, sizə lazımı hörməti edəcəkdir.

Qortenzio. Yaxşı dediniz. Biankanın pərəstişkarı olduğunuzu etiraf edirsinizsə, siz də, biz də hamımıza xidmət edəne mükafat verməliyik.

Tranio. Bu işi təxirə salmaram, senyor, hamınızdan xahiş edirəm, bu gün mənəim evimə gəlin; hamımızın öziz sağlığına şərab içək. Biz hüquqşünaslar kimi edərək. Əvvəlcə bəhs edib, sonra dostcasına qədəh qaldıraraq.

Qrumio və Biondello. Çox əcəb, təklifi qəbul edirik.

Gedək!

Qortenzio. Doğrudur, qəbul olunur. Petruçço bu dəfə mənə sizin üçün arzu edilən qonaq olacağam.

Gedirlər.

* (Yunanca Herakl). Qədim yunan mifologiyasına görə, ən böyük qəhrəman. O, on iki şücaəti ilə şöhrət qazanmışdır. Bu şücaətlərin hər biri haqqında əfsanəvi rəvayətlər vardır. Herkules öldükdən sonra Olimp allahlarından biri olmuşdur.

Katarina. Sizin məni görməyə gözünüz yoxdur. Görürəm mən, o, öldür, cavahirətdir. Ona ər tapılar. Məne ancaq onların toyunda ayaqyalın oynamaq, bir də axirətdə meymunlara dayəlik etmək^{*} nəsiə olacaqdır. Məni buraxın! Mən intiqam əlana qədər oturub əğla-yacağam. (*Gedir.*)

Baptista. Ya rəbb, məndən də bədbəxt adam görəsən varmı? Buraya gələn kim ola?

Qremio. Lüçensio miskin libasda daxil olurlar.
Petruçço və Qortenzio çalğıçı qiyafəsində, Tranio və
Biondello qoltuqlarında kitab və ud gəlirlər.

Qremio. Sabahın xeyir, qonşum Baptista!

Baptista. Sabahın xeyir, qonşum Qremio, senyorlar, Allah sizi bələdan-xətadan saxlasın.

Petruçço. Sizinlə bərabər, senyor. Deyin görək, sizin Katarina adında həlim və gözəl bir qızınız varmı?

Baptista. Doğrudur, senyor, mənim Katarina adında qızım vardır.

Qremio. Siz lap birbaşə çapdınız. Bu məsələyə ehtiyatla, təmkinlə yanaşmaq lazımdır.

Petruçço. Siz məno yalnız mane olursunuz. İcazə verin! Mənim əslim veronalıdır, zadəganam. Qızınızın əqlinin, gözəlliyinin, həyalı, abırlı olmasının və gözəl xüsusiyyətlərinin sorağını eşidib, çağırılmadan evinizə gəlməyə cəsarət etdim. Bizə tez-tez gəlib çatan bu xəbərləri şəxsən yoxlamaq istədim. Tanışlığımızdan ibtidasında, icazə verin, nökrəmi sizə təqdim etdim. (*Qortenzionu təqdim edir.*) O musiqiçi, həm də riyaziyyatçıdır. Qızınıza bigənə olmayan bu əmlərdən o, dərş deyər bilər. O, mantuanlıdır, adı da Liçiodur.

Baptista. Senyor, siz arzu etdiyimiz məhəmənsiniz. Sizin xətrinizə onu qəbul edirəm. Katarinaya qaldıqda, təəssüf olsun ki, o sizə bab ola bilməz.

Petruçço. Zənn edirəm qızınızla ayrılmaq sizə müşküldür. Ya da ki, mənim özüm siz bəyənmədiniz?

^{*} Qədim bir ingilis zərh-məsolino görə, qarımış qızlar öldükədən sonra, bu dünyada öz uşaqları olmadığından, cəzalanaraq, cohonnomdə başqalarının uşaqlarına südə verib, dayəlik etməli olacaqlar.

Baptista. Yox, yox. Mənim başqa fikrim yoxdur. Məni yaxşı başa düşmədiniz. Siz haradansınız? Adınız nədir?

Petruçço. Adım Petruççodur, Antonionun oğluyam. Atam bütün İtaliyada məşhurdur.

Baptista. Mən də atanızı tanıyıram. Onun oğlu mənim evimə çox xoş gəlmişdir.

Qremio. Petruçço, naqqallıq etmək kifayətdir. Biz fəğir elçilərə də bir kəlmə danışımağa imkan ver. Lənət şeytana, siz həddindən artıq ziriksiniz.

Petruçço. Bağışlayın, məsələni kəsib qurtarmaq istəyirəm.

Qremio. Mən buna şübhə etmirəm ki, siz belə bir izdivaca lənət oxuyacaqsınız. Qonşum, bu xoşa gələn bir minnətdir, mənim buna şübhəm yoxdur. İltifatınıza lütfkarlıq göstərərək mən özüm həmidən artıq sizə minnətdar olduğum üçün, məmnuniyyətlə, sizə bu gənci təqdim edirəm. (*Lüçensionu təqdim edir.*) Bu gənc uzun müddət Reymsdə təhsil almışdır. O cənab musiqi və piyaziyyatı mükəmməl bildiyi kimi, ni də yunan, latın və başqa dillərə vaqifdir. Adı Kambiodur. Xahiş edirəm, onun xidmətini qəbul edəsiniz.

Baptista. Çox məmnunam, senyor Qremio. Hörmətli Kambio, xoş gəlmisiniz. (*Tranioya.*) Siz, hörmətli senyor, zənn edirəm ki, gəlməsiniz? Bu gəlməkdə məqsədinizin nə olduğunu soruşmağa cəsarət edirəm.

Tranio. Senyor, burada, yad bir şəhərdə olduğum halda, sizin nəciə və gözəl qızınız Biankaya, cəsarət edərkən, öz-özünə elçi gəldiyim üçün üzr istəyirəm. Sizin qərarınız məno məlumdur. Əvvəlcə böyük qızınıza ər tapmaq istəyirsiniz. Mənim sizdən yalnız bir cə xahişim var, əsil-nəcəbətimə bələd olduğdan sonra məni qızınız Biankanı istəyənlər cərgəsinə qeyd edəsiniz. Sizin qızlarımızın təhsilini təkmilləşdirmək məqsədi ilə onlara sadə bir musiqi aləti və qədim dillərdə yazılmış bir neçə kitab təqdim edirəm. Qəbul etməklə, siz onların qiymətini daha da artırmış olacaqsınız.

Baptista. Adınız Lüçensiodur dediniz? Siz haradansınız?

Tranio. Pizadan. Vinçensionun oğluyam, senyor.

Baptista. O, Pizadan mötəbər adamdır. Adını çox eşitmişəm, bilirdim. Xoş gəlmişsiniz. (*Qortenzioya.*) Udu götürün (*Lüçensioya.*) Siz də kitabları götürüb, təxirsiz tələbələriniizin yanına gediniz.

Ey, orada kim var?

Nökrə içəri girir.

Bu senyorları qızlarımın yanına apar. Tapşır ki, müəllimlərini layiqincə qəbul etsinlər.

Nökör, Qortenzio, Lüçensio və Biondello gedirlər.

Biz də nahar hazır olana kimi gedək bağda bir qədər gözük. Mən sizin tərifinizi çox şadam. Hamınızdan bu bəradə şübhə etməməyi xahiş edirəm.

Petruçço. Senyor, hər gün elçiliyə gəlməyə işlərim imkan verməyəcək. Atamı tanımaqla, mənəm də kim olduğum sizə məlum oldu. Atamın böyük irsinin təkə vətərisiyəm. Onun dövlətini puça çıxartmayıb, hətta artırmışam da. Qızınız mənə gəlməyə razı olsa, cehizi nədən ibarət olacaq?

Baptista. Mən öləndən sonra malikanəmin yarısı sizə çatacaq. Əlinizə bu başdan iyirmi min kron verirəm.

Petruçço. Qızınızdan əvvəl ölsəm, o, dul qalarsa, malikanəmi və icarələrini ona irs qoyub gedərəm. Gəlin, müqavilə bağlayaq, öhdəliklərimizi mübadilə edək.

Baptista. Siz əvvəl qızla razılışıb onun məhəbbətini qazanmışsınız. İş bundan asıldır.

Petruçço. Bu asan işdir! Ata, mən sizi əmin etməliyəm ki, qızınız deyinən, şıltaqdırsa, mən də inadçılam. Alov alova rast gələrsə, onlara qida verəni möhv eləyib qurtarırlar. Külək zəif olarsa, alov şiddətlənir, lakin qasırga alovu söndürə də bilər. Mən də beləyəm. Qızınız mənə güzəştə gedər. Mən amansızam. Bir uşaq kimi evlənmirəm ki...

Baptista. Zərəklilik qoy sizə səadət gətirsin, lakin xoşagəlməz söz-söhbətlərə hazır olunuz.

Petruçço. Görərsən, əbədi külək qarşısında yenilməz bir qaya kimi duracağam.

Qortenzio başı yarılmış halda daxil olur.

Baptista. Sizə nə oldu, dostum? Nə üçün belə ağarmışsınız? Qortenzio. Qorxudan, doğrusu, qorxudan ağarmışam.

Baptista. Qızım necə? İstedadlı bir musiqiçi ola bilirmi?

Qortenzio. O, hər şeydən əvvəl bir əsgər ola bilər, ona ud deyil, qılınc lazımdır.

Baptista. Yoxsa udu vurub sındırdı?

Qortenzio. O, udu başıma vurub sındırdı. Mən onun səhvini göstərdim, pərdəni düz tutmur dedim, barmaqlarımı əydim. O, özündən çıxdı, cin başına vurdu. "Pərdə" – deyə qışqırdı, mən sənə elə pərdə göstərərəm ki, gəldiyin yollar yadından çıxar! – dedi. Udu qaldırıb başıma elə çırpdı ki, başım simlərin arasında qaldı. Mən ona baxaraq, lap çaşdım. Yerimdəcə mat-məəttəl qaldım, günahkar kimi gözlərimi ona dirədim. O isə ağzına gələni, söyüşü söyüş üstündən yağdırdı, elə bil mənə təhqir etmək üçün xüsusi dərslər almışdı.

Petruçço. Vallah, nə qədər dəlisov qızıdır! Onu əvvəlkindən də yüz qat artıq sevirəm. Onunla danışımağa, bilsəniz, nə qədər can atıram.

Baptista. Gedək, heç də darıxmayın. Kiçik qızımla məşğul olun. O qanacaqdır, həlimdir. Senyor Petruçço, siz bizimlə gedərsiniz, ya qızım Ket'i bura göndərim?

Petruçço. Xahiş edirəm, göndərin. Mən onu burada gözəlirəm.

Baptista, Qremio, Tranio və Qortenzio gedirlər.

Gələndə mən onunla ağıllı-başlı danışacağam. Mənimlə kobud danışarsa, deyəcəyəm ki, bülböldən gözəl cəh-cəh vurursan. Qaş-qabağımı sallarsa, deyəcəyəm ki, nə qədər üzügülərsən, sanki şəbnəm qonmuş qızılğülənsən. Səsini kəşib, bir söz də danışmasa, mən onu gözəl nitqin, beləğətin var, – deyə tərif edəcəyəm. Rədd ol, get buradan! – deyərsə, mən ondan o qədər razılıq eləyəcəyəm ki, guya mənə bir həftə qonaq saxlamaq istəyirmiş. Mənə gəlməyə, təklifimi rədd eləmə, nişan günümüzü, toy günümüzü təyin etməyi xahiş etməyə başlayacağam. Aha, budur gəldi. Petruçço, nə durmusan, başla!

Katarina gəlir.

Gününüz xeyir olsun, Ket. Sizin adımla görə Ket olsun, deyilmi? Katarina. Deyərsən qulağımız yaxşı eşitməyib, hamı mənə Katarina çağırır.

Petruçço. Düz demirsiniz, sizə sadəcə Ket deyirlər. Sizi gah nazonun Ket, gah da acıqlı Ket adlandırırlar. Lakin Ket də olsanız, dünyada nə qədər Ket varsa, siz hamısından gözəl, hamısından qəşəng-siniz. Sən Ketlərin Ketisən, konfetdən şirin Ketisən. Sən Ketdən, amma konfetdən. Belədir, Ket, həyatım mənim! Sənin gözəlliyin, təmkinliyin haqqında bizlərə dostanlar gəlib çıxıb. Lakin hamısı

arzu edilən kimi deyil. Eşitdiklərim məni yerimdən elədi, soninlə evlənməyə goldim.

Katarina. Çox gözəl, uğurlar olsun. Sizi bura göndərən, buradan da rədd etsin. Görkəminizdən aydındır ki, siz yalnız müqəvvasınız.

Petruçço. Necə? Nə demək istədiniz?

Katarina. Cansız bir kürsü.

Petruçço. Elə isə, mənim üstümdə əyləş.

Katarina. Sənin kimi ulaqlar yük daşımaq üçün yaranmışdır.

Petruçço. Sənin kimi qadınlar üçün yük daşımaq daha çox adətdir.

Katarina. Sən özünə bir yabı axtar.

Petruçço. Mən səni gücə salmaq istəmirəm. Sən gəncsən, yüngülsən, mən bilərəm...

Katarina. Yüngüləm, lakin əl vermərəm ki, sən məni tutasan, öz cismim qədər ağırəm.

Petruçço. Sən bir arı qədər yüngülsən, arı kimi daim vızıldayırsan.

Katarina. Sən isə yapalaq kimi ulayırsan.

Petruçço. Oh... Qumru quşu! Səni yapalaq caynağına alacaq.

Katarina. Daha doğrusu, yapalağın boğazını mən üzərəm.

Petruçço. Sən lap eşşəkərisən, yaman hirsliyə.

Katarina. Eşşəkərisiyəm, neşterimdən özünü gözle.

Petruçço. Mən neşterini kəkəndən çıxararam.

Katarina. Sarsaq, neşteri tapa bilsən çıxararsan.

Petruçço. Eşşəkərisinin neşterinin yeri hamıya bəllidir, quyruğunda.

Katarina. Yox, dilində.

Petruçço. Kimin dilində?

Katarina. Quyruqlardan söhbət açanın. Xudahafiz.

Petruçço. Necə! Mənim dilim sənin quyruğunda? – Xeyr, bu ola bilməz, mən zadəganam.

Katarina. İndi biz bunu yoxlayırıq. *(Onu vurur.)*

Petruçço. Bir də vursan, yumruq yeyəcəksən.

Katarina. Onda sən də gerbdən məhrum olacaqsan. Mənə əl qaldırsanız, daha zadəgan olmayacaqsınız. Zadəgan olmasanız, gerbiniz də olmaz.

Petruçço. Gerblər tarixinin təsvircisən, – yaz məni gerb dəftərinə.

Katarina. Dəbilqəndəki nədir? Xoruz pipiyi?

Petruçço. Sən ol toyuq, mən də sənin xoruzum.

Katarina. Sən mənə layiq xoruz deyilsən, qorxaqlar kimi qışqırırsan.

Petruçço. Bəsdir, Kis, sir-sifətini turşutma.

Katarina. Mən turşu gördükdə üz-gözümü turşuduram.

Petruçço. Burada turş bir şey yoxdur, sifətini turşutma.

Katarina. Vardır, bəli, vardır.

Petruçço. Hani, göstər mənə.

Katarina. Burada güzgü yoxdur.

Petruçço. Mənim sifətini deyirsən?

Katarina. Nə qədər gənc, nə qədər dərrakəlidir!

Petruçço. Mən and içərəm ki, sənə nisbətən gəncəm.

Katarina. Lakin çox solmuşsunuz.

Petruçço. Fikirdən, xəyaldən.

Katarina. Mən laqeydəm.

Petruçço. Ket! Qaçmaq lazım deyil, nə üçün qaçırsan?

Katarina. Qalsam, sizi hirsliyəndirərəm.

Petruçço. Əsla! Sən mənim xoşuma gəlirsən. Mən eşitmişəm ki, sən deyingsən, tündməcəzsən. Lakin indi görürəm ki, bunların hamısı iftiradır, böhtandır. Siz şənsiniz, şuxsunuz və lütfkarsınız. Bahar çiçəyi qədər qəşəngsiniz, şuxsunuz və lütfkarsınız. Qaş-qabağınızı sallayıb, çöpəki baxmağı bacarmırsınız. Başqa qılıqsızlar kimi dodaqlarınızı gəmmirmirsiniz. Söz qaytarmaq, əksinə danışmaq sizə xas deyildir. Siz təvazəkər, mülayim söhbətlə pərəstişkarlarımızı qəbul edirsiniz. Kisin topal olduğunu nə üçün uydurmuşlar? Hamısı başdan-ayağa böhtan! Kisin nə qəşəng qəddi-qaməti var! Lap qoz budağına bənzəyir. Qoz kimi qarayanızsan, lakin məgzi dadlısan. Dur azacıq yeri, baxım, yox, sən axsamırsan.

Katarina. Axmaq, get qulluqçuya əmr et.

Petruçço. Kis bu zalda cəlal ilə özəmətlə süzən kimi, Diana məşədə süzə bilərmə? Sən Diana ol, qoy o olsun Kis. Sən, Kis, təvazəkər ol, Diana isə şux olsun!

Katarina. Siz bu natiqliyi harada öyrəndiniz?

Petruçço. Təbii, ağımdan gəlir, lap döşdən.

Katarina. Ağıllı təbiət sizə payı az vermişdir.

Petruçço. Mən ağıldan kəməm?

Katarina. Əlbəttə, uzanın yatın.

Petruçço. Yaradana and olsun, sonin yatağına uzanmağa hazır-
ram. Ona görö də boşboğazlığa son qoyaq. Uzun sözün qıssası: atan
səni mənə verməyə hazırdır. Cehiz işində də razılışdıq. İstəsən də,
istəməsən də mən səni alaçağam. Mənə inan, Kis, sənə layiq ər-
monəm. Sənin valehedici gözəlliyini görməyə imkan verən göy
cisminə and içirəm, başqası yox, mən sənə ər olacağam. Mən heyata
yalnız səni ram etməyə gəlmişəm, Kis. Mən vəhşi kisi mülayim
etmək üçün yaranmışam. Budur, atanız da gəldi. İmtina etməyəsini-
z. Mən sizin əriniz olmalyım, olacağam da.

Baptista, Qremio və Tranio daxil olurlar.

Baptista. Petruçço, işi yönünə sala bildinizmi?

Petruçço. Çox yaxşı, başqa cür ola da bilməz. Mənim zirəkli-
yim boş çıxmaz.

Baptista. Sənə nə olmuşdur, qızım, gözümə bikiq görünürsən.

Katarina. Siz mənə qızım deyirsiniz? Ona görədim, mənim
qeydimə qalaraq, ağıldan kəm, quldur, kobud, həm də axmaq bir
adama vermək istəyirsiniz. O da zorla mənə almaq istəyir.

Petruçço. Ata, məsələ belədir, siz də, hamı da Katarinaya xas
olmayan cəfəngiyatlar söyləmişsiniz. O, zahirdə deyəngən, acıqlı
görünə də, batində qətiyyən belə deyildir. O, göyərçin kimi həlim-
dər. O özündən çıxan, qeyzli deyil, saf, təmiz sübh kimi sakitdir.
Səbirdə Qrizeldaya bənzər, təmizlikdə Lukresiadır. Bir sözlə, sözü-
müz, iqrarımız bir oldu. Bu bazar günü toyumuz olacaqdır.

Katarina. Yalansa, toyu qədrə dara çəkilsən.

Qremio. Petruçço, eşitdimni dəra çəkilsən!

Tranio. Əcəb sözləşiblər! İşi korladılar.

Petruçço. İcazə verin, mən onu özüm ərvar olaraq seçmiş-
əm. Razıyıqmi, ya yox, sizə nə dəxli varmış? Biz təklikdə sözləş-
mişik ki, başqalarının yanında o deyəngən olacaq. İnanmaq mümkün
deyildir ki, o birdən-birə mənə sevdi. Oh, mehriban Kisim! O mənim
boynumdan asıldı, and içdi, hədsiz öpüşlərlə bir an içərisində ürə-
yimdə məhəbbət alovlandırdı. Siz hələ xamsınız, hər bir dağsıcanı
deyəngən, diliaçı qızla tək qaldıqda, onu necə yumşaldır, – bunu siz
bilirsiniz. Kis, olini mənə ver. Venetsiyaya yola düşürəm, məqsə-
dim toy todarükü görməkdir. Ata can, qonaqları çağırın. Mən əmi-
nəm ki, mənim Ketim füsunkar olacaq.

Baptista. Danışmağa söz tapmıram. Əl-ələ verin. Allah sizi
xoşbəxt eləsin! Məsələ həll olunmuşdur.

Qremio və Tranio. Amin. Biz də şahid olarıq.
Petruçço. Atacan, qadınım, senyorlar, xudahafiz. Mən Venet-
siyaya tələsirəm. Vaxtı uzatmağa dəyməz. Hər şey olacaq: üzüklər,
paltarlar, layiqli zintələr... Ket, gəl öp mənə, toyumuz bazar gündür.

Petruçço və Katarina herosi bir tərəfə gedir.

Qremio. Belə tez baş tutan izdivaca rast gəlmişinizmi?

Baptista. Malım başdan eləməyə cəhd edən tacirlər kimi,
mən də, senyorlar, risk etməyə məcbur oldum.

Tranio. Sənin malın tez xarab olanlardandır. O indi ya qazanc
verəcək, ya dağalar qoynunda məhv olub gedəcəkdir.

Baptista. Mənə birçə qazanc lazımdır – sakit bir nikah.

Qremio. Heç şübhə yoxdur ki, belə olacaq. İndi kiçik qızı-
nızdan danışaq. Mən sizin qonşunuzam. Birinci olaraq, ona elçi mən
göndərdim.

Tranio. Mən Biankanı o qədr sevirəm ki, siz nə təsəvvür edə
bilər, nə də təsvir üçün ifadə tapa bilərsiniz.

Qremio. Uşaqsan! Sənin məhəbbətinin qiyməti bir quruş da
etməz.

Tranio. Sənin məhəbbətin dondurur, buz edir.

Qremio. Səninki isə, yandırır, kül edir. Get atılmağına. Qoca
kişi qadın qeydinə qalar, nazını çökər.

Tranio. Gənclik qadın nəzərini cəlb edir, özünə məftun edir.

Baptista. Senyorlar, kifayətdir. Mən sizin bəhsinizi həll edə-
rəm. Hər kəsə xidmətinə görə mükafat verərəm. Kim Biankanın dul
çağı üçün çox təminat təyin edərsə, qız onunundur. Senyor Qremiodan
sorusağ, nə qədər təyin edə biləcəkdir.

Qremio. Əvvəla, mənim evimdə bolluca qızıl-gümüş, qab-
qacaq vardır, əl-üz yumaq üçün həm ləyən, həm kuzə qızıldandır.
Divarlarımdan Tir² xalıları asılmışdır. Fil sümüyündən qayrılmış
mücrülər kronla doludur. Sərv ağacından qayrılmış sandıqlarda pal-
tarlar, zəif dəyişəklər, örtüklər qat-qat yatmışdır. Türk balıncılar mir-
varilə bəzənmiş, Venetsiya qumaşları, toxunmuş parçalar, bütün qab-
qacağım misdən, qalaydandır. Xülasə, ev təsərrüfatına nə lazımsa,
hamısı hazırdır. Fərmamda, tövləmdə yüzəcən sağlam ineyim, yüzdən

² Suriyada bir şəhər. Orta əsrlərdə bu şəhərdə toxunulan xalçalar geniş şöhrət
qazanmışdı.

çox harnlamış öküzm, qalan şeylər də istonilən qədr tapılar. Mənim özümün, düzünü desək, yaşım ötmüşdür. Sabah mən ölürəmsə hamısı ona qalacaq, hərgah mən sağ ikən o mənim olmaq istərsə...

Tranio. Burada, ilişik "hərgah" sözündədir. Məni dinləyin, senyor! Mən atamın birçə varisiyəm. Hərgah qızınız mənim olarsa, zəngin Pizedə mən ona üç-dörd ev qoyub gedərəm. Paduyada senyor Qremionun evindən nə görkəmsiz, nə də pisdirlər. Bundan əlavə, iki min dukat torpaq onun dulluğunu təmin edəcəkdir. Senyor Qremionun qabağına yaxşı çıxdım?

Qremio. İldə iki min dukat! Mənim əmlakım o qədr bəhrə verə bilməz. Lakin mən Marseldə lövbər salmış bir karaka* da əlavə edərdəm. Necə oldu, gəmini əlavə edərək onun ağzını yumdummu?

Tranio. Mənim atamın, hamıya məlum olduğu kimi, azı üç karakası, iki qalionsu və on iki qaləri vardır. Bunların hamısı Biankanın olsun. Siz nə təklif etsəniz, ikiqat artıraram.

Qremio. Nəyim varsa hamısını təklif etdim. Bundan artıq bir şey verməyə imkanım yoxdur. İstərsəniz, budur, mənim özüm də onun olacağam.

Tranio. Qız mənim oldu, tamamilə əminəm! Qremio məğlub oldu.

Baptista. Təsdiq edirəm, siz çox şey təklif etdiniz. Atanız Biankanı təmin edərsə, qız sizə qismət olacaqdır, yox təmin etməsə, görək bağışlayasınız, çünki siz atanızdan qabaq ölsəniz, qızımın dullu haqqını kim ödəyəcəkdir?

Tranio. Bu bəhanədir. Atam qocadır, mən isə cavan.

Qremio. Cavan olə bilməzmi?

Baptista. Senyorlar, dinləyin, mən bu qərara gəldim, üzümüzlə gələn bazar günü Katarinanı əvə verirəm. Bir həftə sonra Biankanı Lüçensioya verəcəyəm. Təminat olmasa, onda qız senyor Qremionun olacaqdır. Hər ikinizə təşəkkür edirəm, amanda qalın.

Qremio. Xudahafiz, qonşu.

Baptista gedir.

Sən mənim üçün təhlükə təşkil edə bilməzsən, körpəsən hələ. Sənin atan axmaq deyildir ki, hər nəyi var, sənə versin, qoca çağında tüfeyli olsun. Boş sözdür, yalandır hamısı! Köhnə tülkünü aldada bilməzsən.

* Ticarət mərkəzi

Tranio. Səni xoş olasan, dəzin biri dəz! Mən sənin qabağına onluq çıxarım, sən də bax. Senyora necə xidmət etməyin qarasını tökdüm. Saxta Lüçensioya ehtiyac yoxdur. Saxta olaraq Vinçensionu özümə ata etsən necədir. Başdan-ayağa möcüzədir. Adotan atalar özləri üçün övlad yaradırlar, bu eçlilikdə isə tərsinodir, oğul zirəkliyindən və hiyləgərliyindən istifadə edərək, özünə ata yaradır. (*Gedir.*)

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

I SƏHNƏ

Paduya, Baptistanın evində və Bianka gəlirlər.

Lüçensio. Musiqiçi, daha kifayətdir, zirəklik göstərdin, bəsdir. Katarinanın səni salamladığını deyəsən unutmusan?

Qortenzio. Ay deyingən müəllim, musiqi ilahi əhəngin mələkəsidir. Burada birinciliyi mənə vagüzar edin. Bir saat musiqi ilə məşğul olarıq. Sonra boş vaxtınızın bir saatını da müxtəlif mütaliyəyə sərf edərsiniz.

Lüçensio. Sən kobud cahilsən. Musiqinin nəyə lazım olduğunu da anlamırsan! Musiqi onun üçün deyilmi ki, fikirdən, rəhmətdən, məşğələdən yorulmuş aqlımızı təzələsin, yenidən zövqə versin? Mən əvvəlcə qıraatlı məşğul olaram. Elə ki qurtardım, sənin qarmoniyən bizi əyləndirər:

Qortenzio. Sənin kobudluğuna mən qatlaşa bilmərəm.

Bianka. Senyorlar, sizin mübahisəniz məni ikiqat incidir. Mən çubuqdan qorxan məktəbli deyiləm axı. Mən saatla oxumaq istəmirəm. Kefim necə istəsə, elə də edəcəyəm. Sizin bəhsinizi qurtarmaq üçün gələn burada oturaq. Siz udu kökləyib bitirmədən, biz qıraəti qurtararıq.

Qortenzio (Biankaya). Mən aləti kökləyən kimi siz qıraəti dayandıracaqsınız, eləmi?

Lüçensio. Heç elə şey yoxdur! Kökləyin.

Bianka. Biz harada qaldıq?

Lüçensio. Senyora, burada.

Bianka. Tərcümə edin.

Lüçensio. "*Hic ibat*" – bu barədə mən sizə demişəm; "*Simois*" – mən Lüçensioyam; "*Hic est*" – pızalı Vinçensionun oğluyam;

"Sigeia tellos" – sizin məhəbbətinizi əldə etmək üçün libasını dəyişmişəm. "Hic steterat" – sizinlə evlənmək istəyən Lüçensio isə: "Priami" mənim nökrəm Traniodur; "regia" mənim adımı daşıyır. "Selsa senis" bu köhnə Pantalonu* aldatmaq üçün.

Qortenzio. Aləti kökləyib qurtarmışam.

Bianka. Qulaq asağ.

Qortenzio çalır.

Yüksək notlar düz səslənmir.

Lüçensio. Əlinizə tüpürün, yenidən kökləyin.

Bianka. Qoyun indi mən özüm tərcümə edirəm: "Hic ibat Simois". Mən sizi tanımıram; "Hic steterat Priami" – gözləyin, o bizi eşitməsin; "regia" – özünüzdən müştəbəh olmayın; "selsa senis" – ümidinizi də kəsməyin.

Qortenzio. Yenidən köklədim. (Çalır.)

Lüçensio. Aşağı notlar səhvdir.

Qortenzio. Aşağı notlar öz qaydasındadır. Alçaq hərfin özü zəhlə aparandır. (Kənarə) Bizim bu müəllim nə qədər tündməcaz və təmkinsizdir. Vallah, bu çox bədicir, Biankanın dalınca sürünür. Müəllimciyəz, yaxşı sənin dalınca mən göz qoyaram.

Bianka. İnanmışam bəlkə də, lakin hələ şübhə edirəm.

Lüçensio. Heç də şübhə etməyin. İnanın ki, Ayaks Eakid** olmuşdur. Babasına görə bu adı almışdır.

Bianka. Müəllimə inanmaq lazımdır, yoxsa yenə də şübhələnərdim. Bu qalsın, kifayətdir. Laçio, növbə indi sizindir. Müəllimlərimin hər ikisi ilə zarafat etdiyim üçün, qoy məndən inciməsinlər.

Qortenzio (Lüçensioya). Siz artıq gedə bilərsiniz, bizi tək buraxın, mənim üçsəslə musiqidən başım çıxmaz.

Lüçensio. Xirdə-xuruşçu olmaq lazım deyil. Mən gözlərəm. Eyni zamanda güdərəm də. Mənə belə gəlir ki, bizim bu gözəl musiqimiz vurulmuşdur.

Qortenzio. Səniora, sizin barmaqlarınız simlərdə dəyməmiş, çalmaqda mənim üsulumu öyrənmək üçün sizə sənətin sirtini açmalıyam. Qammaları öyrənməyin qıscaca üsulunu bilmək müvəffəqiyyətə səbəb olar, sizi də xoşal edər. Başqalarının üsuluna mənim üsulum üstün gəlir. Təfəsilat burada yazılmışdır.

* Bir italyan komediyasında gülünç və axmaq qoca tipi

** Eakin noslundən olan demokdir.

Bianka. Düzdür, lakin qammanı mən çoxdan öyrənmişəm. Qortenzio. Yenə də Qortenzionun qamması ilə məşğul olsanız, pis olmaz.

Bianka. (Oxuyur.) Mən – qamma əsas akkordların səs pordəsi. A, re – Qortenzio üçün xahiş edirəm, B, mi – Bianka, onun arvadı ol! C, fa, – onun üçün oxuyur, – sevirəm! D, sol, re – açar bədicir, onda iki not vardır. E, la, mi – bizə rəhm et, yoxsa məhv olarıq.

Deməli bu qammamı? Bu məni lap iyrendirir. Əvvəlki qamma bundan çox yaxşıdır. Mən qayda-qanunu uydurmalarına dəyişdirən deyiləm.

Nökrə daxil olur.

Nökrə. Səniora, atanız sizi çağırır. Kitabları bir kənara qoyun, otağın səlhiyəyə salmaq üçün bacınıza kömək edin. Sabah onların toyudur.

Bianka. Möhtərəm müəllimlər, hələlik!

Bianka və nökrə gedirlər.

Lüçensio. Səniora, mənim burada qalmaq üçün mənası yoxdur (Gedir.)

Qortenzio. Bu müəllimin hərəkətlərini təqib etməyimin əhəmiyyəti çoxdur. O, vurulan adama oxşayır. Sənin ürəyin bu qədər alçaqdırsa, Bianka, əgər hər yetənə göz qırsansa, sənə bir dəyişikliklə görənlər kimi, xəyanətinin cəzasını xəyanətlə verəcəyəm. Bunu bilməlisən. (Gedir.)

II SƏHNƏ

BAPTİSTANIN EVİNİN QARŞISINDA

Baptista, Qremio, Tranio, Katarina, Bianka, Lüçensio və nökrələr gəlirlər.

Baptista (Tranioya). Bu gün Katarina ilə Petruççonun toyu olmalıdır, lakin Küveydən nə səs var, nə də səmir. Camaat buna nə deyər? Gülməli bir hal olacaq. Keşiş toy mərasimini ifa etməyə müntəzir ikən, adaxlı yoxa çıxmışdır. Belə bir rüsvayçılığa siz nə deyirsiniz?

Katarina. Rüsvay yalnız mən olacağam. Sevdiyimə görə yox, məcburiyyət qarşısında həyasızca, ədəbsizə, qudurğana, azğına get-

məyə razılıq verdim. Tələsik mənimlə adaxlandı, evlənməyi isə təxirə saldı. Mən sizə deyirdim ki, o ağıldan kəmdir. Qabalıq donuna girərək murdar zarafatlarını gizlədir. Şux kimi ad çıxarmaq üçün, mininə elçi getməyə, toy gününü təyin etməyə, hamını çağırmağa hazırdır, lakin evlənmək heç xəyalına da gəlmir. İndi hamı Katarinani barmaqla göstərib deyəcək: "Budur, Petruççonun arvadı, özü isə, nikahına da gəlmədi".

Tranio. Yox, Katarina, yox. Baptista, inanız ki, Petruçço sizi aldatmaq niyyətində deyil! Nə isə gecikməsinə bir səbəb olmuşdur. O, kobud da olsa, əslə səfəh deyildir, şux olsa da, təmizdir, namuslu adamdır.

Katarina. Lap yaxşı olardı ki, mən onu heç tanımayaydım. *(Ağlaya-ağlaya gedir. Bianka və başqaları da onunla gedirlər.)*

Baptista. Get, göz yaşını tökməyi sənə qüsür hesab etmirəm. Belə təhqirə hətta övluya da dözə bilməz, o ki qaldı sənə kimi səbirsiz!

Biondello daxil olur.

Biondello. Senyor, senyor, köhnə, eyni zamanda yeni xəbərlər, elə xəbərlər var ki, siz heç eşitməmişsiniz!

Baptista. Köhnə, eyni zamanda yeni! Belə bir şey ola bilməz.

Biondello. Petruççonun gəlməsinə eşitmək təzə xəbər deyilmi?

Baptista. Bəs sənə necə başa düşək axı?

Biondello. Mən dedim ki, gəlir.

Baptista. Nə zaman burada olacaqdır?

Biondello. Nə zaman gəldi çatdı və mən dayanan, bax, bu yerdə dayandı və sizə baxmağa başladı, onda demək olar ki, gəldi.

Tranio. Bir də görək sənə köhnə yeni xəbər nədir?

Biondello. Petruçço gəlir. Başında yeni şlyapa, əyində köhnə gödəkçə, o, köhnə şalvar geymiş, lap azı üç dəfə söküb çevirmişdir. Çəkmələri şam qutusu yerinə işlədilmişdir. Bir tayının toqqası var, o biri tayı qaytanlıdır. Belində köhnə pas basmış gorda, dəstəsi də sıniqdır. Yəqin ki, şöhrət arsenalından götürmüşdür, qınının ucluğu yoxdur, qayıışı dəşik-dəşikdir. Topal yabısının köhnə güvə yemişi yohəri vardır, üzəngiləri də cüt deyil, ayndır. Bundan əlavə, Petruççonun mindiyi yabı manqodur, beli yara, dodaqları şişmiş, dərisi qoturdur, qarnı şişmiş, özəlləri qabarıq, müalicəsi mümkün olmayan xəstəliyə tutulmuşdur, daima bürdöyür, yabının yaralarını qurd basmışdır, sarılıq azarına tutulmuşdur, kürəkləri öyilmişdir, qantar-

ğası qoyun dərindəndir. Yabı yıxılmasın deyər, qantarğanı o qəddər çəkiblər ki, qırılıb bir neçə yerden düyünlənmişdir, tapqırı altı tikədir, quyruqaltısı məxmərdəndir, qadın yəhərindən alınmışdır, üzərində iki hər var, kiminsə adıdır, mıxla mıxlanmışdır, bir neçə yerden şişlə sarınmışdır.

Baptista. Onunla gələn kimdir?

Biondello. O, senyor, onun nökrəndir. Qarğa oyuğu ilə bəzənmişdir. Bir ayağında kətan corab, o biri ayağında yun şüblət, qırmızı və göy qaytanla sarınmışdır. Şlyapası köhnədir, şlyapasına lələk əvəzinə "Qırx əcaib" sancılmışdır, qəribədir, həqiqətən qəribədir. Nə xristianlar nökrəinə, nə də ağa lakeyinə heç bənzəri yoxdur.

Tranio. Hoqqabazlıq edir, görəsən məqsədi nədir. Adətən o sadə geyinir.

Baptista. Nə biçimdə gəlir-gəlsin, təkə gəlsin.

Biondello. Senyor, o bura gəlməyəcək.

Baptista. Sən bəs belə demədin?

Biondello. Nə? Petruçço gəlir?

Baptista. Hə də.

Biondello. Mən dedim ki, onun atı buraya gəlir. O isə, atın üstündə gəlir.

Baptista. Nə təfəvütü var, ikisi də birdir də.

Biondello. Mən müqəddəs Cemiya and içirəm, pennidən mərc gələrdim ki, bu iki kölgə bir xəyaldır.

Petruçço və Qrumio gəlirlər.

Petruçço. Bəs cavanlar haradadır? Evdə kim var?

Baptista. Xoş gəlmişsiniz.

Petruçço. Mən xoşa gəlmirəm!

Baptista. Siz axsamursunuz.

Tranio. Sizin libasınız ləyaqətli deyil.

Petruçço. Bundan yaxşısı olsa idi, tələsib onu geyərdim. Bəs Ket haradadır? Mənim sevimli nişanlım haradadır? Ata, salamatsızlığımızı? Sizin hamınıza nə olub? Bir təhərsiniz. Gözünüzü mənə nə üçün diromisiniz, elə bil qəribə heykəli seyr edirsiniz. Yoxsa görünməmiş bir quyruqlu ulduza baxırsınız?

Baptista. Sizə məlumdur ki, bu gün sizin toyunuzdur. Əvvəl biz kədərələnmişdik ki, siz gəlib çıxmamışdınız. İndi isə sizin qiya-

* Ehtimal ki, noğmolar məcmuəsinin adıdır.

föniz bizi iqiqat artıq qüssələndirir. Adaxlıya yaraşmayan bu libası çıxarın. Şon məclisimizdə qıyafəni bizə göz dağı olur.

Tranio. Söyləyiniz, sizi nişanlımdan uzun müddət ayıran və özünü də oxşamayan bir qıyafədə gəlməniyə mühüm səbəb nədir?

Petruçço. Nağil etsən dərixar, qulaq assanız iyronəsiniz. Sözümə sadıq qalarağ, gəldiyim kifayətdir. Gecikməyə məcbur olmusamsa, boş vaxtımızda söyləşəm, hamunı təqsirimdən keçir, razı qalarsınız. Yaxşı, Ket bəs haradadır? Mən ondan xeilyi var ayrılımsam. Gün günorta yerinə çatmışdır, kilsəyə getmək vaxtdır.

Tranio. Gəlinin yanına biabırçı libasda getmək yaramaz. Gəl gedək bizə, mənim paltarımın gey.

Petruçço. Xeyr, sizi ömin edirəm ki, onun yanına beləcə də gedəcəyəm.

Baptista. Nikah oxunarkən, bu libasda getməyəcəksiniz ki?

Petruçço. Yox. Mən qıyafəmi dəyişəsi deyiləm. Söz gülləşdirməkdən nə çıxar. Ket paltarına deyil, mənim özümə ərə gedir. Məndə, Ketin xoşuna gəlməyən cəhətləri bu cındırlar kimi dəyişə bilsəydim, o da rahat olardı, mən də. Mən nə axmağam, nişanlımın yanına salama gedib onunla dodaq-dodağa öpüşməkdənsə, dayanıb sizinlə boşboğazlıq edirəm.

Petruçço və Qrumio gedirlər.

Tranio. O boş yerə axmaq libasını geyməmişdir. Burada bir hikmət var. Onu dilə tutaq ki, nikah oxunarkən, ədəbli geyinsin.

Baptista. Onun dalınca gedim, görək nə olur?

Baptista, Qremio və nökrərlər gedirlər.

Tranio. Sənyor, Biankanın məhəbbətinə atasının razılığını da əlavə etməliyik. Mən sizə ərz etmişdim ki, bu məqsəd üçün bizə lazım olan adamı axtarıb tapmalıyam, kim olursa-olsun, bu işə yaradır. O, pizalı Vinçensio roluna girib sizin yerinizə vəd etdiyim artıq möbləğə Paduyada zəmanət versin. O zaman atasının razılığı ilə Biankanı alaraq, arzunuza çatarsınız.

Lüçensio. Hərgah burada mənim müəllim yoldaşım Biankanı addımbaşılı təqib etməsəydi, biz onun nikahını xəlvət oxudardıq. Bu mümkün olsaydı, qoy bütün dünya əleyhimə olsun, mən ona sahib olardım.

Tranio. Biz yavaş-yavaş, məsələni ehtiyatla müzakirə edirik. Biz qoca Qremionu, hiyləgər ata Minolanı, qıza vurulan musiqiçi Liçionu da ələ salıb oynadaraq. Bunların hamısını, öziz Lüçensio, sizin xatirinizə edirik.

Qremio gəlir.

Sənyor, siz kilsədən gəlinirsiniz?

Qremio. Mən bir zaman məktəbdən də belə qaçmışdım.

Tranio. Yeni evlənənlər evə gətildilərmi?

Qremio. Bəli, bizim bu cavan bərkədən-boşdan çıxmışdır. Hiyləgərdir. O özünün kim olduğunu qıza göstərəcəkdir.

Tranio. Ondan da deyinəndir, bədxasiyyətdir? Ola bilməz.

Qremio. Bəli, bəli, şeytannın özüdür, başdan-ayağa iblisdir ki, var.

Tranio. Qız özü də şeytandır, ifritədir.

Qremio. Ona nisbətən qız bir qazudur, göyərçindir! Qulaq asın, söyləyim sizə, keşiş ondan soruşanda ki, o, qızı özünə arvad etmək istəyirmi? Petruçço bağırır və "əlbəttə", - deyə ələ çığır ki, qorxudan bayaz keşişin əlindən düşdü. Keşiş əyilib, bayazı götürmək istədikdə, o, dizini keşişə ələ ilişirdi ki, keşiş də, bayaz qarışıq tovu aşdı. Petruçço isə dedi: - "Kimin həvəsi varsa, onu qaldırın".

Tranio. Bunları gördükdə qız nə dedi?

Qremio. O əsəm-əsim əsir, titrəyirdi. Petruçço isə ağzına gələnə deyirdi, guya keşiş onu aldatmaq istəyirmiş. Lazım gələndə mərasim icra olub qurtardıqdan sonra, Petruçço şərab tələb etdi, sanki fırtınadan sonra gəmi komandası ilə ziyafət təkil etmişdi. Doyunca muskatı içərək, artığını keşişin üzünə atdı; ona görə ki, keşiş saqqalı ağcözlüklə ona tərəf uzatmışdı, sanki ondan ianə istəyirdi. Sonra Petruçço nişanlısının boynunu qucaqlayaraq, dodaqlarından ələ bərk öpdü ki, səsi kilsəyə düşdü. Mən bu rəzalətdən iyronə bərk kilsoni tərək etdim. Mənim dalınca kilsədəkilərin hamısı çıxdı. Mən belə vəhşi toy görməmişdim. Qulağıma musiqi səsi gəlir.

Musiqi

Petruçço, Katarina, Bianka, Baptista, Qortenzio, Qrumio və qonaqlar gəlirlər.

Petruçço. Sənyorlar, zəhmətinizə görə təşəkkür edirəm. Siz mənimlə bərabər nahar etmək istəyərək, çox yaxşı süfrə açmışınız,

lakin tacili işlərim mənə imkan vermədiyi üçün sizinlə vidalaşmağa məcburam.

Baptista. Gecənin qaranlığına baxmayaraq, gedəcəksiniz?

Petruçço. Gecə düşməmiş mən yola düşməliyəm. Heç də tövçüb etməyin. Siz məsələni bilseydiniz, özünüz məndən getməyimi xahiş edərdiniz. Mehriban məclis əhlinə təşəkkür edirəm. Siz görürsünüz ki, mən öz taleyimi qəşəng, həlim, mülayim qadına tapşırıdım. Xahiş edirəm siz qalınız, möhtərəm atamızla yeyin, için, kəfə baxın, mənim də sağlığıma qədəhlərinizi qaldırın. Mən görək gedəm. Sağ və salamat qalın!

Tranio. İcazə verin, bizimlə nahar etməyi sizdən xahiş edək.

Petruçço. Mümkün olan iş deyil.

Qremio. İcazə verin, mən də sizdən xahiş edirəm.

Petruçço. Mümkün deyil.

Katarina. İcazə verin, mən xahiş edirəm.

Petruçço. Mən çox məmnunam.

Katarina. Məmnuniyyətlə qalırınsınız?

Petruçço. Məni şad edən budur ki, siz məndən xahiş edirsiniz, lakin hər nə qədər xahiş etsəniz də qala bilmərəm.

Katarina. Məni sevirsinizsə, qalın.

Petruçço. A gədə, Qrumio, atları gətir qapıya!

Qremio. Hazırdır, mənim ağam.

Katarina. Məsələni belə qoyursansa, kefinə bax, mən bu gün gedəsi deyiləm. Sabah da getməyəcəyəm; tək öz arzum olmasa. Sən saxlayan yoxdur; yol açıqdır, xoş gəldiniz. Çəkmələrinin dabanı yeyilənə qədər atına təkən vura bilərsən. Mən xətrim istəyənxə qədər burada qalacağam. Sən xasiyyətini çox tez göstərdin. Qəşəng oğlansan, heç söz ola bilməz!

Petruçço. Kisciyim, sakit ol, özündən çıxma.

Katarina. Kefim belə istəyir, sənə nə dəxli var? Ata, getmir, qalacaq, kefini pozma!

Qremio. Vallahi, indi qəribə aləm olacaq.

Katarina. Ağalar, süfrə başına, xahiş edirəm. Görürəm ki, qadın müqavimət göstərməyə, onu ələ salmağı asan biləcəklər.

Petruçço. Onlar sənin ömrinə tabe olacaqlar. Senyorlar, təzə gəlinə itaət edin. Gəliniz kefdək, yeyək, içək, hay-küy salağ və onun qızlıq dövrünü şərəflə yuyaq. Şən olun, oylonin, istəməsəniz,

cohənnomə kimi. Əzizim Kis isə mənimlə getməlidir. Qaş-qabağınızı sallamağı, mırıtdanmağı, tərs baxmağı buraxın. Mənim öz malıma sahib olmağa haqqım var. O mənim malımdır, evimdir, ev müxələfatımdır, anbarımdır, çölüm-çəmənimdır, öküzümdür, atımdır, eşşəyimdir, nə desəniz odur. Budur, bax, buradadır, kim qoçaq-dursa, cəsarət etsin, əlini ona uzatsın. Mən ona yaxın duranı, cürət edib yolunu kəsəni xak ilə yeksan edərdim. Ey, Qrumio, silahı hazır et. Bizo quldurlar hücum etmişdir. Kişisən əgər xanımı xilas et. Ket! Ehtiyat etmə, onlar sənə yaxın dura bilməzlər. Milyon olsalar da səni müdafiə etməyə qeyrətəm çatır.

Petruçço, Katarina və Qrumio gedirlər.

Baptista. Qoy rədd olsunlar. Bir-birinə lap bədbırlar.

Qremio. Bu döşəg bir doqıqə daha davam etsəydi, gülməkdən öləcəkdim.

Tranio. Bütün ağılsız nikahların hamısından ağılsız, mənasız bir nikah!

Lüçensio. Siz bacınız haqqında nə deyə bilərsiniz, senyora?

Bianka. Dəli dəli kimi erə getdi.

Qremio. Nə deyirsiniz deyən, Petruççonun ağılı başından çıxartmışlar.

Baptista. Dostlar, qonşular, bəy və gəlinin süfrə arxasında yerləri boş olsa da, süfrədə şərəb, məzə, nə desəniz var. Lüçensio bəyin, Bianka isə bacısının yerində otururlar.

Tranio. Bəy və gəlin rolunu öyrənmək üçün?

Baptista. Bəli, bəli, Lüçensio niyə durmusan? Buyurun, senyorlar.

Gedirlər.

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

I SƏHNƏ

PETRUÇÇONUN ŞƏHƏRKƏNARI EVİ

Qremio daxil olur.

Qrumio. Yox olsun yorğun yabılar, fərsiz ağalar və palçıqlı yollar. Mənim kimi yorğun-argın, öldən düşmüş insan olubmu dünyada? Mənim qədər palçığa batmış bir adam görünübümü heç? İnsan da bu qədər məşəqqətə dözmü görün? Məni qabaqca göndəriblər ki, od qalayım, özləri sonra gəlib qızısaçlar. Mən bacarıqlı, çevik olmasaydım, od tapıb qızımasaydım, üst-başımı qurutmasaydım, yaqın ki, dodaqlarım dişlərimə, dilim damağıma yapışib donacaqdı. Odu üfürüb isinməsəm, yoxsa məndən də gümrah adam bu havada sətəlcəm olar. Ey ey, Kertis!

Kertis gəlir.

Kertis. Bu tutulmuş səslə məni çağıran kimdir?

Qrumio. Buz parçası. Şübhə edirsən əgər başımdan, boynumdan başlayıb çiynimdən dabanıma qədər sürüşə bilərsən. Od gətir, əziz Kertis!

Kertis. Qrumio, ağamız arvadı ilə gəlir?

Qrumio. Bəli, Kertis. Ona görə od qalamaq lazımdır, od! Su tökmə.

Kertis. Doğrudanmı arvad deyilən kimi dəlisov və deyingəndir?

Qrumio. Soyuqlar düşənə kimi, əzizim Kertis, o belə idi. Özün bilirən, qış qadını da, kişini də, hətta mal-qaranı da mülayim edir. Dostum, qış mənim ağamı da, mənim təzə xanımı da, mənim özümü də yumşaltmışdır.

Kertis. Üçdüymə axmaq, rədd ol buradan. Mən mal-qara deyiləm.

Qrumio. Belə çıxır ki, mənim boyum üçdüymədir? Sənin buy-nuzun bir futdur, mən ki ondan da kiçik deyiləm. Od qalayacaqsan, ya yox? Sözümə əməl etməsən, xanıma səndən şikayət edəmə. Çox çəkməz ki, sən onun əlini hiss edərsən, çünki o uzaqda deyil, aramızda məsafə çox azdır. Sən öz işinə məhəl qoymadığın üçün, od qalamağı təxiro saldığın üçün, oli sənin canına üşütmə salar.

Kertis. Mehriban Qrumio, xahiş edirəm, söylə görək, dünyada nə var, nə yox?

Qrumio. Soyuq dünyada, Kertis, bütün işlər də başdan-ayağa şaxtadır, soyuq; bircə sənin işlərdən başqa. Ona görə də od qala. Vəzifəni yerinə yetir, mükafatını da al, çünki ağamız və xanımız soyuqdan az qala öləcəkdilər.

Kertis. Mehriban Qrumio, od artıq alovlandı. Sən söylə bir, yeni nələr var?

Qrumio. Yaxşı, "hərif Cek, ey hərif" yeni çox şey eşidəcəksən.

Kertis. Hiyləgərsən, bicsən, bic.

Qrumio. Di, yaxşı, od! Soyuq məni karıxdırmışdır. Aşpaz bəs haradadır? Şam yeməyi hazırdır? Ev yığılıb, səliqəyə salınıbmı? Otağa qamış döşənibmi? Hürmüçək torları alınımı? Nökərlər toy paltarları geyiblərimi? Boşqabların, nəlbəkələrin, qaşığıların içi, bayır təmizlənilibmi, süfrələr döşənibmi? Hər şey öz qaydasındadır mı?

Kertis. Hər şey öz qaydasındadır. Ona görə də yeni xəbər nə var, söylə.

Qrumio. Əvvəla, bunu bilməlisən ki, mənim atım yorulmuşdur. Ağa da, xanım da yerə sərilmişlər.

Kertis. Necə yəni yerə sərilmişlər?

Qrumio. Yəhərdən bir baş palçığa yıxılmışlar. Məsələ elə buradan başlanır.

Kertis. Dəlisi söylə, möhtərəm Qrumio.

Qrumio. Qulağın bura gətir.

Kertis. Budur, bu da qulağım.

Qrumio. Bu da sənin payın. (Qulağını dartır.)

Kertis. Bu yeni xəbər eşitmək olmadı, daha doğrusu ağrı hiss etdim.

Qrumio. Ona görə də buna təsirli hadisə demək olar. Lakin mən qulağımdan dartdım ki, diqqətli olasan. Mən indi sənə hadisəni danışmağa başlayıram. Əvvəla, biz palçıqlıq, sürüşkən bir təpədən enirdik. Xanım qabaqda, ağa dalda...

Kertis. İkisi də bir atda?

Qrumio. Bunun sənə nə dəxli var?

Kertis. Əcəb atmış!

Qrumio. Dəlisi sən özün söylə. Sən mənim sözümlə kəsməyə idin, onda eşidərdin ki, xanımın atı necə bürəyib yığıldı, xanım da atın altında qaldı. Sən eşidərdin ki, palçıqın içində, atın

altında o yalvarıb-yaxarmağa başladı. Ağa isə yerindən törpənmədi, kömək etmək istəmədi. Xanımın atı yıxıldığı üçün ağa məni döydü. Sən eşidərdin ki, xanım palçıqdan nə çətinliklə özünü mənim yanına saldı, məni ağanın əlindən almağa çalışdı. Necə ağa söyməyə başladı: heç vaxt kimsədən heç bir xahiş etməyən xanım necə yalvarmağa başladı; mən necə bağırırdım, atlar isə necə qaçdılar; atın cilovu necə qırıldı, mən tapqırı necə itirdim... Sən sözümü kəsmə-səydin, bir çox maraqlı təfəsilat eşidəcəkdin. Bu təfəsilat ölüb gedəcək, sən də avam qalacaqsan.

Kertis. Bu təfəsilatdan anladım ki, o, xanımdan da dəlisovdur.

Qrumio. Bəli, sən də, içinizdə hamıdan həyasızı da, onun necə dəyişdiyini evə qayıdanda görəcəksiniz. Mən nə belə baş apardım? Nətenyel, Cozefi, Niklasi, Filippi, Uolteri, Slastenani və başqalarını da çağır bura. Tapşır ki, onlar başlarını səliqə ilə darasınlar, mavi gödəkçələrini təmizləsinlər. Dizbağlarını yaxşıca bağlasınlar, sol ayaqlarını sağa bərk vurub təzim etsinlər və ağanın əlini öpməkdən qabaq atının quyruğunun bir tükünə də əl vurmaşınlar. Hamısı hazırdırlarmı?

Kertis. Hazırdırlar.

Qrumio. Hamısını çağır bura.

Kertis. Ey, uşaqlar, eşidirsinizmi? Siz xanıma hörmət-izzət göstərməli, ağanı hörmətlə qarşılamalısınız!

Qrumio. Xanımın özünün izzəti var.

Kertis. Yaxşı, bunu kim bilir?

Qrumio. Sən. Çünki sən nöqərləri çağırmağın ki, xanımın qarşısında öz borclarını yerinə yetirsinlər.

Kertis. Mən onları çağırırım ki, onlar xanımın qarşısında öz borclarını yerinə yetirsinlər.

Qrumio. O buraya borc almağa gəlmir ki!

Bir neçə nöqərlər girir.

Netenyel. Salam, Qrumio!

Filipp. Qrumio, işlər necədir?

Cozef. Təzə nə xəbər var, Qrumio?

Niklas. Dostum, Qrumio.

Netenyel. Köhnə dost, kefin necədir?

Qrumio. Əzizlərim, salam. İşlər necədir, əzizlərim? Nə var, nə yox, əzizlərim? Dostlarını, əzizlərim. Görüş üçün kifayətdir. İndi

mənim qoçaqlarım, söyləyin görək, hər şey hazırdırmı, hər şey öz yerindədirmi?

Netenyel. Hər şey öz qaydasındadır. Ağa yaxındadırmı?

Qrumio. Əlinizi uzatsanız ağaya çatar. Bəlkə o elə indi atdan düşür. Ona görə... Səsinizi kəsin, mən ağanın ayağının səsinə eşidirəm.

Petruçço və Katarina gəlirlər.

Petruçço. Belə də iş olar? Bu bədzatlar harada itib batmışlar. Qapıda bir adam da yoxdur ki, üzəngidən tutsun, atın cilovunu əlimdən alsın! Nətenyel, Qreçori, Filipp haradadırlar?

Nöqərlər. Buradayıq, senyor! Buradayıq, buradayıq, senyor!

Petruçço. "Buradayıq, buradayıq, senyor!"

"Buradayıq, buradayıq, senyor!" Əbləhlər, törpü görməmişlər, axmaqlar! Nə canfəşanlıq, nə cidd-cəhd, nə diqqətiniz var! – Qabaqca göndərdiyim o axmaq haradadır?

Qrumio. Senyor, mən buradayam. Özümü axmaq yerinə qoydum.

Petruçço. Maymaq, heyvərə, yük atı! Mən sənə tapşırmaq ki, bizi parkda qarşılayasan və bu yelbeyinlərin hamısını özünə götürəsən?

Qrumio. Nətenyelin gödəkçəsi axı tikilməmişdir, Qabriyelini başmaqları cırılmışdır, Piterin şlyapası hələ boyanmamışdır, Uolterin xəncəri təmirə verilmişdir, yalnız Qreçori, Adam və Ralf adam üzünə çıxa bilərlər, qalanların miskin, dilənçi görkəmi vardır. Lakin hamısı sizi qarşılamaya gəlmişlər.

Petruçço. Rədd olun, haramzadalar, şam yeməyini getirin.

Nöqərlərdən bir neçəsi gədir.

(Oxuyur.) "Hanı mənim köhnə həyatım, haradadır..." Ket, xahiş edirəm öyləşsən. Uf, uf, uf, uf.

Nöqərlər şam yeməyi getirirlər.

Çox yaxşı, niyə bifikəsən, Ket, öyləş özizim. Maymaqlar, gəlin çəkməmi çıxarın. Nə quruyub qalıbsınız? (Oxuyur.) "Bir varmış, bir yoxmuş, bir rahib varmış. Bir yol gedirmiş, o tək, zəvvarmış..." Rədd ol, heyvərə, ayağımı az qala çıxartdın. Al, bu da sənə mükafatın! O biri tayını ehtiyatla çıxart. (Nöqərlər vurur.) Ket, bir az sən ol! – Məne

su götürin! Ey, Troil köpək haradadır? – Tez get, yaramaz, ömi-
oğlum Ferdinandı bura çağır.

Nökörlərdən biri gedir.

Ket, onu öp, tanış ol. – Tuflilər haradadır? Suyu götürüb çıxara-
caqsan, ya yox?

Nökör layan və kuzu ilə gəlir.

Ket, əllərini yu – süfrəyə buyur.

Nökör kuzeni yerə salır.

Fərsizin biri fərsiz, bir də öləndən bir şey salarsan? (*Döyür.*)

Katarina. Vurmayın, xahiş edirəm. Bilməyib sald.

Petruçço. Heyvərə, maymaq, öküz! – Ket, öyləş, sən lap acsan.

Duanı sən oxuyacaqsan, ya mən oxuyum? Nədir bu, quzu ətidir?

Birinci nökr. Bəli.

Petruçço. Kim götirdi.

Birinci nökr. Mən.

Petruçço. Bu ki lap yanb. Hanı o sarsaq aspaz? Bunlar nə
ütdirlər! Siz nə hünərin sahibisiniz ki, mənim bəyənmədiyim bir
yeməyi mənə götürürsünüz? Sərpicləri də, boşqabları da, qədəhləri
də götürün buradan! (*Hamsını səhnəyə tullayır.*) Sizin hamınız yara-
maz qullarsınız, bacarıqsız, bir parça kötük. Nədir, dodaqaltı mırıl-
dayırsınız? Mən sizə göstərorəm!

Katarina. Mənim istəklərim, xahiş edirəm rahat olunuz, yer-
siz irad tutmayın, ət heç də pis deyildir.

Petruçço. Mən deyirəm ki, yanbıdır, quruyubdur. Belə əti
yeməyi mənə qadağan etmişlər. Ödüm qıcıqlanmış, qəzəb məni boğur.
Tək mən deyil, axı sən də hirsilsən. Belə əti yeməkdənsə, hər ikimiz
pəhriz saxlayaq. Eybi yoxdur, bu gecə aclığa qatlaş, sabah əvəzini
çıxarıq, doyunca yeyərik. Gedək, mən səni yataq otağına aparım.

Petruçço, Katarina, Kertis gedirlər. Bir-birinin
dalanca bir neçə nökr gəlir.

Netenyel. Piter, ömründə belə bir oyuna rast gəlmişsən?

Piter. O, pazu pazla çıxarır.

Kertis gəlir.

Qrumio. O haradadır indi?

Kertis. Xanımın yataq otağında. Ona pəhriz haqqında moizə
edir. Söyür, çığır. O yazıq da mat qalıb, bilmir nə desin, nə eləsin.
Elə bil rüyadan indi ayrılmışdır. Gedək, gedək buradan.

Gedirlər.

Petruçço gəlir.

Petruçço. İlə lap məharətlə başladım, məharətlə də qurtar-
mağa hünərim var. Mənim şahinim indi acdır, hirslidir. Ram olmamış
tox olmayacaq, yoxsa tələ yemina etinə etməz. Vəhşi qadını sahibinin
səsinə tanıyaraq, eşidən kimi gəlməyə öyrətmək üçün başqa üsullar
da var. Rahat dayanmayan, tügyan edən qırğın ram etmək üçün
yatmağa qoymadıkları kimi, bununla da elə rəftar etməlidir. Bu gün
o heç nə yeməmişdir. Yeməyəcək də. Gecəni yatmamışdır – bu gecə
də yatmayacaqdır. Qüsuruz təama irad tapdığım kimi, yorğan-
döşəyə də irad taparaq yastıqları, başaltını, mələfəni, yorğanı, hər nə
varsa, hamısını götürüb yerə tullayacağam. Bu mərəkəni də onun
qeydinə qalmaq, hörmətini saxlamaq kimi qələmə verəcəyəm. Nəti-
cədə sübhə kimi yata bilməyəcəkdir. Hərgah mürgülersə, çığır-
bağurla, söyüşlə gözün qırpmaya imkan verməyəcəyəm. Belə bir
qayğıkeşliklə arvadı öldürmək də olar. Özbaşınalığının qarşısını yal-
nız beləliklə almaq olar. Şıltaqların yumşalmasını kim yaxşı bacarar,
qoy o xeyirxah öz üsulunu bizə də öyrətsin. (*Gedir.*)

II SƏHNƏ

PADUYA. BAPTİSTANIN EVİNİN QARŞISINDA.

Tranio və Qortenzio gəlirlər.

Tranio. Ola bilərmə ki, dostum Liçio, Bianka Lüçensionu yox,
başqasını sevsin? O mənə necə məharətlə aldatdı!

Qortenzio. Mənim dediyimin doğru olub-olmadığını bilmək
üçün burada dayanın, onun dərsinə qulaq asın.

Konara çəkilirlər.

Bianka və Lüçensio gəlirlər.

Lüçensio. Sənora, oxumaqda müvəffəqiyyətiniz necədir?

Bianka. Sizin mənə öyrətdiklərinizi öyrənirəm.
Lüçensio. Mənim mövzum, senyora, məhəbbət elmidir.
Bianka. Məhəbbətə nail olmaqmi istəyirsiniz?!!
Lüçensio. Siz mənə yiyələndiyiniz kimi, senyora.

Səhnənin dərinliyinə çökürlər.

Qortenzio. Müvəffəqiyyət çox tez öldürülür. Buna söz yox!
Söyləyiniz, rica edirəm, siz necə and içirsiniz ki, Lüçensio Biankaya hamıdan artıq xoş gəlir?

Tranio. Qadınlara məxsus hərdəmxəyallıq, of, qadın məkri, qadın xəyanəti! – Liçio, mənə inanın, məəttəl qalmışam.

Qortenzio. Yanılmayın, daha mən Liçio deyiləm. Özümü musiqiçi kimi təqdim etmişdim. Zədəgani rədd edərək, tülkünüz özünü pərəstişkar intixab edən bir qız üçün maska altında gözdiyimə ikrah edirəm. Mən Liçio deyil, Qortenzioyam – indi biliniz!

Tranio. Senyor Qortenzio. Dəfələrlə eşitməmişəm ki, siz bütün varlığınıza Biankaya bağlısınız. Onun sərbətsiz, sədaqətsiz olduğunu gördükdə, sizinlə bərabər, hərgah siz razısınızsa Biankadan əbədi olaraq üz döndürürəm.

Qortenzio. Bir baxın öpüşə, lütfi-nəvazişə! Senyor, bu mənim əlim, dəfələrlə izhar etdiyi hissəmə layiq olmayan bir qızdan əbədi olaraq üz döndürməyimə and içirəm.

Tranio. O yalvarsa da, daha onunla evlənməyəcəyimə and içirəm. Necə də sarılır ona, nifrət!

Qortenzio. Belə bir hərəkətinə görə qoy bütün dünya ona nifrət etsin. Lakin mənə gəldikdə, andıma sadıq qalaraq, üç gün keçməz ki, məğrur Biankanı sevdiyim qədərlə mənə sevinən varlı bir dul qadınla evlənərəm. Hələlik, senyor Lüçensio, hələlik, xudahafiz. Qadınlara gözəlliyi deyil, məhrəbanlığı mənim məhəbbətimi qazana biləcəkdir. Sağ olun. Mən öz qərarımda, and içdiyim kimi, möhkəm duracağam. (*Gedir.*)

Tranio. Senyora Bianka, sevonlər kimi xoşbəxt olmağınızı arzu edirəm. Sizin görüşünüzün təsadüfən şahidi olaraq, mən də, Qortenzio da sizdən əl çəkdim.

Bianka. Sən zarafat edirsən, Tranio? Hər ikiniz də əl çəkdiniz?
Tranio. Bəli, hər ikimiz də.

Lüçensio. Liçiodan yaxamız qurtardı.

Tranio. O, dolisov bir dul qadını almağı və günün bu gün ona evlənməyi qət etmişdir.

Bianka. Allah onları xoşbəxt eləsin!

Tranio. O, qadını ram edəcəkdir.

Bianka. Yəqin belə deyir?

Tranio. O, ramedicilik məktəbinə girmişdir.

Bianka. Yəni belə bir məktəb də varmı?

Tranio. Var. Şiltaqları, dolisovları ram etmək, dili uzunların dilini gödəltmək üsulunu Petruçço öyrədir.

Biondello daxil olur.

Biondello. Senyor, senyor, keşik çəkməkdən it kimi yorulmuşam. Nəhayət, qoca bir mələikə təpədən enməyə başladı. O bizə kəmək edər.

Tranio. O kimdir, Biondello?

Biondello. Kim olduğunu bilmirəm, ya alverçi, ya da müəllimdir, lakin qiyafəsindən, yerləşindən və paltarından lap atandır ki var.

Lüçensio. Buna nə deyərsən, Tranio?

Tranio. Əgər o, sadə olarsa və mənə inanarsa, Vinçensionu təmsil etməyə sad olacağıq və həqiqi Vinçensio kimi Minola Baptistaya zəmin olacağıdır. Senyor, istəklinizlə buradan çəkilin.

Lüçensio və Bianka gedirlər.

Pedant gəlir.

Pedant. Allah sizi bələdən saxlasın, senyor!

Tranio. Sizi də, senyor! Yolunuz uzaqdır, ya burada qalacaqsınız?
Pedant. Burada bir, bəlkə də iki həftə qaldım. Sonra Romaya doğru yola düşəcəyəm, Tripoliyə də Allahın köməyi olarsa...

Tranio. Siz haradansınız?

Pedant. Mantuidənəm, senyor.

Tranio. Mantuidən? Allah bələdən saxlasın. Paduyada canınız üçün qorxmayırsınızmi?

Pedant. Canım üçün? Mən bunun mənasını anlamadım.

Tranio. Paduyada mantuilərin həyatı təhlükə altındadır. Səbəbini bilirsinizmi? Sizin donanmanızı Venetsiyada saxlamışlar. Hersoq sizin hersoqa ədavət bəsləyərək, bu bərədə ömrü verib elan etmişdir. Mən təəccüb edirəm. Doğrudur, siz bura təzəcə gəlmişsiniz, lakin bu bərədə hər yerdə eşitməliyiniz.

PETRUÇÇONUN EVİNDƏ OTAQ

Katarina və Qrumio gəlirlər.

Qrumio. Yox, vallah, yox, ixtiyarım yoxdur.

Katarina. Getdikcə o mənimlə daha sərt rəftar edir. Məni almaqda məqsədi acından öldürməkdir? Atamın qapısında dilənçilər ol uzadıb sədəqə alırlar. Atam da verməso, başqaları verirlər. Mən isə indiyə qədər ehtiyacım nə olduğunu bilmədiyim, kimsədən bir şey istəmədiyim halda, bunun evində acam, yuxu da gözlərimdən tökülür. Söyüş yuxuma mane olur, çığır-bağırından da toxam. Mənə daha çox ağır gələn budur ki, yuxudan, yeməkdən məhrum olunmağımı mənə olan məhəbbəti ilə izah edir. Guya yuxulasam, yəsəm, xəstələnilib ölürəm. Qrumio, xahiş edirəm, mənə yemək tap. Nə olursa-olsun, bir tikə yemək ver mənə.

Qrumio. Dana ayağı olsa necədir?

Katarina. Çox yaxşıdır, di gətir görək.

Qrumio. Qorxuram özünə ziyan versin. Yağlı içəlatla necəsən?

Katarina. Lap iştahla yeyərdim, mərhəmətli Qrumio, durma, gətir!

Qrumio. Nə deyim, vallah. Bu da ödə zərərli olar. Mal oti soyutması, xaldal ilə istordinizmi?

Katarina. Mənim həmişə bundan xoşum gələr.

Qrumio. Lakin xardal insanı azca qızıdır.

Katarina. Yaxşı, soyutmanı gətir, xardal olmasa da, eybi yoxdur.

Qrumio. Yox, yox, siz xardalı da qəbul edərsiniz, ya da Qrumio sizə soyutma gətirməz.

Katarina. Ya hər ikisi, ya biri, sən necə istəyirsən.

Qrumio. Elə isə soyutmasız xardal gətirirəm.

Katarina. İtil gözümədən məlun, axmaq. (Onu vurur.) Sən məni xörəklərin adları ilə doyuzdurursan. Lənət olsun həm sənə, həm də mənə lağa qoyan köpək sürüsünə. Rədd ol buradan, eşitdinmi?

Petruçço olində xörək, Qortenzio ilə gəlirlər.

Petruçço. Kəfin necədir, Ket? Nə üçün bikefsən?

Qortenzio. Həlin necədir, senyora?

Katarina. Bundan bəd ola bilməz.

Pedant. Senyor, onda lap batdım. Mən Florentsiya baratları ilə buradan pul almayıam.

Tranio. Sizə bir yaxşılıq etmək istəyərek, senyor, bir məsləhət görmək istərdim. Əvvəlcə mənə deyın görüm, heç Pizedə olmuşsunuzmu?

Pedant. Bəli, hörmətli vətəndaşlarının adı ilə şöhrət tapan bu şəhərdə mən çox olmuşam.

Tranio. Onlardan biri – Vinçensio ilə tanış olmuşsunuzmu?

Pedant. Xeyr. Tanış olmamışam, lakin adını çox eşitmişəm, orada hamıdan varlı bir cənabdır.

Tranio. O mənim atamdır. Düzünü deyim, siz ona çox bənzəyirsiniz.

Biondello (kənara). Alma ilbizə bənzəyən kimi lap elə bil əkidir.

Tranio. Bu oxşayışımızın xatirinə sizi təhlükədən qurtarmaq üçün sizə yaxşılıq etmək istəyirəm. Senyor, sizin bəxtinizdəndir ki, Vinçensioya bənzəyirsiniz. Onun adı ilə, onun hesabına siz mənim evimdə qalın. Öz rolunuzu məharətlə oynamağa cəhd edin. Məni yaxşı anladınız mı? Bu adla işlərinizi başa verənə qədər yaşayın. Əgər dediklərim sərfəlidirsə, təklifimi qəbul edin.

Pedant. Məmnunam, senyor, mənim azadlığımı, həyatımı xilas etdiyiniz üçün ömrüm boyu sizə minnətdar olacağam.

Tranio. Elə isə, gedək işə əncəm çəkək. Eyni zamanda sizə bildirməliyəm ki, atam yaxın günlərdə bura gələcəkdir və Baptistanın kiçik qızı ilə mənim nikahım oxunarkən, onun dulluq təminatını öhdəsinə çəkəcəkdir. Mən təfsilatı sizə söyləyəm. İndi isə libasınızı təg'yir etməlisiniz.

Gedirlər.

Petruçço. Qaş-qabağın açılısın, şon bax bizə. Canım, cüyörüm, görürsən qeydinə necə qaltram, özüm öz ölimlə xörək bişirib sənə götürmüşəm. (*Xörəyi stolun üstünə qoyur.*) Mənim qayğıkeçliyimə qarşı sən görək minnətdar olasan, necə? Sən sükut edirsən? Demək xörək sənə üroyınca deyil? Mənim zəhmətim hədə getdi? (*Nökərlərə*) Götürün xörəyi aparın buradan.

Katarina. Sizdən xahiş edirəm, qoyun qalsın.

Petruçço. Hər xidmətə görə təşəkkür edərlər. Belədir qayda. Təşəkkür et, verim.

Katarina. Təşəkkür edirəm.

Qortenzio. Sənyor Petruçço, ayıb olsun sizə. Sənyora, mən də sizinlə bərabər yeyərəm.

Petruçço (*yavaşca Qortenzioya*). Sən mənim dostumsan oğor. Qortenzio, hamısını özün ye. Başla görək, Ket, nuşi-can olsun. Bir az tez ol. Mənim sevgilim, bu gün atan evinə gedəcəyik. Orada şon məclis keçirəcəyik. Biz orada gözəl tozə geyimlərimizlə, qəşəng paltarlarımızla, çənbərli tumanımızla, kişeyi yaxalı köynəklə, manjetimizlə, bilərziklə, qiymətli muncuqlarla və başqa bərbəzəyimizlə özümüzü göstərək. Naharını qurtardımı? Dərzi səni gözləyir ki, on yaraşlıq parça ilə bədəninə züynət versin.

Dərzi içəri girir.

Bura gəl, paltarları göstər, çıxar görək.

Xırdavatçı gəlir.

Sizdə tozə nə mal var?

Xırdavatçı. Sizin tapşırığınızı şlyapanı götürmüşəm.

Petruçço. Bu lap məxmərdən tikilmiş kasadır ki! Eh, kifir şeydir. Adam arasına çıxarılası deyildir. Bu ki ilbiz qabığıdır, qabıq-dır, uşaq, uşaq papağıdır. Götür apar, bizə böyüyünü ver.

Katarina. Mən böyüyünü istəmirəm, bu dəbdədir, yaxşı məclislərdə beləsinə geyirlər.

Petruçço. Xasiyyətini yaxşılaşdır, yaxşısını da alarsan, hələlik olmaz.

Qortenzio (*kənara*). Bu, tez olan iş deyil.

Katarina. Sənyor, zənn edirəm ki, mənim danışmağa ixtiyarım vardır. Danışacağam da. Mən uşaq deyiləm. Sizdən də yüksəkləri

mənə qulaq asmışlar. Qulaq asmağa təqətiniz yoxsa, qulaqlarımızı tutun. Üroyimdə nə var, dilim söyləyəcəkdir. Gizlətsəm, üroyim partlar, yaxşısı budur ki, nə varsa hamısını deyir, üroyimdə xal qalmasın.

Petruçço. Doğru deyirsən, şlyapa qara qəpəyiyə dəyməz. Qutabdır, cəfəng şeydir, inəkədən qayrılmış tortdur. Mənim sözümə şərik olduğun üçün, sevirəm səni.

Katarina. İstərsən sev, istəməzsən sevmə. Mən o şlyapanı istəyirəm, başqası mənə lazım deyil.

Xırdavatçı gedir.

Petruçço. Necə paltardır? Göstər baxaq, dərzi! Pərvərdigara, lap məxərədir! Bu nədir? Qolu elə bil lap top lüləsidir ki! Alma piroqu kimi kəşik-kəşikdir. Burası kəşik, burası yarıq, kəşik, kəşik üstə. Sən bunun adına nə deyirsən?

Qortenzio. Onun nə şlyapası, nə də paltarı olacaqdır.

Dərzi. Siz mənə tapşırдыңız ki, səliqəli, yaxşı tikim, bugünkü modaya riayət edim.

Petruçço. Bəli. Belə əmr etmişdim. Yadına bir yaxşı sal, mən moda üzrə tik demişdim, lakin moda üzrə bərbad et deməmişdim. Bir tez, arxlardan atıla-atıla bir baş evinə! Daha mənə sənə sifariş görməzsən, onda halına baxarıq. Rədd ol, götür apar, hər nə istərsən elə, bizə lazım deyil.

Katarina. Belə gözəl tikilmiş, modalı, zərif paltar mən hələ görməmişəm. Siz mənə oyuğa bənzətmək istəyirsiniz, nədir?

Petruçço. Elədir, o səni oyuğa bənzətmək istəyirdi.

Dərzi. Sənyora sizi deyir ey, mənə yox.

Petruçço. Bu nə həyasızlıqdır! Yalan deyirsən, murdar! Yalan, yard, yaryard, yardın dördüdə biri, düyüm. Yalan deyirsən, taxtabiti, birə, iyrenc bit. Sap tağalığı! Hələ mənə söz də qaytarır. Rədd ol, cındır, parça tikəsi, rədd ol buradan, yoxsa sənənin boynunu öz ölçümlə ölçərəm, artıq-əskik danışmağının peşmanlığını çəkərsən, oclaf. Mən sənə deyirəm ki, paltarı bərbad etmişsən, qandı?

Dərzi. Cənab, cənabi-ali! Paltar, sahibinin verdiyi sifarişinə görə tikilmişdir. Necə tikilməsini Qrumio özü göstərmişdir.

Qrumio. Mən parçasını verməmişəm, göstəriş verməmişəm.

Dərzi. Lakin nə cür tikməyi siz tapşırдыңızımı?

Qrumio. İynə ilə, sap ilə. Necə ki lazımdır.

Dərzi. Parçanı biçməyi ömr etmədinizmi?

Qrumio. Sən bir çoxlarını bəzəyib-düzəndirmisən.

Dərzi. Bu doğrudur.

Qrumio. Ancaq mənə bəzəyə bilməzsən. Mən istəmirəm ki, mənə bəzəndirib-düzəndirsinlər. Deyirəm ki, sənə ustana paltar biç, – demişəm, deməmişəm ki, parçanı tikə-tikə etsin. Əlbəttə ki, sən yalan danışsan.

Dərzi. Sözümlən doğru olduğu, bax, bu kağızdan bilinər, burda biçmək deyilmişdir.

Petruçço. Oxu.

Qrumio. Yazı başdan-başaya yalandır. Mən belə bir şey söyləməmişəm.

Dərzi (*oxuyur*). Əvvəla, bədənə gen-bol olsun.

Qrumio. Mən əgər demişəm ki: “bədənə gen-bol olsun” – o zaman mənə həmin paltarın ətəyinə tikin və cod sapın ucu ilə ölüncə döyün. Mən yalnız belə paltar deməmişəm.

Petruçço. Dalını oxu.

Dərzi (*oxuyur*). “Kiçik, girdə yaxası olsun”.

Qrumio. Hə, mən yaxa demişəm.

Dərzi (*oxuyur*). “Boru kimi qolu”.

Qrumio. Hətta iki qolu, – demişəm.

Dərzi (*oxuyur*). “Naxışlı şəbəkəsi olsun”.

Petruçço. Bu lap əclaflıqdır.

Qrumio. Senyor, səhv yazılıb, yazıda səhv olub. Mən tapşırmışam ki, əvvəl qollarını kəssin, sonra yerinə tiksin. Mən bunu sənənin öz üzərində çəçələ barmığında üskük olmağına baxmayaraq, isbat edərdəm.

Dərzi. Mən olanı deyirəm. Başqa yerdə rast gəlsəydim, sənə kim olduğumu tanıdardım!

Qrumio. Başqa yeri neyliyirsən? Mən elə indi burada sənənin qulluğunda hazırım. Yazını götür, arşını bəri ver və mənə nə qədər istəyirsən döşə, heç yazığın gəlməsin.

Qortenzio. Allah eləməsin, Qrumio, elə olarsa, onun heç bir şansı qalmayacaqdır.

Petruçço. Xülasə, bu paltar mənə yapışdır.

Qrumio. Senyor, siz haqlısınız. Paltar xanımın öyninə tikilmişdir.

Petruçço. Götür apar, qoy sənənin ağanın olsun.

Qrumio. Əlini də vurma, əclaf. Mənim xanımın paltarını sənənin sahibinin xeyrinə? Bu ola bilməz.

Petruçço. Axmaq, sən mənə dediyimi necə başa düşdün.

Qrumio. Siz fikirləşdiyinizdən də dərin düşündüm. Mənim xanımın paltarını onun sahibinin xeyrinə götürsün. Vay-vay, ayıb deyilmi!

Petruçço (*yavaşca Qortenzioya*). Dərziyə söylə ki, haqqını sən verəcəksən. (*Dərziyə*) Götür, dinməz-söyləməz, rədd ol buradan!

Qortenzio (*yavaşcadan dərziyə*). Dərzi! Paltarın pulunu sabah mən verərəm. Ağır sözlərlə heç fikir vermə. Get evinə. Ağana mənədən salam.

Dərzi gedir.

Petruçço. Bəs nə edək Ket, bu gündəlik adı paltarlarda atanın yanına getməyə məcbur olacayıq. Paltarımız miskin olsa da, cibimiz doludur. Adamı dövlətli edən ağıl deyilmi? Buludlar arasında günəş parıldayan kimi, miskin paltar içindən də şərəf, namus təzahür edir. Yoxsa ala qarğa bizə torağaydan ona görə özizdir ki, lələkləri ala-buladır? Yoxsa o fi ilanm dərisi zahirən qəşəng olduğu üçün onu görə ilan balığından üstün tutaraq? Yox, Ket, adi paltar, sadə libas heç də sənə pis göstərmir. Utansan, təqsiri qoy mənim boyuma. Şən ol! İndi bu saat yola düşəcəyik, gedib atəngildə vaxt keçirəcəyik, kefedəcəyik. Nökərləri çağır, biz tələsməliyik. Atları böyük xiyabın axırına çəksinlər. Ora qədər ayaqla gedək, atları orada minərik. Hələ saat yeddidir, nahara ora çatırıq.

Katarina. Cəsarətlə söyləyim ki, saat ikiyə az qalıbdır; heç şəm yeməyində də çatmarıq.

Petruçço. Mən yeddindən qabaq yola düşməyəcəyəm. Mən nə desəm, nə fikirləşsəm, nə eləsəm, sən mənə əksini söyləyəcəksən, höcətləşəcəksən. Ey nöqərlər, mən getmirəm. Mənim istədiyim saat gəlməyincə, yerimdən tərpənəsi deyiləm.

Qortenzio. Hələ harasıdır. O lap günəşə də buyuracaq.

Gedirlər.

IV SƏHNƏ

PADUYADA, BAPTİSTANIN EVİNİN QABAĞI

Tranio və Vinçensio kimi geyinmiş Pedant gəlirlər.

Tranio. Senyor, Baptistanın evi, bax budur. Qapını döyümmü?

Pedant. Əlbəttə! Səhv etmirəmsə əgər, senyor Baptista məni xatırlamaladı, iyirmi il qabaq Henuyada onunla bərabər "Peças"da düşmüşdük.

Tranio. Daha yaxşı. Özünü atama layiq göstərmək üçün ciddi olun.

Pedant. Mən öz hərəkətlərimə zəminəm. Budur, nökrünüz gəldi. Onu öyrətsəydiniz, pis olmazdı.

Biondello gəlir.

Biondello. Heç sübhəniç olmasın.

Tranio. Tapşırığımı Baptistaya çatdırdımı?

Biondello. Dedim ki, atanız Venetsiyadadır, biz onun bu gün Paduyaya gələcəyinə müntəzirik.

Tranio. Sən qoçaqsan. Al, get, iç! Baptista bura gəlir, hazır olun.

Baptista və Lüçensio gəlirlər.

Senyor, Baptista, lap yerində rast gəldik. (*Pedanta*) Barəsində sizinlə danışdığım senyor budur. (*Baptistaya*) Xahiş ediorəm mənə mərhəmətli ata olun və bir irs olaraq Biankanı mənə verin.

Pedant. Oğlum, dayan. Senyor, icazə verin iki kəlmə söz deyim. Mən buraya bərcərlərimi almağa gəlmişəm, lakin oğlumdan yeni bir xəbər öyrəndim. Sizin qızınız və mənim oğlum bir-birinə sevirlər. Sizin şöhrətinizə, adınıza və onların müştərok məhəbbətinə hörmət edərək, işi uzatmayaq deyə, bir qayğıkeş ata kimi onların nikahına razılıq verirəm. Siz də mənim kimi bunların səadətini öleyhinə deyilsinizsə, təfsilatı müzakirə edəək, sazışə golək. Siz məni güzəştə hazır görərsiniz, qızınızı təmin etməyə hazırım. Sizin haqqımızda o qədər yaxşı şey eşitmişəm ki, sizi çətinliyə əsla salmaram.

Baptista. Senyor, sizə deyəcəyim söz üçün üzr istəyiorəm. Sizin açıq danışmağınız ürəyimdəndir. Doğrudur, sizin oğlunuz Lüçensio mənim qızıma vurulmuşdur. O da oğlana məftun olmuşdur. Onların

hər ikisinin hissələrini açıq elan etdikləri üçün, digər tərəfdən siz də Lüçensionun atası olmaq etibarilə qızımın dulluğunu təmin etməyə hazır olduğunuza görə, nikahı əqd edilmiş hesab ələyək. Mənim razılıqla oğlunuz qızıma sahib ola bilər.

Tranio. Çox razıyam. Adaxlanmaq və dərhal nikahı əqd etmək sizin fikrinizcə harada yaxşı olardı?

Baptista. Bu mənim evimdə mümkündür deyil, düçensio. Siz bilirsiniz ki, divarların da qulağı vardır. Evimdə nökr çoxdur. Qremio hər nə danışsan qulaq asacaq, mümkündür ki, mane olsunlar.

Tranio. Siz öleyhinə olmasanız, biz gedərik. Atam mənim evimdə olur. Elə günü bu gün səssiz, səmirsiz, kimsə mane olmandan, işi sahmana salardı. Kombionu qızınızın dalınca göndərin. Mən də notariusu çağdırıram. Birəə şey yaxşı olmayacaq, vaxtın azlığından yemək-icmək də az olacaq.

Baptista. Çox yaxşı, Kambio, siz qaçın mənim evimə. Biankaya deyin ki, tələsik yığışib gəlsin. Siz ona müjdə də verə bilərsiniz. Söyləyin ki, Lüçensionun atası Paduyaya təşrif gətirmişdir. Onun Lüçensio ilə nikahını qərar aldığımı.

Biondello. Allah xeyir versin.

Tranio. Sən allahların yaxasından əl çək, – qaç.

Biondello gedir.

Senyor Baptista, yolu göstərəkmi sizə? Buyurun. Sizə yalnız bir cür xəbər təqdim edə biləcəyik. Lakin Pizedə hamısının özəzini çıxarıq.

Baptista. Arxanızca gəliyəm.

Tranio, Pedant və Baptista gəlirlər.

Biondello. Kambio!

Lüçensio. Nə olubdur, Biondello?

Biondello. Tranionun sizə göz vurduğunu gördünüz?

Lüçensio. Yaxşı, nə olsun ki?

Biondello. Heç, ancaq məni burada qoymaqda məqsədi odur ki, onun işarələrinin, himnlərinin mənasını sizə izah edim.

Lüçensio. Şərh et, xahiş ediorəm.

Biondello. Məsələ belədir. Baptistanın başını əkməmiş. O, saxta atanın saxta oğlu ilə danışır.

Lüçensio. Nə olsun ki?

Biondello. Siz onun qızını şam yeməyinə aparmalısınız.

Lüçensio. Sonra?

Biondello. Müqəddəs Luka kilsəsinin qoca keşişi hər zaman sizə xidmət etməyə hazırdır.

Lüçensio. Söylədiklərinin hamısından nə noticə çıxaraq?

Biondello. Deyə bilərəm. Ancaq bunu söyləmək yetər, onlar saxta təminatla məşğul ikən, qızın sizin olmasını təmin edin. Tez kilsəyə gedin, keşiş, ayın icra edən və bir neçə mömin şahid özünüzü aparın. Hərgah məqsədiniz bu deyilsə, mən sükut etməliyəm. Bu tədbiri icra etməsəniz Biankanı qulağınızın dibini görəndə görürsünüz. (*Getmək istəyir.*)

Lüçensio. Biondello, qulaq as!

Biondello. Vaxtım yoxdur. Mən bir zaman bir qızı tanıyırdım. O bir dəfə ev dovşanının içini doldurmaq məqsədi ilə cəfəri otu üçün günortadan sonra bostana çıxaraq, nikahlanmışdır. Senyor, siz də belə edə bilərsiniz. Hələlik xudahafiz, senyor. Ağa mənə əmr etmişdir ki, müqəddəs Luka kilsəsinə gedib, keşişə deyim ki, sizi nişanlımla qarşılasın. (*Gedir.*)

V SƏHNƏ

YOL ÜSTÜ

Petruçço, Katarina. Qortenzio və qulluqçular gəlirlər.

Petruçço. Bir az cəld olun, tələsmək lazımdır. Atanın yanına gedirik. Pərvərdigara, ay gör nə qədər işıqlıdır.

Katarina. Ay işığı! Əcəb. O, günəş işığıdır, necə ay?

Petruçço. Mən deyirəm ki, işıq saçan aydır.

Katarina. Mən bilirəm, bu, günəş işığıdır axı.

Petruçço. Anamın oğlunun, yəni mənim canıma and olsun, ay işıq salmayınca, ulduzlar, bilmirəm daha nə, mən gedəsi deyiləm. Atları geri qaytarn! Hər dəfə, hər şeydə bu görək mənim oksimə getsin!

Qortenzio. Onunla bəhs etməyin, yoxsa gedib çıxıb bilmərik.

Katarina. Xahiş edirəm, madam ki biz yola çıxmışıq, gedək. İstəyir ay olsun, istəyir günəş. İstəyirsiniz adına çıraq deyin. And içirəm ki, bundan sonra sizinlə bəhs etməyəcəyəm.

Petruçço. Mən deyirəm ki, aydır.

Katarina. Əlbəttə ki, aydır.

Petruçço. Sən yalan deyirsən, o müqəddəs günəşdir.

Katarina. Müqəddəs Allah, əlbəttə ki, o günəşdir. Desəniz ki, günəş deyil, yəqin ki, deyil. Sizin fikirləriniz kimi ay da sabit deyil. Nə adı versəniz ona – elədir. Katarina üçün siz ona nə ad versəniz odur.

Qortenzio. Petruçço, xoşbəxt olasan, sən qalib gəldin.

Petruçço. İrəli, irəli. Şar belə aşağıya yuvarlanmalıdır, yuxarıya dırmaşa bilməz. Yavaş, yavaş, kimşə buraya gəlir.

Vençensio yol paltarında gəlir.

Senyora, sabahınız xeyir, hara gedirsiniz? Mənə doğrusunu söylə, Ket, ömründə bundan da toravətli bir qız görmüşsənmi? Yanaqlarının qırmızılığı ağ üzü ilə rəqabət edir. Səmadakı ulduzların hansı onun göylər kimi aydın üzündəki bu gözlər qədər işıq sala bilər? Gözəl qız, məndən sənə bir daha salam! Ket! Gözəlliyinə görə senyoranı bir öp.

Qortenzio. Gözəl qız adı verilən bu qoca dəli ola bilər, vallah.

Katarina. Qəşəng, nəzənin bir qızıdır. Hara gedirsen, haralardan maralısan? Sənin atan nə qədər xoşbəxtidir. Onlardan da xoşbəxt sənin qismətin olacaq gəncdir.

Petruçço. Necə! Sənə nə olmuşdur, Ket? Aqlın başındadırmı? Bu ki, belə öyülmüş, üz-gözünü qırış basmış qocadır. Necə yəni nəzənin qızıdır?

Katarina. Qoca, sən məni bağışla, tanımadım səni. Günəş gözümü qamaşdırmışdır, lap koram. Gözüm qarşısında yaşıl hələqlər oynayıb. İndi, bax aydın görürəm, möhtərəm bir qocasan. Bağışla səhvimi...

Petruçço. Mehriban qoca, sən onu bağışla. Söylə, yolun harayadır. Bəlkə yolumuz birdir, bərabər gedərik.

Vinçensio. Senyor və siz də, ey dəcəl senyora, məni o cür qarşılamaqla lap mat qoydunuz, mənim adım Vinçensiodur. Özüm də Pizadanam. Uzun müddət ayrılıqdan sonra Paduyaya oğlumun yanına gedirəm.

Petruçço. Oğlunuzun adı nədir?

Vinçensio. Adı Lüçensiodur.

Petruçço. Uğurlu təsadüfdür. Lüçensio çox sevinəcəkdir. İndi nəinki yaşınıza görə, həqiqətən sizə ata deməyə haqqım var. Mənim

arvadımın, həmin bax bu sənyoranın bacısı sənin oğlunun arvadıdır. Heç də təəccüb etmə, qüssələnmə, qız çox dövlətli, möhtərəm bir ailəyə mənsubdur. Hər cəhətdən, hansı əsilzadənin olursa-olsun, arvadı olmağa layiqdir. İcazə ver, qoca Vinçensionu qucaqlayım. Bərabər oğlunun yanına gedək. Öz gəlişinlə onu sevindirəcəksən.

Vinçensio. Söylədiyiniz gerçəkdimi, ya zarafətci yolçular yol daşlarına sataşan kimi, siz də mənə dolayırsınız?

Qortenzio. Bu məsələnin doğru olduğunu mən də təsdiq edirəm.

Petruçço. Gedirik, öz gözünüzlə görərsən. Zarafatdan sonra bizə daha etibar etmirsiniz.

Petruçço, Katarina, Vinçensio gedirlər.

Qortenzio. Petruçço, sən daha mənə ürək verdin. Qarım inad göstərdikdə, nə etməyi sən mənə öyrətdin. (Gedir.)

BEŞİNCİ PƏRDƏ

I SƏHNƏ

PADUYADA, LÜÇENSİONUN EVİNİN QABAĞINDA.

Əvvəlcə Qremio, sonra da Biondello, Lüçensio və Bianka gəlirlər.

Biondello. Ehtiyatlı ol və tələs, sənyor, keşiş gözləyir.

Lüçensio. Uçuram, Biondello. Ola bilər ki, sən indi evdə lazım olan. Ona görə də bizi tərk et.

Biondello. Yox, kilşənin qapısından içəri girməyinizi görmək istəyirəm. Ondan sonra dabanıma tüpürüb bir baş ağamın qapısına.

Lüçensio, Bianka və Biondello gedirlər.

Qremio. Təəccüb edirəm, indiyə qədər Kambio gəlib çıxmasın.

Petruçço, Katarina, Vinçensio, Qremio və nökrələr gəlirlər.

Petruçço. Sənyor, Lüçensionun qapısı budur. Qayınatamın evi bazara yaxındır. Mən ora gedirəm. Sizinlə xudahafizləşək.

Vinçensio. Əvvəlcə siz mənə gərək bədə qaldırasınız. Mən sizi öz evimdə qəbul etmək istəyirəm. Sizi qonaq etmək üçün bir şey tapılar. (Qapını döyür.)

Pedant. Qapını belə bərk döyən kimdir? Qapını sındırmaq istəyirlər, nədir?

Vinçensio. Sənyor, Lüçensio evdədirmi?

Pedant. Evdədir, ancaq kimsəni qəbul etmir.

Vinçensio. Bəlkə sizə iki yüz funt götürən var. Lüçensio yesin, içsin, kef ələsin!

Pedant. Funtları özünüzlə üçün saxlayın. Nə qədər mən sağam, onun başqasına ehtiyacı olmayacaq.

Petruçço. Mən sizə demədim ki, sizin oğlunuzu Paduyada çox sevirlər. Əşitdinizmi, sənyor, sizə nə dedilər! Bura baxın, sənyor, səfəh-səfəh danışmağı buraxın. Sənyor Lüçensioya deyiniz ki, atası Pizadan gəlib onunla danışmaq istəyir, qapıda dayanmışdır.

Pedant. Sən yalan danışarsan. Onun atası Pizadan çoxdan gəlmişdir, özü də pəncərədən sizə baxır.

Vinçensio. Demək sən onun atasısan?

Pedant. Bəli. Anasına inansaq, belədir.

Petruçço (Vinçensioya). İşə bax ha! Başdan-ayağa fırlıdaqdır. Başqasının adını mənimsəmək! Qoribə aləmdir.

Pedant. O əclafın əl-qolunu bağlayın. Mən öminəm ki, mənim adımı mənimsəməkdə məqsədi Paduyada kimisə aldatmaqdır.

Biondello gəlir.

Biondello. Onların hər ikisini kilşədə gördüm. Allah onları xoşbəxt ələsin. Bəs bu kimdir? Mənim qoca ağam Vinçensio! Evi-miz yıxıldı, aləm bir-birinə dəyəcək.

Vinçensio (Biondellonu görək). Bura gəl, sən asılmağa layiqsən.

Biondello. Zənnimcə mən kimsədən asılı deyiləm, sənyor.

Vinçensio. Bura gəl, dedim, cüvəllağının biri cüvəllağı! Necə oldu, yoxsa unuttun mənə?

Biondello. Sizi unuttum? Anadan olandan bəri görmədiyim bir adamı mən necə unudaram?

Vinçensio. Alçağın biri! Sən öz ağamın atası Vinçensionu eslə görməmişən?

Biondello. Necə ki! Mənim köhnə, hörmətli sahibimi necə görməmişəm? Bəs o kimdir? Odur, pəncərədən baxır.

Vinçensio. Belə oldu? (Biondellonu döyür.)

Biondello. Ay haray, köməyə gəlin. Ağlını itirmiş bir qoca mənə öldürmək istəyir! (Qaçır.)

Pedant. Oğlum, kömək et. Senyor Baptista siz də kömək edin!
(*Pəncərədən çəkilir.*)

Petruçço. Ket, xahiş edirəm, kənara çəkilək, görək bu qovğa
nə ilə qurtaracaq.

Kənara çəkilirlər.

Pedant, Baptista, Tranio və nöqərlər gəlirlər.

Tranio. Senyor, siz kimsiniz ki, mənim nöqərimi döyməyə
cəsarət edirsiniz?

Vinçensio. Məni kiməm? Yox, əvvəl deyin görək bir siz
kimsiniz, senyor? Ey ölməz allahlar! Ay nadürüstün biri! İpək kamzol!
Moxmor şalvar! Çəhrayı plaş! Ucu iti şlyapa! Of, mən puça çıxdım,
mən dağıldım. Mən Pizada kəmxərlik edirəm, oğlum öz nöqərilə
mənim pullarımı universitetdə havaya sovrur.

Tranio. Nə olub axı? Nə məsələdir?

Baptista. Şübhə yoxdur ki, bu, dəli olub.

Tranio. Senyor, qıyafənzədən təmkinli, vüqarlı və yaşlı bir
zadəgan olduğunuz anlaşılır, amma danışğınız dəliliyinizə dəlalət
edir. Sizə nə dəxli var ki, belə fərz edək, mən qızıl, mirvari taxıram,
mərhəmətli atamın sayosində mənim hər şeyə gücüm çatar.

Vinçensio. Atanın sayosində? Əclaf! Atan Berqamoda yel-
kən tikir.

Baptista. Senyor, siz səhv edirsiniz, lap səhv! Elə isə, söylə-
yiniz görək, bunun adı nədir?

Vinçensio. Onun adı nədir? Necə olur ki, onun adı nə olduğunu
mən bilmirəm? Mən onu üç yaşından bəsləmişəm. Adı Traniodur.

Pedant. Ağlısız eşşək, rədd ol buradan. Onun adı Lüçensiodur.
O mənim tək birçə oğlumdur, mən senyor Vinçensioyam, omlaki-
mın yeganə varisidir.

Vinçensio. Lüçensio! O, öz ağasını öldürmüşdür. Hersoqun
adından sizə ömr edirəm. Onun əl-qolunu sarıyım! – Ah, mənim
oğlum, mənim oğlum! Alçağın biri alçaq, oğlum Lüçensio hara-
dadır, söylə!

Tranio. Pristavı bura çağırın.

Nöqər və pristav gəlirlər.

Bu ağıldan kəmi qazamata aparın. Ata can, Baptista, siz göz olun
ki, onu aparsınlar.

Vinçensio. Məni qazamata aparsınlar?

Qremio. Dayan, pristav! O, qazamata getməyəcək.

Baptista. Bəhsə ehtiyac yoxdur, mübahisə etməyin. Mən sizə
deyirəm ki, o, qazamata gedəcək.

Qremio. Senyor Baptista, cəhəyatlı olun. Çalışın ki, çirkin bir
kələyə düşməyəsizin. Mən and içirəm ki, bu senyor həqiqi Vin-
çensiodur.

Pedant. And iç, haqlısan əgər!

Qremio. Yox, buna mən and içə bilmərəm.

Tranio. Siz bəlkə deyəcəksiniz ki, mən Lüçensio deyiləm?..

Qremio. Xeyr, mən bilirəm, siz senyor Lüçensiosunuz.

Baptista. Bu fırıldaqçını aparın. Qazamata bir baş!

Vinçensio. Deməli, sizin yerdə qorubləri belə təhqir edir,
incidirlər? – Of, yirtici canavar!

Biondello, Lüçensio və Bianka ilə gəlir.

Biondello. Vay, işimiz bitdi! Bax odur! Siz onu inkar edin,
tanımayın, yoxsa evimiz yıxılır!

Lüçensio (*diz çökərək*). Məni bağışla, ata.

Vinçensio. Sən sağsan, salamatsan, əziz oğlum?

Biondello, Tranio və Pedant qaçırlar.

Bianka (*diz çökərək*). Ata, məni bağışla.

Baptista. Sənin günahın nədən ibarətdir? Bəs Lüçensio hara-
dadır?

Lüçensio. Mən buradayam, Lüçensio mənim, bu həqiqi atam
Vinçensiodur, mən bunun oğluyam. Siz saxta atamla burada təfsi-
latı müzakirə edərkən, mən sizin qızınızla nikahımızı oxuturdum.

Qremio. Bax, sui-qəsd buna deyərlik. Hamımızı aldatdılar.

Vinçensio. O məlun, mürdar Tranio nə oldu? Hələ üzüm də
durmağa cəsarət edir, alçaqcasına yalan danışır.

Baptista. Bəs biz onu Kambio tanıyırdıq.

Bianka. Sizin Kambionuz mənim Lüçensiom oldu.

Lüçensio. Bu mərəkəni meydana çıxaran məhəbbət oldu.
Biankadan ötəri mən Tranionun yerinə nöqər oldum, Tranio isə,
şəhərdə hamı üçün mən oldu. Rolumuzu dəyişdik. Nəhayət, mən
arzuladığım səadətə çatdım.

Vinçensio. Məni qazamata soxmaq istəyən əclafın ağız-burununu özüm, o da görsün.

Baptista (*Lüçensioya*). Senyor, mənim razılığım olmadan, qızımın necə nikah oxutdunuz?

Vinçensio. Senyor Baptista, narahət olmayın. Sizinlə işləməyə öncəm çəkirik. Lakin əvvəlcə, mən belə bir ədəbsizliyin cəzasını vermək istəyirəm. (*Gedir.*)

Baptista. Mən də onların kələklərinin kökünü axtarmalıyam. (*Gedir.*)

Lüçensio (*Biankaya*). Qorxma, atan hirsənməyəcək.

Lüçensio və Bianka *gedirlər.*

Qremio. Mən də gedim. Mənim öz kökəm bismədəsə də, lakin qonaqlıqda bir tikə mənə də çatar. (*Gedir.*)

Petruçço və Katarina *irəli çıxırlar.*

Katarina. Sevgili örim, biz də onların dalınca gedək, görək bu həşir nə ilə qurtaracaq.

Petruçço. Gedək, ancaq, Ket, sən məni öpməsən, getməyəm.

Katarina. Yox, senyor, Allah cəməsin. Mən küçədə öpüşməkdən utanıram.

Petruçço. Belə oldu? Elə isə geri dönməli olduq. Ey, lotu, qayıdaq evə!

Katarina. Yox, yox, gəl öpüm, sevgilim, dayan.

Petruçço. Bax, belə, Kisa gec olsun, amma olsun.

Gedirlər.

II SƏHNƏ

LÜÇENSIONUN EVİNDƏ BİR OTAQ

Süfəro açılmışdır. Baptista, Vinçensio, Qremio, Pedant, Lüçensio, Bianka, Petruçço, Katarina, Qortenzio ilə dul qadın, Tranio, Biondello içəri girirlər. Qremio və başqaları xidmət edirlər.

Lüçensio. Aramızda razılıq əmələ gəlmişdir. Mühəribə qurtardı, indi isə keçmiş təhlükələri yada salaraq, arxayın gülüşük. Bianka, atama təzim et, necə ki sənin atana mən təzim edirəm. Bacım

Katarina, qardaşım Petruçço, sən də Qortenzio, Dul xanımınla bizim evə xoş gəlib, səfa gətirmişsiniz – kef cəyən, şən olun. Biz qonaqlığı çərəzlə qurtaracağıq. Əyləşin, xahiş edirəm. Söhbət edək, bərabər yeyək-çək.

Petruçço. Bizim burada bircə işimiz var: əyləşib yeyək.

Baptista. Paduya qonaqları belə qəbul edir.

Petruçço. Paduyada hamı qonaqsevən, qonağı şən qarşılayandır.

Qortenzio. Qoy sən ilə bizim aramızda bu bir həqiqət olsun.

Petruçço. And içirəm. Qortenzio dul qadın üçün qorxur.

Dul qadın. Mən qorxağamsa, mənə inanmayın.

Petruçço. Siz ağıllısınız, lakin məni anlamadınız, Qortenzio sizdən qorxur.

Dul qadın. Kimin harası ağrarsa, daim ondan söhbət açar.

Petruçço. Siz lap kökündən vurdunuz.

Katarina. "Kimin harası ağrarsa, daim ondan söhbət açar". Siz bunu nə münasibətlə dediniz?

Dul qadın. Sizin əriniz deyəngən, şıltaq bir qız aldığından xəcalət çəkir. Bizim izdivacımızı da öz arşını ilə ölçür. Mən bunu işarə elədim.

Katarina. Sizin təxmininiz səhvdir.

Dul qadın. Mən də sizin ayağımızda sayılmışam.

Katarina. Siz bu barədə məni ötürmüşünüz.

Petruçço. Hə, qoyma ha! Ay arvad!

Qortenzio. Hə, qoyma ha! Ay dul!

Petruçço. Mən mərc gələyəm ki, Ket onu söz əltdə qoyar.

Qortenzio. Ərinin hünərindəndir.

Baptista (*Qremioya*). Siz bunların hazırcavablığına necə baxırsınız?

Qremio. Onlar bir-birini yaxşı şallaqlayırlar.

Bianka. Şıllaq atırlar! Hazırcavablıq edib, sizə demək olar ki, yəqin alınmaz gicişir, həm də nahaq deyil.

Vinçensio. Aha, bu söhbət senyoranı oyatdı!

Bianka. Lakin qorxutmadı, mən yenə yuxuya gedərəm.

Petruçço. Yox, yuxulaya bilmərsiniz. Siz dillənməklə, özünüzlə oxlara hədəf etdiniz.

Bianka. Deməli, mən sizin üçün quşam? Mən uçub gedərəm. Kamanınızı bərk dartın, uğurlar olsun. Salamət qalın!

Bianka, Katarina, dul qadın *gedirlər.*

Petruçço. Mənim atacağım oxun qarşısını aldı. Tranio, buna sən nə deyərsən? Bu nişanı siz vura bilmədiniz. Hədəfdən yayınlarınların hamısını sağlığına!

Tranio. Lüçensio məni təzi kimi ov arxasınca saldı, təzi qaçır, lakin ovçu ov axtarır.

Petruçço. Belə bir müqayisə yaxşı səsələnmiş də, pis deyil.

Tranio. Sənyor, doğrudur, siz ovu özünü üçün təqib etmişsiniz, lakin ceyranımızı hələ ölinizə ala bilməzsiniz.

Baptista. Oho, Petruçço, Tranionun oxu sizə dəydi.

Lüçensio. Təşəkkür edirəm, mənim mehriban Traniom.

Qortenzio. Etiraf edirəm, azacıq cırmaqladı. Birə on artıq mərc gələm ki, məni sıyırıb sizin ikinizi də dəşib keçdi.

Baptista. Heyif ki, belə deyil, oğlum Petruçço, sən arvadın qalanların hamısından şıltaqdır.

Petruçço. Mən sizinlə razı deyiləm. Sınaqdan keçirmək üçün hər birimiz öz arvadımızı bura çağıraraq. Kimin arvadı sözbə baxandırsa, hamıdan tez gələcək. O da qoyulan mərci udur.

Qortenzio. Olsun, mərc nə qədərdir, çoxmu olacaqdır?

Lüçensio. İyirmi kron.

Petruçço. Necə? İyirmi kron? Mən belə mərci qızıl quş üçün, təzi üçün təyin edirəm. Qadına gəldikdə, mərcin miqdarı iyirmi kron-dan çox olmalıdır.

Lüçensio. Yüz kron necədir?

Qortenzio. Etirazım yoxdur.

Petruçço. Verin əllərinizi!

Qortenzio. Əvvəlcə arvadını kim çağırırsın?

Lüçensio. İstərsiniz, mən. Biondello xanımı buraya çağır.

Biondello. Baş üstə. (Gedir.)

Baptista. Bianka üçün, oğlum, mərcin yarısına şərikəm.

Lüçensio. Lazım deyil, hamısını özüm verərəm.

Biondello qayıdır.

Nə oldu bəs?

Biondello. Xanım buyurdu, sizə söyləyim ki, o çox məşğuldur, yanınıza gələ bilməyəcək.

Petruçço. Necə? Məşğuldur? Gələ bilməyəcək? Bu necə cavab oldu?

Qremio. Hətta çox yaxşı cavabdır. Allah sizi bundan pis cavablardan saxlasın!

Petruçço. Yaxşı cavaba mənim ümidim yoxdur.

Qortenzio. Biondello, get mənim arvadımdan xahiş et ki, tez bura gəlsin.

Biondello gedir.

Petruçço. "Xahiş et?" Aha, oldu da! Gəlməsin bəs nə etsin?

Qortenzio. Sənyor, qorxuram sən arvadına heç xahiş də kar etməsin.

Biondello qayıdır.

Bəs nə oldu, arvadım hanı?

Biondello. O dedi ki, sənyor zərəfat edir. Gəlməkdən imtina edib dedi: "Sözü var, özü yanıma gəlsin".

Petruçço. İşlər çətinləşir. "Gəlməyəcək!" Belə bir cavaba qatlaşmaq olarmı? Biabırılıqdır lap. Ey, Qremio, lotu! Get xanımına söylə ki, əmr edirəm bura gəlsin!

Qremio gedir.

Qortenzio. Cavabı aydındır.

Petruçço. Yox a?

Qortenzio. Əlbəttə, gəlməyəcək.

Petruçço. Onda Petruççonun işi yaxşı olmayacaq, nə edək.

Baptista. Yaradana and olsun, gəlir.

Katarina gəlir.

Katarina. Sənyor, məni nə üçün çağırımissınız?

Petruçço. Bəs bacın, bəs Qortenzionun arvadı haradadır?

Katarina. Qonaq otağında, buxarı başında söhbət edirlər.

Petruçço. Get onları çağır, gəlməsələr, yumruq gücü ilə orlərinin yanına gətir.

Katarina gedir.

Lüçensio. Bundan da artıq sizə nə möcüz arzu edək?

Qortenzio. Bu möcüz nəyin əlamətidir?

Petruçço. Xoş, sakitcə, məhəbbətli yaşamağın əlamətidir, ədalətli hakimlik və ona hörmət əlamətidir ki, bu da xoşbəxtlik deməkdir.

Baptista. Səni xoşbəxt olasan, özüm Petruçço! Sən mərci uddun. Mən onların sizə uduzduğu mərcə öztərəfimdən iyirmi min kron əlavə edirəm. Mənim qızımın xasiyyəti dəyişdiyi üçün ona başqa çehiz də verərəm.

Petruçço. Mən mərci udmağa haqlı olmaq üçün onun sözü baxmasını, rəm olmasını bir daha nümayiş etmək istəyirəm. Baxın inadçı arvadları da əsir kimi çəkib gətirir.

Katarina, Bianka və dul arvad gəlirlər.

Ket, başındakı şapkanı tulla yerə, sənə heç yaraşmır.

Katarina şapkasını çıxarıb yerə atır.

Dul qadın. Allah, hələ ki belə axmaqlığa çatmamışam! Dörd-çəmi məndən uzaq ol!

Bianka (Katarina). Bir utan, qul kimi tabe olmaq nə deməkdir?

Lüçensio. Belə bir itaəti sizdə də görmək istərdim. Lakin sizin dikbaşlığınız bu gün mənə yüz krona oturdu.

Bianka. Belə axmaq mərc etmək nəyə lazım idi?

Petruçço. Bu dikbaşlara qanuni ərlerine qarşı borclarını şərh et!

Dul qadın. Siz zərəfat edirsiniz, bizə dərs lazım deyil!

Petruçço. Ket, tez ol, elə ondan başla.

Dul qadın. Yox, eləməz.

Petruçço. Səhv edirsiniz. Elər. Elə ondan başla, Ket.

Katarina. Bir utan! Çatılmış qaşlarını aç, qəzəbli baxışlarla örnü, sənin sahibini yaralama. Unutma ki, dolu çəməni bərbad edən kimi qəzəb də gözəlliyi bərbad edir. Qəzəb qarşığa kimi şöhrət, adı süpürüb aparır. Qəzəbdə heç bir xoş şey yoxdur. Hirsli bir qadın lill, çirkli bir bulaqdır, mürdardır, eybəcərdir. Kimsonin xoşuna gəlməz. Ondən hamı ikrah edər. Susuzluqdan ölən də o çəməndən su içməz. Ər sənin sahibin, həyatın, müdafiə edənindir, başının tacıdır, əmr edənindir. O həmişə səni düşünür, sənin üçün səhildə, dənizdə küroyini zəhmətə verir, ağır işlərin öhdəsindən gəlir. Sən evdə rahat-rahət yatdığı zaman, gündüzün soyuğuna, gecənin tufanına qatlaşırsən. Səndən yalnız bircə mükafat gözləyir: məhəbbət, gülər üz

və itaət. Ağır borca qarşı kiçik bir mudd. Rəyyətin padşaha və qadının örinə qarşı vəzifələri bir-birinin eynidir. Şiltaq və deyinən olan, örinin haqlı iradəsinə itaət etməyən qadın həyasız bir asi deyil, bəs nədir? Belə bir qadın öz vəfalı ağasına xain deyilmi? Sizin sadəlövhlüyünüzdə, axmaq hərəkətlərinizə baxanda, mən sizin yerinizə utanıram. Siz diz çökərək yalvarıb sülh istəmək əvəzinə əmr vermək, başçılıq etmək xülyasına düşüb mübarizə edirsiniz. Halbuki, sizin borcunuz rəm olmaq, itaət etmək, örnizi sevməkdir. Bizim bədəniniz nə qədər zərifdir, zəhmətə, mübarizəyə davamsızdır. Ona görə də bizim ürəklərimiz, hissələrimiz zərif olmalıdırmı? Siz dikbaşlıq etdiyiniz halda, aciz həşəratsınız! Mən də sizin kimi məğrur, dikbaş idim. Tez qızışıb, kobud cavablar qaytarırdım. Sözü qarşı sözlə, hücumla qarşı hücumla kəskin müqabilə edirdim. İndi görürəm ki, bizim nizəmiz saman çöpüdür, çünki qüvvəmiz zəifdir. Bizim kifliyyətimizi nə ilə müqayisə etmək olar? Qüvvəmiz bözə nə qədər çox görünə də, biz bir o qədər də zəifik. Acığın bizə heç xeyri yoxdur, ey qadınlar, ərlerinizin ayaqlarına səcdə edin. Mən öz örnimin qarşısında borcumu verməyə, onun ağzından çıxan hər sözü icra etməyə hazırım.

Petruçço. Məni öp, Ket, bax arvad belə olar!

Lüçensio. Sənin əməlin qalib gəldi, köhnə dost!

Vinçensio. Uşaqlar, müti olarsa xoşdur.

Lüçensio. Lakin qadınlar cəfəng olarsa, kimsəyə xoş gəlməz.

Petruçço. Ket, yatmaq vaxtıdır. Lüçensio məqsədinə çatmışsa da, mən udmuşam. Siz tələsdiniz. Gecəni xeyrə qalsın!

Petruçço və Katarina gedirlər.

Qortenzio. Bəli, şiltaq qız yumşaldı.

Lüçensio. Təəccüb edirəm. O necə Petruççoya müti oldu.

Gedirlər.

DANİEL DEFO

(1660-1731)

ROBİNZON KRUZO

(romandan fraqment)

Dəniz səfərimizin altıncı günü biz Yarmut limanına gəlib çatdıq. Fırtınadan sonra külək qarşidan əsdiyi üçün biz çox yavaş-yavaş irəliləyirdik. Yarmutda lövbər salmalı olduq. Səmt küləyi gözləmək məqsədi ilə, qarşı tərəfdən əsən cənub-qərb küləyi əsənə qədər biz yeddi və ya səkkiz gün bu limanda dayanıb gözlədik. Bu müddət ərzində limana Nyukasldan çoxlu gəmi gəldi (Yarmut limanı gəmilər üçün adı bir dayanacaq yeridir, Temza çayına girə bilmək üçün gəmilər burada dayanıb səmt küləyi gözləyirlər).

Onu deyim ki, biz həmin limanda bu qədər uzun müddət gözləyib qabarma başlayan zaman çaya girə bilərdik, lakin ilk günlərdə külək çox güclü idi, beş gün sonra isə daha da şiddətləndi. Ancaq Yarmut, liman kimi yaxşı və etibarlı dayanacaq yeri hesab olunur, gəminizin lövbərləri və lövbər kəndirləri də möhkəm olduğundan dənizçilərimiz azacıq da olsun tələş etmirdilər, gəmisizə heç bir təhlükə üz verməyəcəyinə onlar arxayın idilər və dənizçilərin adətində görə boş vaxtlarını istirahətə və müxtəlif əyləncələrə sərf edirdilər. Lakin səkkizinci gün səhərə yaxın külək bir qədər də şiddətləndi və dor ağacının üst hissəsindəki ipləri yığmaq və gəminin lövbərdə möhkəm dayanması üçün hər şeyi bağlayıb möhkəmlətməkdən ötrü bütün gəmi heyəti işə girişməli oldu. Günortaya yaxın böyük fırtına qopdu, gəmi çox bərk yırgalanmağa başladı, bir neçə dəfə silkələnib böyrü üstə ələ əyildi ki, biz dedik yəqin, lövbərdən qırılıb çıxdı. Bunu görəndə kapitan ikinci lövbəri də dənizə buraxmağı əmr etdi. Beləliklə, biz hər iki lövbərin iplərini axıra qədər açıb dənizə buraxdıq və qarşı tərəfdən əsən güclü küləyin qabağında dayanıb qaldıq.

Fırtına isə getdikcə şiddətlənirdi. İndi qorxu və şəqsənlik həтта gəmidəki dənizçilərin də üzündən oxunurdu. Mənim yanımdan keçərək öz kayutuna gedib-gələn kapitanımızın öz-özünə: "İlahi, bizə

rəhmin gəlsin, yoxsa hamımız məhv olarıq, daha lap axırıımızdır!" – dediyini bir neçə dəfə özüm eşitdim, bununla belə kapitan başını itirmir və gəmini xilas etmək üçün görülən bütün işlərə diqqətlə nəzarət edirdi. İlk dəqiqələrdə bu qarğışıq mənim lap qulaqlarımı batırırdı. Mən pilləkənin altında öz kayutumda hərəkətsiz uzanıb qalmışdım və hətta bu zaman nə hiss etdiyimi də yaxşıca bilmirdəm. Öz əvvəlki tövbə və əhdlərimə heç bir əhəmiyyət verməyib, onlardan qəti surətdə ayrıldıqdan sonra indi yenidən o fikirlərə qayıtmaq mənim üçün çətin idi: mənə ələ gəlirdi ki, ölümün dəhşətləri artıq tamamilə və həmişəlik mənədən uzaqlaşmışdır və bu fırtına da əvvəlki kimi qurtaracaq və heç bir hadisə üz verməyəcəkdir. Amma, necə ki, dedim, kapitan yanımdan keçəndə "hamımız məhv olduq" deyirkən mən çox qorxdum. Mən kayutdan göyortəyə qalxdım. Ömrümdə belə dəhşətli və qorxunc bir mənərə görməmişdim: dənizdə dağ boyda dalğalar bir-birini qovurdu və hər üç-dörd dağiqədən bu dalğaların biri bizim gəminin üstünə gəlirdi. Mən özümü ələ alıb ətrafa baxanda hər yanda dəhşət və fəlakət hökm sürürdü. Bizim lap yaxınlığımızda lövbər salıb dayanmış iki ağır yüklü gəminin vəziyyətini bir qədər yaxşılaşdırmaq üçün dor ağaclarının hamısını kəsmişdilər. Bizim dənizçilərdən kim isə qışqırıraq bizdən yarım mil kənaradakı bir gəminin suyun dibinə getdiyini xəbər verdi. Bundan başqa daha iki gəmi lövbərindən qırılaraq açıq dənizə getdi, onların hər ikisində bir dənə də olsun dor ağacı qalmamışdır. Kiçik gəmilər o birilərinə görə daha yaxşı dayanmışdı və onlara bir o qədər də zərər dəyməmişdi. Ancaq bu xırda gəmilərdən də ikisi-üçü lövbərlərindən qırılıb açıq dənizə tərəf gedirdi, onlar lap bizim gəminizin böyründən keçirdilər, təkcə dal tərəfdəki üçbucaq yelkənlərdən başqa onların bütün yelkənlərini yığmışdılar.

Axşam şturman və bosman, kapitanın yanına gəldilər və gəminin qabaq dor ağacını kəsmək üçün icazə verməsini xahiş etdilər. Kapitan dor ağacının kəsilməsini heç istəməirdi, lakin bosman sübut etməyə başladı ki, dor ağacı kəsilməsə, gəmi batacaqdır, ödür ki, kapitan istər-istəməz onunla razılaşdı. Amma qabaq dor ağacı kəsildikdən sonra əsas dor ağacı ələ şiddətlə yırgalanmağa və özü ilə birlikdə gəmi də o qədər yırgalanmağa başladı ki, onu da kəsmək və beləliklə də gəminin göyortəsini tamamilə təmizləmək lazım gəldi.

Mənim dəniz səfərimə ömrümdə birinci dəfə çıxdığımı və bundan əvvəlki, bir o qədər də böyük olmayan fırtınadan xeyli qorxmış

olduğumu xatırlayın və özünüz təsəvvür edin ki, bu dəhşətli dəqiqələrdə mən nələr hiss etmiş və necə bir vəziyyətdə olmuşam. Lakin o vaxtdan keçmiş bu illər ərzində hafizəm mənə aldatsınsa, bunu deməliyəm ki, o dəhşətli dəqiqələrdə mənə qorxudan ölüm deyildi. Məni ölümdən də yüz dəfə artıq qorxudan və dəhşətə gətirən bu idi ki, mən tövbə edib atamın yanına qayıtmaq haqqındakı fikirlərimdən əl çəkib, yenə əvvəlki lənətə gəlmiş xəyallarıma bağlanmışdım və bütün bu düşüncələr fırtınanın doğurduğu qorxu hissi ilə birləşərək mənə elə bir vəziyyətə gətirib çıxartmışdı ki, onu heç bir sözlə ifadə etmək mümkün deyildir. Lakin bundan da dəhşətlisi hələ qabaqda imiş. Fırtına getdikcə daha da şiddətlənirdi, hətta gəmidəki dənizçilər özləri də deyirdilər ki, onlar heç bir zaman bu qədər güclü fırtına görməmişlər. Bizim gəmi möhkəm idi, lakin yükü çox olduğundan suya çox dərın oturmşdu və özü də elə yırgalanırdı ki, dəqiqəbaşı göyörtədən belə səslər eşidirdi: "Bu saat yuyub aparacaq, böyrü üstündə qalıb!" Mənim işim bir tərəfdən yaxşı idi ki, soruşub öyrəncəyə qədər bu sözlərin mənasını bilmirdim. Ancaq fırtına daha da güclənirdi və mən kapitani, bosmanın və bir neçə başqa adamın necə yalvarıb dua etdiklərini gördüm, – bunu görmək bir o qədər də asan deyil, – yəqin ki, bu adamların hissələri başqalarında olduğu kimi hələ bir o qədər də keyləşməmişdi və gəminin donuzun dibinə gedə biləcəyini onlar hər dəqiqə gözləyirdilər. Bütün bu dəhşətlər onunla tamamlandı ki, gəccinin bir vaxtı gəminin anbarında işlərin öz qaydasında gedib-gətmədiyini yoxlamaq üçün oraya yenə dənizçilərdən biri qışqıraraq gəminin deşildiyini xəbər verdi. Gəminin anbarına başqa bir dənizçi göndərdilər, o da qayıdıb suyun anbarda dörd fut hündürlüyə qalxdığını bildirdi. Belə olduqda "hamı tulumbalara!" – deyə komanda verildi. Mən bu sözləri eşidərkən qorxudan donub qaldım və üzüstə otduğum taxtın üstünə düşdüm. Lakin dənizçilər mənə başa saldılar ki, indiyyə qədər bir xeyir vermirdimsə, indi daha bəsdir, başqaları kimi mən də işləyə bilərəm. Belə olduqda yerimdən qalxıb tulumbaya yaxınlaşdım və söylə suyu vurmağa başladım. Bu zaman küləyə davam gətirə bilməyən bir neçə kiçik yük gəmisini lövbərini qaldırıb açıq dənizə çıxdı. Bu gəmilərim bizim yanımızdan keçdiyini gördükdə kapitan fəlakətli vəziyyətimizdən onları xəbərdar etmək üçün toplardan atəş açmağı əmr etdi. Bu atəşin nədən ötrü açıldığını bilmədiyim üçün mən gəməimizin parçalandığını və ya başqa bir dəhşətli

hadisənin üz verdiyini zənn etdim. O qədər qorxdum ki, özümdən gedib huşumu itirdim. Lakin bu dəmdə hər kəs öz canının hayında olduğundan mənə fikir verən olmadı və mənim başıma nə iş gəldiyi ilə heç kəs maraqlanmadı. Dənizçilərdən bir başqası tulumbaya yaxınlaşdı və mənə əvəz etdi və mənim tamamilə öldüyümü zənn etdiyi üçün ayağı ilə konara itələdi, mən aylana qədər xeyli müddət bu vəziyyətdə uzanıb qaldım.

Biz hamımız yorulmaq bilmədən işləyirdik, ancaq gəminin anbarında su getdikcə artırdı. Gəminin batacağı yəqin idi. Düzdür, fırtına getdikcə sakitləşməyə başlamışdı, amma bizim limana daxil olacağıma qədər su üzərində davam gətirib dura biləcəyimizə heç bir ümid yox idi. Buna görə də kapitan top atəşinin arasını kəsmir və bizi bu təhlükədən qorumaq üçün köməyə çağırırdı. Nəhayət, qabaq tərəfdə bizə yaxın olan xırda bir gəmi bizə kömək etmək üçün öz qayıqlarından birini suya endirməyə cürət etdi. Çox təhlükəli olmasın baxmayaraq qayıq bizə yaxınlaşdı. Lakin nə biz qayığa minə bildik, nə də bizi xilas etmək üçün öz heyatlarını təhlükəyə ataraq var gücləri ilə avar çəkənlərin bütün səyinə baxmayaraq, qayıq bizim gəmiyə van ala bildi. Bizim matrosalar onlara tərəf uzun bir kəndir atdılar. Xeyli əziyyətdən sonra onlar kəndirin ucunu tapıb tuta bildilər. Biz kəndirə onları gəminin dal tərəfinə dartıb gətirdik və hamımız enib qayığa doluşduq. Qayıqın belə bir yüklə onların gəmisinə qayıtması mümkün deyildi, bu haqda heç şübhə də ola bilməzdi. Buna görə də hamının rəyi ilə küləyin səmtinə istiqamət götürmək və mümkün qədər sahilə tərəf yaxınlaşmaq qərarı alındı. Bizim kapitan həmin qayıqdakı matrosalara dedi ki, qorxmasınlar və vəd etdi ki, əgər qayıq sahilə toxunub sınırsa, zərərinə onların kapitanına ödəyəcəkdir. Beləliklə, bir az avarla, bir az küləyin gücünə biz şimala, Vinterton – Ness tərəfə gedir və tədriclə sahilyə yaxınlaşırıq.

Bizim, gəmidən çıxıb qayığa mindiyimiz vaxtdan on beş dəqiqə keçmişdi ki, gəminiz gözümləriniz qabağında suya qorq olmağa başladı: "Yuyub aparacaq" sözünün nə demək olduğunu da mən ilk dəfə burada başa düşdüm. Ancaq, etiraf etməliyəm ki, matrosalar qışqıraraq gəminin batdığını xəbər verəndə, qalxıb bu mənzərəyə baxmaq üçün mənə heç təqət yox idi, çünki qayığa mindiyim, daha doğrusu, məni endirib qayığa keçirdikləri vaxtdan həm qorxu, həm də gələcək təhlükələr haqqındakı fikirlərdən ruhum və hissələrim tamamilə ölmüşdü.

Qayığı sahilə yaxınlaşdırmaq üçün avar çəkenlər var qüvvələrini sərif edib söylə işləyirdilər. Biz də bu zaman sahilə baxırıdık (çünkü dalğalar hər dəfə qayığı yuxarı qaldıranda biz sahili görürdük), sahildə böyük izdiham toplaşmışdı: adamlar ora-bura qaçır və biz sahilə yaxınlaşarkən bizə kömək etməyə hazırlaşdılar. Lakin bizim qayığımız çox yavaş hərəkət edirdi və biz yalnız Uinterton mayakını keçdikdən sonra sahilə yanaşa bildik, çünki burada Uinterton ilə Kromer arasında sahil xətti qərbə tərəf burulur və əmələ gələn girinti-çixıntılar bu yerdə küləyin gücünü bir qədər azaldır. Biz burada sahilə yan alıb çox böyük əziyyətlər bəhasinə olsa da, hər halda sağ və salamat quruya çıxa bildik və oradan piyada Yarmuta getdik. Başımıza gələn fəlakəti eşitdiklərinə görə Yarmut camaatı bizə çox hörmət göstərdi; şəhər əhli bizim üçün yaxşı mənzil ayırdı, ayrı-ayrı şəxslər – tacirlər və gəmi sahibkarları isə Londona və Hulla istədiyimiz kimi gedib çata bilmək üçün bizi kifayət qədər pulla təmin etdilər.

Ah, nə üçün Hulla, öz doğma evimizə qayıtmaq onda mənim ağılıma gəlmədi! Mən qayıtsaydım nə qədər xoşbəxt olardım! Yəqin ki, atam, İncil ayələrinəndən birində deyildiyi kimi, mənim qayıtmağım münasibətilə yaxşı bəslənib kökəldilmiş bir buzov qurban kəsərdi, çünki mənim Hullan yola düşdüyüm gəminin Yarmut dayanacağında batması xəbəri ona çatmışdı, ancaq mənim xilas olduğumu o bu əhvalatdan çox sonra eşitmişdi.

Lakin mənim zalım taleyin yenə də məni əvvəlki fəlakətli yola sürükləyir və məni o əvvəlki fikirlərə o qədər böyük bir qüvvətlə təhrik edirdi ki, ona qarşı çıxmaq heç mümkündür deyildi və düşüncənin ağıllı səsi dəfələrlə məni evə qayıtmağa dəvət etmişdisə də, ancaq qayıtmaq üçün özümdə kifayət qədər qüvvət tapa bilmirdim. Mən bilmirəm, buna nə ad vermək olar, buna görə də israr etməyəyəyəm ki, bizi öz şəxsi fəlakətimizin bir vasitəsi olmağa sövq edən, hətta məhv olacağımızı bütün açıqlığı ilə gördüyümüz zaman yenə də bizi öz fəlakətimizə tərəf sürükləyən qüdrətli taleyin gözə görünməz əmridir, lakin bir şey şübhəsizdir ki, əmrindən qaça bilmədiyim o zalım taleyin hökmü ilə bu yola düşmüşdü və ona görə də qəlbimin ən ağıllı və xeyirxah hissəsindən eşitdiyim səslərin öleyhinə getdim və ilk dəfə toşəbbüs edib yeni həyat yoluna ayaq basarkən qarşılaşdığım o iki yanını dərəcə əhəmiyyət vermədən, o qorxunc hadisələrdən özüm üçün heç bir notici çıxartmadım.

Bizim batmış gəminizin sahibinin oğlu, təhlükəli fikirlərin daha da möhkəmlənməsində mənə kömək etmiş dostum indi mənəndə də çox sakitləşmişdi, üzde isə qaşqabaqlı və qəmli idi. Yarmutda o ilk dəfə mənimlə danışıanda (bu hadisə oraya gələndən iki-üç gün sonra oldu, əvvəlcə biz görüşə bilməmişdik, çünki ayrı-ayrı mənzillərə düşmüşdük), mən hiss etdim ki, onun danışığının tonu bir qədər dəyişmişdir. O çox kədərli bir halda başını yırğalaya-yırğalaya mənəndən soruşdu ki, özüm nə hiss edirəm. O öz atasına mənim kim olduğumu başa salıb dedi ki, mən bu dəniz səfərinə təcrübə üçün çıxmışdım, gələcəkdə isə bütün dünyanı gəzib dolmaq fikrindəyəm. Dostumun atası mənə mürciatı edib ciddi və qayğıkeş bir səslə dedi: “Cavan oğlan! Bundan sonra siz heç bir zaman dənizə çıxmamalısınız. Bədə üz verən hadisələr sizin gələcəyinizi göstərən aydın bir əlamətdir və bu əlamətlərdən nəticə çıxarmalısınız ki, dəniz səyyahı olmaq sizə qismət deyildir” – “Axı, nə üçün, sə? – mən etiraz etdim – Məgər siz özünüz daha dəniz səfərinə çıxmayacaqsınız? – “O başqa məsələdir, – o, cavab verdi, – dəniz səfərinə çıxmaq mənim sənətimdir, yəni deməli mənim vəzifəmdir. Amma siz dəniz səfərinə yalnız bir təcrübə üçün çıxmısınız. Öz fikrinizin üzərində dayanıb inad etməyin, başınıza nələr gələcəyini gözləyən sizə göstərdi. Bəlkə elə sizin özünüzdən bizim başımıza bu fəlakətlər gəldi. Bəlkə də siz bizim gəmiyə minmiş İonanız... Buyurun, – deyə o əlavə etdi, – bir məni yaxşı başa salın görüm siz kimsiniz və sizi bu dəniz səfərinə çıxmağa məcbur edən səbəb nədir”. Mən cavab verib özüm haqqında bəzi şeyləri ona nəql etdim. Mən danışır qurtaran kimi o acıqlandı və qorxunc bir qəzəblə dedi: “Mən nə etmişəm, təqsirim nədir ki, bu yazıq sərsəri mənim gəminin göyərtesinə ayaq basmışdır! Mən bundan sonra heç bir zaman lap min funt sterlinq versən də, yenə sənənlə bir gəmidə yola çıxmağa razı olmaram!” Əlbəttə, bütün bunlar onsuz da özünə dəymiş zəor haqqındakı düşüncələrdən sarsılımsız və həddindən çox qəzəblənmiş bir adamın ürəkəndən dediyi sözlər idi. Lakin o sakitləşəndən sonra mən onunla söhbət etdim, o çox ciddi bir surətdə məni inandırıldı ki, özüm fəlakətə atmayım, hər şeyə tövbə edib atamın yanına qayıdım və başıma gələn bütün bu işlərin sirri isə yalnız göylərə məlumdur, görünür, Allahın əmri belə imiş. Sözlər axırında o mənə dedi: “Eh, cavan oğlan, oğər siz tezliklə evə qayıtmasanız, mənə inanmı ki, haraya getməyin, atanızın dedikləri doğru çıxacaq, hər yerə bədbəxtliyə və əziyyətlərə düşər olacaqsınız”.

Bu əhvalatdan az sonra biz ayrıldıq. Mən onun haqlı olduğunu hiss edirdim və heç bir etiraz edə bilmədim, lakin mən bir daha onunla görüşmədim. Onun Yarmutdan haraya getdiyini bilmirəm. Amma mənim özümün bir qədər pulum var idi, buna görə də quru yol ilə çıxıb Londona getdim. Həm Londonda, həm də oraya gedəndə yol uzunluğunu elə dəqiqələr olurdu ki, hansı həyat yolunu seçəcəyimi haqqında – evə qayıtmaq, yoxsa, yenidən dəniz səyahətinə çıxmaq haqqında düşünür və tərəddüd edirdim.

Doğma evimizə qayıtmaq məsələsinə gəldikdə, doğrusu, həyə və utancaqlıq ağılımın bütün ən tutarlı dəlillərini susdururdu: öz-özümə fikirləşib bütün qonşuların mənə necə güləcəklərini və yalnız atamın və anamın deyil, habelə bütün tanışlarımızın üzünə baxmağa necə utanacağımı təsəvvürümdə canlandırırırdım. O zaman mən insan təbiətinin, xüsusilə gənclikdə, nə qədər qeyri-məntiqi və nə qədər qeyri-ardıcıl olduğunu dəfələrlə müşahidə etmişəm: belə vəziyyətlərdə əldə rəhbər tutulması lazım gələn mülahizələri rədd edərək insanlar günaha batmaqdan yox, tövbə etməkdən utanırlar, gördükləri işlərdən və insanı ağılsız adlandırmağa haqq verən əməllərdən yox, bu işlərdən imtina edib özlərini düzəltməkdən utanırlar, halbuki özlərini islah edib düzəltməklərinə görə onları ancaq ağıllı hesab etmək olar.

Bu hal mənə çox uzun müddət davam etdi və mən bu vəziyyətdə nə etməli olduğumu, özüm üçün hansı həyat yolunu seçmək lazım gəldiyini kəsdirə bilmirdim. Mən evə qayıtmaq arzusundan əl çəkmə bilmirdim və nə qədər ki, mən bu niyyətimi təxirə salırdım, başıma gəlmiş fəlakətlərin təəssüratı da yavaş-yavaş zəifləyir və xatirəmdən silinməyə başlayırdı, bütün bunlarla birlikdə isə məni atamın yanına qayıtmağa təhrik edən sağlamlıq düşüncəsinə onsuz da zəif olan səsi yavaşlayırdı. Bütün bu əhvalatlar nəhayət, onunla qurtardı ki, mən evə qayıtmaq haqqındakı bütün fikirlərimdən tamamilə əl çəkdim və yeni səyahət haqqında düşünməyə başladım. Məndə öz doğma evimizdən qaçmaq fikrini doğurmuş, məni bütün dünyanı dolaşaraq özümə dövlət qazanmaq kimi boş və ağılsız bir xəyala salan o zalım tale həmin bu sərəmsəzləmələri mənim beynimə əl yerləşdirmişdi ki, mən bütün xeyircax sözlərə və nəsihətlərə, hətta atamın qoyduğu qadağalara belə əhəmiyyət vermədim və həmin qüvvə, bir daha deyirəm, o nə olur olsun, fərqi yoxdur, həmin qüvvə məni elə bədbəxt bir işə sövq etdi ki, onu ancaq xəyal alə-

mində təsəvvür etmək mümkündür: mən Afrika sahillərinə, yaxud bizim dənizçilərin öz dillərində dedikləri kimi, Qvineyaya gedən bir gəmiyə mindim və yenidən səyahətə çıxdım.

Mənim ən böyük bədbəxtliyim o idi ki, keçirdiyim bütün bu sərgüzəştlər zamanı mən ən adi bir matros kimi də işə girmədim; belə mən adət etdiyimdən bir az artıq işləsəydim də, hər şeyə diqqət edib, heç olmazsa dənizçinin vəzifələrini və işini öyrənərdim, sonralar isə kapitan ola bilməsəm də, hər halda kapitan köməkçisi və ya şturman ola bilərdim. Lakin nə etməli, görünür, mənim taleyim belə imiş və mən bütün mövcud olan yollardan ən pisini seçməli imişəm. Bu dəfə də belə etdim: cibimdə pulum, əymimdə yaxşı paltarım var idi, buna görə də gəmidə özümü erköyün bir ağa kimi aparır, heç bir iş görmür və heç bir şey də öyrənmirdim.

Londonda xoşbəxtlikdən mən lap ilk addımlardan yaxşı adamların arasında düşdüm, gənc yaşlarında vaxtilə mənim kimi avara və yolundan azmış adamlara belə xoşbəxtlik o qədər də tez-tez üz vermirdi, çünki şeytan heç kəsi gözəndən qoymur və pis adamlara qoşulan gənclər üçün o saat bir tələ qurub, onları yoldan çıxarır. Mənimki isə belə olmadı. Mən Londonda bir kapitan ilə tanış oldum. O bir az əvvəl öz gəmisini isə Qvineya sahillərini gəzib qayıtmışdı və bu səfərdən xeyli qazanc əldə etdiyi üçün yenidən həmin yerlərdə səfər etməyi qərara almışdı. Mən onun xoşuna gəlmişdim, çünki mən o zaman pis həmsəhbət deyildim. Səhbət zamanı mənim səyahət edib dünyanı gozmək arzusunda olduğumu bildikdə isə, onunla birlikdə getməyi mənə təklif edib dedi ki, mənim heç bir xərcim çıxmayacaqdır, mən gəmidə onun qonağı və dostu olacağam. Sonra o məni başa saldı ki, əgər özümə birlikdə mal aparmağa imkanım varsa, bəxtimi sınayım, bəlkə də baş tutdu, o halda bu alış-verişdən əldə edilmiş qazancın da hamısını mənə çatacaqdır.

Mən bu təklifi qəbul etdim. Namuslu və açıqürəkli bir adam olan bu kapitanla mən lap yaxından dost oldum və onunla birlikdə yola çıxdım. Satmaq üçün özümə balaca bir yük götürdüm və dostum kapitanın tamamilə düzgün və təmizürəkli bir adam olması sayəsində çox əlverişli bir alış-veriş etdim. Dostumun göstərişi ilə mən qırx funt sterlinq verib müxtəlif bezək-düzk və muncuq almışdım. Bu qırx funtu isə mən məktublaşdığım qohumlarıma köməyi ilə əldə etmişdim. Belə zənn edirəm ki, onlar atamı, yaxud, daha doğrusu, anamı bu ilk səfərim üçün mənə heç olmazsa kiçik bir məbləğə kömək etməyə razı salmışdılar.

Bu səyahətim, demək olar ki, mənim bütün səfərlərimdən yeganə müvəffəqiyyətli idi və mən bu müvəffəqiyyətimlə, əlbəttə, tamahkarlıq hissindən tamamilə uzaq, xeyirxah bir adam olan dostum kapitana minnətdar idim; bundan əlavə mən səfər zamanı yolda kapitanın rəhbərliyi altında riyaziyyata və gəmiçiliyə dair gəmi jurnalını yazıb doldurmaq, müşahidə aparmaq, şüurlə, gəmini idarə edə bilmək üçün donuzçuya lazım olan bir çox şeyləri öyrəndim. Mənimlə məşğul olub, öz təcrübəsini mənə öyrətməkdən o həzz alırdı, onu dinləmək, ondan öyrənmək isə mənə ləzzət verirdi. Uzun sözün qıyası, bu səyahət məni həm dənizçi, həm də tacir etdi, apardığım malları bir neçə funt doqquz ünsü qızıl qumuna dəyişdim və Londona qayıtdıqdan sonra həmin qızıl qumu satın üç yüz funtdan bir qədər az təmiz gəlir əldə etdim. Bu müvəffəqiyyət məndəki şöhrətpərəst xeyalları daha da gücləndirirdi, bu xeyallar isə ən axırda məni fəlakətə aparıb çıxardı.

Ancaq onu deməliyəm ki, həmin bu müvəffəqiyyətli səfərin özündə də mən az əziyyət çəkmədim və ən başlıcası o idi ki, mən səyahət zamanı çox pis tropik qızdırma xəstəliyinə tutuldu və bütün səfər müddətində xəstə oldum, çünki bizim gedib çıxdığımız və ən çox əlver etdiyimiz sahillər 15° şimal en dairəsi ilə ekvator arasında idi və iqlimi də həddindən artıq isti idi.

Bəliklə, mən Qvineya ilə əlver edən bir tacir olmuşdum. Lakin, mənim bədbəxtliyimdən, kapitan dostum İngiltərəyə qayıtdıqdan bir az sonra öldü, mən də özüm yenidən Qvineyaya səfər etməyi qərar etdim. Mən İngiltərədən yenə də həmin gəmi ilə çıxdım, ölmüş kapitanın köməkçisi indi bu gəmiyə komandanlıq edirdi. Mənim bu səyahətim hər hansı bir insanın indiyə qədər etmiş olduğu səyahətlərin ən fəlakətli idi. Doğrudur, mən qazandığım puldan yalnız yüz funta qədərini mala verib özümlə götürmüşdüm, qalan iki yüz funtunu isə saxlamaq üçün mərhum kapitanın dul arvadına əmanət vermişdim, o da həmin pulu lazımı qaydada yerböyər etmişdi. Lakin yolda mənim başıma ayrı fəlakətlər gəldi. Bu qorxunc hadisələr ondan başladı ki, bir səhər, gün doğarkən bizim gəmimiz Kanar adalarına tərəf gedirdi, daha doğrusu, Kanar adaları ilə Afrika sahilləri arasında idi, bu zaman dəniz quldurları qəfilən bizə hücum etdilər. Salehdən olan bu türk quldur gəmisini bütün yelkənlərini açaraq sürətlə dalmızca gəlirdi. Qaçır xilas olmaq ümidi ilə biz də gəmidəki dor ağaclarının və sərənlərin davam gətirdiyi qədər bütün

yelkənlərimizi qaldırdıq. Lakin bir az sonra gördük ki, quldur gəmisini çox sürətlə gəlir və bir neçə saatdan sonra mütləq bizə çatacaqdır, odur ki, döyüşə hazırlaşmağa başladım (bizim on iki topumuz var idi, düşmənin isə on səkkiz idi). Gündüz, saat üçə yaxın quldurların gəmisini bizə çatdı, lakin onlar bu əsnada bir səhv etdilər: onlar bizə gəminin arxa tərəfindən yanaşmaq əvəzinə yan tərəfdən yanaşdılar. Gəminin bu tərəfindən bizim səkkiz topumuz var idi, onların səhvindən istifadə edərek biz bu toplarn hamısının ağzını onlara tərəf çevirib yayılm atəşi açdıq. Quldurların gəmisində iki yüz qədr adam var idi, buna görə də onlar bizim atəşimizə həm toplardan, həm də iki yüz tüfəngdən açılan yayılm atəşi ilə cavab verib bir qədər geri çəkildilər. Xoşbəxtlikdən bizlərdən heç kəsə güllə dəymədi, sıralarımız da sıx və möhkəm idi. Geri çəkildikdən sonra quldurlar yeni hücumə, biz isə yeni müdafiəyə hazırlaşdıq. Quldur gəmisini bu dəfə bizə gəminin o biri tərəfindən yanaşdı. Altmışadək adam o saat bizim gəmiyə doluşdu və həmin saat onların hamısı bizim gəminin dor ağaclarını və iplərini kəsməyə başladılar. Biz onları tüfəng atəşi, nizələr və əl qumbaraları ilə qarşıladım və onları iki dəfə gəminin özümüzün sızışdırıb çıxartdıq. Amma bizim gəmi tamamilə yarasız hala salınmışdı, adamlarımızdan üçü ölmüş, səkkizi yaranalmışdı, buna görə də (heçayənən bu kədərli hissəsini ixtisar edərəm) biz məcburiyyət qarşısında qalıb təslim olduq, bizi əsir alıb mavrlara mənsub olan Saleh limanına apardılar. Mənim vəziyyətim əvvəlcə düşündüyüm qədər də pis olmadı. Məni o biri yoldaşlarımı kimi ölkənin içərisinə, soltanın sarayına aparmadılar. Quldur gəminin kapitanı məni öz yanında qul saxladı, çünki mən cəld və zirek olduğuma görə onun yanında işləməyə yararardım. Taleyimin belə heyretəndir ki, bəliklə dəyişib məni tacirlikdə əsirliyə və acınacaqlı bir qul vəziyyətinə salması mənevəyyatımı əzir, ruhumu sıxdı. Elə bu zaman gec-tez mənə fəlakət üz verəcəyi, heç kəsin məni bu boladan qurtarmayacağı, mənə təsəlli verməyəcəyi haqqında atamın o peyğəmbərəcəsinə sözləri yadıma düşdü və elə zənn etdim ki, həmin fəlakət elə budur ki, indi mənə üz vermişdir, Allah öz əli ilə məni cəzalandırmış və mən həmişəlik məhv olmuşam. Lakin heyhat! Sən demə, bu fəlakət məni heləcəyəm gözləyən ağır əziyyətlərin solğun bir kölgəsi imiş. İndi heləcəyəm ardını noql edəndə, siz həmin əziyyətlərin nədən ibarət olduğunu görəcəksiniz.

Mənim yeni sahibim, daha doğrusu, ağam, mənə öz evinə gətirib orada saxladığı üçün ümidvar idim ki, bir də qarətə gedərkən mənə də özü ilə aparacaqdır. Mən də əmin idim ki, gec-tez, günlərin birində ispan və portuqal gəmilərindən biri bu quldur gəmisini tutacaq, mən də əsirlikdən azad olacağam. Lakin ümidlərim tezliklə boşa çıxdı, çünki sahibim dənizə çıxarkən mənə özü ilə aparmadı, evdə qoyub bağıcağa baxmağı və ümumiyyətlə, qulların gördüyü bütün ağır təsərrüfat işlərini mənə tapşırırdı. Səfərdən qayıtdıqdan sonra isə gəmiyə getməyi və orada kayıtda yerləşib gəmiyə göz olmağı mənə əmr etdi.

O gündən etibarən mən ancaq qaçmaq haqqında düşünür və bu fikri həyata keçirmək üçün vasitə axtarırdım, lakin əsirlər arasında azacıq da olsun ümid verən elə bir adam tapmırdım ki, etibar edib fikrimi ona söyləyim. Mənim düşdüyüm soraidə qaçmaq mümkün deyildi, çünki mən tək idim və aramızda etibarlı bir adam – nə bir ingilis, nə bir irlandiyalı, nə də bir şotlandiyalı var idi, mən tamamilə yalnız idim, buna görə də (tez-tez azadlıq haqqında şirin xəyallara dalıb özümə təsəlli versəm də), xilas olmağa azacıq ümidim belə olmadı, düz iki il əsirlikdə qaldım. Lakin iki ildən sonra baş verməyi qeyri-adi bir hadisə çoxdan bəri beynimdə dolayan qaçmaq fikrini təzədən canlandırdı və mən vəziyyətdən istifadə edərək azadlığa çıxmaq üçün təşəbbüs etməyi yenidən qərara aldım. Mənim sahibim bir dəfə, necə oldusa, öz gəmisini (çətdiyimə görə, pulu olmadığıma görə) təchiz edə bilmədi və həmişəkindən çox evdə oturub dəniz səfərinə çıxmıdı. Bu müddət o, həftədə bir və ya iki dəfə, hava yaxşı olanda isə daha tez-tez öz gəmisindəki qayıqla dəniz kənarında balıq tutmağa gedərdi. Hər dəfə belə balıq ovuna gedəndə avar çəkmək üçün o mənə və cavan mavri özü ilə aparırdı, biz də bacardığımız qədər onu əyləndirirdik. Bundan başqa, mən balıq tutmaqda mahir idim, o bunu hiss edəndən sonra, bəzən mənə həmin oğlan – Maresko (oğlanı onlar belə adlandıırırdılar) ilə birlikdə balıq tutmağa göndərirdi və öz qohurlarından olan yaşlı bir mavri də bizim üzərimizə nəzarətçi təyin edirdi.

Bir səhər sakit havada dəniz kənarına çıxmışdıq. Biz sahilə bir qədər aralandıqdan sonra dənizin üzünü sıx bir duman elə бүürdü ki, dənizin kənarı ilə bizim aramızda mıl yarım məsafə olmasına baxmayaraq, biz sahili gözdən itirdik, buna görə də hansı tərəfə getdiyimizi bilmədən avar çəkirdik. Beləliklə, bütün günü və gecəni avar çəkdik, səhər açılanda isə özümüzü açıq dənizdə görüb başa

düşdük ki, sahilə qədər istiqamət götürmək əvəzinə biz çapış sahilədən azı altı mil uzağa düşmüşük. Dənizdə külək başlamışdı, buna görə də biz, nəhayət, bir çox əziyyət və təhlükələrdən sonra, evə qayıtdıq. Dənizdə qaldığımız müddətdə biz hamımız çox bərk acmışdıq.

Bizim əhvalatımızı eşidəndən sonra mənim sahibim gələcəkdə daha ehtiyatlı olmağı qərara aldı və bildirdi ki, bundan sonra heç bir zaman kompas və ehtiyat üçün ərzaq götürməmiş balıq ovuna getməyəcəkdir. Bizim gəmini tutduqdan sonra mənim sahibim oradakı barkası özü üçün saxlamışdı və indi öz gəmi dülğörinə – bu da kölə-ingilis idi – əmr etmişdi ki, həmin barkasın orta hissəsində, barjda olduğu kimi, kiçik bir otaq, yaxud kayut qayırıns, bunun dal tərəfində sükani və böyük dordakı yelkəni idarə etmək üçün bir adamlıq yer, qabaq tərəfində isə o biri yelkənlərə açib-yığmaq üçün iki adamlıq yer qoysun, bu haqq-hesaba barkasdakı üçbucaqlı yelkən dülğörün qayıracağı həmin kayutun damının üstünə düşməli idi, Dülğörün qayırdığı bu kayut alçaq və çox rahat idi. Orada üç adam yata bilərdi. Əlavə olaraq oraya bir stol və şkaft da qoymaq mümkün idi, bu şkaft da mənim sahibimin yol üçün tədarük etdiyi ərzağı – çörəyi, düyünü, qəhvəni və içmək üçün götürdüyü içki dolu butulkaları yığmaq üçün lazım idi.

Biz balıq ovuna çox vaxt bu barkasda gedirdik, mən də çox mahir bir balıq tutan olduğum üçün sahibim heç bir zaman mənsiz getməzdi. Bir dəfə o, iki nəfər möhtərəm mavri ilə bərabər dənizə çıxmağa hazırlaşdı (daha onu deyə bilmərəm ki, balıq ovuna gədirildilər, yoxsa elə-belə, gəzmək niyyətində idilər), bu gözinti üçün o xeyli yemək ehtiyatı hazırlayıb hələ axşamdan barkasa göndərmişdi. Bundan başqa, o mənə əmr etdi ki, gedib onun gəmisindən üç tüfəng və ona görə də bart və qırma götürüb qayığa aparım, çünki balıq tutmaqdan əlavə, onlar həm də ovurmaq niyyətində idilər.

Mənə əmr olunan işləri gördüm, gəyərteni yudum, dor ağacının bayağını qaldırdım və ertəsi gün səhər tezdən barkasda oturub qonaqları gözlədim. Lakin bu vaxt sahibim özü tək gəldi və dedi ki, nə isə təsadüfən, çox mühüm işləri olduğuna görə, qonaqlar bu gün gəzməyə getməyi təxirə salmışlar. Sonra o bizim üçümüzə də – mənə, oğlana və yaşlı mavriyə – balıq tutmaq üçün həmişə olduğu kimi yeno də dənizə çıxmağı əmr edib tapşırırdı ki, balığı tutan kimi evə gətirim, çünki dostları onun yanına axşam yeməyinə gələcəklər. Mən onun dediyinə itaət etdim.

Mənim azadlıq haqqında çoxdankı arzum bu zaman yenidən oyandı. İndi mənim ölimdə kiçik bir gəmi var idi, sahibim gedən kimi mən hazırlaşmağa başladım. Ancaq mən bu səfər balıq ovu üçün yox, uzaq yol üçün hazırlardım. Doğrudur, mən yolumun istiqamətini nəinki bilmirdim, haraya gedəcəyimi haqqında hətta heç fikirləşməmişdim də, çünki əsarətdən qurtarmaqdan ötrü indi mənim üçün hər yol yaxşı idi.

Mən əvvəlcə ondan başladım: yanımdakı mavri başa salıb qandırtdım ki, özümüz üçün görək bir az yemək tədarük edək, çünki sahibimizin qonaqlar üçün hazırladığı süfrədən bizə yemək qatacağına ümid etməyə istiyarımız yoxdur. O cavab verdi ki, bu doğrudur və gedib içi xuxarı ilə dolu böyük bir səbət və üç səhəng də şirin su tapıb qayığa gətirdi. Sahibimin şərab butulkaları olan yeşiyi harada saxladığını bilmirdim (butulkaların üstündəki kağızlardan məlum olurdu ki, bu şərablar yəqin ki, ingilis gəmilərinin birindən götürülmüşdür), nə qədər ki, mavr ərzaq götürmək üçün sahile getmişdi, mən həmin butulkaların hamısını daşıyıb anbardakı şkafa yığdım, guya bunlar elə əvvəlcədən burada sahibim üçün yığılıb tədarük edilmişdir. Bundan başqa, mən əlli girvənkəlik bir yekə parça mum, bir yumuq iplik, balta, mişar və çökik tapıb gətirdim. Bunların hamısı, xüsusilə mum sonra bizə çox lazım oldu, çünki bu mumdən biz şam qayırdıq. Mən bir kələk də gəldim, sadəlik mavr yenə də aldandı. Onun adı İsmayıl idi, ancaq hamı onu Moli, yaxud Muli, çağırırdı. Mən ona dedim: "Moli, barksada sahibimizin tüfəngləri var. Bir az barıt və bir az da qırma tapıb gətirsək necə olar? Bəlkə nahara özümüz üçün iki-üç alkam qısu vura bildik (bu quşlar bizim tərəflərdəki cüllütə bənzəyir). Mən bilirom, sahibimiz gəmidə barıt və qırma saxlayır". – "Yaxşı, götürərəm", – deyib mavr getdi və içində girvənkə yarım, bəlkə də daha çox barıt olan bir meşin kiso gətirdi. O, güllə də götürmüşdü. Bunların hamısını qayığa yığdıq. Bundan başqa, sahibimin kayutunda da bir az barıt tapıldı, yeşikdə böyük bir butulka var idi, içindəki şərabın artığını boşaldıb, bu barıtı da həmin butulkaya tökdüm. Beləliklə, yol üçün lazım olan hər şeyi tədarük etdikdən sonra balıq tutmaq üçün biz limandan dənizə çıxdıq. Limanın girovçayındakı keşikçi qülləsində bizi tanıyırdılar, buna görə də bizim gəməmizə fikir verən yox idi. Sahildən bir milə yaxın uzaqlaşdıqdan sonra biz yelkəni yığdıq və balıq ovuna hazırlaşmağa başladıq. Külək şimaldan və şimal-qərb tərəfdən əsirdi, bu isə mənim

planlarıma uyğun deyildi, əgər cənubdan əsə idə, mən yəqin ki, lap İspaniya sahillərinə, yaxud heç olmazsa, Kadiksə qədər gedib çıxa bilərdim. Lakin külək hansı tərəfdən əsir-əssin, mən bir şeyi qəti surətdə qərara almışdım ki, bu dəhşətli yerdən uzaqlaşmaq lazımdır, sonrasını isə tale özü həll edər.

Bir müddət mən tilovumu suya atdım, lakin heç bir şey tutmadım (tilova balıq düşəndə də mən qesdən çıxartmadım ki, mavr görür), sonra mən ona dedim: "Burada işimiz baş tutmayacaqdır və biz heç nə tuta bilməyəcəyik! Sahibimizin yanına əliboş qayıtsaq da, yaxşı düşmür. Görək sahildən bir az uzaqlaşsaq, bəlkə o zaman bir şey çıxdı". Mavr mənim onu aldatmayacağıma əmin idi, buna görə də mənimlə razılaşıb və qayığın burun tərəfində olduğu üçün oradan yelkəni qaldırdı. Mən gəminin arxa tərəfində sükanın yanında oturdum, gəmi üç mil də açıq dənizə getdikdən sonra, guya yenidən balıq tutmağa başlamaq üçün mən yelkəni çəkib qayıqı tamamilə yavaşdıtdım, sükanı cavan mavra tapşırıb dal tərəfdən yaşlı mavra yanaşdım və bir şey axtarılmış kimi əyilib onun çiyindən aşağı baxmaya başladım, bərdən onu qucaqlayıb tutdum və dərhal dənizə tulladım. Mavr o saat dənizin üzünə çıxdı, çünki çox yaxşıca üzürdü. O, çığırıp yalvarırdı ki, onu qayığa götürüm, mənimlə dünyanın lap o başına qədər gedəcəyini vəd edirdi. Qayığın dalınca o elə bir sürətlə üzürdü ki, tezliklə gəlib mənə çata bilərdi, çünki külək, demək olar ki, tamam kəsmişdi və qayıq çox yavaş hərəkət edirdi. İşin bu yerdə olduğunu gördükdə, mən kayuta gedib tüfəngi gətirdim və onu nişan alıb dedim: "Mən sənə pislik etmək niyyətində deyiləm, əgər məndən əl çəkib gətsən və mən rahat buraxsam, sənə heç nə etmərəm. Sən yaxşıca üzürsən, dəniz də sakitdir, asanlıqla üzüb sahile çıxıb gəlsən, mən də sənə heç nə etmərəm. Yox, əgər barksanı dalınca üzməyə başlasan, vurub kəlləni dağıdacağam, çünki xilas olub azadlığa çıxmağı mən qəti qərara almışam". Bunu eşidəndən sonra o, sahile tərəf döndü, mən əmin idim ki, o asanlıqla üzüb sahile çıxacaqdır, çünki o, üzgüçü idi.

Əlbəttə, mən bu oğlana dənizə atıb həmin yaşlı mavri özümə birlikdə götürə bilərdim, lakin ona etibar edib inanmaq olmazdı. Mavr kifayət qədər üzüb barksandan uzaqlaşdıqdan sonra, mən üzümü bu oğlana (onun adı Ksuri idi) tutub dedim: "Ksuri! Əgər sən mənə sadıq olsan, sən böyük bir adam edərəm, görək əlinə üzünə çəkib Salavat çevirərsən (yəni Məhəmmədin və onun atasının saqqalına and

icəson) və bildirasən ki, mənə xəyanət etməyəcəksən, yoxsa səni də dənizə ataram". Oğlan düz gözümün içinə baxaraq gülümsədi və o qədər səmimi cavab verdi ki, mən ona inanmaya bilməzdim. O and içdi ki, mənə sadıq olacaq və haraya istəsə mənimlə gedəcəkdir.

Üzüb gedən mavr gözədən itincəyə qədər mən küləyin öksinə gedərək, istiqaməti düz açıq dənizə götürmüşdüm. Mən bunu bilə-bilə etmişdim ki, görünənlər bizim Cəbəllüttariq boğazına gətirdiyimi güman etsinlər, (oslinə baxsan, ağı başında olan hər kəs elə belə düşünə bilərdi). Doğrudan da, kim fərz edə bilərdi ki, biz cənuba, həqiqətən vəhşi sahillərə tərəf getmək niyyətindəydik? O sahillərdə zənci qəbilələri yaşayır, əgər biz oraya gətsək, zəncilər öz təknə şəklinə olan qayıqları ilə bizi əhatə edib öldürərdilər, yaxud orada quruya ayaq basan kimi ya yırtıcı heyvanlar, ya da insan cildindəki daha rəhmsiz vəhşilərin özləri bizi didib-parçalayardılar.

Lakin qaş qaralan kimi mən yolumu dəyişdim, cənuba tərəf istiqamət götürdüm, ancaq sahilədən çox uzaq düşməmək üçün barkasın meylini azacıq şərqlə tərəf çevirdim. Yenincə mülayim külək başlamışdı, dəniz də hələ sakit idi. Heç bir dalğa yox idi. Buna görə də elə bir sürətlə gedirdik ki, ertəsi gün saat üçdə ilk dəfə qarşı tərəfdən quru görünəndə, biz Salehdən azı yüz əlli mil cənubda, Məra-keş sultanının və o yerlərdəki digər hakimlərin də torpaqlarından xeyli uzaqda idik. Hər halda bu yerlərdə biz bir nəfər də olsan adam görmədik.

Ancaq mən mavrınların əlində əsir olanda o qədər qorxmışdım və yenidən onların əlinə düşməkdən elə ehtiyat edirdim ki, əlverişli küləkdən istifadə edərkən düz beş gün arası kəsilmədən irəliyə üzüdüm və heç bir yerdə nə sahilə çıxdım, nə də lövbər salıb dayandım. Beş gündən sonra külək istiqamətini dəyişib cənubdan əsməyə başladı, buna görə də mən sahilə yaxınlaşmağı qərara aldım və kiçik bir çayın mənsəbinə lövbər salıb dayandım, çünki mən belə hesab edirdim ki, əgər bizi təqib edən olsaydı, indiyə qədər bizə çatı bilmədiklərinə və indi də küləyin istiqamətini dəyişdiyinə görə, yəqin ki, bu işdən vaz keçmişlər. Bu hansı çay idi, haradan, hansı xalqın yaşadığı ölkələrdən, hansı ən dairəsindən axıb gəlirdi, bu barədə heç bir şey bilmirəm. Sahildə mən adam görmədim və görmək də istəmədim, mənə ancaq şirin su ehtiyatı götürmək lazım idi. Biz bu çayın mənsəbinə axşama yaxın daxil olmuşduq, ona görə də hava qaralandan sonra üzüb sahilə çıxmağı və o yerləri yoxlayıb nəzərdən

keçirməyi qərara aldım. Lakin qaralıq düşən kimi sahilədən vəhşi heyvanların nəriltilti, bəyirtisi və ulaması eşidilməyə başladı, bu səslər o qədər qorxunc idi ki, yanımdakı yazıq uşaq az qala qorxusundan öləcəkdi. O mənə yalvarıb xahiş etməyə başladı ki, sahilə açılana qədər sahilə çıxmayım. Mən ona dedim: "Yaxşı, Ksuri, çıxmaq, burada gözəlrik. Lakin sahilə gündüz gətsək, ola bilər ki, biz orada adamlara rast gələk, onlar isə bizə vəhşi pələng və şirlərdən daha çox əziyyət verələr". Ksuri gülüb dedi (o, əsir ingilislərdən az-maz ingiliscə danışmağı öyrənmişdi): "Biz tufəngdən onlara atəş açarıq, o saat qaçarlar". Mən uşağın belə şad olmasına çox sevindim, ruhdan düşməsin deyər, sahibim üçün tədarük olunmuş şərəbdən bir stəkan töküb ona verdim. Əslinə baxsan, onun məsləhəti pis deyildi, ağılıma da batdı, onun dediyi kimi etdim. Biz lövbər salıb bütün gecəni səhərə qədər nəfəsimizi içimizə çəkib qayıqda qaldıq. Mən "nəfəsimizi içimizə çəkib" deyirəm; ona görə ki, bir dəqiqə belə yatmadıq. Biz lövbər salıb dayanandan iki-üç saat sonra sahilə də çox böyük vəhşi heyvanlar gördük (bunların hansı heyvan olduğunu biz bilmirdik); onlar lap sahilin kənarına gəlib suya cumur, çimir və oynayırdılar, görünür, beləliklə özlərini sürünləmək istəyirdilər, lakin onlar oynadıqca elə zingildəyir, nəriləyir və ulayırdılar ki, mən ömrümdə heç bir zaman belə iyrenc səslər eşitməmişdim.

Ksuri çox bərk qorxmışdu, doğrusu, mən özüm də qorxmışdım. Lakin bu qorxunc heyvanlardan birinin bizim barkasa tərəf üzdüyünü eşitdikdə, daha bərk qorxduq. Biz onu görmürdük, ancaq onun fisiltisindən və fınxırtısından yəqin etdik ki, çox nəhəng və yırtıcı bir heyvandır. Ksuri deyirdi ki, bu şirdir (bəlkə, doğrudan da şir idi, hər halda bunun əksini təsdiq edən başqa bir fikir mənə yox idi), buna görə də çıxıb xahiş edirdi ki, lövbəri qaldırıb buradan uzaqlaşsaq. Mən ona cavab verib dedim: "Yox, Ksuri, lövbəri qaldırmağa ehtiyac yoxdur, bal ancaq lövbərin kəndirini bir qədər uzaqda dənizə çıxarıq, onlar dalmızcıya oraya gələ bilməzlər". Ancaq mən sözümlə deyib qurtarmışdım ki, naməlum heyvanın barkasızına lap yaxınlaşdığını gördüm. Bizimlə onun arasında iki avar boyu məsafə qalmışdı. Etraf edirdim ki, əvvəlcə mən özümü bir qədər itirdim, amma tez özümü ələ alıb kayuta qaçdım və tufəngi götürdüm, atəş açan kimi vəhşi heyvan geri dönüb sahilə tərəf üzdü.

Mənim gülləm açılan kimi sahilə və o tərəfdə, həmin yerin lap içərilərində o qədər dəhşətli bir nəriltilti və ulama başlandı ki, onu

heç təsvir etmək mümkün deyildir. Mən buna əsasən belə hesab etdim ki, bu yerlərin heyvanları, indiye qədər hələ tüləng səsi eşitməmişlər. Mən tamamilə əmin oldum ki, gecə vaxtı bu yerlərdə sahilə çıxmağı heç xoyalımızda da götürə bilmirik, amma cəsarət edib gündüz sahilə çıxmağın özü də hələ şübhəli idi; çünki bu yerlərdə hər hansı bir vəhşi adamın ölinə düşmək şir və pələngin caynağına keçməkdən yaxşı deyildi, hər halda bu təhlükə də bizi əvvəlkindən az qorutmurdu.

Ancaq burası var ki, necə olur-olsun, hər halda bizim sahilə çıxmağımız zəruri idi, çünki bir pinta'da olsun içməli suyumuz qalmamışdı. Lakin harada və necə sahilə çıxmaq lazımdır? – Bu məsələ yenə də bizi düşündürürdü. Ksuri bildirdi ki, oğor ona bir qab verib sahilə buraxsam, mütəlak çalxışb şirin su tapar və mənə götürər. Lakin nə üçün mən yox, o getməlidir və nə üçün o, qayıqda qalmaq istəmir, – deyə soruşduqda, o elə mənalı və səmimi cavab verdi ki, bu cavab moni həmişəlik olaraq ona bağladı. O dedi: “Vəhşilər gəlsələr, moni yeyərlər, siz isə salamat qalarsınız”. Mən ona: “Ksuri, bilirsen nə var, – dedim, – görək biz bir yerdə gedək, oğor vəhşi adamlar gəlsə, biz onları öldürərik, nə soni yeyərlər, nə də moni”. Bunu deyib yenə də ona yeməyə suxarı və içməyə, əvvəlcə dediyim kimi, sahibim üçün tədarük edilmiş şorabdan bir qurtum verdim. Sonra biz barkası sahilə yaxınlaşdırdıq və suya tullanıb sahilə çıxdıq. Biz su üçün iki səhəng və tüləngdən başqa özümüzlə heç bir şey götürməmişdik.

Mən barkasımızı gözdən itirməmək üçün səhildən çox uzaqlaşmaq istəmədim, qorxurdum ki, birdən vəhşilər çayın aşağı tərəfindən öz qayıqları ilə gəlib bizə hücum edərlər. Ancaq Ksuri səhildən təxminən bir mil konarda bir dərə gördü və səhəngi götürüb oraya getdi. Lakin bir qədər sonra onun mənə tərəf geri qaçdığını gördüm. Belə zənn etdim ki, yəqin vəhşilər onu qovur və ya yirtici heyvanlardan qorxub qaçır, mən belə düşünüb kömək üçün tez onun qabağına yüyürdüm, lakin yaxınlaşanda onun çiyindən nə isə böyük bir şeyin sallandığını gördüm. Məlum oldu ki, o, bizim yerdəki dovşanlara bənzər bir heyvan ovlamışdır, ancaq bunun tükü başqa rəngdə və ayaqları bir qədər uzun idi. Bu ov bizim ikimizi də sevindirirdi, onun əti də çox ləzzətli idi; lakin Ksurini sevindirən və onun mənim yanıma qaçıb gəlməsinin səbəbi bu idi ki, o, homin dərədə çox yaxşı içməli su tapmışdı, həm də orada heç bir vəhşi adama rast gəlməmişdi.

Biz ancaq sonra başa düşdük ki, şirin su tapmaq üçün bizim o qədər də narahat olmağımız heç lazım deyilmiş, çünki bizim gəlib

dayandığımız homin çayın öz suyu yaxşıca şirin su imiş və dənizin suyu ona bir o qədər də çox qarışmadığından, çayın azacıq yuxarı tərəfinə gedib, biz əla içməli su götürə bilmişdik. Xülasə, biz səhəngləri doldurub dovşan ətinin kababını yedikdən sonra öz yolumuza davam etməyə hazırlaşdıq və bu yerlərdə heç bir insan izinə də rast gəlmədik.

Mən bir dəfə bu yerlərdə olmuşdum, ona görə də mənə yaxşıca məlum idi ki, Kanar adaları və Yaşıl burun adaları Afrika qitəsinin bir o qədər də uzaq deyildir. Lakin müşahidə aparmaq üçün indi mənim əlimdə heç bir cihaz yox idi, ona görə də hansı əmirdə olduğumuzu təyin edə bilmirdim; digər tərəfdən mən həmin adaların da hansı əmirdəsində olduqlarını düzgün bilmirdim, daha doğrusu, başa düşməmişdim. Beləliklə, mən həmin adaları harada axtarmaq lazım gəldiyini, barkasımızı harada və nə vaxt açıq donizə tərəf çevirməli olduğumu da bilmirdim. Əgər bunları bilsəydim, homin adalardan birinə gedib çıxmaq mənim üçün bir o qədər də çətin olmazdı. Lakin mən ümid etirdim ki, oğor ingilislərin ticarət etdikləri yerə çatana qədər sahil boyu getsəm və səhildən uzaqlaşsam, çox ehtimal ki, öz adı qaydası ilə səfərə çıxmış hər hansı bir ingilis ticarət gəmisinə rast gələrdim, o da bizi öz göyərtesinə alar.

Mənim hesabıma görə, indi biz Mərakey sultanının torpaqları ilə zəncilərin yaşadığı ərazi arasındakı səhildən qarşısında idik. İnsan yaşamaayan bu boş səhrada yalnız vəhşi heyvanlar yaşayırdı. Görünür, zəncilər, mavrlardan qorxub bu yerlərdən uzaqlara, lap cənuba çəkilib getmişdilər, bu yerlərin torpağı münib olmadığına görə mavrlar da bu məhsulsuz səhrada məskən salmışdılar. Ancaq ən doğrusu və ağılabatını budur ki, həm zənciləri, həm də mavrları buradan qaçıran – bu yerlərdə yaşayan hədsiz-hesabsız pələnglər, şirlər və digər vəhşi heyvanlar olmuşdur. Beləliklə, bu səhra mavrlar üçün yalnız bir ov yerinə çevrilmişdir, özü də onlar buraya iki min və üç min nəfərdən ibarət böyük dəstələrlə gəlirlər. Buna görə də heç təəccüblü deyildir ki, biz sahil boyu yüz mil yol getdik, lakin gündüzləri boş və kimsəzsiz səhradan başqa, bir şey görmədik, gecələr isə vəhşi heyvanların nərilti və ulamasından başqa heç bir şey eşitmədik.

İki dəfə gündüz mənə elə gəldi ki, Kanar adalarındakı məşhur Tenerif dağının zirvəsi gözümə görünürdü. Mən hətta istədim ki, qayıtğımızı həmin gördüyüm dağa tərəf çevirib Kanar adalarına istiqamət götürüm, lakin iki dəfənin ikisində də qarşı tərəfdən əsən külək

və dənizin xeyli dalğalanması məni geri dönməyə məcbur etdi, çünki belə külək və qüvvətli dalğalar mənim kiçik gəmim üçün çox təhlükəli idi. Nəhayət, mən öz əvvəlki planımdan əl çəkməyib yenə də sahil boyu getməyi qərara aldım.

Kiçik çayın mənsəbindən çıxandan sonra yol uzunluğunu içməli su ehtiyatı götürmək üçün mən bir neçə dəfə yenə də sahilə çıxmağa məcbur oldum. Bir gün səhər tezdən bir çox hündür bir buruna yaxınlaşmış ləvbər saldıq. Dənizdə qabarma başlanmışdı, sahilə daha yaxşı yaxınlaşmaq üçün biz dənizdə qabarmanın qurtarmasını gözləyirdik. Birdən Ksuri ehmalcə məni səsləyib çağırdı, onun gözləri, dəyosən, mənimkindən yaxşı görünürdü. Mən ondan nə üz verdiyini xəbər aldıqda, o mənə cavab verib dedi ki, biz bu sahilədən uzaqlaşsaq yaxşı olar: "O tərəfin üstündə uzanmış möhkəm yatmış o qorxunc heyvana baxın!" Mən onun göstərdiyi tərəpə baxdım və doğrudan da orada çox qorxunc bir heyvanın yatdığını gördüm. Bu, çox böyük bir şir idi, dağın qabağa tərəf uzanmış qayasının kölgəsində yatmışdı. Mən Ksuriyə dedim: "Bura bax, sahilə çıx, bu heyvanı öldür!" Oğlan qorxmuş halda mənə baxdı və dedi: "Mən onu öldürüm! O, məni birçə dəfə yeyər" (o, məni əlli-ayaqlı udar – demək istəyirdi). Mən ona etiraz etmədim, ancaq tapşırıdım ki, tərəpə səs-küy qaldırmasın. Kalibrinə görə, lap müşket tüfəngə bərabər olan ən böyük tüfəngi götürüb iki parça qurğuşun və kifayət qədər barılla doldurdum. O biri tüfəngə də (bizim üç tüfəngimiz var idi) iki böyük güllə, üçüncüsünə isə beş ədəd kiçik güllə qoyub doldurdum. Birinci tüfəngi götürüb heyvanın başından diqqətlə nişan aldım. Ancaq o ələ bir vəziyyətdə (pəncəsi pəncələri ilə örtərək) yatmışdı ki, güllə onun başına yox, ayağına dəyib, dizdən yuxarı sümüyünü sındırmışdı. Heyvan bağıraraq sıçradı, lakin sınımış ayağında ağrı hiss edib o saat yıxıldı; sonra üç pəncəsi üstə qalxıb ələ dəhşətlə bağırdı ki, mən belə bağırımı bütün ömrüm boyu heç bir zaman eşitməmişdim. Gülləm başından dəymədiyi üçün mən bir az pərt olmuşdum. Şir bağıraraq sahilədən qaçıb uzaqlaşmaq istəyirdi ki, mən bir dəqiqə belə gecikmədən ikinci tüfəngi götürüb heyvanın ardicənə atəş açdım, bu dəfə gülləm düz hədəfə dəydi. Mən çox məmnuniyyətlə baxıb gördüm ki, şir güclə eşidilən xırıltılı səslər çıxararaq, yerə sərildi və ölümlə mübarizədə qıvrılmağa başladı. Dedim: "Yaxşı, get!" Oğlan suya tullandı, bir əli ilə tüfəngi tutub, o biri əli ilə üzərək sahilə çıxdı. Ksuri yerə sərilməmiş heyvana lap

yaxınlaşdı və tüfəngi onun qulağına dayayıb atəş açdı və beləliklə də, atəş onu öldürdü.

Şir kimi məğrur bir heyvanı ovlayıb yerə sərmək, əlbəttə, xoş idi, lakin onun əti yeməli olmadığından mən heç bir şeyə yaramayan belə bir ov üçün üç atım barıt və güllə sərf etdiyimizə peşman oldum. Ancaq, Ksuri öldürülmüş şirdən hər necə olursa-olsun bir qazanc götürməyi qətimişdi, buna görə də biz qayığa qayıdanda o, baltanı mənədən istədi. "Nəyəyə lazımdır?" – deyə xəbər aldım. "Şirin başını kəsin götürəcəyəm", – deyə cavab verdi. Lakin o, şirin başını kəse bilməmişdi, əvəzində onun yalnız pəncəsini kəsin götürmüşdi. Bu pəncə dəhşətli dərəcədə böyük idi.

Birdən ağıma gəldi ki, bəlkə şirin dərisi bizə lazım oldu, buna görə də onun dərisini soymağı qərara aldım. Biz bu iş üçün yenə də sahilə çıxdıq, lakin dərinə soymaq üçün haradan başlamaq lazım gəldiyini mən bilmirdim. Ksuri bu işdə mənədən cold çıxdı. Bu iş bizim düz bir gün vaxtımızı aldı. Axırda onun dərisini soyub götürdük və qurutmaq üçün kayutumuzun damına sorduk. İki gündən sonra günəş onun qurudu, sonralar mən ondan özüm üçün yataq düzəltirdim.

Sonra biz dayanıb qaldığımız bu sahilədən ayrılıb on-on iki gün yenə də cənuba tərəf getdik və istiqaməti dəyişmədik. Ərzağımız sürətlə azalmağa başlamışdı, buna görə də həmin müddət ərzində ərzağı mümkün qədər qənaət ilə işlətməyə səy edir və yalnız içməli su üçün sahilə çıxırıdık. Mən Qambiya, yaxud Seneqal çaylarının mənsəbinə, yaxud, ümumiyyətlə, Yaşıl Burun yaxınlığındakı hər hansı bir dayanacağı çatmaq istəyirdim, çünki bu yerlərdə hər hansı bir Avropa gəmisinə təsadüf edəcoyuma ümid bəsləyirdim: mən bildirdim ki, əgər bu yerlərdə Avropa gəmisinə rast gəlməsəm, onda ya dənizin içərilərinə tərəf gedib bir ada axtarmalıyam, ya da bu yerlərdə qalıb zəncilərin arasında məhv olmalıyam. Başqa yol yox idi. Mənə məlum idi ki, Avropadan gələn gəmilərin hamısı, onlar haraya gedirlərsə – getsinlər – Qvineya sahillərinə, Braziliyaya və ya Şərqi Hindistanı, fərqi yoxdur – onların hamısı Yaşıl Burunun, yaxud eyni addakı adaların yanından keçib gedirlər. Müxtəsər ki, mən öz tələyimi bütünlüklə bu işə bağlamışdım və başa düşürdüm ki, ya hər hansı bir Avropa gəmisinə rast gələcək, yaxud məhv olacağam.

On gün də keçdi, mən yenə də öz məqsədimi həyata keçirərək istiqaməti dəyişmədən cənuba doğru irəliləyirdim. Mən gördüm ki, bu yeni sahillərdə adam yaşayır, iki-üç yerdə sahilə dayanıb

bizə tamaşa edən adamlar gördüm. Biz bunu da ayırd etdik ki, onlar tamamilə çılpaq, dərileri isə qatran kimi qapqara idi. Bir dəfə hotta istədim ki, sahilə çıxıb onların yanına gedim, lakin mənim müdrik müşavirəm Ksuri dedi: "Getmə! Getmə!" Bununla belə, mən həmin adamlarla danışa bilmək üçün barkası yavaş-yavaş sahilə yaxınlaşdırdım. Görünür, onlar mənim məqsədimi başa düşmüşdülər, buna görə də uzun müddət sahil boyu barkasımızın dalınca qaçdılar. Mən onların silahsız olduqlarını gördüm, yalnız bircə nəfərin əlində uzun və nazik bir ağac var idi. Ksuri mənə dedi ki, bu ağac mizraqdır, vəhşilər bu mizraqı çox uzağa, özü də çox sorrast atırlar, buna görə də mən barkası onlardan müəyyən qədər kənarında saxladım və bacarığımıza görə onlarla işarə ilə danışmağa başlayıb, anlatmağa çalışdım ki, bizə yemək lazımdır. Onlar da öz növbələrində işarə ilə başa saldılar ki, mən qayıq saxlayım, onlar gedib yemək götürsünlər. Mən yelkəni endirib qayıqı dayandıran kimi, qara vəhşilərdən ikisi haraya isə, ölkənin lap içərilərinə tərəf qaçıb getdilər, aradan yarım saat, bəlkə də daha az keçmişdi ki, qayıbdı iki parça qaxacət və bir qəndər də yerli cinsdən olan dənə gətirdilər. Biz nə ötin, nə də bu dənənin necə bir şey olduğunu bilmirdik, ancaq onların ikisini də qəbul etməyə hazır olduğumuzu bildirdik. Lakin burada təzə bir iş çıxdı: bizə verilən bu şeyləri necə alaydıq? Biz vəhşilərdən qorxurduq, buna görə də sahilə çıxmağa cəsarət etmirdik. Vəhşilər də bizdən qorxurdular. Nəhayət, bu çətin vəziyyətdən qurtarmaq üçün vəhşilər hər iki tərəf üçün təhlükəsiz olan belə bir yol tapdılar: gətirdikləri əti və dənəni sahilə qoyub özləri oradan uzaqlaşdılar və biz bütün bu ərzağın hamısını daşıyıb barkasa yığana qədər kənarında dayanıb tamaşa etdiklər, sonra yenə sahilə qayıtdılar.

Biz işarələrlə onlara öz təşəkkürümüzü bildirdik, çünki əlimizdən başqa bir şey gəlmirdi, onlara bağışlamağa heç bir şeyimiz yox idi. Lakin elə bu vaxt onlara böyük bir yaxşılıq etmək üçün qoribə bir təsadüf oldu. Biz sahilədən uzaqlaşmışdıq ki, bir sahilədəki dağların dalından iki böyük yırtıcı heyvan çıxıb dənizə tərəf yüyüdürlər. Belə başa düşdük ki, deyəsən, heyvanlardan biri o birini qovurdu: ola bilərdi ki, erkək dişini qovurdu, bəlkə də onlar elə-belə bir-birini dişləyib oynayırdılar, hər halda işin nə yerdə olduğunu biz başa düşə bilmədik, belə halların bu yerlərdə adi bir şey, yoxsa təsadüfi olduğunu da kosdirə bilmədik. Amma mənə elə gəlir ki, deyəsən, bu bir təsadüf idi, çünki, əvvəla, vəhşi heyvanlar bu yerlərdə gün-

düzlər az görünürlər, digər tərəfdən də sahilədəki adamlar, xüsusən qadınlar bu əhvalatdan bərk qorxmuşdular. Onların hamısı qaçıb bir yana dağıldı, yalnız əlində mizraq olan adam yerində dayanıb qalmışdı. Ancaq yırtıcı heyvanlar bu zəncilərdən heç kəsə toxunmayıb düz dənizə tərəf yüyüdürlər. Heyvanlar dənizə girib suya baş vurduqlar və üzməyə başladılar, adama elə gəlirdi ki, onlar yalnız dənizdə çimmək üçün buraya yüyürmüşdülər. Birdən onlardan biri üzüb lap bizim barkasa yaxınlaşdı. Mən işin bu yerə gəlib çıxacağını gözləməyirdim. Tüfəngi tez doldurdum, iki o biri tüfəngi də doldurmağı Ksuriyə əmr edib düşməni atəslə qarşılaşmağa hazırlaşdım. Yırtıcı heyvan güllə mənzilinə yaxınlaşan kimi, tətəyi çəkdim, güllə düz başından deydi. Heyvan o dəqiqə suya batdı, sonra üzə çıxıb sahilə tərəf geri üzməyə başladı, o gah batır, gah da suyun üzünə çıxırdı.

Görünür, o, ölümcül yaradan qatırı axa-axa, boğazına su dola-dola ölümlə mübarizə aparırdı. Lakin sahilə bir az qalmış o, taqətdən düşdü və suya batdı.

Tüfəng atəşinin gurultusunu eşidən və parlıtısını gören yazıq vəhşilərin nə qədər sarsıldığını sözlə ifadə etmək mümkün deyildi. Onlardan bəzilərinin az qaldı qorxudan bağı çatlasın, onlar ölü kimi yerə sərildilər. Lakin yırtıcı heyvanın batdığını və mənim işarə ilə onları yaxına çağırıldığını görüb cürətləndilər və öldürülmüş heyvanı tapıb çıxartmaq üçün suya girdilər. Heyvanın batdığı yerdə su qana boyandıqı üçün mən onu tapdım, ipi ona keçirib, ucumu zəncilərə tərəf atdım, onlar da heyvanı çəkib sahilə çıxartdılar. Bu, nadir cinsdən olan, dərisi çox gözəl xallarla bəzənmiş bir pələng imiş. Zəncilər heyvanın ətrafına toplaşib əllərini göyə qaldıraraq öz heyrotlərini ifadə edirdilər: heyvanın nə ilə öldürüldüyünü onlar anlaya bilmirdilər. O biri yırtıcı heyvan isə mənim tüfəng atəşimin gurultusundan və parlıtısından qorxaraq üzüb sahilə çıxdı və gəriyə tərəf qaçdı. Çox uzaq olduğundan mən bunun hansı heyvan olduğunu təyin edə bilmədim. Lakin öldürülmüş pələngin ötindən yeməyə vəhşilərin çox həvəsləndiklərini hiss etdim, buna görə pələngin ötini onlara öz tərəfimdən bir hədiyyə kimi bağışlamağı qərara aldım. Mən vəhşiləri işarə ilə başa saldı ki, pələngin ötini özləri üçün götürə bilərlər. Onlar mənə çox təşəkkür etdilər və vaxtı itirmədən işə girişdilər. Onların bıçaqları yox idi. Lakin ucu şiş ağac parçaları ilə ölmüş heyvanın dərisini elə cəld və möharətlə soydular ki, biz heç bıçaqla belə soya bilməzdik. Onlar ötdən mənə də

təklif etdilər, mən imtina edib işarə ilə başa saldım ki, heyvanın ötinə bütünlüklə onlara verirəm, ancaq onun dərisini mənə versinlər. Onlar da pələngin dərisini həvəslə mənə verdilər. Bundan başqa, onlar mənim üçün əvvəlkindən də çox ərzaq ehtiyatı gətirdilər, mən onların gətirdiyi bu ərzağın nədən ibarət olduğunu bilməsəm də, hədiyyəni yenə də məmnuniyyətlə qəbul etdim. Sonra mən işarə ilə onlardan su istədim. Bunu başa salmaq üçün səhənglərimizdən birini qaldırıb havada ağzı aşağı tutdum, bunun boş olduğunu və su ilə doldurmaq lazım gəldiyini anladım. Onlar nə isə öz aralarında qışqırıb dedilər, bir azdan sonra iki qadın (onlar kişilər kimi tamamilə çıpaq idilər) bismiş gildən qayırılmış böyük bir qabın içində su gətirdilər (götürür, vəhşilər bu gil qabları günəşin altında bişirirdilər). Onlar suyu gətirib ərzaq kimi sahilə qoydular və konara çəkildilər. Mən səhənglərin hamısını Ksuriyə verib sahilə göndərdim, o da səhənglərin üçün də doldurub gətirdi.

Bələliklə, mən su, müxtəlif yeməli köklər və don ehtiyatı götürdükdən sonra bu qonaqpərvər zəncilərdən ayrıldım və on bir gün müddətində sahilə yaxınlaşmadan yenə də əvvəlki istiqamətdə yoluma davam etdim. Nəhayət, mən on beş mil irəliddə dənizin içinə tərəf keyli uzanmış dar bir torpaq zolağı gördüm. Hava sakit idi, mən sahilin bu öyrisini burulub keçmək üçün barkası açıq dənizə tərəf çevirdim. Həmin öyri zolağın lap qurtaracaq yerinə çatanda mən okeanın içində sahildən altı mil uzaqda olan başqa bir torpaq zolağına da aydın gördüm və tamamilə düzün olaraq təyin etdim ki, bu ensiz və öyri torpaq – Yaşıl Burundur, uzaqdan görünən torpaq isə Yaşıl Burunun adalarıdır. Lakin adalar çox uzaqda idi, nə oraya getməyə mənim ürəyim gəlirdi, nə də bu vəziyyətdə nə edəcəyimi bilirdim. Mən başa düşürdüm ki, əgər o tərəfə getsəm və yolun yarısında külək başlasa, onda nə mən adaya gedib çıxı bilərəm, nə də Yaşıl Buruna qayıda bilərəm.

Mən sükanı idarə etməyi Ksuriyə tapşırıb kayuta girmişdim və bu məsələnin həlli üzərində başımı sındırırdım. Birdən Ksurinin “Ağa! Ağa! Yelkən! Gəmi!” – deyə qışqırdığını eşitdim. Sadədil uşaq elə qorxmışdı ki, az qala ürəyi partlayacaqdı. Çünki o belə hesab etmişdi ki, bu gəmi yəqin bizim sahibimizin gəmilərindən biridir, özü də onu bizi axtarmaq üçün daltımcı gəmisizdir. Lakin mavrlardan xeyli uzaqda olduğumuzu yaxşı bildiyim üçün də onların tərəfindən bizə təhlükə olmadığına əmin idim.

Mən kayutdan sıçrayıb çıxdım və gəmini o saat gördüm, hətta, onun portuqal gəmisini olduğunu da seçdim. Mən belə fikir etdim ki, bu gəmi yəqin qul götürmək üçün Qvineya sahillərinə gedir. Lakin diqqətlə baxıb gördüm ki, gəmi başqa istiqamətə gedir və sahilə tərəf dönmək fikri də yoxdur. Belə olduqda mən necə olsursa-olsun həmin gəmi ilə əlaqə yaratmağı qətdim və bu məqsədlə də bütün yelkənləri qaldırıb, barkası açıb dənizə tərəf yönəldim.

Ancaq tezliklə mənə aydın oldu ki, hətta, lap sürətlə getsək də, ona çatıb yaxınlaşa bilməyəcəyik və biz ona işarə verməyə macal tapmamış gəmi yan tərəfdən ötüb keçəcək. Lakin mənim ümidimi itirməyə başladığım dəqiqələrdə, deyəsən, gəmidən dərbində baxıb bizi görmüşdülər və yəqin belə hesab etmişdilər ki, bizim qayığımız fəlakətə uğramış bir Avropa gəmisindən qalmışdır. Buna görə də bizim onlara yaxınlaşmağımıza imkan vermək üçün gəmi yelkənlərindən bir neçəsini endirib sürətini azaltdı. Bu məni sevindirdi. Keçmiş sahibimizin gəmisinin dal tərəfindən çıxarılmış bayraq bizim barkasda idi, mən bu bayraqla işarə edib başa saldım ki, bizə fəlakət üz vermişdir, bununla kifayətlənmiş, tüfəngi də bir dəfə doldurub atəş açdım. Onlar bayrağı və tüfəngdən çıxan tütünü gördülər (səsi eşitməmişdilər), gəmi bizim yaxınlaşmağımızı gözləmək üçün dayandı, biz isə üç saatdan sonra ona yan aldım.

Mənim kim olduğumu portuqal, ispan və sonra da fransız dilində soruşdular, ancaq mən bu dillərdən heç birini bilmirdim. Nəhayət, şotlandiyalı bir matros mənimlə ingiliscə danışdı, mən də ona başa saldım ki, mən – ingiliscəm, özüm də Salehdən, məni əsir saxlayan mavrların öləndən qaçmışam. Odur ki, məni və yoldaşımı gəmiyə dəvət etdilər, bizi bütün şeylərimizlə birlikdə çox böyük bir iltifata qəbul etdilər.

O ümitsiz və bədbəxt vəziyyətdən qurtarıb azadlığa çıxdığımı hiss etdikdə mənim nə qədər sevindiymi təsəvvür etmək asandır. Şadlığımın o saat kapitanın yamağına gedib məni xilas etdiyi üçün bütün əmlakımı ona bəxşis təklif etdim, lakin o, alicənablıq göstərdi və bu təklifi qəbul etməyib dedi ki, məndən heç bir şey almıyacaqdır və biz Braziliyaya çatan kimi şeylərimin hamısını mənə qaytaracaqdır. Kapitan sonra əlavə edib dedi: “Mən sizin höyatınızı xilas etdim, çünki mən fikirləşdim ki, özüm sizin vəziyyətinizdə olsam və məni xilas etsələr, çox şad olardım, çünki belə işlər həmişə hor kəsin başına gələ bilər. Bundan başqa axı, biz sizi Braziliyaya

aparacağıq, o yerlər isə sizin vətəndən çox uzaqdır. Əgər mən sizin şeylərinizi alsam, siz orda acından ölərsiniz. Mən sizi sonra yenedən məhv etmək üçün xilas etməmişəm ki? Yox, yox, *sinyon inqleze* (o, ingilis demək istəyirdi), mən sizi Braziliyaya qədər pulsuz aparacağam, şeyləriniz isə ora dolanmağınıza və vətənə qayıtmaq üçün yol xorcinə lazım olar”.

Kapitan tökcə sözdə yox, işdə də alicənab çıxdı və öz vədini bütünliklə yerinə yetirdi. O əmr verdi ki, matroslardan heç kəs mənim şeylərimə toxunmasın, sonra mənim şeylərimin hamısını diqqətli siyahıya aldı və bunları öz nəzarəti altına götürdü, Braziliyaya çatanda, gil səhənglər də daxil olmaqla, bütün şeyləri geri təhvil ala bilmək üçün həmin siyahını mənə verdi.

Mənim barkasına gəldikdə isə, kapitan onun yaxşı olduğunu görüb xoşlamışdı və buna görə də məmnuniyyətlə bunu öz gəmisi üçün satın alacağını söylədi və neçəyə satacağını məndən xəbər aldı. Mən cavabında dedim ki, o mənimlə hər cəhətdən çox alicənab rəftar etmişdir, buna görə də mən heç bir zaman barkasa, özüm qiymət qoya bilməyəcəyəm, bu məsələni tamamilə onun öhdəsinə buraxıram. Kapitan dedi ki, Braziliyaya çatan kimi mənim qayığımıza səksən piastre verəcəyi haqqında mənə yazılı iltizam verəcəkdir, bunu da əlavə etdi ki, əgər oraya çatanda qayığa bundan artıq qiymət verən olsa, onda kapitan da eyni qiyməti verəcəkdir. Bundan başqa, Ksuri üçün də o mənə almış qızıl təklif etdi. Mən bu pulları heç götürmək istəmədim, ona görə yox ki, uşağı kapitana verməkdən qorxdum, ona görə ki, mənim özümün xilas olub azadlığa çıxmağına sədaqətli kömək etmiş olan bu yazıq uşağın azadlığını əlindən alıb pula satmaq istəməirdim. Mən bütün bu fikirlərimi kapitana izah etdim, o bunun ədalətli mülahizə olduğunu etiraf etdi, lakin bu sövdanı pozmadığı mənə məsləhət görüb dedi ki, əgər uşaq xristianlığı qəbul etsə, on ildən sonra onu azad edəcəyi haqqında uşağın özünü iltizamnamə yazıb verər. Kapitanın bu yeni təklifi vəziyyəti dəyişdirdi. Ksuri özü də kapitanın yanında qalmağa razılıq verdi, buna görə mən də güzəştə gedib, Ksurini kapitana verməyə razı oldum.

Bizim Braziliyaya səfərimiz tam müvəffəqiyyətlə başa çatdı və iyirmi iki günlük yoldan sonra biz Todos – los – San-tos, yaxud Bütün Müqəddəslər limanına daxil olduq. Beləliklə, mən insanın düşüncəyə on fəlakətli vəziyyətdən bir daha qurtardım, indi mən bundan sonrakı həyatımı necə qurmaq haqqında fikirləşib bir qərara gəlməli idim.

Portuqal gəmisi kapitanımın mənə göstərdiyi alicənab münasibəti mən heç bir zaman unutmaram. O, məndən yol kirəsi üçün heç nə almadı, şeylərimin hamısını sağ-salamat özümə qaytardı, şirin dərisi üçün mənə qırx dükət, pələngin dərisi üçün isə, iyirmi dükət verdi və ümumiyyətlə, mənim satmaq istədiyim şeylərin hamısını, o cümlədən şərəblə dolu yeşiyi, iki tüfəngi və mənəm qalan hissəsini (bir hissəsini biz yolda şam qayırmaq üçün işlətmışdik) pulla satın aldı. Müxtəsəri budur ki, bütün bu alış-verişdən mənim əlimə iki yüz iyirmi qızıl gəldi və bu pullar cibimdə Braziliya sahilinə çıxdım.

Kapitan burda mənə tezliklə özü kimi xeyirxah və namuslu bir tanışının evinə apardı. Bu adam engenio, yəni şəkər plantasiyası və şəkər zavodunun sahibi idi. Mən onun evində uzun müddət yaşadım, onun sayəsində də şəkər qamışı yetişdirməyi öyrəndim və şəkər istehsalı ilə tanış oldum. Burda şəkər qamışı yetişdirməklə məşğul olan plantasiya sahiblərinin necə yaxşı yaşadıklarını və necə tez varlandıqlarını görüb, mən də həmişəlik burada qalmaq və şəkər istehsalı ilə məşğul olmaq üçün icazə almağı qətd etdim. Mən eyni zamanda Londonda əmanət qoyub gəldiyim pullarımı da tələb etmək üçün bir vasitə tapmağa çalışırdım. Braziliya təbəəliyinə keçməyə icazə alan kimi, əlimdə olan bütün nəqd pulu verib bir parça xam yer aldım və Londonda alacağım pulun qədrini də nəzərdə tutub öz gələcək plantasiyamın və malikanəmin planını tərtib etməyə başladım.

Mənim Uells fəmilialı bir qonşum var idi, Portuqaliyanın Lissabon şəhərindən gəlmişdi, amma əslən ingilis idi. O da elə təxminən mənim vəziyyətimdə idi. Onu qonşu adlandırmağımın səbəbi bu idi ki, onun plantasiyası mənimkinin yanında idi. Biz onunla çox səmimi dost olmuşduq. Onun kimi mənim də əlimdə mayam çox az idi, buna görə də birinci iki ildə bizim hər ikimizin plantasiyadan götürdüyümüz gəlir öz yemək-icməyimizə güclə çatdı. Lakin torpağı becərdikcə, biz varlanırdıq və üçüncü il işimiz elə oldu ki, torpağın bir hissəsində tütün ökdik və gələn il üçün də hərəmiş böyük bir sahəni şəkər qamışı üçün ayırıb hazırladıq. Lakin bizim ikimizin də fəhlə qüvvəsinə ehtiyacımız var idi. Mən Ksurini öldürməklə nə qədər yanlış hərəkət etdiyimi yalnız burda başa düşdüm.

Lakin heyhat! Ağilla iş görmək heç əvvəldən mənim təbiətimdə yox idi və buna görə də təəccüblü deyildir ki, mən bu dəfə də ağımlı udurdum. O işi ki, mən başlamışdım, indi onu davam etdirməkdən başqa özgə bir əlacım qalmamışdı. Mən öz üzümə elə bir iş götür-

müşdüm ki, əsl təbii arzu və bacarığıma bunun heç bir dəxli yox idi və mənim xəyalı ilə yaşadığım həyat tərzinə tamamilə zidd idi, o həyat ki, mən onun üçün atamın məsləhətlərinə qulaq asmamış və öz doğma evimizi tərk etmişdim. Bu hələ harasıdır, iş bundan da qəliz bir şəkllə düşmüşdü: o şeyi ki, atam mənə məsləhət görmüşdü, yəni o şeyi ki tovaşokar yaşamağın ən yüksək pilləsi kimi mənə tövsiyə etmişdi, indi mən özüm həmin şeyə, yəni orta səviyyəli bir həyat tərzinə gəlib çıxmışdım, halbuki mən məsləhətə qulaq asmış olsaydım elə öz doğma vətənimdə həmin şeyi asanlıqla əldə edərdim və bütün dünyanı gözib-özümə bu qədər əziyyət də verməzdim.

İndi mən çox tez-tez öz-özümə deyirdim ki, əgər məqsəd bu idisə, mən bu məqsədə İngiltərədə də çata bilərdim, öz dostlarımla və tanışlarımla arasında yaşayırdım, vətənimdən beş min mil uzağa, vəşşlərin yaşadığı yad bir ölkəyə gəlib düşmüşəm. Yer kürəsinin o yerlərində ki, mənə heç olmazsa azacıq tanıyırlar, o yerlərdən indi mənim düşdüyüm bu vəhşi ölkəyə heç bir zaman heç bir xəbər gəlib çatmayacaqdır!

Brazilyada olarkən mən öz acı taleyim haqqında belə mülahizələr yürüdür, belə fikirləşirdim. Hərdən bir görüşdüyüm qonşudan, plantasiya sahibindən başqa burda söhbət edib dərcləşmək üçün heç kimim yox idi, işlərin hamısını mən öz əllərimlə görmək olurdu. Buna görə də bəzən belə bir fikir başlandı heç çıxmırdı ki, mən insan yaşamayan bir adaya düşmüşəm, şikayət edib deyirdim ki, mənim ətrafımda bir nəfər də olsun insan yoxdur. Lakin tale mənim cəzami verdi, o məni haqlı olaraq sonralar, doğrudan da, insan ayağı dəyməmiş kimsəsiz bir adaya aparıb çıxardı! Doğrudan da, çox faydalı olardı ki, bizim hər birimiz özümüzün indiki vəziyyətimizi bundan daha pis olan başqa vəziyyətlə müqayisə edərkən yadımızda saxlayaq ki, tale hər dəqiqə öz gərdsini dəyişib əvvəllər nə qədər xoşbəxt olduğumuzu lap əyani surətdə bizə göstərə bilər! Bəli, təkrar edib deyirəm ki, tale məni sonralar o kimsəsiz adada yalnız yaşamağa məhkum edərək, mənə çox haqlı olaraq cəzalandırmışdı, çünki mən Brazilyadakı həyatımın qədri bilmir və onu kimsəsiz adada yaşamağa bərabər tuturdum, halbuki mən səbir edib Brazilyada başlamış olduğum işi davam etdirirdim, ehtimal ki, varlanıb xoşbəxt olacaqdım.

Şokor qamışı plantasiyası üçün tərtib etmiş olduğum planlar tədriclə daha da müəyyənləşir və notico verməyə doğru gedir, mənə

dənizdə xilas etmiş kapitan dostum da elə bu zaman gəriyə, öz vətəninə qayıtmalı idi (onun gemisi Brazilyada üz aya qədər dayanmışdı, gəriyə qayıtmaq üçün yük götürdü). Londonda bir qədər pulum qaldığını mən ona danışdım, o isə mənə bir dost kimi məsləhət verib dedi: "Sinyor inqleze (o məni həmişə belə adlandırdı), bu iş üçün mənə bir vəkalətnamə verin. Londonda sizin pulunuzu saxlayan adama da bir məktub yazın. Məktubda qeyd edin ki, həmin pula orada sizin üçün mal alsınlar (ancaq elə mal olsun ki, bu yerlərdə işə keçsin), həmin malları Lissabon şəhərinə – mənim sənə dəyəcəyimi yerə göndərsinlər, mən də, Allah qoysa, geri qayıdanda həmin malları oradan götürüb sənə gətirərəm. Ancaq burası var ki, bu dünyada heç nəyə etibar yoxdur, işdir, belə olmadı, başqa cür oldu, buna görə sən də gərək bir qədər ehtiyatlı olasan. Mənim fikrimcə, sən indi Londondakı pulun hamısını götürmə, hələlik o pulun yarısını, yəni yüz funt sterlinq götürsən, kifayətdir. Əgər bu pul sizə xeyir gətirsə, o halda qalanını da yazıb Londondan gətirər və dövrüyyəyə buraxarsınız, yox, əgər bu pul batsa, onda pulun qalan hissəsi sizin üçün ehtiyat olar".

Dostumun verdiyi bu məsləhət o qədər səmimi və yaxşı idi ki, mən bundan da gözəl başqa bir məsləhət ola biləcəyimi heç ağıma da gətirmədim və yalnız bu məsləhətə əməl etməyi qərara aldım. Ona görə də mən təəddüd etmədən kapitanə bir vəkalətnamə yazıb verdim və bir zaman pullarımı əmanət verdiyim ingilis kapitanının dul arvadı üçün də bir məktub hazırladım.

Başma gəlmiş macərələri bütün təfərrüatı ilə məktubda yazdım: necə əsir düşdüyümü, necə qaçıb qurtardığımı, dənizdə portuqal gemisinə necə təsadüf etdiyimi və kapitanın mənimlə necə alicənab rəftar etdiyini ətraflı təsvir etdim. Məktubun axırında özümün hal-hazırkı vəziyyətimi yazıb, mənə gərək olan malları alıb göndərmək üçün lazımı göstərişlər də verdim. Kapitan dostum Lissabona çatan kimi oradakı ingilis tacirlərindən birinin vasitəsilə bir taciro məktub yazıb lazımı mallar sifariş edir və mənim macərələrim təsvir olunan məktubda da həmin sifariş məktubuna əlavə edir. Londondakı tacir hər iki məktubu təcili surətdə ingilis kapitanının dul qalmış arvadına aparıb verir, o da nəinki tələb olunan pulu verməmişdi, hətta, mənimlə çox alicənab rəftar etdiyi üçün portuqal gəminin kapitanına da hodiyyə olaraq ayrıca bir məbləğ göndərmişdi.

Londondakı tacir, dostum, kapitanın göstərişi ilə mənim yüz funt pulumun hamısına ingilis malları alıb Lissabona göndərmişdi, dostum kapitan isə həmin malları sağ-salamat Braziliyaya gətirib çıxartdı. Başqa şeylərlə birlikdə kapitan öz toşabbüsü ilə (çünki mən təsərrüfat işlərində çox təcrübəsiz idim və belə şeylər heç ağılıma da gəlməzdi) mənə hər növ əkinçilik alətləri və təsərrüfat üçün lazım olan şeylər də gətirmişdi. Bunların hamısı plantasiya işləri üçün lazım idi və doğrudan da sonra çox karıma gəldi.

Mənim yüklərim gəlib çıxanda, sevincimin həddi-hüdudu yox idi və mən belə hesab edirdim ki, gələcəyimi daha tamamilə təmin olunmuşdur. Mənə qəyyumluq edən kapitan dostum bütün bu şeylərdən əlavə, mənim üçün işləməyə bir muzdur da gətirmişdi. O bu muzdurla əvvəlcədən danışıq və mənim üçün altı il işləyəcəyi haqqında ondan iltizam almışdı. Bu iş üçün kapitan mənim tanışım dul arvadın ona hədiyyə verdiyi puldan beş funt sterlinq xərcləmişdi. Mən bu xərci ödəmək istədim, lakin kapitan heç cür razı olmadı, nəhayət, mən onu dilə tutub öz təsərrüfatımın məhsulu üçün tütündən kiçik bir tayı güc-bəla ilə ona bağışladım.

Lakin iş hələ bununla bitmədi. Mənim üçün gələn malların hamısı ingilis toxuma parçaları – kətan, yumşaq tüklü qumaş, mahud və ümumiyyətlə bu yerlərdə xüsusilə qiymətləndirilən və çox tələb olunan mallar idi, buna görə də mən bunları çox böyük mənfəətlə satmaq imkanına malik idim. Sözüün qısa, bu malların hamısı satılıb qurtarandan sonra mənim kapitalım dörd qat çoxaldı. Bunun sayəsində mən plantasiyama bəcərmək işində də xeyli irəlilədim və yazıq qonşumu ötüb keçdim, çünki malları satandan sonra mən, hər şeydən əvvəl, plantasiyamda işləmək üçün bir əsir zənci aldım və kapitan dostumun mənə Lissabondan gətirdiyi muzdurdan əlavə yəno muzdla işləmək üçün bir avropalı işçi də tutdum.

Ancaq məlum bir həqiqətdir ki, əlində olan maddi nemətlərdən ağılla istifadə etməyib, onu havaya sovurmaq insanı ən böyük müsi-bətlərə aparıb çıxarır. Mənimki də belə oldu. O biri il mən öz plantasiyama müvəffəqiyyətlə bəcərməkdə davam etdim və qonşulardan aldığım zəruri şeylərin əvəzini verdikdən sonra, mən əlavə olaraq yəno də əlli tay tütün məhsulu götürdüm. Hər biri yüz gırvən-kədən də artıq olan bu əlli tay tütünün hamısı tamamilə qurumuş və göndərilmək üçün hazır vəziyyətdə idi, Lissabondan gəmilərin gölməsinə gözləyirdim. Uzun sözün qısa, işlərim çox yaxşı gedirdi.

Ancaq burası var ki, mən varlandıqca başıma qərbəcür yeni fikirlər, planlar və layihələr əmələ gəlir, mənə rahat qoyurdum, özü də bu planlar mənim əlimdə olan vəsaitlə qətiyyətlə həyata keçəcək planlar deyildi. Daha doğrusu, bu, hər bir ağıllı və işgüzar adamı ancaq iflasa aparıb çıxara biləcək planlar idi.

Əgər mən özüm seçmiş olduğum işi davam etdirsəydim, atamın təkidlə mənə məsləhət gördüyü o sakit və orta səviyyəli həyat tərzi-nin bütün gözəlliklərinə çatır və xoşbəxt olardım. Lakin mənim taleyim başqa imiş, mən əvvəlki kimi yəno də özümü fəlakətə atmalı, öz həyatımı öz əlimlə pozmalı idim. Mənə üz verən bütün müvəffəqiyyətsizliklərin səbəbi mən özüm idim, mən sərgərdan gəzib dolanmağa və səyahətlərə ağılsız bir həvə göstərirdim, öz təqsirimə daha da dərinləşirdim və o gələcək bədbəxt həyatımdakı uzun-uzadı acı düşüncələrə öz əlimlə dərd və kədərlə qatmaq, sanki, mənim alınma yazılmışdı, halbuki qarşımda səmərəli və xoşbəxt həyatın geniş yolları açılmışdı, mən görək öz başladığım işi davam etdirib, taleyin hər dəfə əlimdən aldığı həyat nemətlərindən istifadə edəydim və öz vəzifəmi yerinə yetirərdim.

Mən öz doğma evimə qaçan zamanda olduğu kimi, eynilə indi də öz vəziyyətimlə razılaşa bilmirdim. Mən öz plantasiyamda işləyib xoşbəxtliyə çatmaq, bəlkə də var-dövlət qazanmaq ümidindən vaz keçdim, çünki vəziyyətin verdiyi imkanlardan daha tez varlanmaq həvəsi məni yerimdən oynadırdı. Elə buna görə də mən özümü elə dərin bir fəlakət burulğanına atdım ki, indiyə qədər yəqin ki, hələ heç bir kəs oraya düşməmişdi və oradan sağ-salamat çıxmaq da çox çətin ki, mümkün olsun.

İndi sərgüzəştimin bu hissəsini təfərrüatı ilə nağıl edirəm. Mən Braziliyada, demək olar ki, dörd il yaşadım və öz işlərimi daha da genişləndirdim. Bu müddət ərzində aydın məsələdir ki, oradakı yerli dili öyrəndim, plantasiya qonşularım, habelə bizə ən yaxın liman olan San-Salvador şəhərinin tacirləri ilə böyük tanışlıq düzəldim. Onlarla görüşəndə Qvineya sahillərinə etdiyim iki səfəri, orada dəkən zəncilərlə ticarətin necə aparıldığından, orada muncuq, bıçaq, daqı, balta və sairə bu kimi əhəmiyyətsiz şeylər verib nöinki qızılı qum və fil sümüyü, hətta Braziliyada işlətmək üçün xeyli zənci qul almağın da çox asan olduğundan onlara tez-tez söhbət edirdim.

Onlar mənim söhbətlərimə, xüsusən zənci almaq haqqında danışarkən, çox diqqətlə qulaq asırdılar. Bunu da deməliyəm ki, o zaman

qul alıb satmaq çox məhdudlaşdırılmışdı. Bunun üçün assiento – yəni İspaniya, yaxud Portuqaliya krallarından icazə almaq lazım idi. Ona görə də zənci qullar çox az, həm də çox baha idi.

Bir dəfə mən və mənim plantator və tacir tanışlarımdan bir neçə nəfər toplaşib danışır və söhbət zamanı bu məsələni qızğın müzakirə edirdik. Ertəsi gün səhər mənəm bir həmsöhbətlərimdən üç nəfəri yanıma gəlib bildirdilər ki, dünən mənim danışdığım məsələni onlar yaxşıca fikirləşib, götür-qoy etmişlər və indi də yanıma gəlməkdə məqsədləri mənə gizli bir təklif etməkdir. Aramızda olan söhbətin məxfi qalacağı haqqında mənəndən vəd aldığımız sonra onlar dedilər ki, mənim kimi onların da hamısının plantasiyası vardır və onlar ən çox işçi qüvvəsinin olmamasından çətinlik çəkirlər. Buna görə də onlar Qvineya sahillərinə zənci qul götürmək üçün bir gəmi hazırlayıb göndərmək istəyirlər. Ancaq qul alveri bir sıra çətinliklərlə əlaqədardır, buna görə də onlar Braziliyaya qayıtdıqdan sonra gətirdikləri zənciləri açıq sata bilməyəcəklər. Bunu nəzərə alaraq, onlar belə bir fikrə gəlmişlər ki, birçə dəfə gedib-qayıtmaq kifayətdir, gətirdiyimiz zənciləri plantasiyalarımızda işləmək üçün öz aramızda bölürük. İndi onlar həmin gəmidə alıcı vəziyyətini, yəni onlarla birlikdə Qvineyaya gedib orda zənci almaq işini mənə təklif edirdilər və əsas məsələ də mənəm bu vəziyyəti öz öhdəmə götürüb–götürməyəcəyimdən ibarət idi. Onlar mənə bunu da təklif edirdilər ki, qayıdanda mən də başqaları qədər zənci götür-rəəm, həm də bütün bu işə mənim özümün bir qəpik də xərcim çıxmıyacaqdı, çünki xərcin hamısını onların boynundadır.

Əgər böyük kapitala başa gəlmiş, daima üzərində nəzarət tələb olunan və bir müddətdən sonra böyük mənfəət verəcək xüsusi plantasiyası olmayan bir adama belə bir təklif edilsəydi, bu təklifin həmin adama çox cəlbədicə görünəcəyini inkar etmək olmaz. Lakin mənim kimi bir adam, yəni belə bir plantasiyası olan və İngiltərədə pulunun qalan hissəsini götürüb iki-üç il öz təsərrüfat işlərini davam etdirməli olan bir adam görə belə səyahətləri heç ağılna da gətirməyəydi, çünki pulumun qalan hissəsini də gətirdikdən sonra kapitalım üç-dörd min funt sterlinqə çata və getdikcə daha da artardı, belə səyahətlər haqqında düşünmək isə mənim üçün böyük ağılsızlıq olardı.

Lakin öz bədbəxtliyyəmə özüm səbəb olmaq, görünür, lap özəldən əlimə yazılıbmış. Bundan əvvəl səyahətlərə olan həvəsimin

qarşısını ala bilmədiyim və atamın xeyirlix nəsihətlərinə qulaq asmadığım kimi, indi yənə də mənə edilməmiş bu təklifə qarşı çıxa bilmədim. Müxtəsəri, plantasiya sahiblərinə dedim ki, əgər mən burada olmayacağam müddətdə əmlakıma nəzər yetirib baxacaqlarını və mən qayıtmayacağam təqdirdə tapşırığuma əsasən əmlakıma sərəncam çəkəcəklərini öz öhdələrinə alsalar, o zaman Qvineyaya çox həvəslə gedərəm. Onlar mənim şərtlərimi yerinə yetirəcəklərinə təntənəli surətdə and içdilər və şərtimizi yazılı sənədlə də möhkəmləndirdik. Mən də öz tərəfimdən bir vəsiyyətnamə yazdım və əgər vəfat etsəm, nə etmək lazım gəldiyini orada göstərdim. Plantasiyamın və bütün başqa əmlakımın həyatımı xilas etmiş portuqaliyalı kapitana verilməsini vəsiyyətim etdim və qeyd etdim ki, kapitan görək mənəm bu əmlakımın ancaq yarısını özünə götürsün, qalanını isə İngiltərəyə göndərsin.

Bir sözlə, mən öz əmlakımın saxlanması və plantasiyamda qayda-qanunun gözlənməsi üçün lazım olan bütün tədbirləri gördüm. Əgər mən öz xeyrim üçün bu qədərdən dərinə düşsəydim, əvvəldən belə uzaqgörənlik göstərsəydim, nəyi edib, nəyi etməli olduğumu bu qədər aydın surətdə təsvir edib götür-qoy etsəydim, başlamış olduğum bu qədər müvəffəqiyyətli və ümidverən bir işdən yəqin ki, heç bir zaman əl çəkməz və belə bir mənfəətli bir imkana etinasız yanaşib dəniz səfərinə çıxmazdım. Çünki, mənim qarşıdakı səfərdən hər növ bədbəxtliyi gözləməyimə xüsusi səbəblərin mövcud olduğu hələ bir yana dursun, dəniz ümumiyyətlə elə bir şeydir ki, təhlükə və fəlakət heç bir zaman ondan ayrılı deyildir.

Lakin mənə tələsdirdilər və mən öz düşüncəmin səsinə qulaq asmaqdansa, kor–koranə bir surətdə fantaziya tələqlərinə tabe oldum. Gəmi öz vaxtında hazırlanıb, təchiz olundu. 1659-cu il sentyabrın 1-də, o uğursuz saatda mən yənə gəminin göyərtesinə ayaq basdım. Bu, həmin səkkiz il bundan qabaq ata və anamın yanından qaçıb Hull şəhərinə gətdiyim, valideynimin itaətindən qaçaraq, öz həyatımı ağılsızcasına fəlakətə saldıığım gün idi.

Bizim gəminin su basımı yüz iyirmi tona qədər idi: gəmidə altı top var idi, kapitani, onun şagirдини və mənə hesaba almasaq, gəminin heyəti də dörd nəfər idi. Bizim ağır yükümüz də yox idi, olan yükümüz adətən zəncilərlə ticarət zamanı mübadilə edilən qayçı, bıçaq, balta, ayna və rəngli şüşə qırıqları, balıqqulağı, muncuq və sairə bu kimi xırda-xuruş şeylərdən ibarət idi.

Dediyim kimi, mən sentyabrın 1-də gəmiyə mindim və elə həmin gün də lövbərləri qaldırıb yola düşdük. Biz əvvəlcə Braziliya sahilləri boyu şimala getdik, fikrimiz bu idi ki, 10° və 12° şimal en dairəsinə çatandan sonra Afrika qitəsinə tərəf dönerik; o zaman gəmilər, adətən, bu istiqamətdə gedirdi. Biz nə qədər ki, Braziliya sahilləri boyu gedirdik, Müqəddəs Avqustin burnuna çatana qədər, hava çox gözəl idi, ancaq həddindən artıq isti idi. Müqəddəs Avqustin burnuna çatandan sonra biz açıq dənizə tərəf istiqamət aldığımız və tezliklə sahili gözdən itirdik. Biz təxminən Fernando di Noronya adası, yəni şimal-şərqə tərəf istiqamət götürdük, Fernando adası sağ tərəfimizdə qaldı. On iki gün yol getdikdən sonra ekvator xəttini keçdik və son müşahidələrimizə görə, 7° 22' şimal en dairəsinə çatdıq ki elə bu zaman gözləmədiyimiz halda güclü fırtınaya düşdük. Bu əsl bir qasırğa idi. O, əvvəlcə cənub-şərqdən başladı, sonra əks tərəfə istiqamət aldı, nəhayət, şimal-şərq tərəfdən elə dəhşətli bir qüvvətlə əsməyə başladı ki, biz on iki gün gəmini idarə edə bilmədik və təbiətin hökmü qarşısında öz taleyimizi dalğalara tapşırıb külək bizi haraya qovub aparırdısa, oraya üzüb getməkdən başqa, əlimizdən bir iş gəlmədi. Onu deməyə daha lüzum yoxdur ki, mən bu on iki günün ərzində hər dəqiqə məhv olub öləcəyimi gözləyirdim, əslinə baxsan, gəmidəkilərdən heç kəs sağ qalacağını güman etmirdi.

Lakin bizim fəlakətimiz fırtınanın yaratdığı qorxu ilə bitmədi: bizim matroslardan biri tropik qızdırmaya tutulub öldü, iki nəfəri isə – bir matros və kapitanın şagirdini – dalğalar gəminin göyortəsindən süpürləyib apardı. On ikinci gün fırtına sakitləşməyə başladı, kapitan gəminin harada olduğunu mümkün qədər düzgün hesablayıb müəyyən etdi. Məlum oldu ki, biz təxminən 11° şimal en dairəsinə gəlib çıxmışıq, özü də Müqəddəs Avqustin burnundan qərbə tərəf 22° uzaqlaşmışıq. Biz indi Qviananın, yaxud Braziliyanın şimal hissəsinin sahilləri yaxınlığında, Amazonka çayının üst tərəfində və həmin yerlərdə Böyük çay adı ilə məşhur olan Orinoko çayına yaxın bir yerdə idik. Kapitan hansı tərəfə istiqamət götürmək haqqında mənim fikrimi soruşdu. O, özü belə hesab edirdi ki, Braziliya sahillərinə tərəf qayıtmaq daha yaxşıdır, çünki gəmi su verirdi və uzaq məsafəyə üzmək üçün əl verməzdi.

Mən isə bu fikirlə qətiyyənlə razılaşmadım. Nəhayət, Amerika sahillərinin xəritələrini nəzərdən keçirib bu nəticəyə gəldik ki,

Qəraba adalarına qədər elə bir yerə rast gəlməyəcəyik ki, orada insan yaşasın və biz də oradan kömək alaıq. Buna görə də biz Barbados adalarına tərəf istiqamət götürməyi qərara aldığımız. Oraya bizim hesabımıza görə, iki həftəyə gedib çıxmaq olardı, çünki Meksika körfezindəki dəniz axıntısına düşməmək üçün biz birbaşa istiqamətli gedən yoldan bir az kənara çıxmalı idik. Afrika sahillərinə tərəf getmək haqqında isə heç söhbət ola bilməzdi, çünki gəminizin təmirə ehtiyacı var idi, həm də gəmi heyətindən tələf olmuş adamların yerini doldurmaq lazım idi.

Bütün bu səbəblərə görə biz istiqaməti dəyişdik və şimal-qərb – qərb tərəfə getməyə başladığımız. Beləliklə, biz ingilislərə məxsus adalardan birinə gedib çıxmaq və oradan kömək almaq ümidində idik. Lakin tale bizə başqa şey göstərdi. 12° 18' şimal en dairəsinə çatanda ikinci fırtınaya düşdük. Birinci fırtınada olduğum kimi, bu dəfə də dalğalar bizi sürətlə qərb tərəfə apardı və biz ticarət yollarından çox uzaq düşdük. Sözlün qıtası, əgər biz bu qəzəbli dalğaların arasında məhv olmamışdıqsa da, fərqi yoxdu, bizim heç birimizdə vətənə qayıdacağımıza, demək olar ki, ümid qalmamışdı və bizi yəqin ki, vəhşilər yeyəcəkdilər.

Biz belə fəlakətli bir vəziyyətdə ikən bir dəfə səhər tezdən – külək də yenə əvvəlki qüvvətlə əsirdi, matroslardan biri "Torpaq!" – deyə qışırdı, lakin biz harada olduğumuzu bilmək üçün hələ kayıtdan çıxmağa macal tapmamışdıq ki, gəminiz saya oturdu. Gəmi birdən-birə qarşılaşdığı üçün dalğalar o saat elə bir qüvvətlə göyortəyə hücum etdi ki, biz özümüzü ölmüş hesab etdik: əlüstü asanğa qaçıb bağlı kayutlarda gizləndik və dalğaların sıçratdığı sudan və köpükdən birtəhər özümüzü qorudumuz.

Biz kəs ömründə belə bir vəziyyətə düşməyibsə, bizim nə qədər qorxuya düşdüyümüzü və özümüzü itirdiyimizi ona başa salmaq çətindir. Biz harada olduğumuzu, hansı sahile gəlib çıxdığımızı, bu yerin adı və qitə olduğunu, burada insan yaşayıb-yaşamadığını bilmirdik. Fırtına bir qədər yavaşlamışdısa da, ancaq yenə də davam edirdi, buna görə də biz gəminizin parçalanmayıb heç olmazsa bir neçə dəqiqə davam gətirəcəyinə qətiyyənlə inanmırdıq. Əgər külək dayansa və ya istiqamətini dəyişsəydi, bəlkə onda bizim gəmi sağ qala bilərdi, belə bir möcüzə də çətin ki, baş verə bilərdi. Müxtəsər ki, biz hamımız bir-birimizin üzünə baxa-baxa qalmışdıq, hərə öz

ölümünü gözləyir, bu dünyadan o biri dünyaya köçməyə hazırlaşır. çünki bu dünyada bizlik daha bir iş qalmamışdı. Bizo təsəlli verən yeganə şey bu idi ki, gəmiyim hələ də parçalanmayıb bütöv qalmışdı və kapitan da deyirdi ki, külək sakitləşməyə başlayır.

Hərçənd bizo elə gördü ki, külək bir qədər yavaşmışdır, buna baxmayaraq gəmi suya o qədər dərin oturmuşdu ki, onu yerindən tərpədir xilas etmək haqqında düşünmək belə əbəsi idi, belə qorxulu bir vəziyyətdə noyın bahasına olursa-olsun yalnız birtəhər öz canımızı qurtarmağa çalışmaqdan başqa çarəmiz qalmamışdı. Bizim iki qayığımız var idi: bunlardan biri gəminin dal tərəfindən asıldığı üçün fırtına zamanı sükanə dəyib parçalanmış, sonra da ya dalgalar onu batırmışdı, ya da üzüb donozə getmişdi. Beləliklə, biz ondan ölməyi üzümüzdük. İkinci qayıq isə salamat qalmışdı. Lakin bu salamat qalmış qayığı açib donozə endirməyin özü çətin bir məsələ idi. Ancaq fikirləşmək vaxtı deyildi, vaxt keçirdi, gəmi isə hər dəqiqə parçalana bilirdi, bəziləri isə gəminin artıq çatlıdığını söyləyirdilər.

Bu böhranlı və qorxulu daqiqədə kapitanın köməkçisi özünü qayığa yetirdi və gəmi heyətindən olan başqa adamların köməyi ilə onu açib gəminin kənarından suya salladı. Gəmidəki on bir nəfərin hamısı qayığa dolmuşdu və Allahə pənah bağlayıb gəmidən uzaqlaşdıq. taleyimizi coşqun dalgaların ixtiyarına tapşırdıq. Fırtına xeyli sakitləşmişdisə də, çox böyük və dəhşətli dalgalar hələ də sahili döyücləyirdi, bir sözlə, hollandiyalıların haqlı olaraq dediyi kimi, doniz dərindən da, lap qudurmuşdu.

Biz isə, hoqiqətdən, çox acınacaqlı bir vəziyyətdə idik: biz aydınca gördük ki, qayıq bu dalgalara davam gətirməyəcək və biz mütləq boğulacağıq. Yelkənli gədə bilməzdik, çünki yelkənimiz yox idi, olsaydı da, bu vəziyyətdə bir fayda verməzdi. Biz ölüm cəzasına məhkum olub edamə aparılan adamlar kimi qəlbimizdə böyük bir ümitsizliklə sahile doğru avar çəkirdik: biz hamımız çox yaxşıca anlıyırdıq ki, qayığımızı torpağa yanaşan kimi ləpədən dəyib parça-parça olacaqdır. Beləliklə, külək və dalgalar bizi qovur, biz isə canımızı Allahın mərhəmətinə tapşırıb avarlara güc verir və öz fəlakətimizi öz əlimizlə yaxınlaşdırırıq.

Qarşıdakı sahilin necə – qayaqlı, qumluq, hündür və ya alçaq – olduğunu biz bilmirdik. Bizim xilas ola biləcəyimizə yeganə və naümid bir ehtimal var idi, o da yalnız bundan ibarət idi ki, oğər biz

bu sahildə bir qədər örtülü və körfəz kimi bir yerə, yaxud hər hansı bir çayın mənsəbinə çıxıb bilsəydik, dənizin külək tutan tərəfindən bir qədər özümüzü qoruyub bilərdik. Lakin qarşıda körfəzə oxşar heç bir yer görünmürdü, biz isə sahile yaxınlaşdıqca sahil daha qorxunc, hətta dənizin özündən də dəhşətli görünürdü. Mənim hesabıma görə, biz gəminin suya oturub qaldığı yerdən dörd mil uzağa getmişdik, daha doğrusu, dalgalar və külək ordan uzaqlaşdırılmışdı ki, birdən dağ böyüklükdə bir dalğa bizim hamımızı dənizin dibinə aparmaq istəyirmiş kimi arxa tərəfdən qayığımızın üstünə gəldi. Bir an içində qayıq çevrildi, biz heç "İlahi!" deyib çıxırmağa macal tapmamış suyun dibinə getdik, fırtına həmin saat bizi qayıqdan uzaqlaşdırıb, hərəmi bir tərəfə tulladı.

Suya qorq olarkən mənə əmələ gəlmiş qorxu və təlaş heç təsəvvür etmək mümkün deyildir. Üzməyi çox yaxşı bacardığıma baxmayaraq, mən birdən-birə özümü cəmləşdirib suyun üzünə çıxıb bilmədim və az qaldı boğulum. Yalnız dəhşətli dalğa məni sahile doğru xeyli aparıldıqdan və öz parçalanıb geri çəkildikdən sonra mən, demək olar ki, lap torpağın üstündə qaldım, çoxlu su udduğumdan mən yarımcən halda düşdüyüm yerdə sərilib qalmışdım. Yalnız bu zaman mən bir qədər nəfəs alıb özümü gəldim. Tezliklə özümü bu qədər ələ ala bildim ki, torpağın mənim gəmin etdiyindən də yaxında olduğunu hiss etdim və o saat dik ayağa qalxıb sahile tərəf yüyürməyə başladım. Ümid edirdim ki, üzərimə yeni bir dalğa gəlib məni yaxalayınca qədər sahile gedib çəta bilərəm. Lakin çox tezliklə anladım ki, mən bu dalğadan yaxa qurtara bilməyəcəyəm: doniz dağ kimi üstümə gəlirdi və qəzəbli bir düşməni kimi arxadan məni haqlayırdı, mənim isə onunla vuruşmağa nə təqətim, nə də vasitəm var idi. Nəfəsimi saxlayıb dalgaların belində gücüm çatdığı qədər sahile tərəf üzməkdən başqa bir çarəm qalmamışdı. Mən başlıca olaraq arxadan gələn yeni dalgaların öhdəsindən gəlməyə cəhd edirdim ki, onlar məni hər dəfə sahile daha çox yaxınlaşdırınsın, sahile toxunub geri çəkilərkən məni də özlərilə donizə çəkilib aparmasın.

Sonrakı dalğa iyirmi-otuz fut dərinlikdə suya batırdı. Dalğanın məni necə qəflətdən bürüdüyünü və qeyri-adi bir sürət və qüvvətlə sahile tərəf xeyli aparıldığını hiss edirdim. Mən nəfəsimi içimə çəkilib var gücüm ilə dalğanın axını ilə üzüb ona kömək edirdim. Lap əldən

düşmüşdüm, az qala boğulacaqdım, birdən mən nə işə yuxarı qalxdığımı hiss etdim, xoşbəxtlikdən başım və əllərim tezliklə suyun üzünə çıxdı, mən suyun üzərində iki saniyədən artıq qalmadımsa da, yenə bir nəfəs alıb özümə gəldim, o işə mənə qüvvət və cəsarət verdi. Başqa bir dalğa yenə də mənə batardı, lakin bu dəfə mən suyun altında çox qalmadım. Dalğa sahilə dəyib parçalanaraq geri çəkildə mənə də özü ilə çəkib aparmasına imkan vermədim və tezliklə ayağımın altında torpağı hiss etdim. İki-üç saniyə ayaq üstə durub bütün köksüm ilə nəfəs aldım, sonra yenə də var gücüm ilə sahilə doğru qaçmağa başladım.

Lakin mən bu dəfə də coşqun dənizdən yaxa qurtara bilmədim: dalğalar iki dəfə arxadan mənə haqladı və sahilə doğru xeyli uzağa apardı, çünki bu tərəfdən sahil çox qumsal idi.

Axırıncı dalğa işə az qala lap nəfəsimi kəsəcəkdə: dalğa mənə elə bir qüvvə ilə qayaya çırpdı ki, huşumu itirdim və tamamilə heydən düşdüm. Böyrümə və sinəmə dəymiş zərbədən nəfəsim kəsildi və əgər həmin dəqiqədə dəniz mənə yenidən yaxalasaydı, mütləq boğulacaqdım. Yaxşı ki, lap vaxtında özümə gəldim: dalğanın gəlib dəniz üstümü alacağını görünce, mən üzünə düşdüyüm qayanın çixıntısından bərk yapışib nəfəsimi içimə çəkdim və dalğanın gəlib keçməsinə gözləməyi qorara aldım. Torpağa yaxın olan bu yerlərdə dalğalar çox da iri deyildi, ona görə də mən su geri çəkilincəyə qədər gözlədim. Sonra mən yenə də qalxıb irəli qaçdım və sahilə o qədər yaxınlaşdım ki, aradımsa gələn o biri dalğa başımdan aşdısa da, ancaq güc gəlib mənə yenidən dənizə apara bilmədi. Bir az da irəli qaçdım və bərk torpaq üzərində durduğumu hiss etdim, sevincimdən tez sahil qayalarının üstünə dırmaşıb göy otun üstünə sərilirdim. Bura mənim üçün tamamilə təhlükəsiz bir yer idi: dəniz daha mənə çata bilməzdi.

Sağ və salamat sahilə gəlib çıxdığımı hiss etdikdə mən uzandıığım yerdə gözlərimi açıb göyə baxdım, həyatımı xilas etdiyi üçün Allaha şükür elədim. Halbuki cəmi bir neçə dəqiqə bundan əvvəl xilas olub qurtaracağıma heç bir ümidim yox idi. Mənə elə gəlirdi ki, tabutdan qalxmış bir insanın sevincini bütün parlaqlığı ilə ifadə edə biləcək söz yoxdur və mən qətiyyətlə təəccüb etmərəm ki, nə üçün boynunda kəndir ölümə aparılan caniyə lap asılacağı dəqiqədə əfv edildiyini xəbər verdikdə həmişə adətən onun yanında bir

höküm də olur, bəli, mən təkrar edirəm ki, bu işə qətiyyətlə təəccüb etmərəm, çünki qəflətən verilən sevinc xəbəri də bu bağışlanan canını həddindən çox sarsıdıb ürəyinin döyüntüsünü dayandıra bilər, belə hallarda həmin adamdan qan almaq və onu sakitləşdirmək üçün həkimin orada olması zəruridir.

Qəflətən deyilən bir şad xəbər də
Qəmli xəbər kimi oynadər əqli.

Mən ayağa qalxıb sevindiyimdən sahil boyu addımlayıb gəzinir, əllərimi yuxarı qaldırıb müxtəlif hərəkətlər edir, min cür oyun çıxarırdım, onların heç birini indi burada təsvir edə bilmərəm. Bütün varlığım, təbii cazibə, xilas olmağım haqqında xəyal dünyasına qorq olmuşdu. Mən öz məhv olmuş yoldaşlarım haqqında düşünürdüm, onların hamısı boğulmuşdu, mənədən başqa heç kəs xilas olmamışdı. Onlardan heç biri gözümə dəymədi, dalğaların vurub sahilə çıxartdığı üç şlyapa, bir papaq və iki ədəd taykeş ayaqqabıdan başqa, onlardan heç bir iz qalmamışdı.

Gəlməyimin sənə oturmaq qaldığı yerə tərəf nəzər saldım, sıra ilə gələn dalğaların dalından onu güclə seçə bildim – gəmi çox uzaqda idi. Mən öz-özümə dedim: "İlahi! Bu necə bir möcüzədir? Mən bu sahilə necə çıxa bildim? Yox, bu ancaq möcüzədir!"

CONATAN SVİFT

(1667-1745)

QULLİVERİN SƏYAHƏTİ

(romandan fragment)

Mənim mülayim və dinc davranışım imperatorun, sarayın, ordu-nun və bütün xalqın mənaə qarşı meylini artırdığından, yaxın gələ-cəkdə azad olacağıma ümid bəsləyə bilirdim. Mən haqqımda olan yaxşı rəyi hər növ ilə möhkəmlətməyə səy edirdim. Bəzən yere uzanıb, ovcumda beş, ya da altı liliputun rəqs etməsinə yol verirdim. Axır zamanlarda uşaqlar da saçının içində gizlənpaç oyna-mağa cürət edirdilər. Mən onların dilində danışmağı və danışılanı başa düşməyi bir babat öyrənmişdim.

Bir dəfə imperator məni akrobatik tamaşalarla öyləndirmək fik-rinə düşdü. Belə tamaşalar təşkilində liliputlar öz çəvliklə və bə-carıqları ilə mənim tanıdığım xalqların hamısından üstündürlər. Məni hər şeydən artıq heyran edən, ip üstündə oynayan səndirbazlar oldular. Bunlar yerdən on iki düymə hündürlükdə taram çökilmiş iki fut uzunluğunda nazik ağı sap üzərində möhəratlə oynayırdılar. Bu tamaşa haqqında mən bir qədər ətraflı məlumat vermək istəyirəm, odur ki, oxuculardan bir azca səbirli olmalarını xahiş edirəm.

İp üstündə yalnız böyük mənsəblərə namizəd olanlar və sarayın rəğbətini qazanmaq istəyənlər oynaya bilirdilər. Onlar gənc yaş-larından bu sənəti öyrənməyə başlayırlar və bunların nəcəbatlı nəsil-dən olmaları və ya geniş təhsil almaları o qədər də vacib deyildir. Hər hansı bir əyanın vəfatı, ya da gözden düşməsi (belə hallar tez-tez olur) üzündən mühüm bir vəzifə yeri boşaldıqda, rəğbət qazan-maq istəyənlərdən beş-altı nəfəri imperatora orizə verib xahiş edirlər ki, ip üstündə oynamaqla əlahəzrət imperatoru və saray adamlarını öyləndirmək üçün onlara icazə verilsin. İp üstündə çox hündürə tullanıb yığılmayan şəxs böyük vəzifəyə təyin olunur. Hotta nazir-lər də öz qabiliyyətlərini itirmədiklərini sübut etmək üçün, ip üstündə çəvlik göstərmək barədə imperatordan əmrlər alırlar. Dövlət xəzi-

nəsinin rəisi Flimnap yaxşı tullanmaqda xüsusi bir şöhrət qazan-mışdı. Taram çökilməy ip üstündə o, imperiyanın başqa əyanlarına nisbətən, azı bir düymə, daha hündürə tullana bilməmişdi. Qalınlığı ingilis ciyosindən artıq olmayan bir kəndirə bənd edilmiş balaca bir taxta üzərində onun bir neçə dəfə dalbadal mayallaq aşdığı mən özüm gördüm. Məxfi şuranın baş katibi, mənim dostum Reldresel – ona olan sədaqətə görə səhv edib şişirtmərsə – dövlət xəzinə-sinin raisindən sonra bir cəhətdən ikinci yeri tutur.

Qalan əyanlar öz çəvliklərinə görə bir-birindən az fərqlənirlər. Belə yarışlar çox vaxt bədbəxt hadisələrlə nəticələnirdi. Belə rəğbət gözləyənlərdən iki-üç nəfərinin yığılıb yaralandığını mən öz gözümle görmüşəm. Ancaq nazirlər öz çəvliklərini göstərmək üçün əmr aldıqda, təhlükə daha da artır. Onlar başqalarından üstün olduqlarını göstərmək istədikləri üçün o qədər canfəşanlıq edirlər ki, yığılmayanlar az olur. Məni inandırılar ki, buraya gəldiyimdən bir-iki il əvvəl Flimnap özü azca qalıbmış ki, yığılıb boynunu sındır-sın. Xoşbəxtlikdən o, təsadüfən yerdə olan bir baliğın üstünə yığıl-mış və bunun sayəsində ölümdən qurtarmışdır.

Arabir sarayda tamamilə xüsusi mahiyyətdə tamaşalar düzəl-dirlər; bu tamaşalarda yalnız imperator, imperatriçə və birinci nazir iştirak edirlər. İmperator stolun üzərinə hər biri altı düymə uzun-luqda – göy, qırmızı və yaşıl rəngdə – üç nazik ipək sap qoyur. Bu saplar imperatorun xüsusi lütfünə nail olan şəxsləri fərqləndirmək arzusu ilə onlara mükafat olaraq verilir. Bu mərasim, əlahəzrət taxtı olan böyük salonda icra edilir. Bu mükafatları qazanmaq arzusunda olanların möhəratləri xüsusi bir sınaqdan keçirilir ki, belə bir sınağa Köhnə və Yeni dünyanın heç bir ölkəsində rast gəlmək mümkün olmamışdır. İmperator bir ağac öləndə üfufi vəziyyətdə tutur, mükafat qazanmaq arzusunda olanlar isə ağacın yuxarıda və ya aşağıda olmasına görə, növbə ilə ya onun üstündən atılır, ya da sürünüb altından keçirlər. Bəzi vaxt ağacın o biri ucundan birinci nazir yapı-şır, bəzən isə ağacı təkə nəzir tutur. Bu oyunu hamıdan yaxşı icra edənə mükafat olaraq göy sap verilir. Qırmızı sap çəvlikdə ikinci yeri, yaşıl sap isə üçüncü yeri qazananlara verilir. Padşahın lütf etdiyi bu sapları qazananlar, bunları qurşağ kimi iki qat edib bəllərə bağla-yırlar. Sarayda bu cür qurşağı olmayan şəxslərə az-az rast gəlmək olar.

Mehtərlər qoşunun və padşahın tövlələrində olan atları minib, hər gün mənim dövrəmə hərələnirdilər. Buna görə də bir müddətdən

sonra atlar daha mөndөн hürküb qaçır, lap ayaqlarının yanına qөdөр yaxınladırlar. Mөн ölimi yerə qoyurdum, atlılar öz atlarını ölimin üstündən sıçradırlar; bir dəfə isə padşahın baş sürücüsü iri bir atın belində, hətta mөнim çөkməli ayağımın üstündən sıçrayıb keçdi ki, bu, doğrudan da cürətli bir sıçrayış idi.

Mөн fikirloşib, imperator üçün qөрübө bir öylönсө tapdım. Xahiş etdim ki, mөнө iki fut uzunluğunda və adi əl ağacı yoğunluğunda bir neçə ağac tapıb gətirsinlər. Əlahəzrət baş meşə mөmuruna əmr etdi ki, lazımi sөрөncamlar versin və ertəsi gün səhər, yeddi meşəbөyi istədiyim ağacları, hөрəsinə sökkiz at qoşulmuş olan altı arabada gətirib gəldi. Mөн doqquz ağac götürüb, onları kvadrat şəklində möhkөmcө yerə sancdım, bu kvadratın hər tərəfi iki yarım fut uzunluğunda idi. Mөн öz yaylığımı bu doqquz paya üzünə tarım bir halda çökdüm, yuxarıdan isə kvadratın dörd bucağına, yөрө paralel dörd ağac da bağladım. Bu ağaclar yaylığın sothindən töxminən beş düymə hündür durub, hər tərəfdən bari kimi bir şey ömələ gətirmişdilər.

Bu hazırlığı qurtarıqdan sonra imperatordan xahiş etdim ki, qurduğum bu meydançada təlim oyunları oynamaq üçün ən yaxşı at sürənlərdən iyirmi dörd nəfərlik bir dəstə ayırsın. Əlahəzrət mөнim təklifimi böyөndi. At sürənlər gөldikdə, mөн onları bir-bir qaldırıb, yaylığın üstünə qoydum. Onlar nizam ilə düzəlib, iki dəstəyə ayrıldırlar və təlimə başladılar: bir-birinə ucu küt oxlar atır, sıyırma qılıncla bir-birinə hücum edirdilər. Onlar gah qaçır, gah hücum edir, gah geri çökülürdülər. Bu zaman onlar elə gözəl bir hərbi intizam nümunəsi göstərirdilər ki, mөн bunun mislini heç bir zaman görməmişdim. Üfüqi vəziyyətdə bağladığım ağaclar atlıları və atları yөрө yığılmağa qoymurdu. İmperator bundan o qədər xoşlandı ki, mөнi bu öylönсөнi bir neçə gün dalbadal təkrar etməyə məcbur etdi, bir dəfə özü də lütf edib meydançaya çıxdı və təlimə şəxsən özü komanda verdi. İmperatriçəni örtülü kreslodə qaldırıb meydançadan iki yard aralı tutmağıma icazə verməyə imperator onu böyük bir çötinliklə razı sala bildi. Beləliklə, o, bütün tamaşanı yaxşıca görө bilirdi. Mөнim xoşbəxtliyimdən, bütün bu təlim salamatlıqla başa çatdı. Tөk birсө dəfə zabitlərdən birinin qızmış atı, dirnağı ilə vurub, mөнim cib yaylığımı dөldü, büdrəyib yığıldı və üstündeki atlıni yerə yıxdı. Mөн həmin saat onların köməyinə çatdım. Bir ölimlə dөliyini altını tutdum və bütün atlıları aşağı endirdim. Yığılan atın sol qabaq ayağı çıxmışdı, ancaq atlıya heç bir şey olmamışdı. Mөн yaylığımı

yamadım, ancaq bundan sonra belə təhlükəli təlimlər üçün ondan istifadə etmədim.

Azad edilməyimdən iki-üç gün əvvəl bir dəfə mөн cürbөcür oyunlarla saray adamlarını öyləndirdim. Birdən əlahəzrətin hüzuruna bir qasid gөlib xəbər verdi ki, mөнi tapdıqları yerin yaxınlığında, onun təbəələrindən bir neçəsi yerdə qөрübө şөkilli böyük və qara rəngli bir cisim görmüşlər. Hөmin cismin ortası bir adam boyu hündürlüyündə, kənarları çox alçaq və genişdir. O cismin tutduğu sahə əlahəzrətin yataq otağı qədər olar. Əvvəlcə elə güman etmişlər ki, bu, yəqin misli qөрünməmiş bir heyvandır. Ancaq tezliklə bunun belə olmadığını yəqin etmişlər. Hөmin cisim, otların üstündə hөрəkətsiz bir halda düşüb qalıbmış və onlar bir neçə dəfə onun dövrəsinə hөрələnmişlər. Onlar bir-birinin çiyinə çıxıb, həmin qөрübө cismin төpəsinə qədər qalxmışlar; üstü yastı imiş. Onlar ayaqlarını həmin cismə döyüb, yəqin etmişlər ki, onu içi bəzər. Nöticedə bu məlumatı yazan adamlar acizənə bir surətdə təxmin etmişlər ki, bu cisim bəlkə Dağ boyda Adamındır. Onlar həmin cismi vur-tut beşсө atın köməyilə paytaxta gətirməyi öz öhdələrinə alırlar.

Mөн həmin saat bunun nə olduğunu başa düşdüm və bu xəbərə ürөkdən şad oldum. Görünür gөmi batdıqdan sonra mөн sahilə çıxdıqda, halım o qədər xarab imiş ki, şlyapamın başımdan düşdüyünü hiss etməmişəm. Mөн hөлө qayığın içində ikən, onun bağlarını möhkөm çökb, çənəmin altında bağlamışdım, suya düşdükdə isə lap qulağıma qədər başıma basmışdım. Quruya çıxdıqda, o qədər yorğun idim ki, onu tamam yadımdan çıxarmışdım. Görünür sahildə bağ açılıb, şlyapam da başımdan düşübmüş; mөн isə güman etmişdim ki, onu dөnziddə dalğaların arasında itirmişəm.

Əlahəzrətə həmin cismin nə olduğunu izah edib, xahiş etdim ki, şlyapanı təxirsiz olaraq, paytaxta gətirmələri üçün sөрөncəm versin. Ertəsi gün şlyapanı gətirib gəldilər. Ancaq arabaçılar çөx da onun qeydinə qalmamışdılar. Onlar şlyapanı iki yerdən dəlmış, həmin dөлöklərə, ucunda qarmaq olan uzun kəndirilər keçirmiş və bu kəndirilər də atlara bağlamışdılar. Beləliklə, onlar mөнim şlyapanımı düz yarımla mil yer ilə sürmüşdülər.

Xoşbəxtlikdən həmin ölkənin yeri yumşaq və düzəngah olduğundan, şlyapam gözlөdiyimdən az xarab olmuşdu.

Tөsvir etdiyim hadisədən iki həftə sonra, imperator paytaxtda və paytaxt ətrafında olan qoşunlara əmr verdi ki, səfərə hazır olsunlar.

Əlahəzrət özünə çox qoribə bir öylənə düzəltmək xəyalına düşmüşdü. O buyurdu ki, mən Koloss Rodoss vəziyyətində durub, ayaqlarımı mümkün qədər gen ayırım. Sonra (qoca təcürbəli bir sərkərdə və mənim böyük hamim olan) baş komandana əmr verdi ki, qoşunu six cərgələrə düzsün, piyadalar iyirmi dörd nəfərlik, atlılar isə on altı nəfərlik cərgələrə təbil vura-vura, bayraqlarını dalğalandıra-dalğalandıra, süngülərini dik tutub mərasim marşı çala-çala mənim ayaqlarımın arasından keçsinlər. Ordu üç min piyada və min atlıdan ibarət idi. Parad çox parlaq oldu və əlahəzrətə çox ləzzət verdi.

Imperatora mənə azadlıq bəxş etməsi üçün o qədər ərizə yazmışdım ki, axırda əlahəzrət bu məsələni övvəlcə nazirlərini, sonra da dövlət şurasının müzakirəsinə qoymuşdu. Dövlət şurasında mənə azad etməyin əleyhinə hək bircə nəfər çıxmışdı, bu da Skayreş Bolqolam idi ki, aramızda heç bir şey olmadıqı halda, nədənsə, mənə çox qəddar bir düşmənlə olmuşdu. Ancaq onun əleyhimə getməsinə baxmayaraq, məsələ mənim xeyrimə həll edilmişdi. Bolqolam *qableta*, yəni kral donanmasının admiralı vəzifəsində idi, imperatorun böyük etimadını qazanmışdı, öz işini yaxşı bilən, ancaq qarə-qabaq və kobud bir adam idi. Axırda onu da rəz saldılar. Ancaq təkid etdi ki, mənə azadlıq verilməsi şərtlərini tərtib etmək ona tapşırılsın. Bu şərtləri iki katib və bir neçə ayan ilə birlikdə mənə Skayreş Bolqolam özü gətirib gəldi. Bu şərtləri oxuyub qurtarıqdan sonra, mənə ənd içdirdilər ki, bunları pozmayacağıam. Andicmə mərasimi övvəlcə mənim ölkəmin adətlərinə görə, sonra isə yerli qanunların təyin etdiyi bütün qaydalar üzrə icra olundu. And içən zaman mən görək sağ ayağımı sol əlimlə tutub, eyni zamanda sağ əlimin ortancıl barmağını tərəmə, baş barmağımı isə sağ qulağımın üst kənarına qoyaydım; ancaq bəlkə oxucu mənim öhdəmə götürməli olduğum öhdəliklərlə maraqlanıb, onları bilmək istəyir. Buna görə də mən həmin sənədin tam və dürüst tərcüməsini burada dərc edirəm.

"Liliputstanın güdrətli imperatoru, kainatın fəxri və qənim, mülkünün hüdudu beş min blestreç (on iki mil qədr) Yer kürəsinin son haddinə qədər uzanan padşahlar padşahı, insan övladının ən böyüyü, ayaqları yerin mərkəzinə, başı Günəşə dirənən, bir işarəndə dünya hökmdarlarının dizləri əsən, bahar kimi xoşsima, yay kimi səxavətli, payız kimi əliaçıq, qış kimi əmansız olan əlahəzrət humayün *Qolbasto Momaren Evlem Gerdaylo Şefin Molli Olli Qu*, bu yaxınlarda bizimə mavi ölkəmizə gəlmiş

olan Dağ boyda Adamın aşağıdakı şərtləri təklif buyurur. Dağ boyda Adam isə tənənəli surətdə and içərək, bunları yerinə yetirməyi öhdəsinə alır:

1. Dağ boyda Adamın, bizim böyük möhürlə möhürlənmiş xüsusi icazənaməmiz olmadan, bizim məmləkəti tərk etməyə ixtiyarı yoxdur.

2. Bizim xüsusi sərəncamımız olmadan, onun paytaxta girməyə ixtiyarı yoxdur, belə hallarda əhali iki saat əvvəldən xəbərdar ediləməlidir ki, öz evlərinə girib gizlənmə bilsinlər.

3. Həmin Dağ boyda Adam gözməyə çıxanda ancaq böyük yollarda gözməklə kifayətlənəməlidir. O, çəmənləklərdə və tarlalarda gözməməli və uzanməməlidir.

4. Gözməyə çıxdığı zaman o, öz ayağının altını diqqətlə yoxlamalıdır ki, bizim məhrəban təbəələrimizdən heç kəsi və ya onların at-arabalarını tapdarmasın. Təbəələrimizin razılığı olmadan onları ölinə almamalıdır.

5. Əgər bir qasidi təcili surətdə imperatorluğun hər hansı bir uzaq şəhərinə aparmaq lazım gəlsə, – ancaq ayda bir dəfədən tez olmayaraq, – Dağ boyda Adam onu təxirsiz bir surətdə atı ilə birlikdə altı günlük məsafəyə aparmalı, lazım gəlsə, həmin qasidi sağ-salamat əlahəzrətimizin hüzuruna təqdim etməlidir.

6. Düşmənimiz olan Bəlfesku ədasına qarşı müharibədə bizim müttəfiqimiz olmalı və hazırda bizə hücum etməyə hazırlaşan düşmənlə donanmasını məhv etmək üçün qüvvəsini sərf etməlidir.

7. Həmin Dağ boyda Adam boş vaxtında baş parkın divarını tikməkdə, eləcə də başqa binaları tikməkdə çox ağır daşları qaldırmaq işində bizim fəhlələrə kömək etməlidir.

8. Həmin Dağ boyda Adam iki ay ərzində bizim məmləkətin hüdudunu bütün sahil boyu gözməli və addımlarını sayıb dürüst ölçməlidir.

9. Həmin Dağ boyda Adam tənənəli surətdə vəd etməlidir ki, bu şərtləri cəynən yerinə yetirəcəkdir. Bunun əvəzində Dağ boyda Adama hər gün bizim təbəələrimizdən 1728 nəfərə kifayət edəcək qədər yemək-icmək veriləcək, o, biz şövkətməabın hüzurunu azad bir surətdə ziyarət etmək və bizim sair lütfülərimizdən istifadə etmək haqqına malik olacaqdır. Bu sərəncam, Bəlfaborakda hökmdarlığımızın doxsan birinci ayının on ikinci günündə bizim sarayımızda verilmişdir".

Bu şərtlərin bəziləri bir o qədər ləyaqətli olmasa da, bunları mən çox məmnuniyyətlə qəbul edib and içdim və imzaladım. Bu ləyaqətsiz şərtlər yalnız baş admiral Skayreş Bolqolamın mənə olan kəmiyyətində yazılmışdı. Mən and içdikdən sonra həmin saat zəncirlərini açdılar və mən tamamilə azad oldum.

İmperator o qədər lütükər idi ki, mənim azad olunmağımda şəxsən özü iştirak etdi. Mənnətdarlıq əlaməti olaraq, əlahəzrətin hüznündə diz çöküb səcdə etdim, ancaq imperator buyurdu ki, ayağa qalxdım. O, yüksək mərhəmət ifadə edən bir nitq ilə mənə müraciət edib, nəticədə belə bir ümid izhar etdi ki, mən ona faydalı bir xidmətkar olacağam, onun mənə göstərmiş olduğunu və gələcəkdə də göstərə biləcəyi lütfərə tamamilə layiq olduğumu sübut edəcəyəm.

Oxucu bu cəhətə diqqət yetirsin ki, şərtlərin axırıncı mədəsində imperator mənə 1728 liliptu yedirib-ıçirməyə kifayət edəcək qədər yemək-ıçmək verməyi vəd etmişdi. Mən belə dəqiq bir rəqəmin nə cür müəyyən edildiyi məsələsilə maraqlandım və bir dəfə, dostum olan bir saray xidmətçisindən bunu soruşdum. O cavab verdi ki, əlahəzrətin riyaziyyatçıları kvadrantın* köməyi ilə mənim boyumu ölçüb, liliptudan on iki dəfə uca olduğumu təyin edib hesablamışlar ki, bədənimin həcmi 1728 liliptun bədəninin həcminə bərabərdir və bu bədən bu qədər artıq qida tələb edir. Bu misal həm liliptuların zəkalarını, həm də onların padşahlarının nə dərəcədə ağıllı və haqq-hesab bilən bir adam olduğunu göstərir.

* Kvadrant – soyvarələrin (başlıca olaraq Günəşin) uzaqlığını təyin etmək üçün qədim astronomiya aləti

CON QEY

(1685-1732)

ÇOBAN İTİ VƏ CANAVAR

Xeyli cəsarətli bir ac canavar
Bir qoyun sürüsü elədi aşkar.
Bir qalın meşədə yuva düzəltdi,
Gündüz daldalandı, gecə ov etdi,
Əbəs yerə çoban çox tələ qurdu,
Gizlində gözlədi, pusuqda durdu.
İt də hədəf gözdi dərəni, düzü,
Adı "Əfəl" oldu, danlandı üzü.
Bir gün təsadüfən o canavarı
İt, qayıdan gördü meşəyə sarı.
Dedi: "Gəl boşlayaq qəzəbi, kini,
Hər şeyi həll edək iki dost kimi".
"Bənşəq yaxşıdır", – dedi canavar;
İt açib söylədi canında nə var,
Dedi: "Həm aqilsən, həm güclüsən sən,
Nəçin acizlərə zülm edirsən?
Gəbət vəhşiləri, ye şirin-şirin,
İç dadlı qanından qabanın, şirin.
Qadir yaratmışdır səni təbiət,
İgidsən, acizə cəzə mərhəmət.
Yoxdur acizlərin əsla günahı,
Rəhm et, yaman olur acizin ahı".
Canavar söylədi: "Dostum, təbiət
Zərərcə verməmiş mənə mərhəmət.
Aclıq hiss edəndə axtarıb görək
Qarnıma atmağa tapam bir yemək;

Elə ki istəyim çin olur onda
Qeyrətin dəniztək coşur tufanda.
Qəddar sahibin də səni çox sevir,
Çatdır bu söhbəti sən ona bir-bir,
Tək mənəmmi yeyən qoyun-quzunu?
Adamlar udurlar gündə yüzünü.
Açıq düşmən hər vaxt qazanar lənət,
Ancaq örtülü dost olur müsibət”.

UİLYAM BLEYK

(1757-1827)

BİR ÜRƏYİN NƏĞMƏLƏRİ

Şən nəğmələr dodağında
Tütək çaldım göy yaylaqda.
Görüb məni gülə-gülə
Ağız açdı bir uşaq da:

– Bir nəğmə qoş quzulara, –
Mən oxudum qəmli səslə,
Göz yaşını silə-silə
Qulaq asdı o həvəslə.

– Saxla, şair, arzum budur,
Şən nəğmələr oxu mənə.
Oxuduqca, çaldıqca mən,
Sevinc qondu gözlərinə.

– Otur burda, kitab bağla,
Qələmə al şən nəğməni –
Deyib tez də çıxdı yoxa,
Ovsunladı sözü məni.

Qələmim göy budaq oldu
Mürəkkəbim saf bulaqlar.
Oxusunlar bu dünyada
Şən nəğməmi qoy uşaqlar.

XƏSTƏ QIZIL GÜL

Ah, qızıl gül, sən xəstəsən...
Gözə görünməz bir böcək
Uğultulu fırtınada
Gecə vaxtı qanad çaldı,
Sənin sevinc dolu, alrəng
Yatağını nişan aldı,
Onun gizli qara eşqi
Gül ömrünü dərdə saldı.

“ROSSETTI ƏLYAZMASI”NDAN

Kim ki kefə qurşanacaq, zorla sevinc güdəcək,
O insanın yelqanadlı ömrü hədəd gedəcək;
Amma kim ki, yelqanadlı sevincdən öpüş alır –
Ölməzliyin doğuşunda zirvələrə ucalır.

ZƏHƏR AĞACI

Dostuma nədənsə qəzəbim tutdu,
Ona bəyan etdim, könlüm unutdu.
Düşməne qəzəbim tutanda fəqət,
Demədim, hirsim də çoxaldı, əlbət.

Bəslədim bu hirs qorxu içində
Göz yaşım suvardı onu hər gündə.
Gülüşüm günəştək isitdi onu
Yalandan, hiylədən biçildi donu.

Sonra bu qəzəbtək könlümə girdi,
Kökləri kin olan alma bitirdi.
Məndə bu almanı görəndə düşməni
Tamah sürüklədi onu yenidən.

Bu gözəl meyvədən yemək istədi,
Bir gecə gizlicə bir alma yedi.
Sevindim mən səhər bağa girəndə
Düşməni önmədə ölmüş görəndə.

İNSAN MÜCƏRRƏDLİYİ

Kasıblar olmasa dünyada əgər,
Təəssüf hissi də heç yaranmazdı.
Hamı doğulsaydı xoşbəxt, bəxtəvər
İndi nə mərhəmət, nə rəhm vardı.

Qorxub bir-birindən verir əl-ələ
Sevgisi, məsləki saxta insanlar.
Sonra da qəddarlıq toxuyur tələ
Ovuna düşənlər dilini anlar.

Oturur qəddarlıq qorxu içində
Suvarır göz yaş torpağı gündə.
Ehtiyac kök atır, içir bu yaşdan
Boy atır, böyüyür keçdikcə hər an.

Məkr bu an onun üstünü alır,
Tezliklə səhrinin toruna salır.
Ən adi varlıqlar – böcək, kəpənək
Bu sirlə ağacdən meyvə yeyəcək.

Bu bir ağac olur hiylə meyvəsi
Şirinliyi heyran edir hər kəsi.
Qarğa yuva qurur ən sıx yerində
Yeyir yaxşısını meyvələrin də.

Torpaq, su Allahı gəzdi hər yanı
Gəzdi bu dünyada: bu ağac hamı?
Bilmedi, axtardı fəqət nahaqdan
İnsan beynindədir o Ağac bu an.

MƏHƏBBƏT SİRRI

Çalışma eşqini açıb deyəsən
Sevirəm söyləməz sevən heç zaman.
Səssizcə, gizlicə öpər telindən
Həzin meh də səni oxşadığı an.

Mən açdım eşqimi, açdım eşqimi
Sevdiyim gözələ qorxu içində
Ah! Məni tərək etdi, o bir quş kimi,
Hicranın oduna qalandım mən də.

Məhəbbət gör mənə nə sitəm etdi
Məni tərək eyləyib gedən kimi, ah!
Onu bir andaca aparıb getdi
Eşqin sirlərini bilən bir söyyah.

KÖRPƏ KƏDƏRİ

Atam qüssələndi, inlədi anam
Bu müdhiş dünyaya can atdığım an.
Qışqıra-qışqıra aciz və üryan
Sanki buludları yarırdı şeytan.

Ata qollarında üsyan eylədim
Çırpınıb özümə yuva dilədim.
Duydum ki, ələmi bürüsə də nur
Ən işıqlı dünyam ana qoynudur.

ROBERT BERNS

(1759-1796)

İNQILAB NƏĞMƏSİ

Nə üçün gəncliyi keçirək hədə,
Yenə də cəllada biz boyun buraq?!
Gəl sarıl silaha, vaxt çatıb, yetər,
Keçmiş cinayəti cəzalandıraq.
Deyirlər krallar tökmür nəhaq qan,
Bəs niyə dönmüşük qanlı yumğa?!
Onlara dövləti bizik yaradan,
Bizim haqqımız var divan tutmağa.
Qoy hər vətən oğlu desin nəğmətək:
"Bizə ya azadlıq, ya ölüm gərək".

Keşislər, kahinlər töküb göz yaşın,
Silsin al qanıyla ağ yalanları.
Lordları susdursun başkəsən maşın,
Asaq boğazından zadəganları.
Bizi tapdaladı, əzdi zülmkar,
Hakimlər zalımı qorudu ancaq.
Haqqı ayaqladı harın hökmdar,
Xalqın qisasını yağıdan alağ.
Bu gün onlarındır, sabahsa bizim,
Azadlıq, günəşi doğar, özizim.

O vaxt qızıl əsr qayıdar geri,
Hamı qardaş olub, gülər hər vədə.
Bir əkib-biçirik o zaman yeri,
Birgə yaşayarıq bir ailədə.
O vaxt gənc, təhsilli, azad nəsillər
Bizi unudarmı bu günü anıb?!

Haqqı təsdiq edər güləcək illər:
İnsan təbiətən gözəl yaranıb.
Gəl bədə qaldırağ haqq töhfəsinə, –
Sülhün, azadlığın töntənəsinə.

MƏNİM MƏHƏBBƏTİM

Mənim məhəbbətım – al bir qızılgül,
Çıxıbdır qönçədən baharda–yazda.
Mənim məhəbbətım – incə bir nəğmə,
Gəzir şirin–şirin dildə–ağızda.

Hüsnün zərif, ülvü; eşqim – saf, dərin,
Cəfadən kim qorxub – yarımayıbdır.
Səni sevəcəyəm, mənim əzizim,
Nəçə ki dənizlər qurumayıbdır.

Nəçə ki dənizlər qurumayıbdır,
Gündən ərimsəyib mərmər qayalar,
Səni sevəcəyəm, mənim əzizim,
Nəçə ki, nəçə ki canımda can var.

Əlvida, sevincim, yeganə eşqim,
Əlvida, qəmlənmə, ayrılıq biz.
Gətsəm də dünyanın o başına mən,
Qayıdıb yanına gələm, şəksiz.

BUSƏ

Büllür məhəbbətin canlı möhürü,
Bənddir odlu qəlbə, müqəddəs hissə.
Günəşli gündüzün nurlu dan yeri,
Eşqin novruzgülü olur saf busə.

Dilsiz, lal etiraf, danışan sükut,
Ehtiras qaynağı, körpə oyunu.

İncə bir güzəştdir, incə bir sübut,
Səadətə girov qoyurlar onu.

Kədərli sevincdir, yanar, od saçar,
Elə ki yetişər ayrılıq dəmi.
Ürəyi hansı söz göstərər, açar
Belə həyəcanlı, belə səmimi?!

MƏNİM QƏLBİM DAĞLARDADIR

Mənim qəlbim burda deyil, mənim qəlbim dağlardadır,
Mənim qəlbim maral gəzir, qayalıqda şikardadır.
Təkələri qova–qova batır qara, düşür çənə,
Hara getsəm, harda olsam dağlardadır qəlbim yenə.

Bağışlayın, siz ey dağlar, əziz şimal, el qucağı,
Şücaətin saf beşiyi, var–dövlətin zər yatağı.
Dolansam da bu dünyanı başdan–başə mən sərgordan,
Uca dağlar, uca dağlar, kim unudar sizi bir an.

Bağışlayın, bulud saçlı, qar örpəkli şiş zirvələr,
Bağışlayın, yaşıl donlu, saf çeşməli gen dərələr.
Bağışlayın, göy meşələr, nəğmə dolu günlər, aylar,
Bağışlayın, aşib–daşan ağ köpüklü coşğun çaylar.

Bağışlayın, bağışlayın, qalır ürək, gedir bədən,
Babaların doğma yurdu, əziz torpaq, gözəl vətən.
Körpəliyin pak izləri, odlanıram düşündükcə,
Məni sənə bağlayıbdır, ayrılaram səndən necə?!

Mənim qəlbim burda deyil, mənim qəlbim dağlardadır,
Mənim qəlbim maral gəzir, qayalıqda şikardadır.
Təkələri qova–qova batır qara, düşür çənə,
Harda olsam, hara getsəm, dağlardadır qəlbim yenə.

KÖHNƏ DOSTLUQ

Kim unudar o günləri,
Kədərilməz, alovlanmaz?
Kim unudar o günləri,
Könül səni necə anmaz?

Nəqərat:

Höyəcənla vurur ürək
Ötən günlər sağlığına.
Qalmasın bir damla görək
Ötən günlər sağlığına.

Doldur iri qədəhlərdən,
Qoyma qala dodaq yeri.
O günləri anıb qəlbən
Görək içək badələri.

Nəqərat.

Cəmənləri gözdik qoşa,
Öpdü bizi gənclik-bahar.
Təpələri aşa-aşa
Zirvələrdə tutduq qərar.

Nəqərat.

Arzu könlü doyurmadı,
Keçdik dərin çayları biz.
Heç nə bizi ayırmadı,
Fəqət ayrı saldı dəniz.

Nəqərat.

Əlimdədir əlin yenə,
Qədəh doldur, qəlb doludur,
Dostum, içək dönə-dönə,
Köhnə dostluq nə uludur!

Nəqərat.

VƏ SAİRƏ VƏ İLAXIR

Kim şərəfli yoxsulluqdan
Utanırsa, qorxaq quldur.
Onunla bir işimiz yox,
Bizdə hələ bir yoxsuldur.

Və sairə və ilaxır,
Çəkinmirik qəm yükündən
Ağır əmək zər möhürü,
Biz qızılıq əzəl gündən.

Naharımız çörəklə su,
Paltarımız bezdir ancaq.
Şərab içir, ipək geyir
Həm hiyləgər, həm də sarsaq.

Və sairə və ilaxır,
O bər-bəzək el malıdır.
Şərəfli kəs kasıbsa da,
Yer üzünün kralıdır.

Bax o cahil, lovğa lorda,
İddiası nə böyükdür!
Gözəl sözlər danışsa da,
Özü yalnız bir kötükdür.

Və sairə və ilaxır,
O hey baxır məğrur-məğrur.
Ordenlərlə bəzənsə də,
Kötük elə kötük olur.

Ali rütbə verə bilər
Hökmdar öz nökorinə.
Fəqət şərəf verə bilməz
Əyanların heç birinə.

Və sairə və ilaxır,
Uca mənəb, uca ad-san

Nə şərofi, nə də ağıl
Əvəz etməz heç bir zaman.

Elə gözəl gün gələcək,
Xoş arzular güləcəkdir.
Yer üzündə ağıl, şərof
Ona qalib gələcəkdir.

Və sairə və ilaxır,
Mən görürəm o baharı.
O vaxt qardaş olacaqdır
Bu dünyanın insanları.

FİNDLEY

– Kimdir belə vaxtsız qapını döyən?
“Kim olar, o mənom, o mən, Findley”.
– Biz artıq yatırıq, evinə get sən!
“Düzdür getməliyəm”, – dedi Findley.

– Neçin oğru kimi gəldin gizlicə?
“Gəldim səni görüm”, – dedi Findley.
– Sən bir iş açarsan yaqın bu gecə?!
“Mən yaqın açaram”, – dedi Findley.

– İndi otağıma buraxım səni?..
“Burax, burax məni”, – dedi Findley.
– Bir an yatmağa qoymazsan məni.
“Qoymaram, qoymaram”, – dedi Findley.

– Mənim otağında sən olsan əgər...
“Qoy olum, qoy olum”, – dedi Findley.
– Sən birdən getməzsən səhərə qədər?
“Getmərim, getmərim”, – dedi Findley.

– Bu gecə mənimlə qalsan bir yerdə...
“Qoy qalım, qoy qalım”, – dedi Findley.

– Qorxuram, yanıma gələsən bir də!
“Gələrim, gələrim”, – dedi Findley.

– Bu evdə nə olsa, nə olsa görək...
“Qoy olsun, qoy olsun”, – dedi Findley.
– Gizli saxlayasan ölən günətək.
“Saxlaram, saxlaram”, – dedi Findley.

YUVASINI KOTANIMLA UÇURDUĞUM ÇÖL SİÇANINA

Çevik, tükü yumşaq, balaca heyvan,
Kiçik ürəyində qorxu, həyəcan
Titrəyə-titrəyə hara qaçırsan
belə dəhşətlə?
Səni öldürmərim heç vaxt, heç zaman
mən bu alətlə.

Təəssüf, belədir, gəlib döş-döşə,
İnsan təbiətlə girir döyüşə.
Törədir hər yerdə daim, həmişə
kədər, müsibət.
Biz də gedəriyik, nədir əndişə,
ölərik ölbət.

Bilirəm, oğrusan, boylanma gəndən,
Neyləmək? Həyatın hökm edir səndən.
Yeganə istəyin, tələbin məndən
bir cüzi paydı.
Mən kasıb düşmədim bir azca dəndən,
kaş dərz olaydı.

Balaca evini etdim tarımar,
Uçuldu pəncərəm, dağıldı divar.
Təzəsin tikməyə indiyə ümid var,
çarə var yəni?
Dekabr küləyi, sərt, acı rüzgar
titrədir səni.

Baxırsan, çılpaqdır hər tərəf, hər yan,
Gətirir özüyü qış çovğun, boran.
Rahət sığınacaq harda taparsan,
 elə yer hamı?
Necə alt-üst etdi amansız kotan
 isti yuvanı!

Axtardın quru ot, saralmış kövşən,
Əzabla, qorxuyla bir-bir yıgđın sən.
Özünə ev tikdin. Nə oldu birdən,
 o getdi zaya?!
Buzlu, boz çöllərdə necə dözərsən
 qara, şaxtaya?!

Ah, balaca dostum, ah, yazıq heyvan,
Sən tonha, sən yalqız deyilsən, inan.
Böxtimiz aldadır bizi hər zaman,
 salır zavalı.
Sevinc gözləyirik iqbalmızdan,
 verir dərd, bəla.

Sən məndən rahatsan, xoşbəxtsən yenə,
Çünki yalnız bu gün görünür sənə.
Bu gün də, dünən də görünür mənə
 məhnət içində.
Gözlərim dikilir sabahkı günə
 dəhşət içində.

CON – ARPA DƏNİ

(Ballada)

Üç heybətli kral vardı,
Üçünün də coşdu kini.
And içdilər görək ölsün,
Ölsün o Con – Arpa dəni.

Məzar qazıb kotan ilə,
Gətirdilər igid Conu.

Başaltına peyin qoyub
Dəfn etdilər tezəcə onu.

Bahar gəldi, gur yağışlar
Göy tül çəkdi dağa, düzə.
Dirildi Con – Arpa dəni,
Yer altından çıxdı üzə.

Od tökdükəcə yay günəşi
O böyüdü, o ucaldı.
Silahlandı sivri oxla,
Kim gördüscə donub qaldı.

Çıxdı payız qayğıları,
Yavaş-yavaş solurdu Con.
Öz başını əyib yerə,
Artıq məğlub olurdu Con.

Qışın zəhmi nə ağırımış!
Con qocalıb düşdü dərdə.
Bunu görəb cürətləndi,
Baş qaldırdı düşmənlər də.

Uzun, əyri silah ilə
Qılçasını doğradılar.
Dələduzək atıb onu
Arabaya bağladılar.

Meydançada yərə yığıb
Berk döydülər kətək ilə.
Yuxarıya ata-ata
Yellədilər külək ilə.

Bir qaranlıq quyu vardı,
Su doluydu ağzınacan.
Conu ora tulladılar,
Con batmadı üzdü bu an.

Təpəsindən basdılar hey,
Dəydi yerə, qalxdı göyə.
Nə qədər ki canı vardı,
Düşdü min bir işgəncəyə.

Sümüyünü yandırdılar,
Tutar qaldı harasında?!
Dəyirmançı əzdi onu
İki daşın arasında.

Alıb ürək qanını tez
Nuş etdilər, necə xoşdu!
Hər damladan, hər qətrədən
Sevinc ilə könül coşdu.

Can qorxmazdı, Con igiddi,
Vardı əsli-nocabəti.
Kim qanından içirdisə
Çoxalırdı cəsarəti.

Unudurdu dərdli dərdi,
Fərəhindən üzü nurdu.
Gözü yaşlı dul qadının
Qəlbi nəğmə oxuyurdu.

Gəlin, Conun sağlığına
İçək, içək hər badəni.
Qoy neçə ki dünya durur,
Var olsun Con – Arpa dəni.

VALTER SKOTT

(1771-1832)

BİR SAAT SƏNİNLƏ

Bir saat səninlə odlu iyunda
Yanar bayrağını yelləyir gün də.
Vəfalı aşiqin bəs haqqı nədir,
Məhəbbət yolunda əzablar çökür?!
Qüdrətli bir ağac, sərin quyu tək,
Bu haqq kölgəsində dincəlir ürək
Bir saat səninlə!

Bir saat səninlə qürub çağında
Sönmüş ümidimin sevgi bağında.
Sənli günlərimi necə unudum,
İçim kədərimi mən udum-udum?!
Güman azalanda, istək artanda
Qürurla halıma güldüyün anda
Bir saat səninlə!

Bir saat səninlə! Sübh erkən çağı
Taxanda belinə qızıl qurşağı.
Könlümün oylağı sahsizsiz dəniz,
Əzablı yollarda büdrədikmi biz?
Nigaran çöhrələr, gözlərdə kədər
Boylanır keçmişdən lal xatirələr
Bir saat səninlə!

KVENTİN DORVARD

(romandan fraqmentlər)

EDAM

Gedərik meşəyə, sən
Özün ağac seçərsən.

Qədim ballada

...“Şükürlər olsun uca Allaha ki, bizə gülmək və güldürmək qabiliyyəti bəxş edib, ar olsun tələx adına həqarətə baxanlara! Adı bir zərafət, həm də çox o qədər də parlaq olmayan bir zərafət, madam ki, iki hökmdarı əyləndirib, Fransa ilə Burqundiya arasında müharibənin qarşısını almaq üçün minlərcə siyasi dəlildən daha çox iş gördü, – deməli heç də pis deyil”.

Bundan əvvəlki fəsilə də ətraflı surətdə təsvir edildiyi kimi, iki hökmdar arasında barışıq olub, Peronna qəsrindən Burqundiya keşikçiləri götürülüb, kral məşum Herbert qüllişindən azad edildikdə, le Qloriyə yuxarıda yazılmış nəticəyə gəldi, – həm fransızların, həm də burqundiyalıların böyük bir sevincə gördükləri kimi, hersoq Karl ilə onun hökmdarı arasında sanki dostluq və etibar bərpa olundu. Amma krala bütün zahiri ehtiram əlamətləri göstərilirdisə də, o, çox yaxşı başa düşürdü ki, hələ də şübhə altındadır, – hərçənd ağıllı hərəkət edib, özünü elə göstərdirdi ki, guya bir şey duymur və özünü tamamilə sərbəst aparırdı.

Bu zaman, belə hallarda çox vaxt olduğu kimi, başlıca iştirakçılar öz köhnə haqq-hesablarını, demək olar ki, çürüdüb qurtardıqda, onların inriqasına baş qoşmuş xırda çuşkalardan biri öz üzərində belə bir siyasi qanunun acılığını hiss edirdi: – Dünyanın böyük adamları çox zaman alçaq əlzlərdən istifadə edərlərsə, nəticədə, onlara artıq ehtiyacları olmadıqda, onları öz tələrlərinin hökmünə buraxırlar.

Xeyrəddin Məğribi də belə bir ələt idi ki, hersoqun yaxın adamları onu kralın baş polisinin əlinə verdilər; o da əlbəvəl öz sədaqətli köməkçiləri Truazeşel ilə Petit-Andreyə ötürüb, əmr etdi ki, işi uzatmayıb, cold onunla haqq-hesabı üzünlər. Baş polisin əmrlərinin ləyaqətli icraçıları kiçik bir keşikçi dəstəsinin və xeyli çox maraqlı tamaşaçıların müşayiəti ilə öz qurbanlarını qonşudakı meşəyə apa-

rib, orada artıq çək-çevirə yol vermədən ilk rast gələn əlverişli ağacdən asmağı qərara aldılar.

Onlar çox axtarmalı olmadılar. Tezliklə bir palıd ağacına rast gəldilər ki, Petit-Andrenin zərəfatca dediyi kimi, belə bir qozaya tamamilə layiq bir ağac idi. Cəlladlar cinayətkarı keşikçilərə tapşırıb, dramın son pərdəsini yerinə yetirmək üçün hazırlığa başladılar. Bu dəqiqədə camaatı nəzərdən keçirməkdə olan Xeyrəddinin gözü Kventin Dorvarda sataşdı. O da deyəsən kələyinin üstü açılmış bu saxta əlçinin öz xain bələdçisi olduğunu tanıyıb, edam yerinə gəlmişdi ki, öz təxminin doğru olub-olmadığını yəqin etsin.

Cəlladlar məhkuma hər şeyin hazır olduğunu xəbər verdikdə, o tamamilə sakitliklə xahiş etdi ki, son dəfə ona lütf etsinlər.

Truazeşel dedi:

– Bizim vəzifəmizə zidd olmayan nə arzun varsa, hazırıq, oğlum.

– Yəni həyatımdan başqa, ələmi? – deyə Xeyrəddin soruşdu.

– Ələdir ki var, – deyə Truazeşel cavab verdi, – hətta bundan da artıq. Çünki görürəm, sən bizim peşəyə hörmət edib, kişiyyə yaraşan kimi, əzilib-büzülmədən ölmək qərarına gəlibsən... Hərçənd aldığımız əmrə zidd olsa da, mən sənə hətta on dəqiqə möhlət də bağışlaya bilərəm.

Xeyrəddin dedi:

– Siz nə alicənabınız!

– Bəs necə! – deyə Petit-Andre söhbətə qoşuldu. Biz hətta əmrəndən kənara çıxdığımız üçün cəza da ala bilərik, amma neyləyək, görünür, başqa çarə yoxdur! Mən deyəsən belə zirək, sən bir qoçaq oğlanın yolunda canımdan da keçərəm, çünki o, sədaqətli bir oğlana yaraşan kimi, axırını sıçrayışı sakitliklə yerinə yetirmək istəyir.

Truazeşel dedi:

– Əgər sənə keşik lazımsa...

– Bəlkə bir stəkan şərəb?.. – deyə Truazeşelin sən yoldaşı sözbə qarışdı.

– Bəlkə tövbə duası?..

– Bəlkə sən bir nəğmə?..

– Nə onu, nə bunu, nə üçüncünü istəmirəm, ey mənim məhrəban, qayğıkeş və zirək dostlarım, – deyə qaracağı cavab verdi. – Xahiş edərdim mənə yalnız bir neçə dəqiqə bağışlayaydımsız ki, odur ha, o gənc Şotlandiya qvardiyası döyüşçüsü ilə bir dansıydım.

Colladlar nə edəcəklərini bilmədilər; amma sonra Turazşefin yadına düşdü ki, kral Lüdvik son zamanlar Kventin Dorvarda xoş rəftar edir, buna görə də icazə verildi.

Kventin yaxınlaşdıqda, o bədbəxtin hərçənd öz aqibətinə tamamilə layiq olduğunu bildirdi və, gördüyü dəhşətli vəziyyətdən sarsıldı və ona rəhmi gəldi. Əyindəki bəzək-düzəkli elçi libasının, – dördyaqlıların dişləri və sonra dar ağacın asmaq üçün yazığı köpəklərin amansız dişlərindən qurtaran ikiyaqlıların pəncələri ilə, – parçalamb didilmiş qalıqları ona həm gülünə, həm də eyni zamanda miskin bir görkəm vermişdi. Üzündə ənik izləri və tanınamamaq üçün yapışdırıldığı saxta saqqallın qalıqları görünürdü. Yanaqlarını və dodaqlarını ölümlə solğunluğa bürümüşü, ancaq parıldayan gözlərinin oynaq baxışlarından öz tıyfasına məxsus sakit bir qətiyyət gözə çarpır, iztirablı təbəssümü isə onu gözləməkdə olan dəhşətli ölümlə qarşı həqarət ifadə edirdi. Həm dəhşət, həm də qızğın bir mərhəmət hissi duyan Kventin ağır-ağır cinayətə yaxınlaşdı və yəqin ki, onun bu duyğuları hərəkətlərində də hiss olunurdu; çünki Petit-Andre ona çıxırdı:

– Ay qoşəng nişançı, bir az cold tərponson olmazmı! Bu senyörün vaxtı azdır, amma siz elə tərponirsiniz ki, guya ayağınızın altına yumurta düzülüb!..

– Mən onunla təkliddə danışmalıyam, – deyər cinayətəkar diləndi və xırıltılı səsində bir məyusluq duyuldu.

– Dostum, bu xahiş bizim vəzifəmizlə deyəsən düz gəlməz axı, – deyər Petit-Andre cavab verdi. – Axı biz səninlə köhnə tanışlıq və təcrübədən bilirik ki, sən ilan balığı kimi çox sürüşkənsən.

Cinayətəkar dedi:

– Axı əl-ayağımı ki, bağlayıbınız; dövrəmə keşikçi də düzün, ancaq o qədər aralıda dursunlar ki, danışğımızı eşitməsinlər... Bu nişançı sizin kralın xidmətkarıdır. İstəyirsiniz, sizə on gildər verim...

– Bunları da sənin ruhunu xilas etmək üçün duaya sərf edərdəm, – deyər Turazşef bir söz atdı.

– Ya da ki, bu yazıq bədənimə bərkitmək üçün bir qədər şərəb alaram, – deyər Petit-Andre də sözə qoşuldu. – Yaxşı, biz razı... gildələrini bəri ver, ay dost!

Xeyrəddin Dorvarda dedi:

– Sən bu qaniçən köpəklərin ağzını tıxa. Məni tutanda, tərtemiz soyublar... Sən onlara pul ver, ziyan çəkməzsən.

Kventin vəd edilən rüşvəti sayıb colladlara verdi və hər ikisi sözlərinin üstündə durmağa adət etmiş adamlar kimi, xeyli aralandılar, ancaq cinayətəkarın hər bir hərəkətini diqqətlə izləməkdə idilər. Kventin o bədbəxtə fikirlərini toplamaq üçün bir dəqiqə vaxt verib, suduşğunu görəkən, özü dedi:

– Bir gör axır nə günlərə qaldın!

– Bəli, – deyər Xeyrəddin cavab verdi, – mənə də ailəmin aqibəti gözlədiyini əvvəlcədən xəbər vermək üçün nə münəccim, nə qiya-fəşünas, nə də falçı olmaq lazım deyil.

– Məgər cürbəcür cinayət və yalançılıqlarla özünü bu günə salan sən özün olmadınmı? – deyər şotlandiyalı cavab verdi.

– Yox, parlaq Aldeboran ulduzuna və bütün ulduzlara and içirəm ki, yox! – deyər qaraçı səsinə ucaldı. – Bütün təqsirlər mənim axmaqlığımdadır: mən güman edirdim ki, firənglərin qanlı sərtiliyi, onların öz sözlərinə görə, ən müqəddəs saydıqları vəzifələrə aid olmur. Məni ruhani ləbbadəsi də elçi libasından artıq qoruya bilməzdi. Budur ha, sizin o tərifi nəcəbət və cəngavərlik şərafətiniz bundan ibarətmiş!

– Yalanın üstü açılmış yalançı, saxtakarlıqla mənim sədiyi mövqeyin toxunulmazlıq hüququndan əsla istifadə də etmək ixtiyarına malik deyil, – deyər Dorvard qeyd etdi.

– “Yalançı!” – deyər qaraçı təkrar etdi. – Axı mənim nitqimin o qoca axmaq elçinin nitqindən nəyi əskik idi? Yaxşı, bunlar qalsın bir yana. Nə fərqi var, gec ya tez?

Kventin dedi:

– Vaxt keçir, əgər mənə bir söz demək istəyirsənsə, tez ol, de, sonra da öz ruhunun hayına qal.

– Ruhumun? – deyər qaraçı səsinə ucaldı, sort bir gülüşlə güldü. – Doğrudanmı, sən güman edirsən ki, iyirmi illik cüzam xəstəliyini bircə dəqiqədə sağaltmaq olar? Hətta mənim ruhum olmuş olsa da, o on yaşından, bəlkə daha da əvvəlcədən elə eşiş-yoxuşlardan keçib ki, bütün günahlarımı yada salmaq üçün mənə azı bir ay vaxt, həm də tək qalmaq lazım gələrdi ki, bunları keşikçi danışım! Əgər mənə belə uzun bir möhlət versəydilər, and içirəm ki, onu da başqa bir şeyə sərf edərdim.

– Ay tövbə – istigfar etməmiş bədbəxt günahkar. Kafir-kafir danışma! – deyər Kventin həm dəhşət, həm də rəhmətiliklə səsinə ucaldı. – De görüm məndən nə istəyirsən, sonra qoy aqibətin başına gəlsin!

Xeyrəddin dedi:

– Səndən bir mərhəmət istəyirəm. Amma qoy əvvəlcə onun əvəzini ödəyim, çünki sizin tayfa, o, tərifli rəhmdilliyinə baxmayaraq, heç bir şeyi müftə elomir.

Kventin dedi:

– Əgər sənin bir ayağın gorda olmasaydı, hədiyyənlə birlikdə özünü də cəhənnəmə göndərməklə cavab verərdim. De görüm sənə nə lazımdır, hədiyyələrin də qoy özünə qalsın. Mən onlardan xeyir görmürəm, onsuz da mənə əvvəllər göstərdiyin xeyirxah xidmətlərinə unutmamışam.

– Amma mən səni o Şer çayı sahilindəki əhvalata görə, səmimiyyətlə sevmişdim, – deyər qaraçı davam etdi – və çox varlı bir xanıma evlənmək işində sənə kömək etmək istəyirdim. Sən onun rəngləri olan lentlər taxmışdın, bu da mənə çəşmə saldı... ondan başqa mənə belə gəlirdi ki, pulu bol olan Amelina, o fərə köklərdən daha əlverişlidir. Çünki onun var-yoxu köhnə Brakemont yuvasından ibarətdir ki, onu da Karl caynağına keçirib, özü də ki, deyəsən buraxan deyil.

Kventin dedi:

– Vaxt keçir, ay bədbəxt! Cəld ol, onlar daha səbirsizləniirlər!

– Onlara bir on gilder də ver, bizə on dəqiqə də möhlət versinlər, – deyər cinayətkar onun vəziyyətində olanların çoxu kimi, bütün möhkəmliyinə baxmayaraq, o məşum dəqiqəni ləngitməyə çalışırdı. – Təkrar edirəm: onlara nə qədər pul vermiş olsan, heç bir şey itirmirən.

– Gözlə ha, yaxşısı budur ki, indi onlardan sənin üçün ala biləcəyiniz qəzəblərdən yaxşı istifadə etməyə çalış, – deyər Kventin baş polis rəisinin köməkçiləri ilə yenidən sövdələşməyə getdi.

İş yoluna qoyulduqdan sonra Xeyrəddin sözlərinə davam edib dedi:

– Bəli, səni inandırırım ki, mən sənin yaxşılığını istəyirdim və sözün düzü, Amelina sənin üçün ən əlverişli arvad olardı. Gör necədir ki, hətta Ardeni Qabanı kimi bir ər də yola gedir, hərçənd onun ölçüləri çox da ədəb-ərkanlı deyildi. Amelina indi onun pəyəsində elə xanımlıq edir ki, elə bil bütün ömrü boyu qoza yeyib dolubmuş.

– Bu kobud və yersiz zaraflarından əl çək, yoxsa, təkrar edirəm ki, səni qoyub gedərəm. Qoy əqibətini də başına gəlsin!

– Sən haqlısan, – deyər Xeyrəddin bir dəqiqə sükutdan sonra cavab verdi. – Labüd olan şeyi mərdliklə qarşılamıq bacarmaq lazımdır. Yaxşı, bil ki: mən bura bu lənətə gəlmiş geyim-kecimlə gəlmək üçün de la Markdan böyük mükafat almışdım və ümid edirdim ki, bundan qat-qat artığını kral Lüdivokdən alacağam. Mən bura yalnız Karla sənin də eşitdiyən döyüş çağırışını qatdırmağa gəlməmişdim, həm də krala mühüm bir sirt açacağdım.

– Bu sənin tərəfindən çox böyük risk idi, – deyər Dorvard qeyd etdi.

– Buna görə də mənə yaxşı pul vermişdilər... nə çarə ki, baş tutmadı! – deyər qaraçı sözü davam etdi: – de la Mark bundan əvvəl də Marta vasitəsilə Lüdivoklə əlaqəyə girişmiş istəmişdi, amma Marta yalnız münəccimlə görüşə bilmişdi ki, yolda və Şonvaldda baş verən hadisələrin mənasını ona danışmışdı. Amma elə güman edirdim ki, bütün bu məlumat Lüdivokin qulaqlarına yalnız falçılıq şəklində çata bilər... indi mənim siri mi dinlə: bu sirt Martanın bütün söyləyə biləcəklərindən qat-qat mühümdür. Gilyom de la Mark Lyey bürclərinin içinə çoxlu və qüvvətli qoşun toplayıb və qoca keşişin xəzinəsi hesabına onları hər gün artırır. Ancaq o, nə açıq meydanda Burqundiya qoşunları ilə vuruşmağa, nə də bürcləri yarı dağılmış şəhərdə onların mühasirəsinə dözməyə risk etmək niyyətində deyil. Onun planı belədir: o, dəlisov burundiyalı Karlin Lyeyin bürclərinə qədər gəlib çıxmasına gözləyəcək, heç məmaniət göstərmədən orada düşərgə qurmasına imkan verəcək, gecə isə, bütün qüvvəsini toplayıb, qaladan çıxıb şərbun edəcək, ona ağır zərbə vuracaqdır. Onun qoşununun bir hissəsi fransız əsgərlərinin formasını geyəcək və hücumə keçəndə: "Fransa, müqəddəs Lüdivok, Deni Monjua!" çıxıracaq. – guya şəhərdə üsyançıların köməyinə göndərilmiş qüvvətli fransız qoşunları varmış. Bütün bunlar mütləq burqundiyalıların arasına çaxnaşma salacaq və əgər kral Lüdivok öz qvardiyası, məiyətisi və itiyarında olan qoşunu ilə ona kömək etmək istəsə, Ardeni Qabanı şübhə etmir ki, Burqundiya ordusunu darmadağın edə biləcəkdir. Bax, bu mənim sırım. Mən bunu sənə bağışlayıram. Ondan istədiyini kimi istifadə elə. Bu planın yerinə yetirilməsinə istəyirən kömək elə, istəyirən mane ol, bu siri istəyirən Lüdivokə və ya hersoq Karla sat, kimi istəyirən xilas elə, kimi istəyirən məhv elə, – mənim üçün hamısını bildirir. Mən yalnız birçə şeyə təəssüf edirəm ki, bu bant çəlləyini bildim onların altına qoyub, hamısını tələf etməyə imkanım yoxdur.

– Bu doğrudan da çox mühüm sirdir, – deyə Kventin birçə anda başa düşdü ki, burqundiyalılardan və fransızlardan ibarət olan qoşun içərisində milli düşmənlik törətmək necə asanlıqla mümkündür ola bilərdi.

– Bəli, çox mühüm sirdir, – deyə Xeyrəddin təkrar etdi. – İndi bu sirr sənə məlum olduğundan, yəqin ki, muzdunu əvvəlcədən verdiyim xahişimi dinləmədən, məni qoyub qaçmaq istəyirsən.

Kventin dedi:

– De görüm nə istəyirsən, sənə söz verirəm ki, ölimdən gələnlər hər şeyi etməyə hazırəm.

– Hə, bu elə bir xahişdir ki, səni çətinliyə sala bilməz... Məsələ yalnız mənim atıma, yazıq Klepperə, mənim ölümümü duya biləcək yeganə canlı məxluqa aiddir. O, buradan iki mil cənubda, tərkd edilmiş bir kömürçü daxmasının yanında otlayır. Onu asanlıqla tapa bilərsiniz. Bax bu cür fit ver (deyə o, xüsusi bir şəkildə fit verdi) adı ilə “Klepper!” – çağır, o saat özü qaça-qaça yanına gələcək, bax, bu da onun yüyəni, kamzolumun altında gizləyib saxlamışam. Xoşbəxtlikdən köpəklər ona toxunmayıb, çünki Klepper başqa yüyənə yatamaz. Bunu özünə apar və onun qayğısına qal... mən demirəm ki, onu sahibindən bir yadigar kimi saxla, amma heç olmazsa böyük müharibənin taleyini sənənin əlinə verdiyim üçün, bu arzumu yerinə yetir. O at, səni heç bir vaxt darda qoyub qaçmaq gəcə və ya gündüz, xoş hava və ya fırtına, qovdar və ya quru ot, ilq tövlə və açıq qış səması – Klepper üçün bunların heç fərqi yoxdur... əgər mənə Peronnanın darvazalarından çıxmaq müyəssər olsaydı, bu vəziyyətə düşməzdim!.. Mənə söz ver ki, Klepperi icitməyəcəksən!

– Söz verirəm və ənd içirəm! – deyə Kventin belə sərt bir ürəkdə belə incə duyğular olduğundan kövrəlmiş halda tənənlə ilə cavab verdi.

Cani dedi:

– Di əlvida! Amma yox, bir dayan... mən xanımın tapşırığını yerinə yetirmədən, bir nadan kimi ölmək istəmirəm. Budur, Vəhşi Ardeni Qabanının əsil nəcabətli axmaq arvadından öz qaragöz qardaşı qızına yazdığı kağız. Gözlərindən görürəm ki, bu tapşırıq sənənin ürəyindədir. Az qala yadımdan çıxmışdı sənə deyim: atının yəhərində qızıl dolu bir pul kisəsi görəcəksən, mən elə həyatımı bundan ötrü qumara qoymuşdum. Onları götür. Bu qanıçən köpəklərə ver-

diyən gildərlərin əvəzində onlar sənə qat-qat artıq mükafat olar... mən səni öz varisim eləyirəm!

Kventin dedi:

– Mən sənənin qızlarını xeyir işlərə və sənənin ruhunun sükunətə qovuşması üçün mətəm mərasiminə sərf edərdəm.

– Bu sözü təkrar etmə! – deyə Xeyrəddin sənsəni ucaltdı və üzündə dəhşətli əlamətlər görüldü. – Ruh yoxdur! Ola bilməz və olmalıdır! Bunlar hamısı keşişlərin uydurmasıdır.

– Ay bədbəxt... ay bədbəxt günahkar! – deyə Kventin sənsəni ucaltdı. – Bir fikirləş, düşün, hələ tövbə etməyə vaxtın var. İcazə ver, gedim keşişi çağırım... mən bu cəlladlara pul verərəm, onlardan sənə yenə möhlət alaram. Bu cür fikirlərlə... tövbə-istiğfar etməmiş ölsən, nəyə ümid bağlaya bilərsən?..

– Mən təbiətə qovuşmaq istəyirəm, – deyə qəddar allahsız öz bağlı əllərini köksünə sıxaraq, cavab verdi. – Mən inanıram, ümid edirəm və gözləyirəm ki, əsrarəngiz insan qılığım təbiətin daim əziyyətlə lazım olan şeyləri aldığını ümumən elementlər kütləsi içərisində öyrənəcək və cürbəcür yeni şəkillərdə doğulacaqdır ki, onlar da, vaxtı gələndə, yox olub yenidən doğulsunlar. Vücudumun sulu hissələri çaylara və bulaqlara qarışacaqdır, torpaq hissələri ana torpağı zənginləşdirəcəkdir, hava hissələri külüklərə qarışacaqdır, od hissələri parlaq Aldeboranın və onun ulduz qardaşlarının parlılığını artıracacaqdır... Mən bu inamla yaşamışam, bununla da öləcəyəm!.. Əlvida! Çıx get, məni tərkd et. Bu, mənim son sözümdür. Artıq heç bir fani insan mənədən birçə səs də eşitməyəcəkdir.

Kventin bu adamın halına ürəkdan yana-yana, eyni zamanda başa düşürdü ki, onun nə qədər dərinədən yanıldığını başa salmağa heç bir zərər imkan yoxdur. Onunla vidalaşdı və cinayətə öz düşüncələrinə dalmış, fikirlə bir adam görkəmi ilə dinməz-söyləməz ona baş əyməklə cavab verdi.

Kventin meşəyə sarı yönəlib, bir azdan sonra doğrudan da tərkd edilmiş bir daxmanın yaxınlığında otlamaqda olan Klepperə rast gəldi. Heyvan həmin saat onun çağırışına gəldi, amma tanış olmayan adam ona hər dəfə yaxınlaşmaq istədikdə, xeyli müddət əl verməyib, finxıra-finxıra kənara sıçırırdı. Nəhayət, Kventinin atlarla rəftar etməyi bacarmasından, yoxsa Xeyrəddinlə birlikdə səfərdə olduqları zaman Klepperin xasiyyətinə bələd olduğundan, axır ki, vəziyyətlə ona verilmiş ata yiyələne bildi. Kventinin Perronaya çatma-

sından xeyli əvvəl qaraçı artıq elə bir yerə göndərilmişdi ki, orada onun nalayiq dindənin əsassızlığı son sınaqdan keçmiş idi, – bu sınaq qəlbində keçmişinə görə peşmanlıq, gələcək qarşısında qorxu olmayan bir adam üçün döşətlə bir sınaq olacaqdı.

RƏŞADƏTİN MUKAFATI

*İgida əsir almaq hər gözəla xoş gələr.
"Qraf Palatin"*

...Kventin Peronnaya qayıtdıqda, orada şüaranın iclası vardı. Bu şüradakı müşavirənin nəticəsi onun taleyi ilə güman edə biləcəyindən xeyli çox əlaqədar idi. Hərçənd şura elə yüksək mövqeli adamlardan ibarət idi ki, bir Şotlandiya zadəganının onların diqqətini cəlb edə biləcəyini güman etmək çətin idi, amma bununla bərabər bu müşavirənin sonunun Dorvardın taleyinə ən gözənilməz təsiri vardı.

De la Markın elçisi ilə baş verən əhvalatdan sonra kral Lüdivik ona hersoqun məhrəbən münasibətini belə gözəlmədən bərpə etmiş olan xoşbəxt təsadüfdən istifadə edərək, aralarında əmələ gəlmiş dostluq və razılığı daha da möhkəmləndirmək üçün heç bir fərseti əlindən vermirdi. İndi o, Kral ilə məsləhətləşir və ya daha doğrusu, onların Lyejə qarşı ümumi yürüşündə iştirak etməli olan fransız qoşunlarının miqdarı və tərkibi barədə hersoqun əmirlərini dinləyirdi. Kralın Fransa qoşun hissəsinin miqdarca az və seçilmiş tərkibdə olması üzərində bərk təkidindən Lüdivik çox gözəl görürdü ki, bu qüdrətli vassalın moqşədi özünə Fransadan müttəfiq yox, rehin almaqdır. Ancaq kral Krevkerin məsləhətlərini yanında saxlayıb, hersoqun hər bir tələbini elə asanlıqla qəbul edirdi ki, guya bunlar elə onun öz arzusuna uyğundur.

Amma kral bu qədər güzəştə getməyin əvəzində öz acığını bütün fəlakətlərinin banisi olan kardinal de Balyudan çıxarmaqla üreyini soyutmaq istədi, – çünki həmin kardinalın məsləhətlərinə inanın, özünü kor-koranə Burqundiya hersoqunun ölinə vermişdi. Fransa qoşunlarının təxirsiz olaraq yürüşə başlamaq bərosində əmri aparmalı olan Tristan kraldan başqa bir təlimat da almışdı: – o kardinalı Loş qəsrinə aparıb, orada onu, söyləndiyinə görə, özünün icad etdiyi dəmir qəfəslərdən birinə salmalı idi.

Kral dedi:

– Qoy özü öz icadının dadına baxsın. O müqəddəs kilsəyə mənsubdur və qanını tökməyə bizim ixtiyarımız yoxdur. Amma, Allaha and olsun, biz ona on il müddətinə elə bir kilsə mahalı verərik ki, sərhədlərini heç kəs aş bilməz və bu, onun üçün ərazi məhdudluğunu əvəz edər! Amma çalış ki, qoşun təxirsiz yerləşə başlasın.

Çox mümkündür ki, bu işdə Lüdivik güzəştə getməklə, hersoqun əldə edilmiş bu bənarığı möhkəmləndirmək üçün irəli sürdüyü, amma Lüdivik üçün heç də xoş olmayan tələbdən boyun qaçırmaq ümidində idi. Lakin əgər belə bir ümid bəsləyirdisə, deməli, öz qohumunun xasiyyətini yaxşı bilmirdi: xüsusən özünü təhqir olunmuş hesab etdiyi və intiqam almaq arzusu ilə hərəkət etdiyi hallarda dünyada burqundiyalı Karldan daha tərs bir adam tapmaq olmazdı.

Qoşunların hərəkətə keçmək əmrini Fransaya aparan qasid yola düşən kimi, Karl öz qonağından Orlean hersoqu ilə qrafinya İzabella de Kruanın evlənməsinə rəsmi razılıq verməsini tələb etdi. Kral dərindən köksünü ötürərək, bu tələblə də razılaşdı, yalnız təvazökarlıqla bildirdi ki, bu işi həll etməyşdən əvvəl Orlean hersoqunun özünün bu barədə arzusunu öyrənmək bəd olmazdı.

– Bu barədə danışılıb, – deyər Karl cavab verdi, – Krevker Orlean hersoqu ilə danışmışdır. Nə qədər qəribə də olsa, hersoq, kralın qızını almaq şərfinə tamamilə laqeyddir, qrafinya de Krua ilə evlənmək məsələsinə isə böyük bir xoşbəxtlik kimi baxır və belə hesab edir ki, öz doğma atası da ona bundan yaxşı bir təklif edə bilməzdi.

– Bu, yalnız onun kobudluğunu və nankorluğunu sübut edir, – deyər Lüdivik cavab verdi, – amma, əziz qardaşım, necə istəyirsiniz eleyin, tək sizə hər iki tərəfin razılığını almaq mümkün olsun.

Kral dedi:

– Yox ha, bu barədə heç narahat olmayın!

Bu söhbətdən bir dəqiqə sonra Orlean hersoqu və qrafinya de Krua (birinci dəfə olduğu kimi, yəne də qadın monastırının baş rəhbəsi və qrafinya de Krevkerin müşayiəti ilə) iki hökmdarın hüzuruna çağırıldılar və hersoq Karlin ağzından (Lüdivik ona birçə kəlmə də olsun etiraz etmirdi) eşitdiilər ki, Fransa ilə Burqundiyayı birləşdirməli olan əbədi dostluğu möhkəmləndirmək üçün, hər iki hökmdarın razılığı ilə, onların birləşməsi qərara alınmışdır.

Orlean hersoqu bu nitqi eşitdikdə, öz coşqun sevincini güclə saxlaya bildi; bunun açıqdan-açığa Lüdivikin hüzurunda ifadə olunması

ədəbsizlik olardı. Yalnız uşaqlıqdan bəri kraldan qorxmaq hissi onu ancaq belə müxtəsər və sadə cavabla kifayətlənməyə məcbur etdi: "Əlahəzrətın iradəsini icra etməyi özünü borc bilir".

Lüdovik tutqun, amma döbdəbəli bir oda ilə dedi: – Əziz qardaşım, Orlean hersoqu, indi ki, mən özüm üçün bu qədər xoş olmayan bir işdən danışmağa məcburam, yalnız bunu deyə bilərəm: yadınıza salmağa ehtiyac yoxdur ki, sizin ləyaqətinizi yüksək qiymətləndirərək, mən sizə öz ailəmdən qız vermək niyyətimdəyədim. Amma qardaşım Burqundiya hersoqu belə hesab edir ki, sizin taleyinizi başqa cür sövq etməklə, eyni zamanda bizim dövlətlərin arasında əbədi dostluq və firavanlığın da bünövrəsini qoymuş olarq. Mən bunların hər ikisini yüksək qiymətləndirəyimdən, bunların uğrunda şəxsi ümid və arzularımı fəda etməyə bilmərəm.

Orlean hersoqu diz çöküb, kralın üzünü kənara çevirərək uzatdığı əlini bu dəfə səmimi bir minnətdarlıqla öpdü. Bütün orada olanlar kimi, o da Lüdovikin bu razılığı öz iradəsi xilafına verdiyini görürdü. Amma bu hiyləgər, riyakar bu dəfə öz narazılığını gizlətməyə çalışmırdı. Əksinə, o göstərmək istəyirdi ki, bir kral kimi öz şəxsi sevimli planlarını və atalıq duyğularını dövlətin mənafeyi yolunda fəda etməyə hazırdır. Karl özü doğrudan da həyəcanlanmışdı. Orlean hersoqu isə onu prinsessa Janna ilə bağlayan vəziyyətdən azad olduğu üçün, qəlbində duyduğu qeyri-ixtiyari sevinc üçün vicdan əzabı çəkirdi. Əgər o bilsəydi ki, həmin bu dəqiqədə kral ürəyində onu necə lənətlə damğalayır və intiqam almaq üçün nələr düşünür, – yəqin ki, bu xudbinlik üçün özünü məzəmmət etməzdi. Sonra Karl, gənc qrafinyaya müraciətlə, elə dimdik üzünə dedi ki, bu evlənmə məsələsi həll edilmişdir. Hərçənd İzabella öz əvvəlki inadkarlığı ilə belə bir lütfə layiq deyilsə də, artıq bu məsələdə nə tərəddüd, nə də təxir ola bilməz.

İzabella bütün cəsarətini toplayıb dedi:

– Zati-aliləri, siz mənim qanuni hökmdarımsınız və mən sizə itaət etməyə boruluyam...

– Bəsdir, bəsdir! – deyə hersoq onun sözünü kəsdi. – Qalan şeylərin hamısını biz özümüz yoluna qoyarıq... Əlahəzrət, – deyə o, Lüdovikə müraciətlə davam etdi, – siz bu gün səhər qaban ovunda iştirak etmək arzu buyurmuşunuz. Mən sizə yeməkdən sonra canavar ovuna getməyi təklif etsəm, nə deyirsiniz?

Gənc qrafinya gördü ki, o nə isə bir təşəbbüs etməlidir.

– Siz zati-aliləri mənim fikrimi yaxşı başa düşmədiniz, – deyə o çəkinə-çəkinə, amma xeyli uca və qəti səsle sözbə başladı ki, hersoqun diqqətini cəlb etsin; çünki, onun nə deyəcəyini əvvəlcədən duyan hersoq, ona heç diqqət yetirməyə bilirdi. – Sizə ərz etdiyim itaət borcu yalnız mənim torpaqlarıma və qəsrlərimə aiddir ki, bunları da vaxtilə siz zati-alilərinin əcdadı mənim əcdadıma bəxş etmişdi. Əgər mənim hökmdarım belə hesab edir ki, itaətsizliyim mənim onlara malik olmaq ləyaqətimi ölimdən alır, mən onların hamısını Burqundiya sülaləsinə qaytarıram.

– Ey müqəddəs Georgi! Bu axmaq qız görəsən kiminlə danışdığını bilirmi?! – deyə hersoq çıxıraraq, qəzəblə ayağını yerə çırpdı. – Siz başa düşürsünüzmü kimin qarşısındasınız?

– Zati-aliləri, – deyə İzabella əvvəlki mətanətlə cavab verdi, – mən bilirəm ki, qanunu və ümid edirəm ki, ədalətli hökmdarımın hüçurundayam. Əgər siz məni nəslimin sizin əcdadınızın alicənablığına borclu olduğu əmlakımdan məhrum etsəniz, bizi bir-birinə bağlayan yeganə bağları da qırılmış olarsınız. Amma bu zavallı bədənimə mənə siz verməyibsiniz, ona canlı ruhu siz verməyibsiniz... onların hər ikisini mən müqəddəs ana – baş rahibənin rəhbərliyi altında qadınlar monastirində Allaha həsr etmək istəyirəm.

Hersoqun coşqun qəzəbinin həddi-hüçudu yoxdu. Duyduğu hey-rəti isə özünü müdafiə etmək üçün, qanadlarını çıxıran bir göyərçini görən şahinin təəccübü ilə müqayisə etmək olardı.

– Hələ məlum deyil ki, müqəddəs ana sizi pulsuz-parasız qəbul edəcək ya yox! – deyə hersoq həqarətli bir əda ilə deyindi.

– Əgər məni qəbul etməklə o öz monastirinə ziyan vermiş olsa, – deyə İzabella cavab verdi, – ümid edirəm ki, ailəmin dostları arasından elə rəhmli adamlar tapıla bilər ki, bu xeyirxah iş üçün ona lazımı mükafatı verərlər və de Krua nəslinə mənsub bir yetim qızı kəməksiz qoymazlar.

Hersoq dedi:

– Bütün bunlar gizlin, nalayiq arzu və həvəsləri ört-basdır etmək üçün alçaq bir bəhanədir! Ey Orlean hersoqu, mən bu qızı öz əlimlə məhraba sürükləməli olsam da, o sizin olacaqdır!

Amma bu zaman cüretli və qəti bir qadın olan, həm də öz ərinin xidmətlərinə, hersoqun ona rəğbətində arxayan olan qrafinya de Krevker, daha özünü saxlaya bilməyib dedi:

– Hökmdar, qəzəb sizi özünüzo layiq olmayan sözlər danışmağa vadar edir. Bir zadəgan qızının taleyi haqqında onun iradəsi xilafına hökm vermək olmaz.

– Bundan başqa siz bir xristian hökmdar olduğunuz üçün, bu fani dünyadan əl çəkib, həzrəti İsanın gəlini olmaq istəyən pak bir qəlbin meyl və arzularına mane ola bilməzsiniz, – deyə baş rəhibə də əlavə etdi.

– Elə qardaşım Orlean hersoqu özü də rəsmi rədd cavabı aldıqdan sonra, şərofi ona öz təklifi üzərində təkid etməyə yol verməz, – deyə Dünua qeyd etdi.

– Əgər mənə möhlət versəydilər... – deyə, İzabellanın gözəl-liyinə məftun olmuş Orlean hersoqu sözü başladı, – əgər mənə möhlət versəydilər, qrafınyanı inandırma bilirdim və özümü daha yaxşı cəhətdən göstərə bilirdim...

Möhkəmliyi ilə hamının rəğbətini qazanmış olan İzabella onun sözünü kosib dedi: – Zati-aliləri, bunun heç bir faydası yoxdur. Mən bu evlənmənin özüm üçün nə qədər böyük bir şərafət ola biləcəyini başa düşsəm də, rədd etməyi qəti surətdə qərara almışam.

Hersoq Kral dedi:

– Xanım qız, mənim də sizin tərsliyinizdən nə vaxt əl çəkə-cəyinizi gözləməyə təhrim yoxdur. Ey orleanlı Lüdivik, sizə söz verirəm ki, heç bir saat keçməmiş, İzabella razılıq verəcəkdir.

Fransa prinsisi öz ləyaqətini alçaltmadan Karln təkidindən istifadə edə bilməyəcəyini başa düşüb, cavab verdi: – hər halda bu, mənim xeyrimə olmayacaq, hökmdar, Fransanın oğlu üçün bir dəfə rəsmi rədd cavabı almaq kifayətdir. O, daha təkid edə bilməz.

Karl əvvəlcə Orlean hersoquna, sonra da kral Lüdivikə sətir bir nəzərlə baxıb, kralın üzündə gizlin sevinc əlamətləri duyaraq, həd-siz dərəcədə qəzəbləndi.

– Yaz! – deyə o öz katibinə çığırdı. – Bu həyasız, dikbaş qızın əmlakının müsadirə olunması, özünün də həbsə alınması barədə hökmü yaz! Onu Suxthauz dustaqaanasına, gözəyən qadınlar arasına salsınlar, çünki həyasızlıqda onlar da bunun tayıdırlar!

Ümumi bir uğultu yayıldı.

Nəhayət, qraf de Krevker ümumi fikri ifadə etmək qərarına gəlib dilləndi:

– Zati aliləri, belə hökmü vermək üçün, ağıllı-başlı düşünmək lazımdır. Biz sizin sadıq xidmətkarlarıyıq. Amma yol verə bilmə-

rik ki, Burqundiya zadəgan və cəngavərlərini belə bir şərofsizliklə ləkələndirəsiniz. Əgər qrafınyanın günahı varsa, cəzasını verin, amma qoy bu cəza nə onu, nə də bizim mövqeyimizi rüsvay etmə-sin, onun nəslilə qan qohumluğu və dostluğumuz üçün bizim üzü-müzü qızırtmasın.

Hersoq bir dəqiqə susub, gözünü danışanın üzünə zillədi. Sanki çobanın yoldan qaytarmaq istədiyi öküz durub gözünü çobana zil-ləyib fikirləşirdi ki, ona itaət etsin, yoxsa, buynuzlayıb göyə qaldırsın.

Ancaq bu dəfə ağıl qəzəbə üstün gəldi. Karl gördü ki, Krevker ümumi rəyi ifadə edir və qorxdu ki, Burqundiya vassallarının nara-zılığından istifadə etmək üçün, Lüdivikə fürsət və imkan verər. Bundan başqa çox ola bilər ki, elə özü də öz nənəcib hərəkətindən utanmışdı, çünki bütün kobudluğuna və tündməcazlığına baxma-yaraq, o heç də kinli bir adam deyildi.

Hersoq dedi:

– Düz deyirsiniz, Krevker, mən yaxşı fikirləşməyib hərəkət etdim. Biz ona cəngavərlik qanunlarına uyğun cəza təyin edirik. Onun Lyejo qəçması yepiskopun öldürülməsi üçün bir işarə olmuşdur, onda, qoy kim yepiskopun intiqamını alıb Vəhşi Ardenin Qabanının başını bizə gətirə, bizdən qrafınyanı istəmək hüququ qazansın! Əgər bu qız bu dəfə də bizə itaət etməkdən boyun qaçarsa, onda torpaqlarını və bütün mülklərini qalib gələn adama verərik. Sonra qoy o, öz alicənablığına görə bu qızın monastra girməsi üçün nə qədər istəyir, o qədər versin.

Qrafınya dedi:

– Zati-aliləri, unutmayın ki, mən sizin rəhmətlik atanızın köhnə və sədaqətli dostu qraf Reynoldun qızıyam. Yəni siz doğrudan da, mənə yaxşı qılınc oynadan adama veriləcək bir mükafata döndə-rəcəksiniz?

– Sizin ulu nənəniz də turnirdə mükafat kimi qazanılmışdır, – deyə hersoq cavab verdi, – sizin uğrunuzda isə həqiqi müharibədə vuruşacaqlar. Rəhmətlik qraf Reynoldun xatirəsinə hörmətə, elan edirəm: bu mükafatı ala bilmək üçün qalib gələn adam mütləq yaxşı nəsiləndən və adi pisə çıxmamış zadəgan olmalıdır, amma qılınc qur-şanmış ən yoxsul bir döyüşçü də olmuş olsa, sizi istəmək ixtiyarına malik olacaqdır. Bu barədə müqəddəs Georgiya, hersoqluq tacına və taxdığı ordənə and içirəm!.. Hə, nə deyirsiniz, cənablar, – deyə o əlavə etdi, – ümid edirəm ki, indi qərarım daha cəngavərlik qanunlarına uyğundur, deyilmi?

İzabellanın etirazları hersoqun sözlərinin bəyənildiyini göstərən səs-küy içində itib-atdı. Bu söslər arasında qoca lord Kroufordun səsi xüsusilə seçildi. O, belə gözəl bir mükafat uğrunda niyə oynatmağa yaşı imkan vermədiyi üçün təəssüflənirdi. Təklifinin hamı tərəfindən bəyənilməsindən hersoq çox xoşlandı və qəzəbi aşbadaşdıqdan sonra öz yatağına çökülən çay kimi yavaş-yavaş yatdı.

De Krevker dedi:

– Bəs görəsən, taleyin hökmü ilə artıq evlənmiş olanlar bu şəərəli mübarizəyə sadə tamaşaçı olub qalacaqlar? Bu mənim şərofimlə zidd gəlir: mən o dişli canavar de la Markın başını bədəninə qoparmağa and içmişəm.

Hersoq ona dedi:

– Heç ruhdan düşmə, Krevker, nizəni vur, qılıncınla çap, mükafatı qazan, əgər özün ona yiyələnmə bilmirsən, istədiyin adama... məsələn elə öz bacın oğluna güzəşt edə bilərsən.

– Təşəkkür edirəm, hökmdar, – deyə de Krevker cavab verdi. – Mən əlimdən gələni etməyə çalışaram. Əgər bəxtim gətirsə, onda qoy Stefan baş rəhibəni öz şirin dili ilə yola gətirsin.

– Ümid edirəm ki, fransız cəngavərləri bu şanlı yarışmadan kənarda qalmazlar, deyilmi? – deyə Dünua soruşdu.

– Allah eləməsin, ey cəsur Dünua, – deyə hersoq cavab verdi, – heç olmasa, onların necə döyüşdüklərini görüb ləzzət almaq üçün, buna imkan veririk. Mən qrafinya İzabellanın bir fransız əgət-məsinin əleyhinə deyiləm, ancaq aydın məsələdir ki, gələcək qraf de Krua görək Burqundiya rəiyyətiyini qəbul etsin.

Dünua dedi:

– Belə olduqda, mən pəs! Mənim gerbim heç bir zaman de Krua qrafların tacı ilə bəzənməyəcəkdir: mən fransızam və fransız da öləcəyəm, ancaq bu şəərəli işin mükafatından imtina etsəm də, işin özündən imtina etmirəm.

Aydın məsələdir ki, belə dəbdəbəli bir yığıncaqda Çarıq səsinə çıxarmağa cürət eləmədi, amma o da bıçağı mırıldandı:

– Hə, ay Saunders Suplco, ay qardaş, özünküləri üzə çıxar! Sən həmişə deyirdin ki, bizim ailəyə evlənmək səadət gətirəcəkdir. İndi öz sözüünə əməl etmək üçün bu fürsətdən istifadə elə, bundan yaxşı fürsət bir də ələ düşməz.

– Heç mənə bir yada salan yoxdur, – deyə le Qlorye də bir söz atdı, – amma inanıram ki, bu mükafatı mən qapacağam.

Lüdovik ona dedi:

– Düz deyirsiniz, ey müdrik dostum. O yerdə ki, qadın əli var, orada ən böyük axmaq hamıdan artıq qələbə qazanmaq imkanına malikdir.

Hökmdarlar və onların yaxın adamları İzabellanın taleyi barədə zarafatlarla əyləndikləri müddətdə İzabellanı salondan çıxarıb aparıb baş rəhibə – ana ilə qrafinya de Krevker onu sakitləşdirməyə çalışdırlarsa da, bir şey çıxmırdı. Baş rəhibə ona inandıрмаğa çalışırdı ki, pak-saf bakirə müqəddəs Ursulaya verilmiş səmimi öhdəpeymanın yerinə yetirilməsinə mane olmağa heç vaxt yol verməz. Qrafinya de Krevker isə onun qulağına daha həyatı təsəlli sözləri pıçıldayırdı, inandırırırdı ki, heç bir həqiqi cəngavər qalib gəldikdə, İzabellanın iradəsi xilafına onu almaq ixtiyarından əsla istifadə etməz. Bir də ki, nəhayət, bəlkə elə onun rəğbətini qazana bildi və o, könüllü olaraq hersoqun arzusuna itaət elədi. Məhəbbət də möyusluq kimi, bərk ayaqda saman çöpündən yapışır və qrafinya de Krevkerin sözləri ilə İzabellaya verdiyi ümid, nə qədər uzaq, nə qədər zəif olsa da, onun sözlərini nəzərə aldıqdan sonra, daha əvvəlki qədər actacı hönkürmürdü...

TOMAS MUR

(1779-1852)

ÖTƏN GÜNLƏR HƏSRƏTİ

Sakit gecə, yuxum qaçıb,
Tutub qüسسə, qəm yerini.
Xatirələr qanad açıb
Qovur, qovur bir-birini.
O gülüşlər, göz yaşları –
O cavanlıq təlaşları,
Sevgi dolu xəlvət guşə.
Məhəbbətlə yanan gözlər,
Gətiribdir duman gözlər,
İndi könlüm sınımtmış şüşə
Sakit gecə, yuxum qaçıb
Tutub qüسسə, qəm yerini.
Xatirələr qanad açıb
Qovur, qovur bir-birini.

Dostlarımı yad eləsəm,
Ansam ömrün şən çağını,
Sanki payız düşür bu dəm,
Ağac tökür yarpağını.
Belə yaşda, belə sində.
Elə bil kef məclisində
Hər lənirəm bir yanda mən.
Solub çiçək, sönmüş işıq,
Heç kim yoxdur burda artıq,
Təkəm bu boş salonda mən.
Sakit gecə, yuxum qaçıb
Tutub qüسسə, qəm yerini.
Xatirələr qanad açıb
Qovur-qovur bir-birini.

AXŞAM ZƏNGLƏRİ

Ey axşam zəngləri, axşam zəngləri,
Ey şirin nağlın səs çələngləri!
Ötən gəncliyimdən, doğma diyardan,
Məhəbbətlə dolu gözəl çağlardan
Söhbət açırsınız hər dillənəndə,
Sən dəfə eşitdim sizi vətəndə.

Ah, o xoşbəxt anlar keçdi ömürdən,
Ağacdan yarpaqtək töküldü birdən.
Sarıldı yarpaqtək əziz dostlar da,
Onlar yuxudadır indi məzarda.
Onların həmdəmi sükut, qaranlıq,
Axşam zənglərini eşitmir artıq.

O zülmət məzarda yatacam mən də,
O zənglər dinəcək axşam düşəndə.
O gözəl vadidən, başqa nəğməkar
Gəlib keçəcəkdir üzündə bahar,
Gözləri güləcək, könlü çəçəcaq,
Sizə heyran olub nəğmə çəçəcaq.

CORC QORDON BAYRON

(1788-1824)

AYRILANDA

Biz sükutla, göz yaşıyla
Əbədilik ayrılıqda
Sınıq könlün tələsiylə
Alovlandı həyəcan da.
Buza döndü yanaqların,
Bumbuz oldu öpüşün də,
Tərpənmədi dodaqların,
Donub qaldı gülüşün də.

Sübhün şehi səhər erkən
Kirpiyimdə buz bağlandı.
Bu günlərin kədərinə
O vaxt sanki yer ağladı.
Əhdin, sözün çıxdı yalan,
Qoyub hamı səni lağa.
Bəxtin tənə, bəxtin yaman,
Mən şorikəm bədnamlığa.

Kilsə zəngi yaydı kədər,
Adın düşdü dildən-dilə.
Məni tutdu üşütmələr,
Əziz oldun niyə belə?
Sənə yaxın olduğumu
Hiss etmədi burda heç kim.
Dərd içində qaldığımı
Kimə deyim, necə deyim?!

Gizlin-gizlin görüştük biz,
Gizlin-gizlin yandıq oda.
Unudarsan məni, şəksiz,
Sənsiz ömrüm gedər bada.

Bir də görsəm gül çöhrəni,
Qəlb yanarmı tələsiylə?!
Qarşılarım necə səni
Mən sükutla, göz yaşıyla?!

KÖNLÜM QƏMLİDİR

Ah, könlüm qəmlidir, arfanı tez çal,
İncə barmaqlardan imdad diləyim.
Gözəl musiqinlə ürəyimi al,
Məlhəmtək ruhuma onu çiləyim.
Qəlbimdə bir əzca ümid qalırsa,
Musiqin yenidən həyat bağışlar,
Gözümdə bir damcı göz yaşı varsa,
Gözümdən sel kimi axar yağışlar.

Qoy kədərli olsun musiqin tamam,
Sevincin bir daha gətirər qubar.
Mən indi, mən indi ağlamalıyam,
Yoxsa ağır dərdədən ürəyim partlar
Könlüm sevinməyib heç vaxt, heç vədə,
Ölüm qədəhidir, zəhərli dolu.
Artuq iztirabı çatıb son həddə,
O ya sınılmalıdır, ya boşalmalı.

LUDDİTLƏRİN* NƏĞMƏSİ

Onlar azadlığı satın aldılar,
Qızıl qanlarıyla ucuz, havayı.
Gəlin biz də verək qəti bir qərar:
Ya ölək, ya olaq azad, bəxtiyar.
Rədd olsun krallar, Luddan savayı.

* Ludditlər - XVIII əsrin ikinci yarısı - XIX əsrin əvvəlində İngiltərədə fəhlələrin birinci qeyri-müəssəkkil çıxışlarının iştirakçıları. Bu çıxışlarda məqsəd dozğahları məhv etmək idi. Çünki dozğahların tətbiqi geniş sənətkar kütlələrini var-yoxdan çıxarmış, fəhlələrin istismarını daha da gücləndirmişdir. "Ludditlər" adı ofsanəvi fəhlo Luddun adından götürülmüşdür. Guya öz dozğahını birinci o sındırmışdır.

Qılınc əvəzinə götürüb məkik
Parça toxuyarlıq o vaxt, o zaman.
Cəlladın başına yağdırıb təkik
Murdar cəsədinə kəfən çəkərik,
Kəfən də qaralar iyrenc qanından.

Cəlladın qəlbitək qanı qapqara,
Bu qan damarından alınmalıdır –
Şeh kimi görəkdir mərd oğullara,
Azadlıq ağacı çatsın bahara,
Ludd əkib, bu ağac sulanmalıdır.

HƏCV

Bir ot tayasıdır, küsmə dünyadan,
Nadanlar eşşəkdir, salıb çək-çəkə
Hərəsi bir yolla dartır tayadan,
Con Buldur burada hamıdan yekə.

BİR DAHA GƏZMƏRİK BİZ

Könül yenə odlanıb,
Ay yenə nur saçsa da,
Gecəyarı şadlanıb
Gəzmərik bağ-bağçada.

Qılınc qından ömürlü...
Heç vaxt qocalmaz ürək.
Mən susuram könüllü,
Sevgi dincəlsin görək.

Gecə sevgiyə əkiz,
Gecə eşq sorağında.
Səninlə gəzmərik biz
Daha ay işığında.

AXŞAMÇAĞI

Dilində nəğmələr zil şirin səsiə
Bülbüllər budığa qonurlar bu an.
Ürəkdən sevnələr min bir həvəslə
Söz verib and içir, bağlayır peyman.
Suyun şırıltısı, həm həzin külək
Nəğmə bəstələyir yanıqlı, kövrək.
Güllər gözü nəmli şəh damlasından
Ulduzlar səmada sulayır meydan.
Dalğalar məvidir dərין sularda
Hər cür rəngə çalır yarpaqlar burda.
Göylər də tərtemiz, fəqət qaranlıq
Gündüz işığına pərdə çəkilir,
Qaranlıq əriyir,
Budur Ay gəlir.

ŞİLYON MƏHBUSU

(poema)

I

Saçım qırov kimi ağdır necə də,
Amma yaşda deyil bu ağılıq, inan;
Nə də çallaşmayıb birçə gecədə
Qəfil vahimədən, qəfil qorxudan.
Ağır zəhmət deyil belimi əyən,
İnsanın qəddini iş əyə bilməz.
Qəmli sükunətdə pas atmışam mən,
Məhbəs salıb məni bu hala, məhbəs!
Taleyim çoxunun taleyi kimi
Birçə yol üzümə bəri gülürmü?!
Bu şirin həyatdan məhrum olmuşam,
Zindana, zillətə məhkum olmuşam.
Bələli başımda, görün, nələr var,
Atamın ucundan olubdur bunlar.
Öldü, həlak oldu o nakam insan,

Dönmədi özəlki tutduğu yoldan.
Məzarda da əzab verməkçin ona
Zindan qismət oldu övladlarına.
Təkcə mən qalmışam altı qardaşdan –
Odda yandırdılar bir qardaşımı,
İkisi səhrada əhdi, inamı
Qanla möhürləyib, sonra verdi can.
Üçümüz şahıdıq zülmət məhbəbə,
Yatdı qəlbimizdə dərd düyün-düyün,
Öldü qardaşlarım, qaldım mən isə,
Qaldım şəhidlərə ağlamaq üçün.

II

Şilyon məhbəsində yeddi sütun var,
Mamırdan yamyaşıl don geyib onlar.
İşiq qaçaq olub, qaçıb bu yerdən,
Günəşin şüası yol azıb hərdən
Divarın çatından baxır, görünür,
Nəmli döşəmənin üstə sürünür.
Yanır bataqlıqda yanan çıraqtək,
Sönür yağış vurmuş sənən ocaq tək.
Halqalar vurulub bu sütunlara,
Zəncir bərkidilib onlara, zəncir.
Min bəla törədir, min dərd, min yara
İlantək zəhərli, o paslı dəmir.
Zəncir bədənimə naxış vurubdur,
İzi qollarıma həkk olub, budur.
Zindan həyatına son qoymasam mən,
Silinməz bu damğa, iz bədənimdən.
Bu mən bəxtikəmin solğun gözləri
Bir yerə zillənib haçandan bəri.
Sayını bilmirəm ötən illərin,
Ömrümdən qırılıb itən illərin.
Sonuncu qardaşım düşdü taqətdən,
Meyiti sərildi zülmət zindana,
Sağ ikən ölüylə yatdım yan-yana.

III

Bizi daş sütuna zəncirlədilər,
Həm də ayrı düşdük o vaxt üç nəfər,
Addım atmağa da imkan yox artıq,
Biri-birimizə həsrət qalmışdıq.
İşiq görünürdü zəif şam kimi,
Tanınmaz olmuşduq, yad adam kimi,
Əlimiz qandallı ayrılacaq da biz,
Birgə döyünürdü ürəklərimiz.
Dadmadıq həyatın nəşidəsini,
Yenə də qardaşa qardaş səsini
Eşitmək ən böyük təsəlli idi,
Gələcək günlərin eşqi, ümidi,
Hər qədim əfsanə, döyüş nəğməsi
Ovundurur bizi, oxşardı bizi.
Bunu da çox gördü bizə yaradan,
Səsimiz tutuldu, batdı anbaan.
Sözümüz ağzıda, dodaqda dondu,
Əvvəlki o azad, gur səsimizdən
Nişanə qalmadı, nə gizlədim mən.
Min cürə bəd hallar gördündü bizdə,
Bizi yad gəlirdi öz səsimiz də.

IV

Onların içində böyük mən idim,
Mənim borcum idi təsəlli vermək,
Əlimdən gələni əsirgəməzdim,
Onlar da edirdi elə mənimtək.
Kiçik qardaşımı zavallı atam
Hamıdan çox sevər, çox oxşayırdı,
Çünki səma kimi mavi gözləri,
Anamın qaşıtək qaşları vardı.
O çox gözəl idi, günəşli güntək,
Ah, onun yanında canım qalardı.
Belə bir yuvada o quşu görmək
Mənə dərd olardı, kədər olardı.

Şimal gündüzünə bənzətdim onu –
Atamın o körpə, məsum oğlunu.
Şimalda gün batmaz, yayda heç zaman
Göy-göz uşaq kimi gülər asıman.
Al günəş ağ donlu dərənin, döşün
Üstünə nur səpər, göylərdə yanar.
(Azadlığa çıxan bir qartal üçün
Gündüzdən də gözəl dünyada nə var!)
O, hər vaxt gülürüz, şən görünürdi,
Qovardı qəlbimdən kədəri, dərdi.
Bir yol qəmlənməzdə öz halı üçün,
Amma qardaşların məlalı üçün
Göz yaş tökərdi yazıq, anətək
Ağları ürəyi boşalanadək.

V

O biri qardaşım sutək tərtemiz,
Qoçaq, iradəli, qəlbi ləkəsiz,
Pəhləvan cüssəli, nə oğlu nərdi,
O, yeri gəlsəydi üsyan edərdi.
Döyüşə səslərdi bütün dünyanı,
Elə igid hanı, elə ər hanı?
Həzirdi vuruşda cumsun qabağa,
Ölümü gülüşlə qarşılaşmağa.
Təki əriməsin zəncirdə bədən,
Vücudu titrərdi zəncir səsinədən.
Qəmli bir toranə, avaz idi o,
Get-gedə saralıb avazıdı o.
Mən də öldən düşdüm, mən də o günlü;
Sinəmin hər yeri dağlı, düyünlü.
O – mənim qəlbimdə ən əziz dilək,
Dağılmış bir evin yadıgərtək
Könlümün dünyası viranə idi,
Təsəlli verərdim, çarəm nə idi:
Ovcuydu, asudə günləri vardı,
Dağlarda canavar, maral qovardı.
Onunçün bu zindan – dibişiz dərələr,
Qandal – hər bələdan, hər dərddən bətor.

VI

Lemanın suları köpüklənərək,
Şilyon qalasını üzük qaşıtək
Almışdır araya, o dibişiz sular
Bir-birin yosunlu saçını yolar,
Qoç kimi gələrək kəllə-kəlləyə
Dalğalar dağlıb sovrulur göyə.
Dalğalar, bir də ki, ikiqat divar
Bir məzar düzəldib, canlı bir məzar.
Bizim qaldığımız məhbəs ki, vardı
Üstündən Lemanın suyu aşardı.
Gecəli-gündüzlü sular, elə bil,
Girib beynimizdə çalardı təbil.
Qışda hayqıranda, qopanda tufan,
Sovrulan dalğalar barmaqıqlardan
Cumardı içəri, qaya da bu dəm
Titrərdi, uçmazdı barı sevinəm –
Tək ölüm qovardı qəlbimdən qəmi,
Baxardım ölümə xilaskar kimi.

VII

Ortancıl qardaşım ulduztək söndü,
Dağ boyda bir oğlan bir çöpə döndü.
Verilən çərəyə əl də vurmadı,
Ona görə yox ki, acıydı dadı.
Belə xırda şeyə qoymazdıq məhəl –
Ov vaxtı nə olsa yeyib əlbəəl,
Durub üz qoyardıq hərə bir yana,
Yağlıydı-yavandı baxmazdıq ona.
Bizə süd verərdi dağ keçiləri,
Bunun əvəzində nə vaxtdan bəri
İçərdik bulamıq çuxur suyunu.
Hələ çərəyimiz... Elə bil onu
İnsanın insanı məhkum edərkən
Dəmir qəfəslərə vəhşi heyvantək
Saldığı ilk gündən müdam, biqərə

Axan göz yaşında islatmışdılar.
 Yox, yox, belə şeylər ona neylərdi?
 Bizi sarsıtmazdı çörək, su dərdi.
 Gözəldi qaməti, boyu-buxunu,
 Yağda bəsləmişdik böyrəktək onu.
 Keçəndə naltökən, sət yoxuşlardan
 İnan təngiməzdı nəfəsi bir an.
 Mətləbi uzatmaq nə lazım? – Öldü.
 Nə ata, nə qardaş köməyə gəldi.
 Qolunu tutmadım çabalayanda,
 Gedib “can” demədim can verən anda.
 Gəmərdim dişimlə, cumdum zəncirə,
 Əlləşdim, çalışdım çox əbəz yerə.
 Öldü – zəncirini gəlib açdılar,
 Ordaca qazdılar dayaz bir məzar.
 Dedim, o dünyada xoş olar xətri –
 Yalvardım əfsanə bir şeydən ötrü.
 Dedim, elə yerdə yer qazın ona,
 Günəş işıq səpsin nəm torpağına.
 O, azad doğulmuş bir insan kimi
 Bu dustaq məzarda dincələrdimi!
 Gözdü dodaqlarda soyuq bir gülüş,
 Görünür, yalvarmaq faydasız imiş.
 Onu quyulayıb tez getdilər, ah!
 Nə bir daş qoydular, nə bir nişangah.
 Yatdı torpaq altı, yatdı o vaxtdan
 Bizim sevimlimiz igid bir oğlan.
 Məzarı üstündə zəncir qaldı tək
 Həmin cinayətin abidəsitək.

VIII

Kiçik qardaşıma gülmü deyim mən?!
 Nazıyla oynardıq doğulan gündən.
 Vallah, gözəllikdə gündü, aydı o,
 Anamla, elə bil, bir almayıdı o,
 Onu əzizlərdik bir uşaq kimi,
 Atardıq, tutardıq oyunaq kimi.

Ağıllı, ismətli, həyalı idi,
 Atamın fikri, xəyalı idi.
 Çalışdım ölməyim, sağ qalım ki, mən,
 Tənhalıq yazığı salmasın öldən.
 İşdi, azad oldu bəlkə bir zaman.
 Onda dözümlü vardı, düşməzdi ruhdan.
 Saraldı onu da bir xəzan yeli,
 Get-gədə əyilib büküldü beli.
 İlahi, ölümün hamısı dəhşət!
 Can verən görmüşəm, əl-qana bülənd.
 Can verən görmüşəm, ümman içində
 Suda əl-qol atıb güman içində,
 Zalım da görmüşəm keçinən anda,
 Ölüm yatağında sayıqlayanda.
 Onlar dəhşət idi, bu, bir müsibət,
 Bu ölüm onlara bənzəməz fəqət.
 Nainsaf əcolin ürəyi daşdı,
 Gizlicə-gizlicə ona yanaşdı.
 Zərif bir sarılıq çökdü üzünə,
 Nazıldı, sustaldı: di gəl ki, yenə
 Gözəllik üzündən perik düşmədi.
 Birçə yol sızlayıb, o büzüşmədi.
 Fəqət ölənlərə yas saxlayardı,
 Onda bu xasiyyət, bu hallar vardı.
 Hələ yanağında qalan qızartı
 Ölümü dolayıb ələ salardı.
 O – bir qövsü-qüzeh; solurdu ancaq,
 Gözləri – zindana nur saçan çıraç.
 Ömrümdə bir dəfə eşitmədim mən,
 Durub gileyinə kəm taleyindən,
 Təsəlli verərdi mənə hərədən bir,
 Bilməzdi inilti, sızıltı nədir.
 Deyərdi, gecənin gündüzü də var,
 Bir yandan bağlayan, bir yandan açar.
 Taqətdən düşsə də, o, bütün günü
 Qəlbində boğardı iniltisini,
 Zəiflik axır ki, onu da öydi,
 Nəfəsi get-gədə kəsilməyəydi.

Birdən nə səs gəldi, nə də hənirti,
Bu sükut kəsərdə qılıncdan iti.
Qorxumdan bağırtdım vəhşilər kimi,
Yox! Yox! Eşitmədi mənim səsimi.
Təzədən ha çıxır, ha döy başına...
Çağırtdım, fəryadım yetmədi ona.
Dartıb parçaladım zəncirlərimi,
Şığıtdım üstünə ana quş kimi.
Gözlər qapanmışdı, ölmüşdü artıq,
Mənə həmdəm oldu təklik, tənhalıq.
Tək qaldım, tək uddum həmin o gündən
Zindan dağılmışın havasını mən.
Belə müsibətə dözər adam da?!
Axirət eviyə mənim aramda
O, son körpü idi, uçub tökülüdü,
Ömür sarayının tacı sökülüdü.
Öldü qardaşlarım, öldü zindanda
Biri bu, biri də torpaq altında.
Əlini qaldırıb aldım əlimə,
Mənimki ondan da soyuqmuş demə.
Sızları təqətsiz canım min yerdən,
Amma bildirdim ki, hələ sağam mən.
Adam biləndə ki, sevdiyi bir kəs
Gedir, gəlməyəcək, dəli olmaz bəs?!
Bilməm nədən
Ölmədim mən.

Qəlbimdə qalmışdı cüzi bir nam,
Yəqin o qoymurdu mən can tapşırım.

IX

Sonra olanlardan xəbərsizəm mən,
Başıma nə gəldi yadımda deyil.
İşıq da, hava da yox oldu birdən,
Zülmət də qaçmışdı məndən elə bil.
Ağlımı, hissimi itirdim tamam –
Sandım daş məhbəbə düşən bir daşam,
İtib, qalmamışdı ağıl, huş məndə,

Yalçın bir qayaydım duman içində.
Hər şeydə sarımtıl, xəstə bir görkəm,
Gecəydi, gündüzdü deyə bilmərəm.
Zindan işığına yoxdu bənzəri,
Ondan iyronmuşdım nə vaxtdan bəri.
Kainat əzəldən görün beləmi?! –
Bir boşluq udmuşdu bütün ələmi.
Nə ulduz var idi, nə də asiman,
Burda bilinmirdi zaman və məkan.
Nə cinayət vardı, nə xeyir, nə şər,
Yoxdu zərə qədər həyatdan əsər,
Yoxdu bir hərəkət, yoxdu bircə səs.
Buranın sakini – durğun bir nəfəs.
Elə bir nəfəs ki, hər vaxt susardı –
Nə ölüm, nə həyat nişanı vardı.
Aləm gözlərimdə – qurumuş dəniz
Sahilsiz, dalğasız lal, hərəkətsiz.

X

Mən bir quş nəğməsi eşitdim birdən,
Bütün varlığımıza nur səpdi o səs.
Susdu, cəh-cəh vurub ötdü yenidən,
O şirin nəğməyə tay ola bilməz.
Gözlərim sevincək heyrət içində
Dolandı ətrafa: sevindim mən də.
Bu anda görsəydi məni bir adam,
Bilməzdi kədəre, qəmə yoldaşam.
Sonra yavaş-yavaş qayıtdı yenə
Duyğum, hissiyyatım, huşum yerinə.
Gözlərim axtarıb gözdi dörd yanı.
Gördüm daş zindanın divarlarını.
Nəmli divardakı xırdaca çatdan
Günəşin ziyası göründü bu an.
Ordan baxıb gördüm sevdalı bir quş
Qorxusuz-hürküsz divara qonmuş.
Lacivərd qanadlı gözəl bir quşdu,
Ötdü, min bir şeydən o söhbət açdı.

Sandı ki, quşcuğaz bayaqdan bəri
Mənimçün oxuyur bu nəğmələri.
Ömrümdə onun tək hələ heç yerdə
Bir quş görməmişəm, görmərəm bir də,
Mənə elə gəldi, o da müntəzir,
O da mənim kimi bir həmdəm gözür.
Kimsəsiz dustağı yazıq quşcuğaz
Sevməyə gəlmişdi dilində avaz.
Gəlmişdi unudam məlalı, dərdi,
O mənə yenidən duyğu, hiss verdi.
Onu özlərimi azad etmişdi?
Yoxsa ki, qəfəsdən qaçmışdı bu dəm?
Gözəl quş! Bilirəm məhbusluq nədir,
Mən sənə elə şey arzu etmərəm.
Nə deyim, kim bilir, bəlkə zindənda
Cənnət elçisiydi quş libasında.
Gör nələr, gör nələr düşünür insan –
İlahi! Əfv cülə, keç günahımdan,
Bir fikir yeriyib beynimə batdı,
Məni həm güldürdü, həm də ağlatdı –
Yəqin qardaşımın rühudur göydən
Gəlibdir yanıma; – fikirləşdim mən.
O quş uçub getdi, onda birtəhər
Yaxamı buraxdı qara şübhələr.
Çünki məni qoyub burda tək-tənha,
Qardaşım getməzdi, inan Allaha...
Səma cüvələnin yananda par-par,
Torpaq geyinəndə gülgün bir paltar
Dumansız, günəşli gözəl bir gündə
Lacivərd göylərin dərinliyində
Bir bulud parçası bir də görürsən,
Tək-tənha dolanır, gözür sərgördən.
Mən yenə tək qaldım o bulud kimi,
Kəfəmə bürünmüş bir meyt kimi.

XI

Gülmək istəyirdi tale üzümə,
Gözətçilərini də gəldilər rəhmə,
Amma bilmirdim ki, nə olub, nə var –
Belə dəhşətlərə baxmağa onlar
Adət etmişdilər nə vaxtdan bəri,
Dartıb sındırdığım o zəncirləri
Gəlir bərkitmədi təzədən heç kim,
Bir az sərbəst idim, bağlı deyildim.
Var-gəl eyləyirdim zindan boyunca,
Var-gəl eyləyirdim hər gün doyunca.
Gəzərdim zindanı qarışbaqarı,
Ayağım döyməyən bir yer qalmamış.
Gəzməkdən yorulub bir yol bezməzdim,
Tək-cə məzarlara yaxın düşməzdim.
Deyirdim karıxıb tapdaram birdən,
Təhqir eyləyərdəm məzarları mən.
Nəfəsim kəsilib qalmazdı cana,
Qopardı yaramın qaysağı onda.

XII

Divarda bir ayaq yeri düzəlttim,
Amma ki, məqsədim deyildi qaçmaq.
Yox idi bir nəfər kim sənəm, kimim,
Udmuşdu hamını bu qara torpaq.
Qaçsaydım, bu dünya mənimçün inan
Bir zindan olardı, böyük bir zindan.
Nə ata var idi, nə qohum-qardaş.
Nə də kədərimə, qəmimə yoldaş.
Oturub dəridən düşünəndə mən
Buna sevinirdim candan, ürəkdən.
Çünkü qalsaydılar, onların dərdi
Burda mən yazığı dəli edərdi.
Elə hey istərdim söykənib hərdən,
O dəmir barmaqlı pəncərələrdən
Baxım uzaqdakı qarlı zirvəyə –
Gözlərim ovunub dincəlsin deyə.

Övvəlki dağlardı gördüyüm dağlar,
 Bizə baxmamışdı bir gözlə rüzgar.
 Onların başının minillik qarı,
 Xeyli aşağıda bir göl hasarı,
 Bir də ki, Ronanın coşqun suları
 Göründü gözümə, kükrəyib-daşan,
 Nəhəng qayaların çiyinindən aşan
 Dəlisov çayların şıqıltısı da
 Çatdı qulağıma, gördüm uzaqda
 Bir şöhrət ağarı, parlayır par-par,
 Süzürdü sular da ağ-ağ qayıqlar.
 Kiçik bir ada da gördüm bu zaman,
 Üzümə gülürdü baxıb uzaqdan.
 Üç ağac bitmişdi orda nər kimi,
 Oxşardı onları dağın nəsimi.
 Adanı öpürdü sular dörd yandan,
 Ordakı çiçəklər tər-təzə, əlvan.
 Divarın yanında qatarbaqatar
 Balıqlar üzürdü, qəmsiz balıqlar.
 Bir qartal havanın bağrını yarı,
 Qartal baxışını çəkib apardı.
 Döndü bir şimşəyə, döndü bir yelə
 Sandım uçmazdı o, övvəllər belə.
 Birdən mənə tərəf o qanad çaldı.
 Gözlərim yaşardı, gözlərim doldu,
 Canımı bürüdü acı bir tələş
 Dartıb zəncirimi qırmaıyaydım kaş!
 Yənə varlığımın asıldı bir daş.
 Yıxılıb sərildim nəm torpağa mən,
 Zülmət ağır yükə basdı çiyinimdən.
 Uddu məzar kimi zülmət dumanı,
 Qurtuluş axtaran bəxtsiz insanı.
 Onun da qədrini bilməmək olmaz –
 Yörün baxışların dincoldı bir az.

Bilməm aylar ötdü, yoxsa ki illər,
 Tamam yad olmuşdum vaxta, zamana.
 Ümidim yox idi heç zərə qədər
 Qəmli gözlərimin açılmasına.
 Məni buraxmağa gəldilər bir gün,
 Nə üçün? Haraya? – Sormadım fəqət.
 Qandallı, qandalsız – birdi mənimçün,
 Kədəri sevməyə etmişdim adət.
 Qırıldığı zənciri bir neçə adam
 Açıb qollarımdan atdılar tamam.
 Bu zindan – gözümdə hər şeydən uca,
 Dönmüşdü mənimçün bir Ermitaja.
 Sandım ki, bu gələnlər ki var
 Məni öz evimdən ayrı salırlar.
 Sallanan torlara baxırdım elə...
 Ülfət bağlamışdım hörümçəklərlə.
 Görmüşdüm siçanlar gecə çağında
 Gəzişir, oynayıb Ay işığında.
 Olmuşduq bir-birin dərdinə şəriq,
 Eyni bir mənzilin sakinləriydik.
 Bütün Yer üzünün hökmdartək
 Əgər istəsəydim, qeyzə gələrək
 Onları qırmağa gücüm çatardı.
 Di göl ki, qərribə qaydamız vardı –
 Nə bir gileyənər, nə dalaşardıq.
 Mehriban yaşardıq, sakit yaşardıq...
 Tale dost etmişdi bizləri belə,
 Mən sirdaş olmuşdum zəncirlərimlə.
 Hamımız bir dinə gəldiyimizdən,
 Ahla qarşıladım azadlığı mən.

PERSİ BİŞİ ŞELLİ

(1792-1822)

MƏHƏBBƏT FƏLSƏFƏSİ

Coşqun şələlələr çaya qovuşur,
Özünə yurd salır çay da deryada.
Həzrin meh sevinclə səmanı qucur.
Məhəbbət nuruna bələnib o da.

Yalnız yaranmamış heç nə dünyada,
Ülvi qanunudur bu, təbiətin
Hər kəs həmdəminə qovuşarsa bəs –
Niyə üzsün məni sənin həsrətin?

Göylər busə verir şisüclü dağa,
Qolboyun olubdur mavi dalğalar.
O öz sirdaşından getsə uzağa
Bulud öz qulunu necə bağışlar?

Günəş səfəqləri yalayır yeri,
Dəniz də nazlanır ay öpüşündən.
Mənimçün bunların nədir dəyəri
Öpməsən bu anda əgər məni sən?

GECƏN XEYRƏ QALSIN

Gecən xeyrə qalsın? Belə söyləmə,
Qoy zaman ləngisin, biz ayrılmağa.
Gəl olaq bir yerdə, heç bir söz demə,
Olaq sevgimizlə zülmətə mayak.

Əgər qoparırsa arzumdən məni,
Gecən xeyrə qalsın, necə deyərəm?

Deməsək, əzizim, biz bu kəlməni
Gecəmiş xeyrə qalacaq o dəm.

Könlümüz can atır biri-birinə,
Uzanır gecəmiş, səhər açılır.
Əzizim, bu axşam gözəldir yenə
Gecəmiş birlikdə xeyrə qalır.

İNGİLİSLƏR ÜÇÜN NƏGME

İngilislər, nə üçün siz
Lordlar üçün yer əkirsiz?
Onlar sizi gömür yerə,
“Of” demirlər bircə kərə.
Niyə qəmli oxuyursuz,
İpək parça toxuyursuz,
Qanınızı içənlərə,
Sizə kəfən biçənlərə?
Siz beşikdən məzaradək
Bəsləyirsiniz bir zəlitək
Sinəniyə çökənləri,
Qəddinizi bükənləri.
Ey vətənin Arıları,
Deyin, nədir zəhmət barı?
Nəçin belə göz yumaraq
Düzəldirsiniz süngü, şallaq?
O sancaqsız həşəratlar –
Dodaqları qabar-qabar –
Göz-göz edir canınızı,
Zəhərləyir qanınızı.
Deyin, nədir istirahət,
Xoş güzəran, eşq-məhəbbət?
Qorxu ilə, əzab ilə
Aldığınız nədir elə?
Siz əkirsiz, onlar yeyir,
Siz tikirsiz, onlar geyir.
Dürr tapırsız, alır onlar,
Süngünüzü qorunurlar.

Əkin, fəqət özünüzə,
 Tikin, geyin oyninizə.
 İncinizlə zintolonin,
 Süngünüzlə qüvvətlənin.
 Dar, qaranlıq zirzəmiyə
 Az çökilin "qismət" deyə.
 Geniş, nurlu sarayları
 Kim tikibdir, baxın, barı!
 Eyvanında günoş yanır,
 Orda kimlər xumarlanır?
 Siz düzəldən zəncirlər də
 Görün kimi salıb dərde?
 Parçalayın onları siz,
 Nə düşünüb gözləyirsiniz?
 Qırın kölə səbrinizi,
 Çıxın, gözün qəbrinizi.
 Külüng, toxa alın ələ,
 Dozğahımız gəlsin dilə.
 Məzar qazın, kəfən biçin,
 Azadlıqçın candan keçin.
 Gözəl, qəşəng İngiltərə
 Türbə olsun igidlərə.

OZİMANDİYA

(Sonet)

Mən bir səyyah gördüm, qədimdən gəlmiş
 Böyük və bədənsiz daş ayaqlardı.
 Yarı quma çökmüş, yarı özilmiş,
 Ah, orda, sohrada bir baş da vardı.
 Sallaq dodaqlarda soyuq bir gülüş
 Deyirdi: bir zaman bir heykəltərəş
 Hissini heykələ həkk edib tamam,
 İndi o duyğunu yaşadır bu daş.

Pyedestal üstündə vardı yazılar:
 "Ozimandiyayam, şahlar şahıyam,
 Baxsın hünərimə qoy hər hökmdar".

Hər şey yoxa çıxdı elə bu ara,
 Qaldı bir heykəldən sınımış parçalar.
 Səhra baş alırdı sonsuzluqlara.

TƏNHA QUŞ

Çılpaq budaq üstə bir quş tənha, tok
 Oxusa qəlb yaxar hayı-harayı.
 Ondan yuxarıda əsir sort külək,
 Ondan aşağıda buz tutub çayı.

Gül-çiçək həsrəti dondurub yeri,
 Meşələr yarpaqsız susur, qəmlənir.
 Dəyirman çarxının səsinə qeyri
 Heç yerdən, heç yandan gəlmir səs-səmir.

ANARXİYA MASKARADI

(Poema)

1

Mən İtaliyada yuxuda ikən
 Bir səs qulağıma gəldi dənizdən.
 O səs şəriyyətin mənərəsini
 Durub seyr etməyə çağırırdı məni.

2

Yolda Qətli gördüm – üzdən səmimi,
 Maska geyinmişdi Kastiler* kimi.
 Fəqət gizlənmişdi zalımlıq onda;
 Yeddi qorxunc köpək vardı yanında.

3

Qətlin köpəkləri bədheybət, harın;
 Kefləri yamanca sazdı onların.
 İnsan ürəyini torbadan bir-bir

* Kastiler Robert – XIX əsrin əvvəllərində İngiltərədə dövlət xadimi

Çıxarib itlərə tullayırdı o,
İtləri ürəklə yallayırdı o.

4

Sonra Hiylə gəldi, Eldontək* o da
Samur dərindən olan paltarda.
Ağladı, bu işdə mahirdi yaxşı,
Dəyirman daşına döndü göz yaş.

5

Onun dövrəsində gözib dolanan,
Axan göz yaşımı mirvari sanan
Uşaqlar baş yarı, dalaşırdılar,
Onun ayağına dolaşırdılar.

6

Əlində Bibliya – müqəddəs kitab,
Üzündə, gözündə zülmət, ixtilaf –
Bir timsah belində Yaltaqlıq bu an
Gəlib Sidmattək** ötdü yanımdan.

7

Şuluqluq, Təxribat min cürə adda
Oyun çıxarırdı bu maskaradda.
Maska taxmışdılar gözəlirindək
Hakimlər, cosuslar, yepiskopartək.

8

Sonra Anarxiya gəldi arxadan,
Bir ağ at minmişdi üstü qızıl qan.
Çöhrəsi solmuşdu dodağa qədər
Apokolipsdəki*** ölümün betər.

9

Başında tac vardı şahlara məxsus,
Əlindəki əsa – parlaq bir ulduz;
Bunları oxudum baxışlarımdan:
"Allaham, Kralam, Qanunam, inan!"

10

İngilis yurdunda çox sürətlə o
At sürdü saxta bir əzəmətlə o.
Al qandan yaranmış bataqlıqları
Basıb ayaqladı onun vüqarı.

11

Yenilməz, böyük bir ordusu vardı,
Gedəndə torpağa lərzə salardı.
Hər əsgər bir qılınc tutmuş havada,
Kral qulluğunda durmuş davada.

12

Xaraba bir yurdda gözib pürvüqar
Onun şərabından sərxoş olanlar
Salıb yollarını dağdan, dərədən
Fatehtək keçdilər İngiltərədən.

13

Geridə şöhr, çöl, su, ada qaldı;
Paqent torpağı da arxada qaldı.
Hər yanı talayıb süpürdü onlar,
Londona, Londona at sürdü onlar.

14

Sarsıtdı obanı, eli bu xəbər.
Kədərlə döyündü, vurdu ürəklər;
Anarxiyanın qudurğan sesi
Qorxuya, dəhşətə saldı hər kəsi.

15

Böyük bir iltifat göstərüb ona,
Canilər çıxdılar tez pişvazına.
Nəgmə də qoşdular o üröksizə:
"Allahsan, Qanunsan, Kralsan bizə!"

16

Səni gözləməkdən, ulu hökmdar,
Yedi gözümüzün nurunu yollar.
Cibimiz bomboşdur, qılınclar qında,
Bizo şöhrət də ver, qızıl da, qan da!"

17

Vəkillər, keşişlər izdiham ilə
Gəlib baş oydilər ehtiram ilə.
İbadət qulətək pıçıladaşdılar:
"Bizə həm Qanunsan, həm də hökmdar!"

18

Həm bir ağızdan dindi bu zaman:
"Allahsan, Ağasan, Kralsan, inan!
Adın pak, müqəddəs olduğu üçün
Gəlib baş öyirik qarşında bu gün."

19

Anarxiya durub müqəvva sayaq,
Qımışdı hamıya söcdə qılaraq.
Bu "xoş" davranışı sanki bu anda
Milyondan artıqmiş millət yanında.

20

Çünki o bilirdi xalqın varı da,
Bizim kralların sarayları da,
Bu dövlət, bu taxt-tac, bu yer, bu torpaq.
Zorli libaslar da onun olacaq.

212

21

Xəzinə, Qala da tutulsun deyə
Aldı qullarını səfərbərliyə.
Sonra hazırlaşdı tədbirli ağa
Satqın parlamenti qarşılamağa.

22

Xəstə bir qız gəldi; qız yox, bir meyd,
Astadan adını söylədi: Ümid.
Fəqət bənzəyirdi ümitsizliyə,
Ağladı, nələsi ucaldı göyə:

23

"Zaman – mənim atam... Gəl ki dünyada
Xoş gün deyə–deyə qocaldı o da.
Bir baxın, dayanır sarsaqlar kimi,
Titroyir əlləri yarpaqlar kimi.

24

Yazığın bir çətin külfəti vardı,
İndisə yerləri soyuq məzardı.
Hamısı uyuyur orda mükəddər,
Tək məndən savayı. Nə böyük kədər!

25

Qızıcığaz küçədə gəlib yaxına
Yıxıldı atların ayaqlarına.
"Gəlib çıtsın", – dedi o solğun ziya, –
"Həm Qətl, həm Hiylə, həm Anarxiya."

26

Qız ilə düşmənin tən ortasından
Bir surət, bir işıq, bir dəstə duman
Yüksəldi dərədən qalxan buğ kimi,
Onlara mən misqal, zərrə deyimmi?

213

Yavaş-yavaş onlar göz qamaşdıran,
Nərosi göylərin bağrını yaran,
Fırtına püskürən bulud oldular,
Pəhlivan oldular, bir od oldular.

Birleşib Kabusa çevrildi onlar,
Zirehli gürzətək parladı par-par.
Qılınc qanadları şimşəkdi, şimşək;
Rəngi də günəşli yağış rəngitək.

Dəmir papağında nurlu bir aləm –
Parlaq bir səyyarə göründü bu dəm.
Qızıl bir səhərin al şəfəqləri
Leysan yağışitək bürüdü yeri.

O kabus şığıyıb yel kimi birdən
Ötdü adamların başının üstən.
Yuxarı baxanda hamı bu zaman
Təkə göy göründü, bomboş asıman.

Necə ki May gələndə gül-çiçəklər oynayıf,*
Pərişan bir gecədə ulduzlar göydə yanır,
Necə ki dalğa qopur coşğun qasırgılarda
O hara basdı ayaq, Zəkə yarandı orda.

Ayaqlar altına atılmış kəşlər
Qana batmışdılar topuğa qədər,
O qız libasında görünən Ümid
Piyada gözirdi çox sakit-sakit.

Pislikdən süd əməm bic Anarxiya
Sərildi ölümtək o tay, bu taya.
Ölümün köhləni külək sayığı
Şığıyıb əzdikcə daşı, torpağı
İtdi toz içində bir dəstə yağdı.

Bir işıq parladı. Ona bu anda
Duyğular yer verdi öz qucağında.
Bir səs yaxınlıqda haray qopardı,
Bu səsə həm qorxu, həm fərəh vardı.

Köksünə tökülən al qanı, qəmi
Hiss edib narahat bir ana kimi
İngilis oğlunu yetirən torpaq
Tir-tir titrəyirdi çalxalanaraq.

Onun üz-gözünü bürüyən al qan
Dil açıb danışdı, dindi bu zaman.
Acı bir kəlməyə döndü hər damla
Axdı dodağından söz intiqamla:

“Ey şərəf varisləri, ey ingilis ərləri,
Yazılmamış dastanın siz ey hünərvərləri,
Yenilməz bir andan xeyir-dua alanlar,
Bu torpağa, bu elə ümid, arxa olanlar!

Oyanın, şir kimi qalxın yuxudan.
Yığılın, nə hesab bilinsin, nə san.
Silkinib qalxın bir, belə yaramaz;
Şəh kimi tökülsün bu zəncir, bu pas.
Siz saysız-hesabsız; düşmənlərsə az.

* Orjinalda da vozn dəyişilir.

Azadlıq nədir, nə? Bir deyin bunu.
Yox siz köləliyin nə olduğunu
Yaxşı bilirsiniz, çünki dünyada
Sizdən törəyibdir bu ad, bu soda.

40

Bir qarın çörəkçün hər gün çalışmaq –
Budur köləliyin mənası ancaq.
Kələlik – birtəhər ötər ömür, gün;
Yaşamaq zalımı yaşatmaq üçün...

41

Bu despotlar üçün bilin, bilin siz
Həm dözgah, həm kotan, həm də belsiniz.
Həm sizdən alınır çörək, su, paltar;
Həm də ki sizinlə qorunur onlar.

42

Ananı, balanı salıb taqətdən
Kələlik iynəyə saplayır qəsdən.
Qışda başlayanda çovğun, boran, qar
Soyuqda lüt-üryan can verir onlar.

43

O sizi həyatı əyləncə bilən
Varlığın, yanında yatıb dincələn
İtinə atdığı çörək nədir ki,
Ona həsrət qoyub; bu dəhşətdir ki.

44

O, meydan verir ki, Qızıla, Pula
Qazanc başdan əşa, bira min ola.
Gəlir əvvəlkindən çox olsun görək,
Axsın xozinəyə pul ötok-ötək.

Saxta pul* – varlığın imanı, dini.
Zati-alilərin xəyanətini
Ləyaqətli bir şey sandınız yeno
Torpağın indiki varislərinə.

46

Kələlik müti qul etməkdir sizi,
Kələlik məhv edir iradəni.
Ağa mənlüyini alır öləndən,
Deso sür dəroyə, görək sürösən.

47

Sizsə gileylənib imildəyəndə
Düşməni at oynadır doğma vətəndə.
Yoxdur namusunuz, yoxdur arınız –
Qalib ayaq altı arvadlarınız,
Otlara çilənən al qandır yalnız.

48

Kələlik ki belə yandırır sizi
Görək qəlbinizdə intiqam hissi
Qana qan! – deyərək coşasınız siz,
Gücü var, di gəl ki törənmirsiniz.

49

Yorulmuş quşlarda belə qayda var –
Gəlib yuvasında dincələr onlar.
Vəhşilər nədir ki, boranda, qarda
Özünə yem tapır mağaralarda.

50

Ulaqlar, donuzlar ölən günəcən
Yeyir tövlələrdə otdan, oləfdən.
Bütün canlıların öz yuvası var,
Təkcə ingilislər evsiz qalıblar.

* İngiltərədəki kağız pulun inflyasiyası nəzərdə tutulur.

Kölölik budur, bu; vəhşi insan da,
Qəfəse salınmış dilsiz heyvan da
Dönməz bu halətə, dözən sizsiniz
Onlar siz görəni görməyib şəksiz.

Azadlıq. Nəson bəs? – Buna, inan sən,
Bu canlı meyitlər qəbirlərindən
Cavab versəydilər, elin nə dərdi;
Düşmənlər kölgotək köçüb gedərdi.

Bir fırladaçının dediği tək
Nə öten kölgosən, nə də, nə də ki
Mənsəb kahasında gurlayan bir ad.
Sən nə cəhalətsən, nə də xürafat.

Çörəksən, nemətsən zəhmət çəkənə,
İşləyib, çalışıb qan-tər tökənə.
Mənası çox dərin, sevinci min-min
Açıq süfresisən halal bir evin.

Ayaqlar altında qalanlara sən
Paltarsan, ocaqsan, susan, çörəksən.
Qalıb şöhrətimiz bu gün kölgədə,
İngiltərədəki aclıq bəlkə də
Olmayıb heç yerdə, heç bir ölkədə.

Varlı, qurbanını yıxıb, boynuna
Bassa ayağını, əngəlsən ona.
Sən imkan verməsən, dünyada bir kəs
Əfi ilanı da tapdaya bilməz.

Haqsan, qanunların ölvü, müqəddəs;
Onlar heç vaxt pula satıla bilməz
İngiltərədəki qanunlar kimi...
Səninçün insanlar eyni deyilmi?!

Zəkasan, ağilsən – azad bir insan
Heç vaxt düşünməz ki, küfr danışan
Adamı, keşişlər uydurduğotək,
Allah cəhənnəmə vasil edəcək.

Sən Dinclik deməksən. Tiranlar hər gün
Birləşib odunu söndürmək üçün
Qan tökdü, pul tökdü o Qalliyada*;
Əlindən belə iş gəlməz dünyada.

İngilisin qanı, alın təri bəs
Axıb selə dönsə, esər eyləməz?
Onda sönməzsənmi sən, ey hürriyyət?
Yox, tamam sönməzsən, solarsan fəqət.

Ölvü məhəbbətsən, sənin hər zaman
Varlılar öpmüşlər ayaqlarından.
Yolunda xərclənilir guya dövlət, var:
Guya ki tək səni axtarırlar onlar.

Guya xərc qoyulan qanlı döyüşlər
Tək sənin naminə olur bu qədor.
Hiylə, pul gücünə, silah gücünə
Əsində ağalığı saxlanırsən yənə.

* Əksinqilabçı koalisiyanın Fransaya qarşı müharibəsi nəzərdə tutulur.

Zəka, Poeziya, Elm və Ürfan
Nurlu bir çıraqdır ilk yaranışdan.
Onlar qoymaz kasıb dönəbdəinə
Lənətlər yağdırsın öz taleyinə.

Dünyanın zinəti, yaraşığı – sən.
Cəsarət, Mərhəmət, Dözüm deməksən.
Elə hünər göstər çatmasın qəti
Səni vəsf etməyə sözün qüdrəti.

Gülzar bir çəmənə, geniş bir düzə
Bir məclis düzəldin – xürrəm, ahəstə.
Axışsın oraya qoy qatar-qatar
Cəsur, mərd insanlar, azad insanlar.

Başınız üstəki mavi ənginlik,
Ayaq basdığınız hər çəmən, hər dik...
Əbədi nə varsa bütün dünyada
Baxıb şahid olsun bu toy-büsətə.

Gəlsin bu torpağın hər bucağından,
Hər bir daxmasından, hər ocağından
Bütün ömrü boyu kədərlər yeyənlər,
Qonşunun qəminə qəmin deyənlər,
Zülmün pəncəsində inildəyənlər...

Qoy çıxsın qaranlıq daş zindanlardan –
Üzündən meyittək sarılıq yağın
Cavanlar, taleyi qara gələnlər,
Soyuqdan, ağrıdan zara gələnlər.

Gəlin ürəkləri şən-şən eyləyən,
Dərddən, ehtiyacdən üşyan eyləyən
Əliqabarıllar çalışın yerdən,
Həyat qığılcımı alışın yerdən!

Gəlin külək kimi əsib çağlayan,
Qəlbə qəm gətirən, qəlbi dağlayan
Elin naləsini hər saat, hər an
Özündə oks edən gur saraylardan!

Gəlin zor-zinətdən alışıb yanan
Zəngin salonlardan, gen salonlardan! –
Yəqin ki orda da bir-iki nəfər
Fəğra, kasıba mərhəmət eylər.

Qızıl bahasına, qan qiymətinə
Alınmış, satılmış vətənin yenə
Qeydinə qalanlar, qan-tər təkənlər,
Siz ey min müsibət, belə çəkənlər –

Axışıb toplaşın bu məclisə siz,
Göylərə səs salsın qoy tontənə siz.
Deyin: "Azad olaq bu gündən gərək
Allahın əzəldən xələq etdiyitək".

Sadə sözləriniz qoy xəncər olsun,
Kəsərdə qılınca bərabər olsun.
Sipərə bənzəsin qoy hər kəlməniniz,
Həmişə onlara arxalanın siz.

Tiranlar qorxudan əssinlər zağ-zağ,
Rədd olub getsinlər; gülsün bu torpaq.
Qəsbkar qoşunlar atıb mənəbi,
Yox olsun qurumuş bir dəniz kimi.

76

Muzdlu topçular da elə o zaman
İtilib getsinlər torpağınızdan.
Təkor, nal səsləri göyə yüksəlsin,
Ölmüş torpaq, hava qoy cana gəlsin.

77

Tuşlansın süngülər, parləsın par-par...
İngilis qanına batmağa onlar
Hərslilik göstərib yansın şam kimi,
Çörək arzulayan ac adam kimi,

78

Qəlbini oduna qoy belə gündə
Ölüm dənizində, yas dənizində
Söndürmək istəyən süvarilərin
Qılıncı ulduztək alışsın min-min.

79

Durun qollarınız döşlərdə çarpaz.
Döyüşdə silahdır onlar, basılmaz.
Düşməni baxışla didin, dayanın;
Sıxlaşın meşətək, mötin dayanın.

80

Süvari ordunun belə sürətlə
Adını dillərə salan Vəlvələ
Vəcə alınmayan kölgətək bu an
Qorxmaz dəstənin ötsün yanından.

Doğma yurdunuzun öz qanunları
Pis, yaxşı – yaşasın, sevin onları.
Qoy onlar arxalı dağ kimi olsun,
Haqqın, ədalətin hakimi olsun.

82

Bu qoca tarixin hər sınağından,
Bərkindən, boşundan üzüağ çıxan,
Zəkadan, ağıldan, hünərdən doğan
Qədim qanunların Azadlıq səsi
Zəfərdən zəfərə səsləsin sizi.

83

Ölkədə müqəddəs qanun-qaydanı
Pozan insanların olmaz vicdanı.
Arada axan qan sizə yox, ancaq
Düşməne ən böyük ləkə olacaq.

84

Zalımlar cəsarət etsələr əgər,
Qoyun aranızda at da sürsünlər,
Assınlar, kəssinlər, şallaqlasınlar,
Beləcə azgınlıq eləsin onlar.

85

Durun məğrur-məğrur, gözünüzdə kin;
Nə qorxun, nə çaşın, nə də çəkinin.
Baxın, qəzəbləri sönməyə qədər
Cəlladlıq eyləyib al qan töksünlər.

86

Biabır olaraq onda hər alçaq,
Hardan gəlibdirsə, ora qaçacaq.
Düşmənin tökdüyü günahsız qan da
O vaxt görünəcək yanaqlarında.

Hər qadın nifrətlə onları bir-bir
 Uzaqdan barmaqla göstərəcəkdir.
 Düşmənin tanışa-bilişə qəti
 Salam verməyə də çatmaz cürəti.

Aldanıb, Dəhşətə keşik çəkənlər,
 Azacıq namusu olan hər əsgər
 O alçaq dəstədən döndərəcəkdir üz,
 Sizə meyl edəcək şəksiz, şübhəsiz.

Ötəri həvəstək, qanadlı antok,
 Uzaqda püskürən sərsəm vulkantok
 Tərk edib gedəcək onda hər yanı
 Bu millət qırğını, insan qırğını.

Bu gün əsarətin fəlakətitək
 Bu sözlər hayqırır nəyə çəkəcək,
 Girib insanların ürəklərinə,
 Təkrar olunacaq dönəbdönə:

Oyanın, şir kimi qalxın yuxudan,
 Çoxlaşın – nə hesab bilinsin, nə san.
 Silkinib qalxın bir, belə yaramaz,
 Şeh kimi tökülsün bu zəncir, bu pas.
 Siz saysız-hesabsız. Düşmənlərsə az.”

ELİZABET BERRET BRAUNİNG

(1806-1861)

ƏGƏR MƏNİ SEVSƏN...

Əgər məni sevsən... üzümə demə,
 Sev öz ürəyində, özümə demə.
 Demə gülüşünü, baxışlarını,
 Sevmişəm, ürəyim sənənlə gülər.
 Demə ki, sənənlə dünya gözəldir,
 Dil öz dediyini dəyişə bilər.
 Bunlar nəyə lazım, əgər sevirən,
 Dəyişmə, beləcə sev, sevilərsən.
 Əgər o sözləri üzümə desən,
 İnan, gözlərimdən düşə bilərsən.
 Çox vaxt unudulur həyatda hamı,
 Söz də yaddan çıxır bəzən çox asan,
 Əgər sevirənsə, sev ürəyində,
 Dildə desən məni tez unudarsan...

ÇARLZ DİKKENS

(1812-1870)

PIP

(“Böyük ümidlər” romanından fraqment)

I FƏSİL

Mənim atamın familiyası Piripp idi, mənim adım isə Filippdir; uşaq dilim, bu iki adı birləşdirib “Pip”dən daha aydın bir söz deyə bilmirdi. Beləliklə də özümə Pip adı qoydum və mənim öz təqsisim üzündən hamı məni Pip çağırmağa başladı.

Mən atamı da, anamı da görməmişdim, heç onların şəkillərini də görməmişdim; məndə onların hər ikisi haqqında ilk uşaqlıq təsəvvürü onların qəbir daşlarına baxdığım zaman əmələ gəlmişdi. Atamın qəbir daşındakı yazı məndə belə bir fikir doğurmuşdu ki, atam enli kürəkli, qarayanz, qıvrım saçlı, dolu bir kişi imiş; qəbir daşındakı: “Həmçinin yuxarıda adı çəkilənin arvadı Corciana” sözlərindən isə mən öz uşaq ağılımla belə bir nəticə çıxarmışdım ki, yəqin anam bənizi qaçmış, üzü çilli, azarlı bir qadın olmuşdur. Beş qardaşımın qəbrinin üstündəki beş balaca qəbir daşına gəldikdə, o balaca abidələr məndə belə bir möhkəm yəqinlik əmələ gətirmişdi ki, balaca qardaşlarımın beşi də əllərini şalvarın cibinə qoyub arxası üstə uzanmış halda doğulmuşdur və onlar bu dünyada sürdükləri qısa ömürlərinin axırınadək əllərini ciblərindən çıxarmamışlar.

Bizim yer bataqlıqdır və çay kənarında, dənizdən təxminən iyirmi mil uzaqdadır. İndiki kimi yadımdadır: o gün hava çiskin idi; nahardan sonra axşamüstü mən qəbiristanına getdim. Bura gicitkən basmış soyuq bir yer idi. Qəbiristanın o tərəfində heç bir maraqlı mənzərəsi olmayan dümdüz boş çöllüyü xəndəklər, torpaq bəndlər və çəpərlər kosib keçirdi; çöllüyün hər yerində mal-qara otarıldı. Bir az da o tərəfə getsən, bataqlığa rast gələrdin; bataqlıqdan bir qədər uzaqdakı çay, qurquşun rəngli bir zolaq kimi bozardı; daha uzaqlarda isə qaşqabaqlı geniş bir dəniz var idi, oradan külək esirdi.

Bütün bunlardan qorxub titrəyən və axırda camına bərk qorxu düşdüyünə görə ağlamağa başlayan balaca adam mən özüm idim, Pip idi.

Kim isə mənə:

– Səsinə kəs! – deyə açıqlandı və bu vaxt qəbrin başdaşının arxasından bir adam çıxdı. – Səsinə kəs, şeytan balası, yoxsa başını kəsərəm!

O, əynində boz, qaba geyimi olan və başmaqları yırtıq-yırtıq olmuş qorxulu bir adam idi; ayağında iri dəmir zəncir var idi, başına papaq əvəzinə cındaya oxşayan bir şey sarımışdı. O, tamam islanmışdı, palçığa batmışdı; onun əllərində və üzündə qançırılar var idi, bədəninin açıq yerlərini daşlar yaralamışdı, tikan cızmışdı və gicitkən dalamışdı, bu adam axsayırdı, tir-tir titrəyir, acıqlı-acıqlı baxır və yamanca söyüş söyürdü. O, çənəmdən yapışıb qaldırıldıqda dişləri bir-birinə dəyib taqıldayırdı. Mən çox qorxub yalvarmağa başladım:

– Vay, məni öldürməyin, ser! Çox xahiş edirəm, öldürməyin!

– Adın nədir? Tez de! – deyə yad adam dilləndi.

– Pipdir, ser.

O, gözlərini məndən çəkməyərək qışqırıb əmr etdi:

– Bir də de. Elə də ki, mən də başa düşm.

– Adım Pipdir, Pip, ser.

– Göstər görüm harada yaşayırsan, – deyə o, yenə dilləndi. – Barmağınla göstər!

Mən əlimlə çayın dümdüz sahilini göstərdim, çünki bizim kəndimiz, çoxlu fındıq və qovaq ağacları bitən bu yerdə idi.

Tanımadığım bu adam bir dəqiqəyə heç bir söz deməyib mənim üzümə baxdı, sonra çiyinlərimdən yapışib ciblərimi axtardı. Cibimdən yalnız bir parça çörək tapdı və onu ağcözünə yeməyə başladı. Sonra dodaqlarını yalaya-yalaya mənə dedi:

– Ay kiçik, gör nə dolu yanaqların var!

Görək ki, yanaqlarım doğrudan da dolu idi, halbuki o zaman öz yaşımaya görə həm boyca balaca, həm də bədəncə zəif idim.

Bu adam başı ilə mənə hədələyə-hədələyə dedi:

– Lənətə gəlir əgər sənin yanaqlarını yeməsəm! Mən doğrudan da ciddi olaraq bu fikrə düşməyə başlayıram.

Onun məni yeməyəcəyinə ürkədən inandığımı söylədim və yerə yıxılmamaq, göz yaşlarımı saxlamaq üçün, bu adamın məni oturtduğu daşdan hər iki əlimlə bərk-bərk yapışdım. Sonra o mənə dedi:

– İndi qulaqlarını aç, sözlərimi yaxşı eşit və mənə düzgün cavab ver. De görüm sənin anan haradadır?

– Bax orda, ser.

O, diksinib qaçmağa başladı, lakin az sonra ayaq saxladı və başını döndürüb mənə baxdı.

– Anam oradadır, ser, – deyə mən qorxa-qorxa izah etdim. “Həmçinin Corciana” yazısını görürsünüzmü? O, mənim anamdır.

O, mənim yanıma qayıdıb dedi:

– Bəs belə de! Onun yanındakı qəbir kimindir? Sənin atanın qəbridirmi?

– Bəli, ser, – deyə cavab verdim.

Bu adam nə fikirləşdisə donduqlanıb dedi:

– Belə de! Bəs kimin yanında qalırsan?

– Bacım missis Co Qarcerinin yanında yaşayıram, ser. Bacım Co Qarceriyə ərə getmişdir. Onun ərəi dəmirçidir.

– Dəmirçidirmi? – deyə, tanımadığım bu adam cəld soruşdu və ayağına baxdı.

Sonra qaşqabağımı töküüb mənə baxdı, yenə başını aşağı salıb öz ayağına baxdı. Bir neçə dəfə gah mənim üzümə, gah da öz ayağına baxdıqdan sonra mənə lap yaxınlaşdı, çiyinlərimdən yapışıb gücü gəldikcə məni dala itələdi, zəhmli gözlərini mənim üzümə zillədi. Mən qorxudan tir-tir əsirdim və onun qabağında dayanıb yazıq-yazıq gözlərinin lap içinə baxırdım. Axırda o dedi:

– İndi qulaq as! Sənin ölüm-dirim məsələni həll olunur. Bilir-sənmi əyə nədir?

– Bəli ser.

– Yeməyin də nə olduğunu bilir-sənmi?

– Bəli, ser.

Bu adam hər dəfə sual verəndən sonra məni silkələyirdi, elə bil ki, onun öləndən qurtara bilməyəcəyimi və təhlükəli vəziyyətdə olduğumu mənə daha aydın başa salmaq istəyirdi.

– Sən mənə əyə götürürsən, – deyə, o yenə məni silkələdi. – Mənə yemək də götürürsən. – Yenə məni silkələdi. – Sən bu dediklərimi tapıb mənə götürürsən, yoxsa ürəyini və ciyərini yerindən çıxararam. – Yenə məni silkələdi.

Mən çox bərk qorxmışdım. Tez-tez silkələndiyimə görə başım elə gicəlləndi ki, hər iki əlimlə ondan yapışıb dedim:

– Rəhmə gəlib məni daha silkələməsəydiniz, bəlkə ürəyim bulanmazdı, onda sizin sözlərinizi daha yaxşı başa düşürdüm.

O mənim qollarımdan yapışıb qaldıraraq daşın üstünə qoydu və bu qorxulu sözləri dedi:

– Sabah səhər, lap tezdən, mənə əyə və yeməyə də bir şey götürürsən. Bunları bax, o köhnə batareyaya götürürsən. Sənə nə əmr etmişəm yerinə yetirürsən və mənim kimi bir adamı, ya da başqa birisini gördüyünü heç zaman, heç kəsə nə sözlə, nə də işarə ilə bildirməyə cürət etməzsən. Tapşırığımı dürüst yerinə yetirürsən. Elə ki, məni aldatmaq istəsən, ya da mənim ömrümdən bir balaca kənara çıxsan, onda vay halına – ürəyini və ciyərini yerindən çıxararam! Bax yadında saxla: sözümdən çıxsan, ürəyini və ciyərini çıxarıb odda qızardacağam və yeyəcəyəm.

Mən dedim ki, əyə və yemək üçün əlimə nə keçsə götürürəm və səhərin ala qarənliyində batareyaya gələcəyimi vəd etdim.

O, məni daşın üstündən düşürüb dedi:

– Bax, vədini yadında saxla ha! İndi evinizə gedə bilərsiniz.

– Gecəniyə xeyrə qalsın, ser, – deyə mən piçıldadım. O, soyuq yaş dənənliyə göz gözdürərək deyindi:

– Burada nə xeyir ola bilər! Kaş mən ya qurbağa, ya da ilan-balıq olaydım.

O, bədəninin bu dəqiqə parçalanacağından qorxmuş kimi, hər iki əlilə titrəyən bədənini qucaqladı və axsaya-axsaya, ayaqlarını sürüyə-sürüyə kilsə hasarına tərəf dönüb getdi.

O, hasara çatdıqda ayaq saxladı, ayaqları keyiyib qatlanmayan adamlara məxsus bir hərəkətlə, çox çətinliklə hasardan aşmağa başladı və birdən dönüb mənə baxdı. Mən onun üzünü görəndə mənə dərhal evimizə tərəf üz tutub gücüm gəldikcə qaçmağa başladım. Amma yolda özümü saxlaya bilməyib bir də geri dönüb baxdıqda, gördüm ki, bu adam hər iki əlilə bədənini qucaqlamış vəziyyətdə, iri daşların arasında yekə ayaqlarını çəməliyə götürüb qoya-qoya birbaşa çaya tərəf gedir.

II FƏSİL

Mənim bacım missis Co Qarceri məndən təxminən iyirmi yaş böyük idi. Öz dediyinə görə, o, məni şəxsən, “öz əli ilə” tərbiyə edib böyütmüşdü. Bu sözün mənasını başa düşməyə çalışır və bildirdim ki, bacımın əli qüvvətli və ağırdır; hər ikimiz, yəni həm mən, həm də bacımın ərəi onun əlinin gücünü dəvələrlə daddmışdıq; buna görə də belə bir nəticəyə gəlmişdim ki, hər ikimizi – məni də, Cou da bacım şəxsən “öz əli ilə” tərbiyə etmişdir.

Mənim bacım heç də gözəl deyildi; odur ki, mənə çox qaranlıq və dərin kök salan belə bir fikir omələ gəlmişdi ki, Qarçerini bacımla evlənməyə guya bacım "öz öli ilə" məcbur etmişdir. Co gözəl kişi idi. Onun açıq rəngli sıx qıvrım saçları mehriban üzünü hər iki tərəfdən dairəyə almışdı; gözləri hava rənginə çalan qeyri-müəyyən rəngdə olduğuna görə, onun bəbəkləri gözlərinin ağından çox çətinliklə seçilirdi. Co mülayim, səxavətli, xoş rəftarlı, hamı ilə yola gedən, gülərlü — bir sözlə, çox yaxşı bir adam idi.

Bacım missis Coun gözləri və saçı qara idi, dərisi isə qəribə qıvrımı rəngə çalırdı; buna görə də çox zaman öz-özündən soruşurdum: bəlkə bacım öz bədəninə sabın əvəzinə kəsə sürtür. Bacım uca boylu, sümükləri çıxması arıq bir qadın idi; o həmişə evdə cəm parçadan bəftalı iş döşlüyü, üstündən də kvadrat şəkilli qalın önlük geyib onun hər yerinə iynə və sancaq sancırdı.

Mən qaça-qaça evə gəlib çatdıqda, dəmirçixana bağlanmışdı; Co da mətbəxdə tək oturmuşdu. Co ilə mənim dördümüz bir idi və bir-birimizdən heç nə gizlətməzdik. Buna görə də mən qapımı açıb Cou qapı ilə üzbəüz künçdə, peçin yanında oturmuş gördükdə, o, dərhal mənə xəbər verdi:

– Missis Co on iki dəfə səni axtarmağa çıxmışdır, Pip. Bax indi yənə səni axtarmağa gedib.

– Doğrudanmı, Co?

– İnan sözümə, – deyə Co cavab verdi. – Amma elə bu yaman-dır ki, yun çırpanı da özüyə götürüb aparmışdır.

Bu dəhşətli xəbəri eşitdik, jiletimdəki təkə bir düyməni burmağa başladım və ümidsizliklə gözlərimi oda zillədim. Yun çırpan elastik bir çubuq idi, nazik ucu isə yarıq bədənimə tez-tez dəyməkdən çox yaxşı sürtülüb işləyirdi.

Sonra Co sözüünə davam etdi:

– Bacın bir yerdə qərar tutub otura bilmirdi, tez-tez durub küçəyə çıxırdı. Axırda da yun çırpanı götürüb otaqdan güllə kimi çıxdı. Pip, görürsən də nə olub; Co bu sözlərdən sonra məşamı götürüb peçini yavaş-yavaş qurdalamağa başladı və: – Lap güllə kimi! – deyə təkrar etdi.

– Bacım evdən çoxdanmı çıxıb, Co?

– Qoy bir yadıma salım, – deyə, Co cavab verdi və divar saatına baxıb dedi: – Axırıncı dəfə evdən çıxdığı beş dəqiqə olar. Budur bax, gəlir. Qapının dalında gizlən, üz dösməli də özünə dola, dostum!

Mən onun məsləhətinə əməl elədim. Missis Co qapını taybatay açdı və bu vaxt qapının bir tayının dalında nə isə bir şey durduğunu hiss etdi, qapının tamam açılmamasının səbəbini bir anda başa düşdü və dərhal yun çırpanı işə saldı. Axırda gücü gəldikcə mənii itələyib birbaş Coun qucağına atdı. Co isə mənə heç olmasa bir az kömək edə biləcəyinə sevinib mənii peçin dalında gizlətdi və uzun qıvrımı qabağa uzadıb bacımın yolunu kəsdi.

Bu vaxt missis Co ayağını yerə vura-vura mənii üstümə qışqırdı:

– Hansı cəhənnəmdə idin, ay meymuna oxşayan? Bu dəqiqə cavab ver görüm, nə eləyirdin! Qorxudan az qalmışdı başıma hava gəlsin! Dillənsənə, yoxsa istəyirsən səni küncdən dartıb çıxarım? Onu da bil ki, siz ikiniz yox ha, lap əlli Pip və beş yüz Qarçeri olsa da, mənii bacara bilməzlər!

Mən gizləndiyim yerdən ağlaya-ağlaya, qaşına-qaşına cavab verdim:

– Qəbiristanə getmişdim, başqa heç yerdə olmamışam.

– Qəbiristanda idinmi? – deyə bacım acıqlı-acıqlı soruşdu.

– Mən olmasaydım, sən indi çoxdan qəbiristanda yatıb qalardın.

Kim səni "öz öli ilə" təbiiyə edib?

– Siz, – deyə, mən cavab verdim.

– İndi bilmək istəyirəm, axı bu mənii nəyimə lazım idi?

– Bilmirəm, – deyə, mən zəriyə-zəriyə cavab verdim.

Bacım isə: – Mən özüm də bilmirəm – dedi. – Amma bunu bilirm ki, mən bir də belə işi boynuma götürməyəm. Vəcdən də deyə bilərəm ki, sən anadan olan gündən bəri bax bu döşlüyü əynimdən çıxarmamışam. Bu bəs deyilmi ki, dəmirçi arvadı olmuşam? Bir tərəfdən də gərək sənin nazını çəkə, sənə ana olam. Yox, mənii bağışlayacaqsınız, bəsdir!

Demək olmaz ki, bacımın bu sözlərinə diqqətlə qulaq asırdım.

Mənii fikrim çox uzaqlarda idi. Mənii peçin içində alovlanan kömürlərə ürək döyüntüsü ilə baxırdım; mənii bataqlığı yara-yara gəlmə, ayağı zəncirli qorxunc yad kişi, onun "yeməyə bir şey" götürmək, oya götürmək haqqındakı zəhmli tələbi, xüsusən onun qabağında içdiyim and gözlərimin qarşısında dəhşətli bir xəyal kimi canlanırdı.

Bacım çay hazırlayırdı, Co isə mənə çox diqqətlə baxırdı. Sonra o, öz mavi gözləri ilə missis Coun hər bir hərəkətini izləyə-izləyə saçımı və sağ bakenbardını yavaş-yavaş sığallamağa başladı; bacımın qanı qara olanda Co həmişə belə edirdi.

Bacım bizim üçün xüsusi bir qayda ilə yağ-çörək hazırlayırdı və heç vaxt bu qaydadan kənara çıxmırdı. Bacım əvvəlcə çörəyi sol əli ilə götürüb, gücü goldikcə önlüyünə basırdı; bunun nəticəsində bacımın önlüyündəki sancaqların və ya iynələrin biri çox zaman çörəyin içinə keçirdi, bu da nahar zamanı birimizin ağzından çıxırdı. Sonra bacım bıçaqla bir az yağ götürüb plastır hazırlayan aptek işçisi kimi, bu yağı çox dürüst ölçü ilə, bıçağın tiyəsinin hər iki tərəfi ilə çörəyə yaxır, çörəyin qıraqlarından yağı soliqə ilə və cəld qaşıyırdı. Lap axırda bıçağı çörəyə yaxılmış yağa çəkərək, çörəyin qalın bir parçasını kəsir, onu da iki yere bölür: birini Coya, birini də mənə verirdi.

Lakin bu dəfə mən, çox ac olduğuma baxmayaraq, yeməyə heç cürət etmirdim. Başa düşürdüm ki, qorxcun yad adam üçün yeməyə görə bir şey daldalayib saxlayım. Bilirdim ki, missis Co evin təsərrüfat işlərində çox qənaətcildir və onun arzaq ambarında gılcıca axta-riş aparmağın faydasız ola bilər; buna görə də mən çox fikirləşmədən öz çörək payımı xəlvtəccə şalvarımın içinə ötürməyi qət etdim.

Kimin daha tez yeyib qurtardığını hər axsam müqayisə eləmək bizdə adət olmuşdu. Bu çox asanca bir iş idi: biz öz çörək payımızdan bir diş götürüb, qalan çörəyi səssiz-səmsiriz bir-birimizə göstərirdik və bununla da bir-birimizi yarışa həvəsləndirirdik.

O axsam Co, dişlədikcə çox tez azalan öz çörəyini göstərə-göstərə məni bir neçə dəfə yarışa çağırırdı, amma məndən bir hərəkət görmədi, çünki mən tünd sarı maye ilə dolu fincanımı bir dizimlə və heç dadına da baxmadığım çörək payımı o biri dizimin üstünə qoyub oturmuşdum və heç yerimdən qımıldanmırdım da. Nəhayət, mən heç kəsin ağlına gəlməyən qəti bir qərar qəbul etdim: Coun mənə baxmadığını görüb fürsətdən istifadə edərkən, tez çörək payımı şalvarımın cibinə ötürdüm.

Görünür, Co mənim iştahadan düşdüyümü zənn edib nigarançılıq çəkirdi, buna görə də çörəkdən dişləri ilə xirda tikələr qopara-qopara çox həvəsiz, fikirli halda yeyirdi. O dərindən getdiyi üçün, tikəsini həmişəkəndən çox yavaş çeynəyir və onu, nəhayət, həb kimi udurdu. O, çörəyindən yenə bir parça dişləmək istəyib başını yana tərəf rahat aydıkdı, birdən gözələri mənə sataşdı və mənim çörək payımın yox olduğunu gördü.

Co olındəki bir parça çörəklə, matı-qutu qurumuş halda qaldı. Onun təəccüb etməsi və qorxuya düşməsi üzündə o qədər aydın əks etmişdi ki, bacımın nəzərindən yayına bilmədi. Bacım hirsli-hirsli:

– Yenə nə olmuşdur sizə? – deyər soruşdu və fincanını stolun üstünə qoydu. Bu vaxt Co məzəmmətədirici hərəkətlə başını tərəpə deyinnməyə başladı:

– Amma. Mənə bax, dostum Pip! Özünü işə salarsan ha! O böyüklükdə çörək parçası boğazının bir yerində ilişib qalar. Sən onu çeynəməmiş udmusan, Pip.

Bacım bu dəfə daha acıqlı soruşdu:

– Axı nə olub yenə?

Təsəvvürə gəlməyən dərəcədə qorxuya düşmüş Co isə mənə deyirdi:

– Pip, hərəgah sən onun heç olmasa bir balaca tikəsini qaytara bil-şeydin yaxşı olardı. Çalış, mən deyən kimi elə. Başa düş ki, sənin belə oyun çıxarmağın yersizdir, canına yazığın gəlsin, xataya düşərsən.

Bu vaxt bacım lap özündən çıxdı, Coun üstünə cumdu və birçöyündən yapışib başını divara dayadı. Mən küncdə öz yerimdə oturub cıqqırımı da çıxarmırdım və bu mənzərəyə fağır-fağır tamaşa edirdim.

Bacım qəzəbindən nəfəsi tənqləşmiş halda qışqırıb ərindən soruşdu:

– Ay piy basmış dombalan göz donuz, niyə demirsən nə olub?

Co bacımın üzünə aciz-aciz baxdı, naçar qalib çörəyindən bir tikə dişlədi və gözələrini yenə mənə zillədi. Ağzındakı tikəsini hələ çeynəmirdi, bu səbəbdən onun ovurdu şişmiş görünürdü; o, otaqda mənimlə tək oturubmuş kimi birdən zarafatına dedi:

– Bilirsən nə var, Pip! Biz həmişə dost olmuşuq, buna görə də səndən yalnız çaresizlikdən şikayət edə bilərəm. Amma bu elə bir... – bu vaxt Co sözünü yarımçıq qoyub stulunu geri çəkdi, ikimizin arasından döşəməyə baxdı, yenə gözələrini mənə dikib dedi: – elə bir tikədir ki, onu bir uduma ötürmək olmaz.

Bacım ərinin bu sözlərini eşitcək qışqırıb soruşdu:

– Sən nə danışırsan, yoxsa o, bütün çörək payımı bir uduma aşırıb? Tikəsini baxyaqdan ovrundunda saxlayan Co yenə missis Coya deyil, mənə baxaraq sözünə davam etdi:

– Bilirəmmi özizim, sən yaşda olanda mən özüm də zorba tikələr udmuşam, çox udmuşam, bunu da deyər bilərəm ki, ömrümdə qarınqlu adamlar çox görmüşəm, amma doğrudan da bu yekəlikdə tikə aşıran adama heç rast gəlməmişdim.

Bacım cəld mənim üstümə cumub saçımın yanısırdı və “Gedək, sənə dərman verim” sözlərini təkrar edərkən məni sürüyə-sürüyə apardı; bacımın bu sözləri mənə çox qorxutdu.

O vaxtlar bir kələkbaz höküm qotran suyunu hər cür xəstəliyə qarşı dərman kimi içməyi dəb salmışdı. Missis Co da öz komo-dunda həmişə bu dərmandan saxlayırdı və möhkəm inanırdı ki, bu dərmanın dadı nə qədər iyirəndirsə, onun sağaldıcı təsiri də bir o qədər qüvvətlidir. Hətta on adı günlərdə də bu iksirdən mənim boğazıma o qədər tökürdülər ki, mondon, yenicə qətranlanmış hasardan gələn iy gəlirdi – bunu mən özüm də hiss edirdim. Bu dəfə xəstəliyim çox ciddi olduğuna görə həmin dərmandan gərək düz pinta* içyodim. Odu ki, missis Co məni sağaltmaq üçün, başımı qoltuğuna alıb bərk-bərk sıxdı; boğazıma doğrudan da bir o qədər dərman tökdü. O ki, qaldı Coya, öz canını yarım pinta ilə qurtardı. Deməliyəm ki, Co peçin qabağında sakitcə oturub tikosini çeynəyə-çeynəyə nə isə fikirləşdiyi zaman, onu yarım pinta dərman içməyə məcbur etdilər, bu isə Cou çox təəccübləndirdi.

Missis Codan şey oğurlayacağımı fikirləşərkən və yeriyəndə, oturanda, ya da bir iş üçün mətbəxə gedəndə cibimdəki yağ-çörəyi hər dəfə ölməli tutmağa məcbur olarkən az qalardı ki, ağılım başım-dan çıxsın.

Təsvir olunan gün böyük bayram idi. Mən gərək divardan asılan holland saatına baxa-baxa mis kürəciklə saat yeddindən səkkizədək pudingi qarışdırıb sabaha hazırlayıydim. Mən bu işi tumanımdan yağ-çörəyi çıxarmadan görmək istədim, amma hiss edirdim ki, yağ-çörək getdikcə aşağı sürüşür və hərəgah qəti tədbir görməsəm hök-mən yerə düşəcəkdir. Xoşbəxtlikdən mən xəlvətcə otaqdan əkilib bayıra çıxa bildim və həmişə yatdığım çardağa qalxıb yükümü orada boşaltdım.

Nəhayət, pudingi qarışdırıb qurtardım. İndi peçin yanında otu-rub qızırqın və yatmağa göndərilməyimi gözlüyordim. Bu vaxt gurultu səsi eşidib Codan soruşdu:

– Eşirdirənmi, Co? Deyəsən top atırlar. Bu nə olan işdir?

– Yəqin yenə katorqa dustağı qaçıbdir, – deyə, Co cavab verdi.

Missis Coun başını aşağı salıb öz işlə məşğul olmasından isti-fadə edərək, mən dodaqlarımı yavaşca torpoda-torpoda, katorqa dustağının nə olduğunu Codan soruşmağa çalışdım. Co da cavab vermək üçün dodaqlarını xeyli tərpətdi, görünür sualıma ətraflı cavab verməyə çalışırdı; mən bundan ancaq birco “Pip” sözünü başa düşə bildim. Sonra Co bərkdən dedi:

– Keçən gecə katorqa dustağı qaçmışdı. Düən də toplardan atası açılıb barədə xəbərdarlıq edirdilər. İndi yenə top atırlar. Görünür başqa bir dustaq qaçmışdır.

– Bəs top atan kimdir? – deyə, mən soruşdum.

– Bu vaxt bacım söhbətə qarışdı:

– Bu nə yaman zəhlə aparın uşaqlar! Buna bax, bu da bizim üçün sorğu-sual cəyən olubdur!

Bu vaxt Co mənim marağımı coşdurdu; o, ağızını daha çox açmağa çalışaraq nə isə bir şey deməyə cəhd etdi; mən elə bildim ki, Co “qəddar” demək istəyir. Təbii ki, buna görə də mən başımla bacımı göstərüb: “Odurmu?” – deyə, pıçıldadım. Lakin, görünür, Coun dediyini başa düşməmişdim. Çünki o, başını qətiyyətlə bulay-ıb “yox” işarəsi verdi, ağızını tamam açdı, sonra qüvvətli bir söz buraxdı. Mən yenə heç bir şey başa düşmədim.

Mən bu dəfə axırıncı fəndgiriyyə əl atmağı qət etdim.

– Missis Co, hərəgah acığınız tutmazsa, mən bilmək istərdim ki, haradan top atırlar?

– Ay balam, belə də uşaq olar? – deyə, bacım acıqlandı. – Haradan top atırlar? Əlbəttə qaləradan*.

– Hə... o, qaləradan atmışlar! – deyə mən ağızucu cavab verdim və Coun üzünə baxdım.

Co mənə məzəmmətlə baxıb öskürdü; yəqin ki, demək istə-yirdi: “Axı mən də sənə bunu demişdim”.

– Bəs qaləra nədir? – deyə, mən yenə soruşdum.

Bacım:

– İndi buyur belə uşağı qandır görüm – dedi və əlindəki iynəni acıqla mənə tərəf uzadıb başını silkələyərkən sözünə davam etdi: – Onun bir sualına cavab verəndə, üstəlik sənə başına təzədən başqa suallar yağdırır. Qaləra dustaq saxlanan barjadır. Belə gomilər bataq-lığa o tayındadır.

Mən özümü ələ almağa çalışıb heç kəsin üzünə baxmadan bir də soruşdu:

– Mən bilmək istərdim: belə həbsxanaya kimləri və nəyə görə salırlar?

Bu sualım missis Cou bu dəfə lap özündən çıxartdı. O, ilan vur-muş adam kimi yerindən sıçrayıb qalxaraq dedi:

* Qaləra – çoxavarlı qodim gomidir; o vaxt katorqa cozasına məhkum edilən dustaqları belə gomilərdə zəncirləyib saxlayır və onlara avar çökədirtdilər.

* Pinta – İngiltərədə təxminən yarım litro bərabər ölçüsüdür.

– Adam öldürənləri, oğurluq edənləri, dələduzları və cürbəcür çirkin işlər görənləri barjadə dustaq saxlayırlar. Belə adamların hamısı çirkin işlərə həmişə cürbəcür suallar verib başqalarını tongo götürməkdən başlayırlar. İndi zohmət çək, get yatmağa.

Yatmağa gedəndə heç vaxt mənə şam vermirdilər. İndi də qaranlıq pilləkənlə çardağa qalxırdım, başımda da gurultu olduğunu hiss edirdim, çünki missis Co axırını nitqini söyləyərkən barmağındakı üsküklə başıma hər söz başı vurmuşdu. Mən qaranlıqdan bir qədər yaxınlıqda olduğunu düşündükdə canıma qorxu düşürdü. Aydın idi ki, qalərə hoxsxanası mənim üçün yaradılmışdır. Çünki mən də cürbəcür suallar verməyə başlamışdım, özüm də missis Codan şey oğurlamaq fikrində idim.

Gecənin qaranlılığı çökilib hava işıqlaşmağa başlayan kimi mən yatağımdan qalxdım və aşağı endim. Döşəmənin hər bir taxtası, onun hər bir çartlamış yeri, hər bir deşiyi elə bil dalımcə qışqırır deyirdi: “Oğrunu tut!”, “Missis Co, yatağıңызdan qalxın!” Mən orzaq anbarına girdim, bir parça çörək, bir az pendir, yarım nımçəyə qədər qovrulmuş ot götürüb dünənki yağ-çörəklə birlikdə cib yaylığıma büktdüm, qabaqcadan tapıb gizlətdiyim şüşə qaba gil bardağdan bir az araq boşaltdım, onun əvəzinə isə bardağa su tökdüm; sonra yaylığımın içinə otlu sümük və içinə donuz əti doldurulmuş ləzzətli girdə piroq da qoydum. Öz aramızdır az qalmışdı ki, piroq-şəz gedim, amma anbarın bir küncündə, lap yuxarı ləmədə üstü çox soyula örtülmüş gil nımçədə nə olduğunu mütləq bilmək istədiyim üçün, ləməyə dirmaşdım, boylandıqda – piroqu gördüm və onu ləmədən götürdüm. Mən güman edirdim ki, piroq süfrəyə bu gün qoyulmayacaqdır, buna görə də piroqun yox olmasından bu təzliklə xəbər tutmayacaqlar.

Motboxdən birbaşa dəmirçixanaya qapı açılırdı. Mən cəfləni çəkib qapını araladım, dəmirçixanaya girdim, Couan alətləri arasında oya axtarıb tapdım. Sonra qapını yenə örtüb cəfləlodim, başqa qapıdan çıxıb duman bürümüş bataqlığa qaçmağa başladım.

III FƏSİL

Çılpaqlaşmış çəporləri və qurumağa başlamış solğun otları nəm duman islatmışdı; hər bir budağı, hər bir xırda otun nazik gövdəsini nəm duman qalın hörümçək toru kimi örtərək, onlara iri, ağır su damcılarını muncuq kimi düzmüşdü.

Mən bataqlığa yaxınlaşdıqca, duman daha da qalınlaşırdı, bu səbəbdən mənə elə gəlirdi ki, qabağıma çıxan şeylər elə bil üstümə hücum edir, çünki bunlar dumanın içindən birdən-birə baş vurub çıxırdılar. Torpaq bəndlər, çəporlər, xəndəklər dumanın içindən bir-baş üstümə gəlirdi və elə bil mənim dalımcə qışqırırdı: “Bax bu uşaq özgənini piroqunu götürüb aparır. Tutun onu!” İnaklər qəflətən, elə bil yerin altından qabağıma çıxır, girdə gözlərini mənə bəzədir, burunlarından çoxlu buğ çıxarıb və movuldayıb deyirdilər: “U-u, oğru uşaq!” Boynu ağ olan bir qara öküz isə mənə elə yaman baxırdı ki, başını məzəmmətlə elə bulayırdı ki, mən onun yanından keçərkən özümü təmizlə çıxarmağa çalışaraq birdən, özümü saxlaya bilməyib ağlamsına-ağlamsına dedim: “Doğrudan da, ser, mənim təqsi-rim yoxdur; axı mən bunu özüm üçün götürməmişəm!” Öküz cavab vermək əvəzinə başını aşağı saldı, bərkənd fınxırıb burnundan çoxlu buğ buraxdı və quyruğunu tovlayıb dumanlıqda gözəndə itdi.

Çox keçmədi ki, mən qəbiristanə çatdım; burada mənə dünənki yad adam gözləyirdi. O, yenə qıçını çəkə-çəkə vargəl əloyirdi; elə bil bütün gecəni belə keçirmişdi. Görünür, o, bərk üşümüşdü. Mənə elə gəlirdi ki, bu adam soyuğa daha tab gətirə bilmədiyi üçün, bax, bu doqıqə yıxılıb öləcəkdir. Baxmağından da bilirdim ki, o çox acıq çəkibdir; buna görə də mənə elə gəlirdi ki, hərgah ölimdəki bağlamamı görməsəydi, balaca bıçqını mənəndən alan kimi onu dorhal yeməyə çalışardı. Mən cold bağlamamı açmağa və cəblərimi boşaltmağa başladım.

– Şüşə qabda nə götürməsən, bala? – deyə, o soruşdu.

Mən isə:

– Araqdır, – dedim.

O, qovrulmuş əti ağzına təpəşdirirdi; elə başa düşmək olardı ki, bu adam qabağındakı xərəyi yemək əvəzinə, onu yad adamlara gös-tərməmək üçün tez-tez kisəyə doldurur. Amma araq gətirdiyimi eşitdikdə, o, yeməkdən əlini çəkib içməyə başladı. Bayaقدan bəri ara vermədən elə yaman əsirdi ki, araq şüşəsini dişləri ilə tutarkən

onu gəmirənmək üçün bütün gücünü toplayıb özünü çox çətinliklə saxlaşdırırdı.

Mən ona:

– Görək ki, titrədiy qızdırırsınız – dedim.

– Mən də elə başa düşürəm, bala, – deyə, o cavab verdi.

Mən yenə dedim:

– Bura pis yerdir. Siz torpağın üstündə yatmısınız, bu isə çox zərərli; belə yerdə yatanda adam titrətmə-qızdırmaya, ya da revmatizm xəstəliyinə çox tez tutular.

O, qovrulmuş əti, çörəyi, pendiri və piroqu bir-birinə qatıb, çıxırını belə çıxarmadan yeyirdi, özü də həmişə ətrafındakı dumanlığa şübhəli-şübhəli göz gəzdirdir və hətta yeməyin arasını kəsib tez-tez dörd tərəfə qulaq verirdi.

Birdən, doğruca, ya da xəyalı gələn bir səs – çaydan gələn xışıltı və ya bataqlıqda mal-qaranın böyürməsi – onu diksindirirdi; o çox sərt soruşdu:

– Yoxsa sən başımı qarışdırıb məni aldadırsan, a şeytan? Özünlə buraya başqa adam gətirməmişən?

– Yox, elə də şey olarmı, ser! Yox!

– Heç kəsə tapşırmasan ki, dalınca gəlsin?

– Yox.

– Yaxşı, sənə inanıram. Hərgah bu yaşında yazıq bir qaçqını ələ vermək fikrindəsənsə onda gərək çox quduz küçük olasan; onu da bil ki, indi mən peyinlik cücüsü kimi onsuz da acından və soyuqdan ölüürəm.

Köhnə divar saati zəng vurmağa başlayan zaman necə xırılda-yırsa, onun da boğazında nə isə xırıldadı; o, pencəyinin çirkli, cod qolu ilə gözlərini sildi. Mən onun halına yandım və yavaş-yavaş yənə piroqu yeməyə başladığını gördükdə, ürəkləndim dedim:

– Çox şadam ki, gətirdiyim piroqu xoşunuza gəlir.

– Sən, deyəsən, nə isə dedin, eləmi?

– Mən dedim: çox şadam ki, gətirdiyim piroqu xoşunuza gəlir.

– Sağ ol, bala. Düz deyirsən.

Mən həyətimizdəki yekə itin necə yediyini çox görmüşdüm; indi mən bu adamın da lap it kimi yediyini görürdüm. It kimi o da yeməyi götürüb misilsiz bir acgözlüklə didişdirir, tikələri demək olar ki, heç çeynəmədən, diri-əri udur, həmişə ətrafına göz gəzdirdirdi, elə bil qorxurdu ki, piroqu əlindən alsınlar.

Mən soruşdum:

– Bu gecə top atdırlar, eşitdinizmi?

– Deməli, doğrudan da top atırlarmış! – deyə o, öz-özünə danışırmış kimi donquldandı.

– Qəribədir, necə olubdur ki, siz top atıldığını başa düşməmişsiniz! Biz top atəşinin səsini öz evimizdə eşitdik, bizim evimiz bu buradan çox uzaqdadır; bundan başqa top atılan zaman biz qapı-bacanı bağlayıb evdə oturmuşduq.

O dedi:

– Bilirsinizmi, bu bataqlıqlarda tək qalan, həm də başı ağırlaşmış, ağzına bir tiki belə çörək almamış, acliqdan və soyuqdan əzab çəkən adamın qulağına bütün gecə güllə səsi və başqa səslər gəlir. Onun qulağına nəinki belə səslər gəlir, hətta onun gözünə qırmızı paltarlı, əli məşəlli əsgərlər görünür; ona elə gəlir ki, həmin əsgərlər ona yaxınlaşır, onu araya alırlar, tüfənglərinin çaxmağını saqqıladırırlar. Onun qulağına belə bil komanda səsi gəlir: “Düzü! Budur o! Onu tut!” Onu tuturlar və hər şey bitir... Uzağa niyə gedirsən, lap keçən gecə mənim gözlərimə əsgərlər gördündü – bir vızoda qədər idilər. Sıraya düzülüb gəlirdilər, tüfənglərini cingildədirdilər, onları görüm lənətə gəlsinlər!.. Belə vəziyyətdə olan adamın top atəşi açılmasından xəbəri olarmı?! Mənə elə gəldi ki, güllələrin səsinə duman titrədi, amma bu vaxt səhər çoxdan açılmışdı.

Sonra yad adam otun üstünə səridi, nə mənə, nə də yaralanıb qanı axan çığına fikir verməyərək, ayağındakı buxovu dəli kimi biç-qılamağa başladı; o, öz yaralı ayağı ilə elə rəftar edirdi ki, elə bil ayağı da əlindəki əyə kimi hissiz və cansız idi. Mən bu adamın qəzəbləndiyini görüb yenə ondan qorxmağa başladım; bir də qorxurdum ki, evdəkilər mənim yox olmağımdan xəbər tutsunlar. Mən ona dedim ki, gərək indi evə qaıydam, amma o, mənim sözlərimə əhəmiyyət vermədi. Odur ki, mən xəlvətçə, onun gözündən oğurlanıb qaçmağı lazım bildim. Mən axırıncı dəfə ona baxarkən o, başını dizinədək əyib oturmuş, var gücünü toplayıb zəncirini kəsməyə çalışır, bu vaxt həm ayağındakı kəndəni, həm də ayağını söyürdü. Mən ondan xeyli aralanıb dumanın içində ayaq saxladıqda və ətrafa qulaq verdikdə eşitdiyim son səs, hələ də zəncirə sürtünən əyənün cingiltisi idi.

Mən lap əmin idim ki, evə gəldikdə mətbəximizdə polis nəfərini görəyəm, evə çatan kimi dərhal məni həbsə alacaqlar. Amma evin heç yerində nəinki polis nəfəri yox idi, hətta oğurluğundan da hələ heç kəs xəbər tutmamışdı. Missis Coun başı üzümüzə gələn bayram münasibətilə evi təmizləməyə qatışmışdı. Co isə evin yığış-dırılmasına mane olmaq üçün artırıma qovulmuşdu.

Mən missis Co ilə üz-üzə gəldikdə o:

– Haradaydın, ay sital? – deyər məndən soruşdu. Missis Co məni bayram münasibətilə bu sözlərlə təbrik etdi.

Mən dedim ki, qəbiristanda idim. Missis Co isə kinayə ilə dedi.

– Yaxşı ki, oraya getmişən, yoxsa səndən yenə pis əməl baş verə bilərdi.

Co mənim dalıma mətbəxə gəlməyə cürət edərək missis Coun açıqlı baxışını görüb, çox mülayimliklə ölini burnuna çəkdi, lakin missis Co üzünü o tərəfə çevirən kimi, Co şahadət barmaqlarını çarpazlayıb xəlvətco mənə göstərdi; bizim dilimizdə bu işarə missis Coun qanı qara olduğunu göstərirdi. Onu da deyim ki, missis Coun qanı elə həmişə qara olurdu, onu həmişə qaşqabaqlı görmək olardı, buna görə də biz həftələrlə şahadət barmaqlarımızı çarpazlayıb bir-birimizə göstərərdik.

O gün evimizdə üstünə göyörti səpilməş qaxac donuz budundan, içi qiymətli qızardılmış toyuqlardan yaxşı nahar hazırlanırdı. Hələ bir gün əvvəl səhərdən içi mal otından olan dadlı piroq bişirilmişdi, puding də pilətonin üstündə pırt-pırt edirdi. Nahara çoxlu xərc çəkil-diyinə görə bizim səhər yeməyimizi insafsızcasına azaltmışdılar.

Bir azdan sonra missis Co dilləndi:

– Mən hambal deyiləm ki, sizə görə otaqlarda təzadon yır-yığış aparam, sizin zibilinizi təmizləyəm. Yadd saxlayın ki, onsuz da işin çoxluğundan başımı qaşımğa macalim yoxdur.

Buna görə də bizə yağ-çörəyi bayır dəhlizdə verdilər, elə bil ki, biz evdə ədəblə oturan adi kişi və oğlan deyildik, səfərə çıxan bir polk əsgər idik. Biz də çarəsiz qalıb tabe olduq, yağ-çörəyimizi yedikdən sonra, qabağımıza – köhnə sandığın üstünə qoyulan parçadəkı sulu südü üstündən içdik.

Bu zaman missis Co pəncərələrə təmiz ağ pordələr asdı, peçin qabağına tutulan köhnə örtüyü də təzə güllü örtüklə əvəz etdi, kori-

dorun o biri başında qonaq üçün saxlanan balaca bayram otağının qapılarını açdı; adi günlərdə bu otağın qapısı həmişə bağlı olardı. Otaqdakı şeylərin hamısı, o cümlədən peçin üstünə simmetrik qayda ilə düzülən burnu qara dörd balaca farfor pudel* və hətta pudellərin dişlərində tutduqları və içərisində süni çiçəklər olan dörd balaca zənbil həmişə örtü altında olurdu. Missis Co çox səliqəli və evdar bir qadın idi, amma bu təmizkarlığını burnumuzdan tökürdü, buna görə də adam heç istəmərdi ki, missis Co evdə yır-yığış işlərinə başlasın.

Həmin gün mister Vopsl, təkərçi mister Hibbl və onun arvadı missis Hibbl, habelə Pəmblək dayı nahara bizə qonaq gələcək-dilər. Pəmblək dayı, yaxınlıqdakı səhərdə yaşayırdı, özü də varlı taxıl taciri idi, hər yerə öz arabasına gedərdi. Nahar gündüz saat ikinin yarısına təyin edilmişdi. Mən Co ilə evə qayıtdıqda, süfrə açılmışdı, yemək-içmək stola düzülmüşdü, missis Co bayramsayağı geyinib-keçinmişdi və qonaqların qəbul etmək üçün baş qapını açmışdı (başqa günlərdə belə olmurdu). Bir sözlə evimiz o gün cah-çəlləli idi. Mənim oğurluğundan isə hələ heç bir xəbər-ötər yox idi.

Nahar vaxtının yaxınlaşması mənə əslə təsəlli vermirdi. Nəhayət, qonaqlar da gəlib çıxdılar.

Biz mətbəxdə nahar edirdik, amma meyvə və çörəz yemək üçün qonaq otağına keçirdik. Meyvə və çörəz: qozdan, portağaldan və almadan ibarət idi.

Hamı stolun dövrəsində əyiləşib yeməyə başladığıda, bacım Pəmblək dayıya müraciət edib soruşdu:

– Dayı, bir az arağ içərsinizmi?

Elə mən də bundan qorxurdum! Yəqin, Pəmblək dayı arağa su qatıldığını başa düşəcək, bunu hamıya deyəcəkdir, onda vay mənim halıma! Mən hər iki ölimlə stolun ayağından bərk-bərk yapışdım və başıma nə gələcəyini gözləməyə başladım.

Bacım bardağı götürməyə getdi, onu götürüb dayı üçün arağ tökdü; qalan qonaqlar arağ içmək istəmədilər. Pəmblək dayı zəhlə aparan adam idi. Elə bil məni qəsdən ələ salırdı: arağ dolu qədəhi qaldırdı, işığa tutub baxdı və yenidən stolun üstünə qoydu. Bu vaxt bacım və Co piroq və puding üçün stolda yer hazırlayırdılar.

Mən gözlerimi Pəmblək dayıdan çəke bilmirdim. Əllərimi və ayaqlarımı məni stolun qıcına bərk-bərk ilişdirib oturmuşdum. Mən

* Pudel – qıvrın tükü ev iti

Pemblük dayının barmağı ilə qədəhi hiyləgərcosinə necə göstərdiyini, onu necə qaldırıb güllümsədiyini və başını dala verib arığı başına necə çəkdiyini gördüm. Bir saniyə belə keçməmiş, məclisdəki adamların hamısını təsəvvürə gəlməyən bir qorxu bürüdü, çünki Pembrük dayı sıçrayıb ayağa qalxdı, ara vermədən öskürə-öskürə stolun dövrəsində fırlandı. Cəld otaqdan çıxdı; pəncərədən baxan olsaydı Pembrük dayının necə sifraqlı olduğunu, üz-gözünü yamanca turşutduğunu və ümumiyyətlə, özünü necə dəli kimi apardığını görə bilərdi.

Mən stolun qıçından bərk-bərk yapışıb yerimdə qalmışdım. Bacım və Co qaça-qaça Pembrük dayının yanına getdilər. Səbəbini özüm də başa düşmürdüm, amma yoqın bildirdim ki, Pembrük dayının zoharənib bu hala düşməsinə bais mənəm. Onu evə gətirdilər, bu vaxt mənəm də döşətlə vəziyyətim xeyli yüngülləşdi, qorxum bir az çəkildi; o, buradakı qonaqlara elə göz gozdirdirdi ki, sanki onun üroyinin bulanması üçün hamı təqsirkar idi. Pembrük dayı öz kreslosunda sərələnib oturdu və inildiyib: "Qətran!" – dedi.

O, döşət! Demə, mən araq bardağından götürdüyüm araqın əvəzinə bardağa qətran suyu tökmüşəmmiş! Mən bildirdim ki, bir azdan sonra Pembrük dayının halı daha da pis olacaqdır.

– Qətran nədir, canım? – deyə, bacım təəcüblə soruşdu. – Axı araq bardağında qətranın nə işi var?

Amma Pembrük dayı olını amirano bir tərdə yelləlib tələb etdi ki, bu saat isti cin^{*} gətirsinlər. Mənim üçün təhlükəli olan fikirlərə düşməyə başlamış bacım tez cin, isti su, qənd və limon qabığı gətirməyə getdi. Canım heç olmasa hələlik qurtardı. Mən hələ də stolun qıçını əlimdən buraxmırdım, lakin indi onu dərin minnətdarlıq hissilə qucaqlamışdım.

Mən yavaş-yavaş özümə gəldim və axırda stolun qıçından ayrılıb puding yeməyə başladım. Mister Pembrük da pudingə girişdi, o biri qonaqlar da ona baxıb puding yeməyə başladılar. İsti cin çox yaxşı təsir göstərdi. Nahar qurtarana yaxın mister Pembrükün kefi tamamilə açıldı. Mən bu günü salamat başa vura biləcəyimə ümid etməyə başlayırdım ki, birdən bacım Coya əmr etdi: "Təmiz nimçələr gəlsin!"

Mən o dəqiqə yenə stolun qıçını qucaqladım və onu bağrıma elə basdım ki, guya stolun qıçını mənim istəklə dostum və uşaqlıqdan mənimlə oynayan sevimli yoldaşım idi. Bundan sonra nə olacağını ağlıma gətirirdim və hiss edirdim ki, bu dəfə doğrudan da mənim işim bitəcəkdir.

Bacım çox məhrəbanlıqla güllümsəyib qonaqlara müraciət etdi: – Siz indi görək bütün yeməklərdən sonra çox ləzzətli bir xərdənin də dadına baxasınız, bunu Pembrük dayı bəxşiş göndərmişdir! Ay yediniz ha! İştahanızı saz eləyin!

Bacım ayağa qalxaraq hey qonaqların cəmədinə döşəyirdi: – İndi mən sizə deyərəm, o nədir. O piroqdur, özü də əlasından, içinə donuz əti doldurulmuşdur.

Qonaqlar bacımın təklifindən razı qaldıqlarını bildirdilər. Pembrük dayı məclisin qarşısında nə kimi bir xidmət göstərmiş olduğunu yaxşıca dərk edərək qeyri-adi bir diribaşlıqla dedi:

– Bura gətirin piroqu, missis Co; biz onun işinə baxarıq!

Bacım piroqu gətirməyə getdi. Onun ambara necə keçdiyini eşitdim. Mister Pembrükün bıçağı əlində necə oynatdığını görürdüm. Onun iştahaya gəldiyini də hiss edirdim. Bu vaxt mister Hibblin səsi qulağıma gəldi; o deyirdi ki, "donuz ətindən həzirlənmiş bir tikə yaxşı piroqu cana xeyri var və qarında ona həmişə yer tapılar". Bir də eşitdim ki, Co qulağıma pıçıldayıb deyir: "Sənə də piroqu verəcəklər, Pip". İndi də yadımda deyil: o vaxt doğrudanmı qorxuya düşüb qışqırdım, yoxsa mənə elə gəlirdi; hər halda mən hiss edirdim ki, belə vəziyyətə daha tab gətirə bilməyəcəyəm, görək bu dəqiqə buradan qaçım. Stolun qıçını buraxıb elə qaçdım ki, elə bil məni tutsalar öldürəcəkdilər.

Amma mən yalnız bayır qapıya qədər qaça bildim; burada bir dəstə silahlı əsgərlə üz-üzə gəldim. Onların biri əlindəki qandalı mənə uzadıb dedi:

– Hə, sən buradaymışsan! Bax belə keçərsən ələ! Di düş qabağıma gedək!

V FƏSİL

Evimizin artırmasına toxunan tüfəng qundaqlarının səsi və az sonra bir dəstə əsgərin gəlməsi evdə ümumi bir çaxnaşmaya səbəb oldu. Qonaqlar cəld stoldan qalxdılar, əli boş mətbəxə qayıdan missis Co isə qapının ağzında quruyub qaldı; onun: "Bəs mənim piroqu necə olub!" demək istədiyi təəssüf ifadəsi isə dodaqlarında donub qalmışdı.

* Cin – ingiliss araqı. (tərc.)

Missis Co içəri girdikdə serjantla mən mətbəxdə idik. Belə qorxulu daqiqədə mən özümü bir az yığırdırsa bildim. Yuxarıdakı qısa nitqlə mənə müraciət etmiş əsgər indi mətbəxdə dayanmışdı, o, mətbəxə toplaşan adamlara sakitcə göz gözdürərək sol əlini mənim çiyinə qoyub sağ əlindəki qandalı ədəblə adamlara tərif uzatdı. Bu vaxt serjant dedi:

– Məni bağışlayın, xanımlar və cəntilənlər! Mən qapıdan içəri girərkən bu diribaş uşağa dediyim kimi (o mənə heç nə deməmişdi), mən canı tutmağa göndərilmişəm, buna görə də mənə dəmirçi lazımdır.

Bacım, görünür, Coun başqasına lazım ola biləcəyini güman etdiyinə görə, acıqlı-acıqlı soruşdu:

– Deyə bilərsinizmi, dəmirçi sizin nəyinizə lazımdır?

– Xanım, mənim ona balaca bir işim düşübür, – deyə serjant cavab verdi və Coun dəmirçi olduğunu başa düşərək, onun üzünə baxıb sözüünə davam etdi: – Bilirsinizmi, özüm, bu kündənin qıfılı xarab olub, amma o, bizə bərk lazımdır, onu sazlaya bilərsinizmi?

Co kündəyə baxıb dedi ki, onu sazlaya üçün görək dəmirçixanada ocaq qalansın; bu işə azı iki saat vaxt lazımdır.

– Eləmi? Onda tez işə başlayın, özüm, – deyə serjant cavab verdi. Mənim adamlarımın sizə köməkliliyini deyə bilərsiniz, onlar da sizin ixtiyarınızdadır.

Serjant öz adamlarını soslədi; onlar bir-birinin ardınca mətbəxə yüyürüb gəldilər.

Bütün bu əhvalat mənə yuxu kimi gəlirdi, çünki hələ də əmansız qorxunun pəncəsində tir-tir əsirdim. Amma qandalın mənim üçün götürülmədiyini və əsgərlərin buraya gəlib çıxmaları nəticəsində piroq məsələsinin hələlik yaddan çıxdığını başa düşdükdə bir az özümə gəlməyə başladım.

Serjant, mister Pəmlbçukə müraciət edib ondan soruşdu:

– Deyə bilərsinizmi, indi saat neçədir?

– Düz üçün yarısıdır.

Serjant bir az fikirləşib dedi:

– O qədr də gec deyildir. İki saat gözləməli olsaq da yenə çataırıq. Siz bilən, buradan bataqlığa nə qədər olar? Məncə bir mildən çox olmaz, eləmi?

– Düz bir mildir, – deyə missis Co cavab verdi.

– Çataırıq. Qaş qaralanda bataqlığı mühasirəyə almağa başlayırıq.

Co sürtükünü, jiletini və qalstukunu çıxarıb məşin döşlüyünü geydi və dəmirçixanaya keçdi. Əsgərlərin biri pəncərənin taxta qapısını açdı, ikincisi ocaq qaladı, üçüncüsü körüyün yanında dayandı, o biri əsgər isə kürünün dövrəsinə düzüldülər. Bir azdan sonra kürə gurhagur yanmağa başladı. Co çökək vurur, biz də hamımız dayanıb ona baxırıq.

Caninin necə tutulacağı məsələsi nöinki hamını maraqlandırır, hətta bacımı da saxavətə gətirmişdi. Bacım əsgərlər üçün çəllək-dən bardağa pivə süzüb tökdü və serjanta bir stəkan araq təklif etdi. Lakin mister Pəmlbçuk duruxa-duruxa dedi: “Ona şərab verin, xanım! Əminəm ki, şərabda qotran yoxdur”. Serjant mənnətdarlıq edib dedi ki, doğrudan da qotransız içkini xoşlayır və buna görə də xahiş edir ki, zəhmət olmasa ona şərab versinlər. Serjanta şərab gətirib verildilər, o, hamının bayramını təbrik etdi, şərabın hamısını birdən başına çəkdi və xoşhallanıb ağzını marçıldatdı.

Nəhayət, dəmir cingiltisi və körüyün gurultusu kəsildi. Co öz işini qurtarıb sürtükünü geydi və üroklənb təklif etdi ki, dustağın tutulmasından xəbər gətirmək üçün birimiz əsgərlərlə getsin. Mister Vopsi dedi ki, Co getsə o da gedər. Co dedi ki, çox şadıqla gedər və missis Co icazə versə mənə də özünü ilə aparar. Mən əminəm ki, missis Co bu hadisə ilə bu qədər çox maraqlanmasaydı, bizi əsla buraxmazdı. Missis Co yalnız bunu dedi:

– Hərgah sən uşağı başı güllə ilə deşilmiş halda qaytarsan, elə güman eləmə ki, onun başını yamayacağam.

Əsgərlər tüfənglərini götürüb küçəyə çıxdılar və sıra ilə gətməyə başladılar. Coya və mənə çox ciddi əmr edilmişdi ki, əsgərlərin daltınca gedək və bataqlığa çatdıqda çıxqırımızı belə çıxarmayaq.

Biz təmiz havaya çıxıb bataqlığa tərif yönəldikdə mən ömrü pozub Coun qulağına pıçıldadım:

– Co, ümidvaram ki, biz onu tapa bilməyəcəyik.

Co da pıçıldayıb mənə belə cavab verdi:

– Pip, mən şadıqla bir şillinq nəzir verərdim, tək o dustaq bizim əlimizə keçməsin.

Kənddə yaşayanlardan heç biri bizimlə gətmirdi, çünki hava soyuq idi, yol-iz yox idi, yol gətmək çətin idi, toran qovuşurdu və bayramı hamı öz evində edirdi; buna görə də evlərin pəncərələrindən gur işıq gəlirdi. Bir neçəsi başını pəncərədən çıxarıb bizim dalımızca baxdı, amma heç kəs bayıra çıxmadı. Biz qəbiristanına tərif

getdik. Bu vaxt serjant əli ilə bizə işarə etdi, biz də bir neçə dəqiqəliyə ayaq saxladığımız, əsgərlərdən iki-üç nəfəri qəbirlərin arasından keçən çığırını yoxlamağa getdi. Onlar heç bir şey tapmayıb geri qayıtdıqda, biz həyətin yan qapısından çıxıb birbaşa bataqlığa getdik. Bu zaman bərk və soyuq şorq küləyi əsdi və göydən narın buz kimi qar səpələndi. Co məni dalına aldı.

Biz üroksisixici çöllüyə çatdıqda (heç kəsin ağılına gəlmirdi ki, mən səkkiz, ya da doqquz saat bundan əvvəl buraya gəlmişdim), birinci dəfə başımdan belə bir dohşatlı fikir keçdi: biz yad adamın üstünə tökülüşdükdə, birdən o elə zənn etməzdü ki, əsgərlərə onun yerini mən göstərmişəm? O mondon soruşmuşdu: "Olmayam mənəm başımı aldadırsan?" Sonra mənə bu sözləri də demişdi: "Hərgah sən də məni təqib edənlərə qoşulsan, onda yaqın ki, quduz küçüksən". Doğrudan da görəsən o elə başa düşəcəkm ki, guya onu mən ələ verməmişəm.

İndi özümə belə sual verməyin faydası yox idi. Mən əsgərlərlə qəbirstandada idim, özüm də Coun dalına minmişdim, Co isə məni belində saxlayıb xəndəklərdən ov iti kimi tullanıb keçirdi. Əsgərlər uzun bir sıraya düzülüb qabaqda gedirdilər. Biz, mənəm səhər getdiyim səmtə də irəliləyirdik. Coun enli kürəyinə sıxdığım sinəmdə ürəyim bərk-bərk döyünürdü. Mən katorqa dustağının heç olmasa bir izini görmək üçün dörd tərəfə göz gözdürürdüm, amma heç bir şey görmür, heç zad eşitmirdim.

Əsgərlər səssiz-səmirsiz irəliləyirdilər, biz də onlardan bir az daldadırdıq; birdən külək və çovğunun sağ tərəfdən gətirdiyi inilti səsinə eşidib dayandıq. Əsgərlər bunu eşidib inilti səsi gələn tərəfə yüyürdülər. Co ilə mən də onların dalınca qaçdıq. Biz yüyürə-yüyürə bir xəndəyin kənarına yetişdik; bu xəndəyin içindəki adamı görəndə kimi tanıdım: o, mənəm yad adamım idi. Əsgərlər onu tutdular.

Əsgərlərin biri tufəng əvəzinə apardığı zənbili açıb onun içindən buxov kundəsini çıxarmağa başladığıqda, mənəm katorqa dustağım ətrafına göz gözdürən kimi mənə gördü. Gözlərim onun gözlərilə rastlaşdıqda, mən əllərimi yüngülə tərpəyib başımı buladım. Əsgərlərin onu tutmasında mənəm təqsirkar olmadığımı başa salmaq üçün, onun mənə baxmasını bayaqdan gözləyirdim. Bilmirəm o məni başa düşdü ya yox. Əlində zənbil olan əsgər üç və ya dörd məşəl yandırıb onların birini özü götürdü, qalanlarını da yoldaşlarına payladı. Bundan əvvəl də çox qaranlıq idi, amma indi lap qaranlıq oldu,

az sonra hava tamam qaranlıqlaşdı. Biz yola düşməzdən əvvəl dörd əsgər dövrə vurub üz-üzə durdu və iki dəfə havaya güllə atdı; o dəqiqə bizdən bir az dal tərəfdə, bataqlıqda və çayın o biri sahilində məşəllər yandı.

– İndi gedə bilirik, marş! – deyə, serjant əmr verdi.

Biz bir neçə addım getməmişdik ki, birdən qabaq tərəfdən açılan üz bərk top atəşindən qulaqlarım cingildədi. Serjant üzünü mənəm katorqa dustağıma tutub dedi:

– Sən qalerada çoxdan gözləyirlər. Oradakılar bilirilər ki, sən gəlirsən. Geridə qalma, hörmətli kişi. Sırada sığ gedin, uşaqlar!

İndi mən Coun əlindən tutmuşdum. Co o biri əlində məşəl aparırdı. O bilmək istəyirdi ki, bu işin axır necə olacaq; buna görə də biz əsgərlərin dalınca getdik, yol indi yaxşı idi. Özü də çayın kənarından keçirdi. Məşəllərimizdən yola, yanacaq qətran damcıları tökülürdü və hətta yera düşdükdən sonra da tüstülənə-tüstülənə yanırı. Məşəllərin işığı olmasaydı, qaranlıqda göz-gözü görməzdü. Məşəllərin qətranlı alovu havanı qızdırırdı, bu isə tufənglərin arasında qızını çəkə-çəkə çətinliklə gedən dustağa görünür xoş gəlirdi. Biz tə gedə bilmirdik, çünki dustağ axsaydı və çox gücdən düşdüyünə görə biz iki-üç dəfə dayanmalı olduq ki, o bir az nəfəsini dərsin.

Biz bu qayda ilə bir saata qədər yol getdikdən sonra körpüyə çatdıq; burada keşikçi budkası var idi. Budkadakı keşikçilər bizi səslədilər, serjant da onlara cavab verdi. Biz budkaya girdik. Serjant kitabə nə işə yazdı. Bütün yol uzununu mənəm katorqa dustağım bir dəfə də mənə baxmamışdı. Keşikçi budkasında olduğumuz müddətdə dustağ peçin qabağında dayanıb fikirli-fikirli oda baxır, ayaqlarını bir-bir götürüb peçin barmalığına qoyur və ayaqlarına da fikirli-fikirli baxırdı, elə bil bu gün əziyyət çəkdiyinə görə onları halına acıyırdı. Birdən o üzünü serjanta tutub dedi:

– İstəyirəm qaçmağım barəsində bəzi məlumat verim.

Qollarını sinəsində çarpzalayıb dayanan serjant dustağa soyuq-soyuq baxaraq cavab verdi:

– Nə istəyirsən deyə bilərsən.

– İndi ki belə oldu, qoy deyim. Adam yeməyə yaşaya bilməz, mən heç ac qala bilmirəm. Buna görə də mən, bax, o kənddən bir az yemək almışdım.

– Yəni sən demək istəyirsən ki, oğurlamışdın, eləmi? – deyə, serjant onun sözünü kəsdi.

– Hotta deyə bilərəm kimdən. Dəmirçidən.
– Belo de! – deyə serjant dilləndi və gözlərini Coya zillədi.
Co isə:
– Belo de Pip! – dedi və gözlərini mənə zillədi.
– Bu, cürbəcür yemək qalıqları, bir az araq, bir də ki, piroq idi.
Serjant üzünü Coya tutub ondan soruşdu:
– Hörmətli dost, evinizdə yeməli şey, məsələn piroquon itməsinə
hiss etməmişdiniz?

– Elə siz bizim evə girən dəqiqədə mənim arvadım piroquon yoxa
çıxdığını aşkara çıxarmışdı. Yadımdadırmı, Pip.

– Deməli, həmin dəmirçi siz imişsiniz! – deyərək, dustaq qaş-
qabağını töküüb Coa altından altından nəzor sald, mənə isə heç bax-
madı. – Belo halda mən çox təəssüf edirəm, amma sizə deməliyəm
ki, sizin piroquonuzu mən yemişəm.

– Onda halal xoşunuz olsun. Piroqa heyfim gəlmir, çünki, piroq
mənim özümünkü idi, – deyə Co ürəyini boşaltmağa başladı, lakin
birdən missis Cou yadına salıb tutulan kimi oldu. – Sizin oradan
nələr etdiyinizdən xəbərimiz yoxdur, amma biz istəməzdik ki, buna
görmə acından öləsiniz, ay başı bələli bədbəxt. Düzdürmü, Pip?

O dəfə bataqlıqda olduğu kimi yenə də dustağın boğazında nə
isə xırıldadı və o, arxasını bizə çevirdi. Qayıq qayıtdı, konvoy da
hazır idi. Biz onu, aralarında daş qalanmış payalardan düzəldilən
kərpüyəyədək ötürdük və qayığa necə mindiyini gördük; qayıqda avar
çəkənlər də onun kimi dustaqlar idi. Onu görərkən heç kəs nə təəc-
cüb etdi, nə də maraq göstərdi, nə sevindi, nə də təəssüf etdi; hər
kəs ağzını açıb ona bir kəlmə də söz demədi; yalnız sükançı, itə açıq-
lanırmış kimi, avar çəkənlərə kobudluqla əmr etdi: “Suya!” dərhal
avarlar suya endi. Biz, bataq sahildən bir neçə sajen uzaqda dayan-
mış qara gəmini məşəl işığında seçə bildik. Üzünə dəmir vurulmuş
və paslı yağun zəncirlərlə lövbərə bağlanan bu üzən həbsxana da,
mənim uşaq xəyalımda dustaqların özləri kimi buxovlanmış, yazıq
və bədbəxt görünürdü. Biz, qayığın gəmiyə necə yan aldığı gördük.
Dustağı gəmiyə qaldırdılar və biz onu daha görmədik. Sonra məşəl-
lərin yanmış ucları suya batırıldı, onlar fışıldayıb söndü, elə bil hər
şey onunla qurtardı.

EMİLİ BRONTE

(1818-1848)

DÜŞÜNCƏ

Qəlbimdə yurd salan qəmin, kədərin
Kökünü tezliklə qoparacağam.
Ürəyim sevinclə vuracaq mənim,
Sabaha nəğmələr aparacağam.

Qorxudan axmayır axı göz yaşım,
Çətinlik sınaqdı, çətin öyüləm.
Xalqıma qayğıyla ucalıb başım,
Uşaqlar hər şeydən qorxan deyiləm.

Yox, mən ah çəkmirəm, hələ ki şadam,
Qəlbimdəki kədər qəlbimi sıxmır.
Axı çətinlikdən qorxanda adam
Ümidi bu gündən sabaha çıxırm.

DOM MORAES

BAĞ

Qəribə bir yuxu gördüm bu gecə,
Bir bağı, sevgilim bu bağa girdi.
Qorxdum ki, yuxumdan çıxıb indiçə,
Daşıya bilməyəm sonra bu dərdi.

O günahsız qızla gördüm bu gün,
Şübhə də, kədər də qəlbimə yaddı.
Onun da günahsız olması, düzü,
Qəlbimdə bir qədər qüسسə oyatdı.

Utanaq sevgimin hayı, harayı
Qəflətən qəlbimdə dindi, nə dindi.
Mənim nəğmələrim küçələr boyu
Eşqimi hamıya söyləyir indi.

Çox da ki durmuşam sözümlün üstə,
Bütün əziyyətim puç oldu, itdi.
Heyif, sözlərimi özün yox, gülüm,
Ağaclar eşitdi, quşlar eşitdi.

Səsim divarlara dəyib qayıtdı,
Sözüm qulağına çatmadı, gülüm.
Öz səsim yuxudan məni ayıltı,
Bir insan sübhəcən yatmadı, gülüm.

CEYMS TOMSON

GƏL

Gəl, ey hər arzumun özəli, ilki,
Tez gəl, ürəyimdə tut öz yerini.
Gəl, məni incit də, yandır da, təki
Özümle bir yerdə görüm məni səni.

Bacarsan, əzizim, bir az mehriban,
Bir az da həlim ol, sevim, sevilim.
Gözlərin mehriban olsun ki, hər an
Qəlbini qəlbimin həmdəmi bilim.

Mənim eşqim sənə ömürlük çatar,
Elə bəxtim səni yetirib mənə.
Gələndə sanaram gəldiyin qatar
Bir ömür sədət gətirib mənə.

CON GİTS

ƏLLƏR

Mənim bu əllərim iş bacarandır,
Məni mən eləyəm öz əlim olub.
Əllərim iş görə, bina qurandır,
Dünyada qazancım əməlim olub.

Hələ min arzuyla ürək vuracaq,
Həyat mənalıdır, yollarım işiq.
Əllərə borcluyam, əllərə ancaq,
Ömrümə əllərim verir yaraşıq.

ARTUR HYUS KLAF

(1819-1861)

DÜNYA GÖZƏLDİ

Demə çətin ötür ömrün günləri,
Bu işlər, qayğılar qatıb başımı.
Tənəllər olarlar zəhmətə düşmə,ən,
Həyatda qayğıyla yaşayır hamı.

Gümanın, ümidin itməsin nəhaq,
Çatar harayına qohum da, yad da.
Dostların yanından olmazlar uzaq,
Arxadır insana insan həyatda.

Qarlı külöklüdür ömrün yolları,
Sevinc də ağrı da dadacaq ömrün.
Arzuna inamla can atsan əgər,
Həyatda həmişə bilinir yerin.

Baxma bu dünyaya pəncərədən sən,
Gündüzə yaraşıq günəşlə gəldi.
Geniş aç gözünü, yaşa ömrü şən,
Bax gör bu dünyamız necə gözəldi!

LUİS KEROLL

(1832-1898)

ALİSA MÖCÜZƏLƏR ÖLKƏSİNDƏ

(romandan fraqment)

DOVŞAN BALACA BİLLİ EVƏ YOLLAYIR

Bu, Ağ Dovşan idi. O yavaş-yavaş geri qaçırdı və sanki nəso itirmiş kimi yolda hər şeyə diqqətli baxırdı. Alisa onun donqultusunu eşidirdi:

– Hersoginya! Hersoginya! Ah, mənim əzil özlərim! Ah, mənim dərim, biğim! O, ömr edəcək ki, məni öldürsünlər. Mütəlak əmr edəcək, buna söz ola bilməz! Heç bilmirəm yelpiyi, ölcəkləri harda itirmişəm!

Alisa o saat başa düşdü ki, Dovşan yelpiyi və bir cüt ağ dəri əlcəyi axtarır, o da ürək açıqlığı ilə otrafa göz gəzdirməyə başladı. Ətrafda heç nə yox idi – göldə üzməyə başladığı vaxtdan hər şey sanki dəyişmişdi – böyük zal, şüəli masa, balaca qapı yerli-dibli yox olmuşdu.

Tezliklə Dovşan, Alisanın da nə isə axtardığını gördü və açıqla onu səslədi:

– Hey, Meri Anna, sən burda nə edirsən? Tez evə qaç, mənə bir cüt əlcək və yelpik gətir! Di, tez ol!

Alisa elə qorxdu ki, Dovşanın səhv etdiyini belə deməyib, o saat göstərilən sənə qaçdı.

– O məni öz qulluqçusu bildi, – qız qaça-qaça dedi, – əslində mənim kim olduğumu bilsəydi, çox təəccüblənərdi! Nə isə, yaxşısı budur gedib yelpiyi və əlcəkləri ona götürüm. Əlbəttə, əgər tapsam.

Alisa elə bunu demişdi ki, qapısının mis lövhəciyində "A. Dovşan" adı həkk edilmiş təmiz, kiçik bir ev gördü. Qız qapını döyməmiş evə girdi, yüyürüb pilləkənlərdən qalxdı. O qorxurdu ki, əsl Meri Annaya rast gələcək və yelpiyi, əlcəkləri tapmamış evdən qovulacaq.

– Ağ Dovşanın qulluğunda olmaq nə qoribədir, – deyə Alisa öz-özünə dedi. – Güman edirəm ki, bir azdan Dinanın da buyruq qulu olacağam.

O təsəvvür etdi: "Miss Alisa! Tez ol, bura gəl, biz gəzməyə gedirik!". "Bu saat, dayə! Mən siçan yuvasının keşiyini çəkməliyəm ki, Dina qayıdana qədər siçan qaçmasın..." Lakin Dina da insanlara Ağ Dovşan kimi hökm etsə, şübhəsiz onu evdən qovarlar.

Bu zaman o, balaca, səliqəli otağa girdi. Pəncərənin yanında masada (güman etdiyi kimi) yelpik və iki, ya üç cüt çox kiçik ağ dəri əlcək vardı. Otaqdan çıxmaq istəyirdi ki, gözü güzgünün yanında duran balaca şüşə qaba saşdı. Bu dəfə şüşədə "İÇ MƏNİ!" sözləri yazılmış kağız yox idi. Amma buna baxmayaraq Alisa şüşəni açdı və dodağına apardı.

– Bilirəm ki, mən hər dəfə nə isə yesəm, ya içsəm maraqlı hadisə baş verir. Görək indi nə olacaq. Zənnimcə yenə böyüyəcəyəm: cırdan boya olmaq lap zəhləmi apardı.

Həqiqətən də elə oldu, həm də gözlədiyindən çox tez: şüşəni yarı etmişdi ki, başının tavana dəydiyini hiss etdi və əzilməsin deyə boynunu öyməli oldu. O, tələsik şüşəni yerinə qoyub dedi:

– Daha bəsdir! Güman edirəm, daha böyüməcəyəm. Qapıdan elə indi də çıxa bilmərəm. Heyif ki, çox içdim!

Əfsuslar olsun ki, heylsilənmək gec idi. O hələ böyüyürdü, tezliklə dizləri üstə dökəməyə enməli oldu; bir dəqiqə keçməmiş gördü ki, yenə də böyüyür. Qız dirsəyini qapıya söykəyib o biri əyləyə başından yapışmaq istədi. Lakin o, durmadan böyüyürdü, nəhayət, əlinin birini pəncərədən çıxartmalı, ayağının birisini isə bacadan yuxarı uzatmalı oldu. O dedi:

– Bundan sonra nə olursa-olsun daha heç nə edə bilmərəm! Bundan sonra görəsən başıma nə gələcək?

Xoşbəxtlikdən kiçik sehrli şüşənin təsiri qurtardı və Alisa daha böyümədi. Lakin otaq yenə əvvəlki kimi darsıqal və narahat idi. Otaqdan çıxmaq mümkün olmadığından o, özünü çox bədbəxt hiss etdi. "Evdə necə də rahat idi", – zavallı Alisa düşündü. – Orda adam nə böyüyüb-kiçilirdi, nə də siçanların və dovşanların əmri ilə oturub-dururdu! Mən dovşan yuvasına düşdüyüm üçün çox heylsilənirəm – amma burda yaşamaq nə qoribədir! Görəsən başıma nə oyun gəlib? Mən sehrli nağılları oxuyanda təsəvvür edirdim ki, yazılanlar hamısı uydurmadır – indi isə mən özüm ordaki əsas surətdən biriyəm! Mənim haqqımda kitab yazılmış idi... doğrudan da, yazılmış idi. Mən böyüyəndə mütəlak özüm yazacağam. – Bundan da artıq böyümək, – kədərlə əlavə etdi. – Hər halda bundan artıq böyüməyə burda yer yoxdur.

“Elo isə – Alisa düşündü, – mən daha heç vaxt böyüməyəcəyəm? Bir tərəfdən bu yaxşıdır – heç vaxt qoca qarı olmayacam, o biri tərəfdən pisdir – çünki həmişə dərs oxuyacam! Ah, bu mənim heç xoşuma gəlmədi!”

“Ay səfər Alisa! – deyə öz-özünə etiraz etdi. – Məgər burada dərs hazırlamaq olar? Bura sən güclə sığdırсан, kitablara yer hansı?”

Bəlişkilə, o fikirləşib, məsələni hərtərəfli götür-qoy edirdi. Bir neçə daqiqədən sonra çəldən kiminsə səsinə eşitdi. Diqqətlə qulaq asdı:

– Meri Anna! Meri Anna! – deyə çığırdılar. – Tez ol, mənim öləklərimi ver!

Sonra pilləkəndə yüngül ayaq tappılısı eşidildi. Alisa bilirdi: Dovşan qaçır ki, onun nə iş gördüyünü görsün. Qız qorxudan əli titrədi ki, evi yerindən oynatdı. Alisa tamam unutmuşdu ki, indi o, min dofo Dovşandan böyükdür və qorxmağa heç bir əsas yoxdur.

Dovşan artıq qapının yanında durub onu açmağa çalışırdı. Alisanın dirşəyi qapıya sıxıldığından qapı içəri açılmırdı. Ona görə də bu niyyət baş tutmadı.

– Elo isə evin o başındakı pəncərədən keçərim!

“Keçə bilməzən!” – deyə Alisa düşündü və pəncərənin yanından Dovşanın addımlarını eşidincəyə qədər gözlədi və qəfildən əlini uzadıb onu tutmaq istədi. Alisa heç kimi tuta bilmədi, ancaq zoif qışqırtı və kiminsə yığıldığını, bir də sınaq şüşə cingiltisi eşitdi. O, qorara gəldi ki, çox güman Dovşan şitilliyin çərçivəsinə, ya da buna oxşar bir şeyin üstə düşüb.

Sonra da Dovşanın acıqlı səsi eşidildi:

– Pat! Pat! Hardasan, ay Pat!

Alisanın indiyə qədər eşitmədiyə səs cavab verdi:

– Mənim ağam, arxayın olun, mən burdayam! Alma ağaclarını bəlləyirəm!

– “Alma ağaclarını bəlləyirəm”. Həqiqətən də belədir! – Dovşan səsi halda dedi. – Bura gəl, kömək ələ burdan çıxım! (Sınan şüşələrin cingiltisi eşidildi). Pat, indi mənə də görüm o pəncərədəki nədir?

– Əcəb işdir a! O əldir, mənim ağam. (“əldir-r-r” eşidildi).

– “Əldir!” Ay səni, qazın biri qaz! Heç ömründə o yekəlikdə əl gəlməyən? Ora bax, pəncərəyə sığışmır.

– Doğrudur, sığışmır, mənim ağam, amma o əldir ki, var.

– Əlin orda nə işi var, get və onu rədd elə!

Bundan sonra xeyli sükut çökdü. Alisa ara-sıra pıçılıt eşidirdi: “Bu əhvalat heç xoşuma gəlmir, mənim ağam, inanın ki, heç xoşuma gəlmir!” – “Əmrimi yerinə yetir, qorxaq!” Nəhayət, qız yenə əlini uzatdı və yenə əli boş çıxdı. İndi iki zoif qışqırtı eşidildi, sınaq şüşələr isə əvvəlkindən də bərk cingildədi. “Gör bir burda nə qədər şitillik var! – Alisa düşündü. – Maraqlıdır, görəsən onlar indi nə edəçəklər? Əgər onlar mənə pəncərədən çıxartmaq fikrindədirsə, deməliyəm ki, ələ mən özüm də bunu arzulayıram! Çünki burada qalmaq istəmirəm!”

O, bir az da gözlədi, lakin heç nə eşitmədi. Nəhayət, balaca araba çarxlarının taqılısı və eyni zamanda danışıq səsləri eşitdi. O, tok-tük sözləri seçə bildi: “O biri nərdivan hansı?” “Mən ki birini götürmüşəm! O biri Billdədir”. “Bill, ay oğlan, onu bura gətir!” – “Bura! Bu tənə söykəyin”. “Yox, əvvəlcə onları bir-birinə bağlayın – divarın yanına güclə çətin”. “Yox, belə də çətin. Çox çətin yandırma”, “Bill, bura gəl. İpəni yapış!” – “Dam uçulmaz ki?” – “Bilin ki, damın kirəmitinin biri tərponir!” – Ay aman, yerə düşür! Başımızı çəkin!” (Bərk çatırtı eşidildi). De görüm mən kim elədi? “Məncə Bill”. “Kim bacadan düşəcəkdir?” – “Yox, mənəndə keçdi! Siz düşəcəksiniz!” – “Bu mənim heç də xoşuma gəlmir! Mən ora girə bilmərəm. Bacadan Bill düşməlidir!” – “Hey, Bill! Ağa deyir ki, bacaya sən girməlisən!”

– Hə! Deməli bacaya Bill girməlidir, – Alisa öz-özünə dedi. – Onlar deyəsən hər şeyi Billin boynuna atırlar! Yox, yox, mən Billin yerində olmaq istəməzdim; doğrudur, buxarı çox dardır. Amma, zənnimcə, Billə bir təklik ilişdiro bilərəm!

Alisa ayağını buxarının yanında saxladı və gözləməyə başladı. Nəhayət, lap yaxınlıqda balaca bir heyvanın (nə olduğunu bilmədi) sürüşə-sürüşə bacadan düşdüyünü hiss etdi. Sonra “Bu Billdir” düşüncə, ona tez bir təklik ilişirdi və işin dalını gözlədi.

Qız hamının bir səslə qışqırdığını eşitdi:

– “Odur. Bill uçur!” – Sonra tək Dovşanın səsi eşidildi: “Hey, çəpərin yanındaqılar, tutun onu!” Sükut çökdü, sonra yenidən hayküy qopdu: “Onun başını qaldırın!” “İndi brendi içirdin”. “Onu silkələməyin”. “Dostum, özünü necə hiss edirsiniz?” “Sənə nə oldu?” “Ətraflı danışı görək!”

Nəhayət, zəif, cəvri səs eşidildi ("O – Bildir" – Alisa qərara gəldi). "Heç özüm də yaxşı bilmirəm... Təşəkkür edirim, daha lazım deyil... İndi bir az yaxşıyam... Elə həyəcanlıyam ki, sizə heç nə deyə bilmirəm... Qarşıma yaylı şeytana bənzər bir şey çıxdı və mən raket kimi göyə uçdum! Mən bildiyim bu qədərdir". – "Elədir ki, var, dostum, son uçurdun!" – ucadan səslər eşidildi. "Biz evi tamamilə yandırmalıyıq", – dovsən dedi.

Bu vaxt Alisa var gücü ilə qışqırdı: "Əgər evi yandırsanız, Dinam üstünüzü buraxacağam!"

Birdən-birə tam sükut çökdü. Alisa düşündü: "Maraqlıdır, görün onlar indi nə etmək fikrindədirlər? Əgər bir damcı ağılları qalıbsa, damı sökərlər". Bir-iki dəqiqədən sonra evin ətrafında yenidən hərəkət başladı və Alisa dovsənin səsinə eşitdi:

– Başlanğıc üçün bir dolu araba bəs edər!

"Nə arabası?" – Alisa düşündü. Lakin nigrançılıq çox çəkmədi; o dəqiqədən pəncərəyə çoxlu kiçik daş atıldı, bəziləri onun üzünə də dəydi.

"Mən buna son qoymalıyam" – O, belə düşünüb qışqırdı:

– Yaxşısı budur daş atmayın! – Yenidən sükut çökdü.

Alisa gördü ki, daşlar döşəməyə düşən kimi dönüb kiçik piroqlar olur. O, bir az təəccübləndi və başına maraqlı bir fikir gəldi: "Bu piroqlardan birini yəsəm, yəqin ki, boyum dəyişər. Bir halda ki, mənim artıq böyüməyimə imkan yoxdur, deməli, piroq məni kiçiltməlidir".

O, piroqlardan birini uddu və gördü ki, dərhal kiçilməyə başlayır, sevindi. Qapıdan keçə bilincəyə qədər kiçilən kimi o, qaçıb evdən çıxdı və çöldə bir dəstə quş və heyvan gördü. Yazıq, balaca kərtənkələ Billi aralığa almışdılar. Billi tutmuş iki hind donuzu, hərdən bir ona şüşədən nə isə içirirdilər. Alisanı gören kimi hamı onun üstünə cumdu. O isə bacardıqca sürətlə qaçdı və tezliklə təhlükəsiz bir yerə, qalın meşəyə düşdü.

– İlk növbədə, – Alisa meşədə dolanaraq, öz-özünə deyirdi, – mən, adı boyuma çatmalıyam, sonra o gözəl bağçaya gedən yolu tapmalıyam. Zənnimcə, bu, ən yaxşı plandır!

Söz yox ki, bu sadə və aydın qurulmuş əla plan idi. Lakin qarşıya birçə çətinlik çıxırdı: onu necə həyata keçirəcəyi barədə Alisanın zərər qədər də təsəvvürü yox idi.

O qorxa-qorxa cəvri gözdən keçirəndə başı üstə qırıq-qırıq it hürüşü eşitdi. Tez yuxarı baxmağa məcbur oldu. İri, gir-

dəgöz, böyük bir küçük yuxarıdan aşağı ona baxır, gah bir, gah da o biri pəncəsini uzadaraq qıza toxunmağa cəhd edirdi.

– Ay yazıq! – Alisa belə deyib hətta fit çalıb, ona yaltaqlıq elemək istədi. Lakin o dəqiqə qorxdı, çünki fikrinə gəldi ki, bəlkə küçük acdır və yaltaqlığa baxmayaraq bir də gördün ki, qaçdı.

Alisa nə etdiyini düşünmədən bir budaq sındırıb küçüyə uzatdı.

Küçük dərddəyək havaya atıldı, budaqdan budaqın yapışdığı zingildədi və hətta özünü elə göstərdi ki, guya budağı parçalayıb. Alisa arxaya aşmasını deyərək hündür qanqal kolunun arxasında gizləndi. Qız kolun o biri tərəfindən baxar-baxmaz, küçük yenə budağın üstə atılıb, ondan yapışmağa cəhd edərkən təpəsi üstə kolləməyallaşdı. Alisa bunu qoşqu atı ilə oyuna bənzətdi və hər dəqiqə küçüyə tapdaq olacağından qorxaraq, qaça-qaça qanqalın başına dövrə vurdu. Bu vaxt küçük xırıltı ilə hürə-hürə bir neçə dəfə dala çəkilib, sürətlə budağa hücum etdi. Nəhayət, ləhləyə-ləhləyə dilini çıxarıb, gözlərini yarı yumub, Alisadan xeyli uzda səngəldi.

Alisa gördü ki, qaçmaq üçün əlverişli vəziyyət yaranıb. Qız götürüldü. Tamam gücdən düşəndə, təngnəfəs, küçüyün hümrəsi eşidilməz oluncaya qədər qaçdı.

Alisa dincini almaq üçün qaymaqçıçəyinə söykənib, yarpaqların biri ilə üzünü yelləyərək dedi: – Amma nə gözəl küçük idi! Ona cürbəcür fokuslar öyrətdim, əgər... əgər boyum uyğun olsaydı! Ah! Mən tamamilə unutmuşam ki, yenidən böyüməliyəm. Fikirləşək görək bunu necə etmək olar? Zənnimcə, bir şey yeməli, ya içməliyəm, amma nə? – Bax bu, çətin sualdır.

Həqiqətən də, nə? – Bu, ciddi sual idi. Alisa ətrafdakı güllərə, otlara göz gəzdirdi, lakin yeməli, içməli heç bir şey tapa bilmədi.

Yaxınlıqda özü boyda çox böyük bir göbələk bitmişdi. Qız göbələyin altına, yanlarına baxdı, sonra ağına gəldi ki, qoy üstünə də bir baxsın.

Alisa barmaqları üstə qalxıb diqqətlə göbələyin çətininə baxdı. Qız o dəqiqə çətinin üstə olları qoynunda əyləmiş mavi rəngli, böyük Tırtılı gördü. O nəinki qıza, ümumiyyətlə, heç bir şeyə zərər qədər də fikir verməyib, sakitcə uzun qəlyan çubuğunu sümürürdü.

Tırtıl və Alisa xeyli dinnməzcə bir-birinə baxdılar. Nəhayət, Tırtıl qəlyanın çubuğunu ağızından çıxartdı və həvəssiz, yuxulu səslə ona müraciət etdi:

– Sən kimsən?

Belə başlanğıc söhbəti davam etdirməyə ruhlandırmırdı. Alisa bir qədər ürəksiz cavab verdi:

– Elə bu dəqiqə mən...mən özüm də bilmirəm, ser... Mən ancaq bu gün səhər yuxudan duranda kim olduğumu bildirdim, lakin sonra mən bir neçə dəfə dəyişilmişəm.

– Sən nəyi nəzərdə tutursan? – deyərək Tırtıl ciddi soruşdu: – Başa sal görüm!

– Təəssüf ki, dediyim sözü aydınlaşdırma bilmirəm, ser, – deyərək Alisa cavab verdi. – Çünki mən, mən deyiləm, görürsünüz də!

Tırtıl dedi:

– Görmürəm.

– Təəssüf ki, bundan artıq aydınlaşdırma bilmirəm, – Alisa çox nəzakətlə cavab verdi, – çünki elə mən özüm də heç nə başa düşmürəm. Bir gündə boyumun bu qədər dəyişilməyi, doğrudan da, görünməmiş bir işdir.

Tırtıl dedi:

– Yalan deyirsən!

– Bəlkə də siz hələ bu fikirdəsiniz. – Alisa etiraz etdi, – amma baramaya, sonra da kəpənəyə çevrildəndə mən deyərək bilərəm ki, sizin də başınız bir az fırlanacaq, deyilmi?

Tırtıl dedi:

– Heç də yox!

– Bəlkə də siz özünüzü başqa cür hiss edəcəksiniz, – deyərək Alisa etiraz etdi. – Mənim başım isə mütləq fırlanırdı.

– Sənin! – Tırtıl nifrətlə qışqırdı. – Axı sən kimsən?

Bu sual onları yenidən söhbətin başlanğıcına gətirdi.

Alisa Tırtılın çox sərt, qısa mülahizələrindən əsəbiləşmişdi. O, şax durub qətiyyətlə dedi:

– Əvvəlcə, siz cavab verin görüm kimsiniz?!

– Niyə? – deyərək Tırtıl soruşdu.

Bu yeni kərxədrici sual idi və Alisa buna uyğun heç bir cavab tapa bilmədi. Həm də Tırtılın qanı qara olduğunu gördüyündən dönmək istədi.

– Qayıt! – deyərək Tırtıl onu çağırırdı. – Sənə vacib bir şey deməliyəm.

Bu ümidverici səslənirdi, əlbəttə, Alisa göbələyə tərəf döndü.

Tırtıl dedi:

– Sakit ol!

Alisa bacardığı qədər qəzəbini saxlayıb soruşdu:

– Elə bu?

– Yox!! – deyərək Tırtıl cavab verdi.

Alisa düşündü ki, sakitcə durub gözləməyin ziyanı olmaz. Çünki onun başqa bir işi yox idi. Güman etmək olardı ki, bəlkə Tırtıl bundan sonra diqqətləyib bir şey deyəcək!

Tırtıl dinnməzcə bir neçə dəqiqə qəlyanı tüstülətdi. Nəhayət, əllərini araladı, qəlyanı ağızından çıxartdı və soruşdu:

– Deməli, sən bu fikirdənsən ki, dəyişilmisən, eləmi?

– Bədbəxtlikdən elədir, – Alisa dedi. – Mən ən sadə şeyləri yada sala bilmirəm... on dəqiqə ərzində bir boyda qala bilmirəm.

– Nəyi yada sala bilmirən? – deyərək Tırtıl soruşdu.

– Mən “Şən arı məskəninə...” şerini demək istədim, misraları qarışdırdım! – deyərək Alisa kədərlə bildirdi.

– “Şən qocasan, Vilyam ata!” – şerini əzbər söylə! – deyərək Tırtıl əmr etdi.

Alisa qollarını çarpazlayıb sözə başladı:

– Vilyam ata, – soruşdu bir dəfə cavan oğlan, –

Saç-saqalın ağarıb, yamanca qocalmışan.

Amma ki, təsəhürdən başı üstə gəzirsən,

Bu, qocaya yaraşmaz, gözle, başsız qalarsan.

– Çoxdanan alışmışam, yaxşı bilərəm indi,
Her deyəndə özilməz, mənim kollom mən deyil.
Orda beyin də yoxdur, odur ki, heç vaxt, heç nə
Beyinsiz bir kolləyə zərər vurmaz, bunu bil.

Gənc yenə sual verdi, əl çəkmədi qocadan:

– Dabanbalığı kimi dişlərin yoxdur, dünyanın

Bəs necə oldu ki, yepyəkəcə bir qazı

Sümükləri qarışıq bir oturma yemison?

– Sənin yaşda olanda hakim olmaq istədim,
Məhkəmə zallarında keçdi gün-güzəranım.

Hökmü zövcmə götür-qoy etməkdən
Çonəm borkiyib, daş da üyüdü dəyirmanım.

– Bu necə oyundur ki, – yenə soruşdu – oğlu:
Haddindən artıq şişman ola-ola son indi,
Bəs necə oldu o gün lap mayallaq aşaraq,
Çiyinlə də qapını açib evə topildin.

Başına qapaz vurub, dilləndi müdrik qoca:
– Düzdür, yaşma görə zirikəm mən bir qədr.
Çünkü oynaqlarına bu mülhəmdən sürmüşəm.
Sənə ucuz sataram, lazımı olsa oğor.

– Vilyam ata! Sənin bu hazircavablığın
Qonum-qonşu, ev-həyat məottəl qalib yaman.
Sən burunun ucunda ilanbalığı tutub,
Üstəlik rəqs edirsən, doğrudurmu bu yalan.

Bu dördüncü suala qoca cavab vermədi,
Amma dedi ki, – oğul, sısqasan, qurtar daha,
Danışma üzülərsən, kəs səni deyirmən,
Yoxsa pilləkən boyu aşağı ataram ha!

Tirtıl dedi:

– Düz demirsən.

– Təəssüf ki, bir o qədər düz demirəm – Alisa ürəksiz boynuna
aldı, – bəzi sözləri doğrudan da səhv salmışam.

– Başdan-ayağa səhvdir, – Tirtıl dedi. Araya bir neçə dəqiqə
sakitlik çökdü.

Sözə birinci Tirtıl başladı:

– Sən nə boyda olmaq istəyirsən?

– Ah, mən əza da qanə olaram, – deyər Alisa tələsik cavab verdi.

– Lakin, bilirsinizmi, tez-tez dəyişmək də yaxşı deyil!

Tirtıl dedi:

– Bilmiyəm.

Alisa cavab vermədi: ömrü boyu ona bu qədər etiraz edən ol-
mamışdı və o hiss etdi ki, özündən çıxır.

– İndi razısanmı? – Tirtıl soruşdu.

Alisa dedi:

– Əgər etiraz etməsənizsə, bir azacıq böyüsəm pis olmaz.

– Söz yox ki, indiki boyun çox yaxşıdır! – deyər etiraz edən Tirtıl,
acıqla ayağa durdu (onun da boyu elə Alisanın boyu qədər idi).

Alisa sözünü inandırmaq üçün yalvara-yalvara dedi:

– Axı mən bu boyda yaşamağa vərmişəm! – Sonra da
düşündü: “Kaş bütün bu canlılar çox da dəyməduşor olmayaydılar!”

Tirtıl:

– Vərmiş edərsən! – deyib çubuğu ağzına alaraq yenə üstü-
lötməyə başladı.

Alisa bu dəfə Tirtılın yenidən sözə başlamasını səbirlə göz-
ləyirdi. Bir dəqiqədən sonra Tirtıl çubuğu ağzından çıxartdı, iki
dəfə əsnəyib silkələndi. Sonra da göbələyin üstündən düşüb, otluğa
tərəf sürünə-sürünə dedi:

– Bir tərəfi səni böyüdəcək, o biri tərəfi kiçildəcəkdir!

Alisa düşündü: – “Nəyin bir tərəfi? Nəyin o biri tərəfi?
– Göbələyin!”

Tirtıl sanki Alisanın ürəyindəki eşitmişdi. Bu kəlməni deyib
özü də yoxa çıxdı.

Alisa bir dəqiqə hərəkətsiz durub, göbələyin hissələrini ayır-
d etmək üçün fikirləşdi. Göbələk gipgirdə olduğundan qız qərara gəldi ki,
bu, çox çətin məsələdir. Amma, buna baxmayaraq o, iki illik göbələk-
dən yapışdı, bacarıqca bərk dardı və papağından iki hissə qopardı.

– İndi də gəl tap görüm hansı hansı hissədir?

Göbələyin təsirini yoxlamaq üçün sağ əlində tutduğu hissədən
bir az dişlədi.

Qız o saat çənəsində bərk zərbə hiss etdi: çənəsi ayağına dəymişdi.

O, belə gözlənilməz dəyişiklikdən son dərəcə qorxdı, çox tez
kiçildiyindən hiss etdi ki, bir an da gecikməməlidir. Alisa tez o biri
hissəni ağzına apardı. Çənəsi ayağına elə sıxılmışdı ki, ağzını güclə
açdı. Lakin qız sol əlindəki hissədən bir tikə uda bildi.

– Aha, başımı rahat tərpedə bilirməm! – Alisa vəcdlə qışqırdı.
Lakin bir az sonra çiyinlərini görə bilmədikdə təşvişə düşdü.

Alisa aşağı baxdı və qeyri-adi uzun bir boyun gördü. Bu boyun aşağı-
ğıdan, xeyli uzaqdan, yaşıl yarpaqlar dənizində şimşad ağac göv-
dəsi kimi ucalırdı.

– O yaşılıq nə ola bilər? – Alisa dedi. – Mənim çiyinlərim necə
oldu? Ah, mənim yazıq qollarım, necə olub ki, mən sizi heç yerdə
görə bilmirəm?

Alisa danışa-danışa qollarını törpədirdi. Lakin uzaqdakı yaşıl yarpaqların zorla gözə çarpan dalğalanmasından başqa bir şey görmürdü. Görünür, əllərini başına yaxınlaşdırmağa imkanı olmadığından Alisa başını əllərinə yaxınlaşdırmağa çalışdı və boynunun ilan kimi asanlıqla hər tərəfə əyildiyini gördükdə sevindi. Alisa boğazını zərif bir tərzdə əyib yaşıl yarpaqlar dəryasına baş vurmaq istəyirdi ki (Alisa gördü bu yaşıl yarpaqlar yalnız və yalnız indicə altında gəzdiiyi ağacların başları idi), birdən sors fişqırıq səsini onu geri çəkilməyə məcbur etdi: iri bir göyərçin uça-uça onun lap üzünə yanaşdı və qanadları ilə bərk-bərk qızın üzünə çırpdı. Sonra da Alisaya:

– Sən ilansan – dedi.

– Mən ilan deyiləm! – Alisa hirsli qışqırdı. – Əl çək məndən!

– Təkrar edirəm ki, ilansan! – Göyərçin bu dəfə bir az sakit civildəyib hönkürtüyə bənzər bir səsə əlavə etdi. – Mən ölimdən gələn etdim, lakin təhlükənin qarşısını ala bilmədim!

Alisa dedi:

– Mən zərrə qədər də səni başa düşmürəm!

– Mən ağacların dibində, sahillərdə, çəpərlərin arasında yuva tikdim. – deyər Göyərçin ona qulaq asmadan davam etdi. – Lakin dad ilanların əlindən! Demə, heç yerdə gizlənmək mümkün deyilmiş!

Alisanın heyratı get-gedə artırdı, lakin bu fikrə gəldi ki, Göyərçin sözünü qurtarmamış danışmağın mənası yoxdur.

Göyərçin dedi:

– Elə bil yumurta üstə oturub, bala çıxartmağın zəhməti azdır, hələ üstəlik ilan qorxusundan nə gecəm var, nə gündüzüm! Üç həftədir bir saniyə belə gözümü yuma bilmirəm!

Onun nədən danışdığını anlamayan Alisa dedi:

– Çox təəssüf edirəm ki, sənə dinc qoymurlar.

– Budur, məşədə ən uca ağac seçdim. – Göyərçin lap fəryada keçdi, – fikirləşdim ki, ilanlardan canım qurtardı. Onlar isə burula-burula göydən düşdülər. Uf! Ay ilanlar!

Alisa dedi:

– Axı sizə deyirəm ki, mən ilan deyiləm. Mən...mən...

– Yaxşı! Elə isə bəs nədən? – deyər Göyərçin soruşdu. – Görürəm ki, nə isə uydurmaq istəyirsen.

Gün ərzində başına gələnəri yadına salan Alisa, özü də inandırmadan dedi:

– Mən... mən balaca qızam.

Göyərçin nifrətlə dedi:

– Doğrudan da maraqlı hadisədir! Mən ömrümdə çox balaca qız görmüşəm, amma heç birinin belə boynu olmayıb! Yox-yox! Sən ilansan! İnad etmək yersizdir, mən bu fikirdəyəm ki, sən deyəcəksən ki, ömrümdə bir dəfə də olsun yumurta yeməmişəm!

– Əlbəttə, yemişəm. – Həmişə düz danışan Alisa cavab verdi.

– Çünki balaca qızlar da ilanlar kimi yumurta yeyirlər!

– Heç inanmıram, – deyər Göyərçin etiraz etdi, – əgər belədirsə, onda balaca qızlar da ilanların başqa bir növüdür.

Bu yeni fikir Alisanı düşündürdü, o, bir-iki dəqiqə susdu. Göyərçin isə sözlünə davam etdi:

– Mən bircə şeyi yaxşı başa düşdüm ki, sən yumurta axtarırsan. Bundan sonra mənim üçün heç nəyin mənası yoxdur, istəyirsen balaca qız ol, istəyirsen ilan ol!

– Mənim üçün isə çox böyük mənası var! – Alisa tələsik etiraz etdi. – Sənə elə gəlir ki, mən yumurta axtarıram, səhv edirsən, çünki mən çiy yumurta xoşlamıram.

Yenidən yuvasına qonan Göyərçin acıqla qışqırdı:

– Elə isə rədd ol burdan!

O, əyilə-əyilə ağacların arası ilə keçməyə başladı. Budaqlar Alisanın boynuna ilişirdi. Alisa hər dəqiqə dayamb budaqları aralayıb keçirdi. Bir azdan göbələyin hissələri qızın yadına düşdü. O, çox ehtiyatla işə girişdi: gah birindən, gah o birindən dişlədikcə, gah böyüyüb, gah kiçilirdi. Nəhayət, öz adı boyuna çata bildi.

Bu elə uzun çəkdi ki, qız əsl boyuna çatdıqda övvelcə özünü qoribə hiss etdi. Lakin bir neçə dəqiqədən sonra vəziyyətə alışdı, həmişəki kimi öz-özüyə danışmağa başladı:

– Hə, artıq planımın yansı yerinə yetdi! Bütün bu işlər necə də mənasızdır! Heç bilmirəm bir saniyədən sonra nəyə çevriləcəyəm. Buna baxmaraq, öz boyuma çatmışam. İndi ilk növbədə görək o gözəl bağçaya girəm, amma necə edim ki, ora girə bilim!

O, danışa-danışa gözəlilmədən açıq çəmənliyə çıxdı. Çəmənlikdə, dörd fut hündürlüyündə kiçik bir ev vardı.

“Bu ev hər kəsədirsə, – Alisa düşündü, – onların qabağına bu boya çıxmaq mümkün deyil, – yoxsa onlar mənə görüb, qorxurlar”.

O yəni sağ əlində tutduğu bayaqki göbələkdən çeynədi və kiçilib evə yanaşdı.

CEYMS QRİNVUD

(1833-1929)

BALACA SƏFİL

(povestdən fraqment)

I

ÖGEY ANA

Mənim altı yaşım var idi. Anam ölmüşdü, atam başqa arvad almışdı. Analığım, missis Berk qəddar, tənbel və hiyləgər qadın idi. Bütün günü ağır işlərə buyura-buyura məni əldən salırdı. Gah uşaq saxlatdırır, gah quyudan su daşıdırır, gah evi yığıdırmağa məcbur edirdi. Əvvəzində isə məni bir qarnı ac, bir qarnı tox saxlayırdı.

Analığım içki aludəsi idi. Bir gün də olsun arasızs dura bilməzdi. Ona görə də atamın hər gün bazar-dükən üçün verdiyi pula araş alıb içirdi. Atam başa düşməsin deyər, məni dükana göndərər, puldan qalan qəpik-quruşa bir az köhnə, yararsız sür-sümük aldırardı. Atam evə gələndə sümükləri ona göstərər deyərdi ki, guya bunlar bizim yediyimiz xərəklərdən qalan sümüklərdir.

Atam bazarda varlı bir tərəvəz alverçisinin yanında satıcı işləyirdi. O, evə axşam vaxtı, özü də çox yorğun qayırdı. Analığım həmişə onun üçün isti şam yeməyi hazırlayardı: məni isə bütün günü çörək qutusundan başqa bir şey yemədiyim üçün, atam süfrəyə əyləşəndə çox arzu edərdim ki, mən də bir tikə yeyəydim. Elə ki analığım görürdü, atam mənə öz payından bir şey verir, o saat başlayırdı yalandan doğrayıb-tökməyə:

– Ah, əziz Cəms, sən allah uşağı belə yedizdirmə, toxluq edər, xəstələnər! Çox qarınqulu uşaqdır. Bu gün nahar vaxtı ona üç parça ələ yağlı qoyun əti vermişəm ki, lap iki nəfəri doyura bilərdi.

– Ay yaramaz! – deyər atam qışqırdı. – Burada durub ağzımın içinə ələ baxır ki, görün deyər, bir aydır heç nə yemir! Rədd ol, get yatmağa, qarınqulunun biri qarınqulu. Xoşa səni çubuqla əzdirirəm!

Özümü təmizə çıxarmaq üçün bir söz deməyə hünərim çatmazdı. Acqarına gedib, yatağıma girərdim.

Bir dəfə analığım mənim başıma yaman bir oyun açdı. Atamın nahar və şam yeməyi üçün qoyub getdiyi pulun hamısını araş alıb, evimizə qonaq gələn bir qadınla içdilər. Qonaq gələndən sonra bir az özünə gələn analığım, yaman qorxmağa başladı. Əgər atam gəlib başa düşsəydi ki, o, evi yeməksiz qoyub, çox hirsələnəcəkdi. Hələ bundan başqa atama şam hazırlamaq üçün necə olursa-olsun pul tapmaq lazım idi. Ancaq hardan?

Analığım yazıq-yazıq ağlayıb-sıtqamağa başladı:

– Yazıq canım, bədbəxt canım, indi mən nə edim? – deyər o zarırdı. – Cimmi, özizim, atamın gəlməyinə az qalıb! Bir azdan evə gələcək! Ona şam hazırlaya bilməsəm, məni ölüncə döyəcək! Ah, mən nə bədbəxt, nə yazıq arvadam!

Onun göz yaşları məni çox mütəəssir etdi. Özü də mənə “əzizim” deyər müraciət etməsi, ürəyimi lap kövrəltdi. Analığımın ovundurmaq məqsədi ilə ona yaxınlaşıb soruşdum: “Bəlkə sizə bir şeylə kömək edə bildim?”

– Cimmi, sən bunu ələ-belə deyirsən, ürəyində isə başqa şeylər fikirləşirsən, – deyər o dilləndi. – Əslinə baxsan, sən mənə yazıq gələ bilməz. Axı mən səni həmişə incitmişəm. Ah, bircə bu bələdən qurtarsaydım, heç sənin gözünü də üfürməzdim!

Analığımın belə peşman olması, məni daha da mütəəssir etdi.

– Bircə deyən görüm, mən sizə necə kömək edə bilərəm? Mən hər şeyə hazırım, – deyər canfəşanlıqla onu inandırmağa çalışdım.

– Əzizim, Cimmi, əlbəttə mənə kömək etmək olar, ancaq mən səndən belə bir xahiş etmək istəmirəm. Al, özizim, götür bu pens* yarımı, ürəyini istəyən şeyi özünə al!

Missis Berkin bu səxavəti məni lap çaşırdı. Daha bərk yalvarıb xahiş etməyə başladım ki, ona necə kömək edə biləcəyimi desin.

Nəhayət dedi:

– Bilirəmni, əzizim, sən atana deyər bilərsən ki, guya mən sənə pul verib, apteka, balaca bacın üçün dərman almağa göndərmişdim. Sən də pulu itirmissən. Cimmi, özizim bu ki, ələ çətin bir iş deyil?

– Birdən atam məni əzdirsir?

– Bəsdir dostum! Heç ələ şey olar? Axı mən burda olacağam. Özüm atana deyərəm ki, yekpər bir avara üstünə hücum çəkib,

* Pens, peni – İngiltərədə xırda pul vahidi

səni itələyib, pulunu əlindən alıb qaçıb. Sənin də heç bir günahın yoxdur. Atan inanar, səni döyməz, arxayın ol! Di get gözməyə. Puluna üroyin nə istəyir, özün üçün al.

Mən getdim. Amma nə isə üroyim çox narahət idi. Özüm bilərəkdən evə gec qayıtdım ki, analığım pulun itməsi haqqında uydurduğu əhvalatı mən gələncə atama danışa bilsin.

Mən evə qayıdanda atam əlində qayıq qapının ağzında dayanmışdı.
– Bir bura gəl görüm, yaramaz! – deyər qışqıraraq qulağımdan yapışdı. – De görüm, mənim pullarımı neyləmişən? Tez ol, de!

– Ata, mən pulları itirmişəm! – deyər qorxu içində, yalvarıcı nəzərlə Berkə baxdım. Elə güman edirdim ki, o məni müdafiə edəcəkdir.

– İtirmisən? De görüm harda itirmisən?

– Polli üçün dərman almağa gərdim, yekə bir oğlan üstümə hücum çəkib pulları əlindən aldı.

– Yoxsa elə güman edirsən ki, mən sənin bu yalanlarına inanacağam! – deyər hirsindən ağappaq olan atam bağırdı.

Doğrusu atamın inamsızlığı məni o qədər də təəccübləndirmədi. Ancaq analığım deyondə ki:

– Hə, bax, elə mənə də bu cür yalan satıb. Cəms, yaxşısı budur sən ondan soruş ki, bu vaxta qədər harda veyillənirdi, döşlüyündəki bu yağ ləkələri nədir? – Mən heyratımdən dənşətə gəldim. Doğrudan da analığımın vermiş olduğu pula alıb yediyim qutablardan döşlüyümə yağ damcılarmışdı.

– Ay səni, yaramaz oğru! – deyər atam qışqırdı. – Mənim pullarımı oğurlayıb kəfə baxırsan?

– Hə, Cəms, elə mən də o fikirdəyəm, – deyər alçaq qadın diləndi, – onu əməlli-başlı əzişdirməyin məsləhətdir.

Atam məni qalın qayıqla bədənim qanıyana qədər döydü, analığım da burdaca dayanıb tamaşa elədi. Mən gücüm çatdıqca qışqırır, əhvalatı atama anlatmağa çalışırdım. O, isə heç bir şeyə qulaq asmadan qolları yorulana qədər məni döydü. Döyüb əzişdirdəndən sonra məni qaranlıq bir otağa salıb, qapını da üzümə bağladı. Gecəyə qədər orda qaldım. Ah, bilsəniz, mən analığıma necə nifrət edirdim! Elə qəzəblənmişdim ki, döyülməkdən qançır-qançır olmuş bədənimin ağrısını belə duymurdum.

Atam kor-korana bu hiyləgər yalançıya inanır və məndən tələb edirdi ki, onu doğma anam kimi sevim. Bir dəfə atam axşam evə

gələndə, özü ilə bərabər cavan bir oğlan da gətirmişdi. Məni bir butulka rom almağa göndərdi. Romu alıb gətirdim. Qonaq stəkanları doldurub atamın, anamın sağlığına içdi, onlara xoşbəxtlik arzu etdi. Bütün bunlar mənim üçün o qədər maraqsız idi ki, otaqdan çıxmaq istədim. Atam məni saxlayıb dedi:

– Cim bura gəl. Bu stulda əyləşəni qəzənləmiş, o kimdir?

– Əlbəttə görürəm, – deyər mən cavab verdim. – Analığım mis-sis Berkdir.

– Sən ona analıq deməyə cəsarət eləmə. O sənin analığın deyil! – deyər atam qışqırdı.

– Bəs nəyindir?

– O sənin anandır və son də ona ana deməlisən! Onu öz doğma anam kimi sevməlisən. Bu saat get onu öp!

Atamın sözlərində bəlkə də elə kədərli bir şey yox idi. Amma mən acı-acı ağlamağa başladım.

– Bir soruşan gərəkdir ki, bu yaramaz niyə belə zırlıdayır? – deyər atam qışqırdı.

Analığım işə qarışdı dedi:

– Dostum, əl çək ondan. O çox tərs uşaqdır. Özün də bilirsən ki, necə mürdərdir biridir!

Mən daha da bərk ağlamağa başladım. Axı mən öz rəhmətlik anamı çox sevirdim, ona görə də belə mürdar, yalançı bir qadına ana demək mənim üçün çox ağır idi.

Atam hirsilənib yumruğunu masaya vurdu.

– Bəsdir, uşağın üstünə düşməyin! – deyər qonaq atama müraciət etdi. – Cəms, onun necə yaş var?

– Yeddinin içindədir.

– Hə, demək özünün çörək pulu qazanmağına az qalıb.

– Bəs necə, bəs necə! Çoxdan qazanmaq vaxtı çatıb! – deyər analığım üdüləyib tökdü. – Gör nə böyük oğlandı! Avaralandığı bəsdir, qoy gedib pul qazansın.

Atam narazı halda dedi:

– Onsuz da işləyir, bütün günü Pollini saxlayır.

– Əcəb iş imiş! Bütün günü körpəni qucağına alıb oturur, kefi gələndə də uşağı tullayıb, oğlanlarla oynayır.

– Amma onu da deyim ki, – deyər qonaq qəti səsle bildirdi, – dünyada uşaq saxlamaqdan pis iş yoxdur! Bir zaman mənim özümü də bu işlə məşğul olmağa məcbur edəblər, ancaq fürsət düşsən kimi qoyub qaçdım. Düzdür, sonra hürmək ilə məşğul olmağa məcbur oldum.

Bu sözləri deyə-deyə mərhəmətli qonağımız ovcuma gizlicə bir penni pul basdı. Artıq böyüklerin söhbəti məni maraqlandırmırdı. Tezliklə aradan çıxıb bu pula kef etmək istəyirdim. Ancaq bu cavan adamın "hürmək" haqqında dediyi sözlər ağıma yaman batmışdı. Mən özüm uşağa baxmaqdan, böyük bir həvəslə it kimi hürərdim. Ancaq mənim hürməyim kimin hürməyə lazım idi. Düzür, mən çobanlar qoyun sürüsünü haylayan zaman uşaqların it kimi hürə-hürə, zingildəyə-zingildəyə sürünün dalınca qaçıb, onlara kömək etdiklərini görmüşdüm. Amma heç ağıma belə gəlməzdi ki, bu iş üçün adama pul versinlər. Axı çoban hürməyə üçün niyə pulla uşaq tutsun? Məgər, əsil it saxlamaq ona ucuz başa gəlməzdimi? – deyə fikirləşirdim.

Qonağımız isə deyir ki, uşağa baxmaqdan isə hürmək yaxşıdır. Amma o hələ bilmir ki, mən necə pis yaşayıram, atam qayıtma qalmır, qəddar analığım isə məni necə incidir! Əgər onun üçün uşaq saxlamaq zəhlətökən bir iş idisə, mənim üçün əsil işgəncə idi.

II

YENƏ ƏZABLAR. EVDƏN QAÇAQ DÜŞÜRƏM

Körpə Polli gecələr də mənə rahatlıq vermirdi. Axşam düşən kimi, onu mənim yatağıma salırdılar. Yerimə girəndə mən bütün sayımı sərf edirdim ki, onu oyatmayım. Əgər buna nail oldumsa, heç olmasa üç-dörd saat rahat yata bilirdim. Gecə saat iki radələrində qız durub bağıra-bağıra ağlamağa başlayırdı. Yemək-içmək verməyincə, onu heç bir şeylə ovundurmaq olmurdu. Buna görə də həmişə bizim yatağımızın yanına bir parça yağ-çörək və bir qab da süd qoyurdular. Gecələr Pollinin iştahı yaman artırdı. Ona axırda qoyulan şeyləri yeyib qurtaranadək dinmirdi, elə ki, onların axırına çıxırdı, təzədən qışırmağa başlayırdı. Nə malını oxumağım, nə oxşamığımı, nə də layla çalmağımı onu sakitləşdirə bilmirdi.

– Ana! Ana! Ana! – deyib bağırırdı ki, səsi küçənin o başında eşidilirdi.

Mən onu sakitləşdirmək üçün oğlumdən gələnə edirdim.

– Polli, bəlkə son Cimmi ilə gəzməyə getmək istəyirsən? – deyə ondan soruşdum.

Bəzən, xüsusən işıqlı, ayılı gecələrdə o razılışırdı. Əlbəttə, biz gəcənin bu vaxtı gəzməyə gedə bilməzdik. Ancaq Polli bunu başa düşmürdü. Biz elə geyinirdik ki, guya bu saat küçəyə gəzməyə çıxacağıq... Analığımın papağını Pollinin başına qoyub, öz gödəkəmi də çiyinə salırdım. Özüm də həmişə döşəyimizin altında olan atamın xəz papağını başıma keçirirdim. Biz geyinib qurtarandan sonra mən analığımın səsini elə deyirdim:

– Cimmi, gedin bir az Polli ilə gəzin, monpası satılan dükanı da ona göstər.

– Biz hazırq, bu daqiqə gedirik, – deyə öz səsimmə cavab verirdim.

Sonra biz gəzməyə yollanırdıq, amma nə qədər çalışırıqsa, qapını tapa bilmirdik. Bax, elə bütün kələk də bunda idi. Monpası almaq üçün küçəyə çıxmalı idik, biz isə heç qapını axtarıb, tara bilmirdik. Pollinin başındakı yekə papaq bu işdə mənə yaman kömək edirdi. Yarım saat qapını axtara-axtara gəzdiyimiz müddətdə, qucağmda Pollini yuxu aparır, mən də ehtiyatla onu yerinə uzadıb rahatlanırdım. Vay o gündən ki, Polli gəzməyə razı olmayaydı. Mənim əsil əzabım burda başlayırdı. Heç cür onu yola gətirə bilmirdim. Ona monpası boyun olur, it kimi hürür, pişik kimi miyoldayır, özümü hind toyuğu, donuz və cücəyə oxşadıb, onu dilə tutmağa çalışırımdısa da, bir şey çıxmırdı. O mənə qulaq asmır, heç bir şeyə baxmır, "çöçə-çöçə" deyə ucadan qışırıb yağ çörək tələb edirdi. Bu qışırığı eşidən analığım taxta ilə divarı döyüb soruşurdu:

– Ay yaramaz, sən orda yazıq körpənin başına nə oyun açırsan?

– O "çöçə" istəyir.

– Nə olsun, niyə durub vermirsən, ay tənbel!

– Verməyə bir şey qalmayıb, hamısını yeyib.

– Necə yəni hamısını yeyib, ay yalançı! Sən yenə öz bəd omə-lindən əl çəkməyib, yazıq körpənin bütün yeməyini təpəşdirmisən! Məni hövsələdən çıxarma, tez uşağı sakit elə, yoxsa gəlib axırına çıxaram!

Bilirdim ki, Polli səsinə kosməsə, işim xarab olacaq. Odur ki, ağlaya-ağlaya yalvarıb Pollidən səsinə kosməyi xahiş edirdim. Lakin kimə deyirsən, anasının səsinə eşidəndən sonra daha da bərkdən qışırmağa başlayırdı. Qonşu otaqdan ayaq səsləri eşidiləndə, qorxudan tir-tir əsməyə başlayırdım. Analığım aynında təkə gecə köynəyi, başında ləçək hirsələ otağa girib, heç bir söz demədən üstümə cumur, çılapq bədənimi insafsızcasına ozişdirirdi. Mən qışırıq bilməydim

deyə başımı bərk-bərk balışa sıxırdı. Özü isə qışqırıb deyirdi: əgər bir də körpənin payını yəsən, bərk döyüləcəksən.

İşin nə yerdə olduğunu bilməyən atam, o biri otaqdan qışqırırdı: – Bu qədər hədə-qorxu gəlincə, o qarınqulunu əməlli-başlı əziş-dirinə. Belə getsə o, səni adam yerinə qoymaz.

– Mənim də səbir kasamın daşmasına az qalıb, – deyə analığım soslənirdi, – hələ bir dayan, yaramaz!

Sonra öz otağına keçib atama deyirdi:

– Ay Cəms, hər şeyin üstə uşağı döyməzlər, kətkəllə uşağı düzəltməklə olmaz axı.

Qərribə orası idi ki, mən əməlli-başlı əzişdirildəndən sonra, Polli heç bir şey olmamış kimi yerində yumurlanıb şirincə yuxuya gedərdi. Atama da elə gələrdi ki, haqiqətən mən körpəni ovundura bilərəm. Bir dəfə dözməyib analığımdan atama şikayət etdim.

– Mənim sənə bir qırıq da yazığım gəlmiş, – deyə atam cavab verdi, – sənə kimi tərs yaramaza hələ başqa cür dərs vermək lazımdır.

– Neynək, onun da hökmranlığına bir şey qalmayıb, böyüyəndə həddini ona bildirərəm, – dedim.

Atam mənə baxıb güldü. Onun gülməyindən ürəklənərək, davam etdim: əgər mən böyük olsaydım, onun burnunu özərdim, ayaqlarını sındırırdım, mən ona nifrət edirəm!

– Yaxşı, bədsir sarsaqdadın, – deyə atam sözümü kəsdi.

– O, həmişə sizi aldadır. Bir dəqiqə də olsun boş vaxtım yoxdur. Bütün günü Polli ilə əlləşməyə məcburam.

– Uşağa baxmaq görəsən nə böyük iş imiş! Sənin tayların özləri pul qazanmağı bacarırlar.

– Ata, mən də işləmək istəyirəm.

– İşləmək istəyirəm! İş axtarmaq lazımdır. İş özü gəlib adamı tapmayacaq ki! Mən sübhdən, saat dördə, sən hələ yuxuda ikən bazara gedəndə, səndən çox-çox kiçik oğlanlara rast gəlirəm. Əgər, bir neçə penni qazana bilirlərsə, bir qarın çörək yeyirlər, yox, qazana bilmirlərsə, bütün günü ac dolanırlar.

– Axı, ata, mənim nə əməlli-başlı şalvarım, nə corabım, nə də uzunboğaz çəkməm var. Bəs mən necə gedib, iş axtarıram?

– Sən lap axmaqsan, axmaq! Elə gümən edirsən ki, iş üçün şığ geyim lazımdır! Mən rast gəldiyim uşaqların öyində bircə köynəkləri var, amma heç kəsdən pis işləmirlər: balıq, kartof dolu zənbilləri daşıyırlar, yüklənmiş qayıq və arabaların keşiyini çəkirlər.

Amma sən, işə getmək üçün ağ yaxalılıq köynək, yaxşı dəri əlcək istəyirsən! İştahan pis deyil!

Atam nifrətlə məndən üz çevirib, getdi.

Analığım zülmü günü-gündən artırdı. Xüsusən, bir dəfə atam onu sərxoş görüb döyəndən sonra mənə qarşı daha da qəzəbli olmuşdu. Əgər qonşumuz, qoca paltaryuyan qadın, missis Uinkşipin yazığı gəlib mənə yemək verməseydi, günlərlə ac qalardım. Missis Uinkşip öz anamı çoxdan tanıyır və həmişə onu tərifləyib deyirdi:

“Sənin anan atan üçün hoddən artıq yaxşı idi, atan da bu əzəzil və bic Berkdən ötrü çox yaxşıdır”. Mən ədələ bütün dərdlərimi missis Uinkşipə danışmışdım. O, tez-tez mənə mətbəxə çağırıb, bişməsinin artığı ilə qallını doyurardı. Bəzən də mən uşaqlarla bir az oynayıb deyə Polliyə qalıb saxlayırdı. Bir dəfə mən ondan soruşdum ki, “hürən” nə deməkdir. O mənə başa saldı ki, çərçilər içi dolu arabalarını daşımaq, özləri bazarlıq edəndə qədər şeylərin keşiyini çəkmək və sonra onların satdıqları malı avazla tərifləmək üçün xüsusi oğlan uşaqları tuturlar ki, bunlara da “hürən” deyirlər.

– Bəs siz gördüyünüz “hürənlər” ən balacası nə boyda olardı? – deyə maraqlandım.

– Nə boyda? Eh mən elələrini görmüşəm ki, sənin çiyindən də aşağı. Burda əsas şərt boyda deyil. Gərək avazla qışqırmağı bacarasan.

Missis Uinkşip, satıcı üçün öz malını uca və xoş səslə tərifləməyin böyük əhəmiyyətindən xəyli danışdı. O deyirdi ki, hər bir malı özünə məxsus səslə tərifləmək lazımdır. Məsələn, kömür satan bir cür, süd satan isə tamam başqa cür qışqırır.

Bu söhbətdən sonra hey fikirləşirdim ki, görəsən mənim səsim necədir, məlahətliyəm? Analığım yaxşı müğənni hesab olunurdu. Mən də ondan öyrəndiyim bir neçə mahnını tez-tez oxuyurdum. Deyəsən, pis də çıxmırdı. Amma nə bilmək olardı, bəlkə mənim səsim mahnı oxumaq üçün yaxşı olsa da, balıqları və müxtəlif meyvələri avazla tərifləmək üçün yaramayacaqdı! Ancaq necə olur-olsun analığımın kətkəllərindən xilas olmalıydım. Bunun üçün isə “hürən” olmaqdən başqa çarə yox idi. Mən xəlvətə salan kimi çərçini yamsılayaraq qışqırırdım, ancaq yaxşı və ya pis qışqırdığımı özüm təyin edə bilmirdim.

Bir dəfə Polli qucağımda pilləkənin üstündə oturmuşdum. Fikir məni elə aparmırdı, uşaq birdən qucağımdan düşüb, qışqıra-qışqıra pilləkənlərdən yuvarlananda, huşdan ayıldım. Missis Berk onun

sosini çeşitcək öldürməyə üstümə şığırdı. Yalvarışlarıma qulaq asmadan, uşağı yerdən qaldırmadan, saçlarımdan tutub başımı bir neçə dəfə divara vurdu. Ət ətib qulağımdan tutmaq istəyəndə birdən çevrildim, dirnağı yanağımı elə cırdı ki, qanı çıxdı. Sonra burnumu barmaqlarının arasında bərk-bərk əzişdirib, yumruqlamağa başladı.

Ağrıdan az qaldı özümdən gedəm. Mən onun əlindən çıxıb, barmağını dişlədim. Ağrıdan qışqırıb məndən əl çəkdi. Fürsətdən istifadə edib konara atıldım, tez dalana çıxdım, var gücümle dalan boyu qaçmağa başladım.

III

SMİTFİLD BAZARINDA AXŞAM. MƏNİ CİDDİ TƏHLÜKƏ GÖZLƏYİR

Missis Berkin məni izləyib-izləmədiyindən xəbərim yox idi. Ətrafıma baxmadan, dalanımız boyu qaçırdım. Paltaryuyan qadın missis Uinkşin məni gördü, üz-gözümdəki qorxudan, böyük təhlükədən qaçdığını başa düşüb qışqırdı:

– Qaç, Cimmi, tez qaç ki, səni yaxalaya bilməsinlər!

Dalanımızdan Termill küçəsinə qədər qaçıb, Smitfild bazarına tərəf döndüm. Başa düşürdüm ki, açıqlıqda missis Berk məni asanlıqla tuta bilər, ancaq döngələrdə və bazarın dar keçidlərində tapa bilməz.

Bazar meydançası sakit və boş idi. Tez-tez burada yoldaşların ilə oynadığım üçün, bu meydançaya yaxşı bələd idim. Yadına düşdü ki, uşaqlar “donuz satılan cərgəyə” getməyi xoşlamırdılar. Mən qəsdən ora getdim. Bağlı bir dükanın pilləkənlərinə çıxıb ətrafa boylandım. Missis Berk heç yerdə görünmürdü. Bərk qaçmaqdan lap təngnəfəs olmuşdum. Ağrımın gücündən və hirsimdən hönkürtü ilə ağlayırdım. Göz yaşlarım missis Berkin yanağımdakı cırmaqlarının qanına qarışmışdı. Başında papağım olmadığından saçlarım pırtlaşmışdı. Yalın ayaqlarım çirk içinde idi. Yamaqlı gödəkəmə isə cırıq-cırıq idi. Mülayim mə axşamında bazarın donuz satılan cərgəsində belə bir görkəmdə, pilləkənlərin üstündə oturmuşdum.

Burada oturduğum yarım saat ərzində məni yalnız birçə şey düşündürürdü: qorxurdum ki, missis Berk buralarda bir yerdə gizlənmiş olar və birdən üstümə atılıb məni tutar. Daim ətrafa boylanırdım

və hər xıştlını qorxa-qorxa dinləyirdim. Lakin vaxt keçirdi, mənim düşmənim isə heç yerdə görünmürdü. Yavaş-yavaş sakitləşirdim. Saatın dördü vurdugunu eşidib, öz vəziyyətim haqqında ciddi düşünməyə başladım, nə etməliyəm? Evəmi gedim? Yox, bu mümkün deyildi. Analığım məni öldürərdi. O, indi necə istəsəydi, məni cəzalandıra bilərdi; dişlədiyim barmağımı atama göstərsəydi, atam deyəcəkdə ki, mənə nə olursa, haqqına olur. Özümə bəraət qazanmaq üçün nə deyə bilərdim? Axı doğrudan da pis iş tutmuşdum. Həm missis Berkin barmağın dişləmişdim, həm də uşağı yıxmışdım. Analığım uşağı mənə verəndə tapşırırmışdı ki, yerimdə sakit oturub uşağı qucağımda bərk-bərk tutam. Mən isə onu əlimdən salmışdım, uşağ əzilmişdi, bəlkə də lap möhkəm. Yazıq Polli! O yuxulanda elə dəhşətli səslə qışqırdı ki! Bəlkə onun bütün sümükləri xurdaşmışdı. Bəlkə elə buna görə də analığım mənim dalıma qaçmamışdı. Yox, evə qayıtmaq haqqında heç düşünməyə dəyməz.

Bəs mən hara gedim? Hava qaralırdı. Fənərləri yandırmağa başlamışdılar. Donuz cərgəsində oturmaq çox iyrenc idi. Mən başqa cərgəyə keçib, yenə oturdum, düşündüm, vəziyyətimi götür-qoy etməyə çalışdım. Qaranlıq getdikcə qatlaşırdı. Daha da bərk acırdım. Fikirləşirdim ki, evə qayıtsam, mənə nə edərlər? Ən möhkəm əzişdirildiyim vaxtları yadıma salıb düşündüm ki, görəsən indi elə cəzaya dözə bilərəmmi? Birdən kimsə əlimə toxundu. Başımı qaldiranda, qarşımda bir kişinin dayandığını gördüm. O, əlindəki iki pensini mənə uzadıb rəhmli səsle dedi:

– Ay pinti! Götür, özünə çörək al.

Təəccübənd özümə gələncən, yoldan ötən qaranlıqda yox oldu. Heç ona təşəkkür də etmədim. Özüm də bilmirdim ki, aldığı pul üçün sevinim, ya yox. Axı o, niyə sadəcə olaraq: “Al götür bu iki pensini!” demədi. Düzüdü, çoxları məni pinti deyə çağırırdılar. Ancaq mən bundan təhqir olunmurdum. Bəs niyə o mənə bu pula çörək almağı tapşırırdı? Məgər mən dilənçiyəm! Öz ləyaqətimi saxlamaq üçün uca və möhkəm səslə rəhmli kişi gedən tərəfə qışqırdım:

– Mən bu pula çörək almayacağam, kefim istəyəni alacağam!

Mənə sədəqə verən adamın ağına hərəkət etməyi qəti qərara alıb, yola düzəldim. Yolda rastma düşən bütün çörəkçi dükanlarının yanından laqeydliklə keçirdim və yalnız şirniyyat haqqında düşünməyə çalışırdım. Beləliklə, müəbbə satılan balaca bir dükana yaxınlaşdım. Hər bankanın üstündə qiyməti yazılmışdı. İçərisində gavalı

mürəbbəsi olan banka mənim diqqətimi daha çox cəlb etdi. Bankanın üstündə yazılmışdı: "Girvənkəsi 18 pensdir". Barmağımla sayıb tapdım ki, bu mürəbbədən iki unsiya almaq üçün 2 pens və bir fartinq lazımdır. Mənim isə yalnız iki pensim var idi. Bir fartinqim çatmırdı. Ancaq nə olur-olsun ikicə penslik mürəbbə istəyə bilərdim. İki pens az pul deyildi. Hər halda yarım pensə nisbətən çox yaxşı idi.

– Məno iki penslik gavalı mürəbbəsi verməyinizi xahiş edirəm! – sözlərini özlüyümdə təkrar edib, qəti addımlarla dükanın qapısına yaxınlaşdım. Lakin ayağımı kandara yenəcə qoymuşdum ki, qulağımın dibindən bir şillə ilişdi:

– Rədd ol burdan, – deyər dükanın yiyəsi qoca qadın qışırırdı. – On dəqiqədir ki, səni güdürəm, yaramaz oğru!

Bunu deyib o, qapını çırpdı.

Mən yaman port oldum. Tez küçəyə qaçdım ki, daş götürüb bu murdar dükanın pəncərələrini sındırıram. Lakin elə bu vaxt qonşu yeməxanadan gələn dadlı xörək iyi məni elə cəlb etdi ki, bütün hirsim o dəqiqə soyudu. Deyəsən, orada noxud pudingi və yağlı kökələri elə indicə sobadan çıxarmışdılar. Əgər mən iki pensimi bir damcı mürəbbəyə verib yeməxananın qapısından ötüb keçsəydim, kim bilir nə hala düşərdim! İndi isə bir an belə tərəddüd etmədən, yeməxanaya daxil olub, özümə yarım pensə bir yağlı kökə və bir parça noxud pudingi, yarım pensinə isə peçdə bişmiş kartof aldım. Mən o saat əyləşib şam etmək istəyirdim, ancaq birdən yadıma düşdü ki, dünyada elə pis adamlar var ki, onlar köməksiz uşaqları güdüb, hər şeyini əllərindən alırlar. Buna görə də öz şam yeməyimi kəlmə yarpağına büküb, gödəkəmin altında gizlətdim, donuz cərgəsinə qayıdıb, aldıqlarımı böyük iştaha ilə son qırıqnadək yedim. Demək olmaz ki, tamam doyumuşdum. Lap üç bu qədər də olsa, yeyərdim. Ancaq bu şam bir az acliğımın qabağını almışdı. Fikrim yenə Pollinin yanında idi. Görəsən indi onun halı necədir? Düzdür, o mənimlə danışa bilmirdi, amma görürdüm ki, mən ağlayanda o özünü çox pis hiss edir. Missis Berk məni döyəndə, balaca Polli qollarını boynuma dolayıb məni zərif-zərif öpürdü.

Ürəyim elə sıxıldı ki, evə getməyi, yaxud gedib dalanımızın ətrafında dolanmağı qərara aldım. Bəlkə qonşulardan biri evimizdən mənə bir şey danışdı.

Artıq tamam qaranlıq çökmüşdü. Smitfeld bazarına gedən yolda az adama rast gəldirdim. Çox ehtiyatla, ətrafa boylana-boylana gedir-

dim. Qarşıma çıxan adamları atama və ya missis Berkə oxşadanda, qapılarnı dalında gizləndirdim. Amma nahaq yere qorxuramış, heç bir təhlükəyə rast gəlmədən Termil küçəsini yarımışdım ki, dalanımıza iyirmi sajin qalmış, dostlarımdan biri ilə – Cerri Peplə toqquşdum. Cerri Pep məndən üç-dörd yaş böyük idi. Əslinə baxsan mən onunla yox, o mənimlə toqquşdu. Küçənin o biri tərəfindən bir-baş üstümə qaçıb, məni gördüyünə hədsiz dərəcədə sevinirmiş kimi, iki əli ilə məni qucaqlayıb qışırırdı:

– Cim! Əziz dostum! Hara gedirsən?

– Heç özüm də bilmirəm, – deyər cavab verdim, – istəyirdim evə gedəm, baxam, görəm nə var, nə yox...

– Məgər evdə olmamısan? Səhərdən, qaçandan bəri evə getməmişən?

– Yox, bütün günü küçələrdəyəm, Cerri, bizimkilər nə edirlər? Bu gün nahardan sonra balaca Pollini görmüsənmi?

Pep suallarına cavab vermədi:

– Əgər indiyədək evdə olmamısan, yubanma, tez get, – deyər o yaxamdan tutub məni dalanımıza tərəf itələdi. – Gedək, gedək! Cerrinin bu hərəkəti məni yaman şübhələndirdi.

– Kefim istəyəndə özüm evə gedərəm, – deyib küçənin ortasında oturdum. Özü də sən məni itələmə, Pep!

– Mən səni itələyirəm? Özündən düzəltmə! Niyə mən səni itələyirəm? Özün dedin ki, evə getmək istəyirsən! Sən yaxşılığa layiq adam deyilsən!

– Hansı yaxşılığa, Cerri?

– Hansına? Bilmirsən hansına! Bütün günü atan, analığın və balaca Polli dalanda dayanıb səndən ötrü elə göz yaş tökürlər ki, adamın yazığı gəlir. Sənsiz şam yeməyinə əyləşmirlər. Özü də şam üçün ət ilə kartofdan böyük puding hazırlayıblar. Mən fikirləşdim ki, bunlar özlərini həlak edib sevimli Cimmini gözləyirlər. Cimmi də küçələrdə veyillənib, qorxudan evə gəlmir. Yaxşısı budur ona deyim ki, qorxmalı bir şey yoxdur. İndi gəlib səni tapmışam. Sən isə küçənin ortasına sərəlonmısan, elə bilirsən mən yalan danışaram!

Qaz fəoninin işığında diqqətlə ona baxdım. Məno elə gəldi ki, nahaq şübhələniyəm, o məni aldatmur. Lakin buna baxmayaraq, onun dedikləri inanmalı deyildi. Necə yəni hamı mənim üçün ağlayır, hamı məni sevrə-sevrə yad edir? Mənsiz heç kəs ətli pudingə yaxın durmur. Mən vicdan əzabı çəkirdim, gözlərim də yaşarmışdı.

– Cerri, dediklərin həqiqətdirmi? – deyə qışqırıb yerimdən sıçradım. – Özün bunların həqiqət olduğuna əminsənmi? Axı sən bilirsen ki, dediklərin yalan olsa, mənim vəziyyətim çox pis olar. Sən bilir-sənmi, analığım məni saçlarımdan dartıb sürüyə-sürüyə necə döyür!

– Yalan nədir! Hamı səndən ötrü elə şivən salıb ki, deyirsən bəs bunların evi yanır. Atan hamıdan betər! Əgər mənə inanmırsansa, özün dalana gir, qulaq as. Atanın sösi lap Uinkşipgilin evinin yanında eşidilir. O, dördin gücündən az qalır lap özünü assın!

– Bəs Polli? O necədir? Salamtdırımı? Mən onu pilləkəndən yıxanda sür-sümüyü sınımayıb ki? Burnu qanamayıb ki? Başı şişməyib ki?

– Demək sən bundan qorxursanmış! – deyə Cerri sevincək dedi. – O, tamam sağ-salamatdır. Onu yerdən qaldıranda elə gülürdü ki, lap dəli kimi. Onu tez qaldırıb həkimə apardılar...

– Necə! Cerri, həkimə niyə? Bəs sən deyirdin ki, o əzilməyib?

– Məgər mən həkim adı çəkdim? – deyə Pep üzünü o yana çevirərək mızıldandı.

– Dedin, dedin Pep. Sən dedin ki, onu həkimə apardılar. – Axı mən demədim ki, nə üçün. Mən eləcə dedim ki, Pollini yerdən qaldıranda gülürdü. Ancaq elə bərk gülürdü ki, hamı qorxub güman edirdi ki, yoqin o xəstələndir. Ona görə də həkimə apardılar.

Cerrinin bu izahından sonra, mən tamam arxayınlaşdım və təsəlli tapdım. Sevdiyimdən hoppana-hoppana dalanımıza tərəf qaçdım. Cerri də şən halda danışa-danışa yanımla gəlirdi. Biz dalanımızın bir neçə addımlığına çatanda, məni tanıyan oğlanlardan biri üstümüzə cumub, qolumdan tutdu və:

– Tutmuşuq, tutmuşuq. – deyə qışqırdı. – Yarı böləcəyik Cerri? Yarı böləcəyik, elə deyilmi?

– Əlbəttə yox! – Cerri mənim o biri ölimdən tutub qışqırdı. – Heç bir şeyi sənənlə bölüşdürməyəcəyəm! Atası evə qağıdandan bəri mən onun dalınca düşmüşəm, özüm də onu birinci tutmuşam!

– Mən isə sənə deyirəm ki, bölüşəcəyik! – deyə o biri oğlan ölimdən daha bərk yapışdı. – Siz görüşəndən bəri mən sizi güdür-düm. Onsuz də sən mənsiz, təkbəşinə onu evə apara bilməzsən. Boş-boş çərənləmə, gəl aparaq!

– Rədd ol! Cəms Balizet nə dedi? Dedi ki, onu kim birinci tutub evə gətirsə, bir şilling alacaqdır. İkinci adam haqqında heç bir söz olmayıb!

– Yaxşı, yaxşı, səsini kes! – deyə o biri oğlan cavab verdi. O, Cerrinə güclü idi.

– Di yeri, yeri! – bu sözlər mənə aid idi. – Sənənlə nə bölüşəcəyəm. Onsuz da atanın əlinə düşən kimi sənə ölüncə döyəcəkdir.

Qorxudan özümü itirdim. Sivişib onların ölündən çıxdım və küçənin ortasına yıxılıb, gücüm çatdıca qışqırdım ki, ölərəm, amma bir addım da burdan o yana atmaram. Ayaqlarım yalın olduğundan əməlli-başlı təkib ata bilmirdim. Buna baxmayaraq canımı düşmənlərimin ölündən qurtarmaq üçün möhkəm müqavimət göstərirdim.

Oğlanların ikisi də özlərini itirmişdi. Balaca boylu satqın Cerri, hirsindən ağappaq ağarmışdı. O, məşhur qorxaq olsa da, indi birdən-birə cürətlənmişdi. Öz rəqibinə tərəf dönüb, var gücü ilə onun sifətinə bir yumruq ilişirdi. Bu gözənilməz zərbədən gicəlmış oğlan, bir an özünü itirib, əzilmiş burnunu silə-silə diqqətlə Cerriyə baxdı. Sonra bir sıçrayışla Cerrinin üstünə hoppanıb onu yerə yıxdı və var gücü ilə kötkəlməyə başladı.

Düşmənin bu bədbəxtliyi mənə elə ləzzət verdi ki, təhlükəni belə unudub, bir neçə dəqiqə bu mənzərəyə tamaşa etdim. Ancaq birdən ağıma gəldi: “Nə qədər ki, bunlar döyüşürlər, qaçıb canımı qurtarmalıyam!” Bir anda ayağa qalxıb, ildırım sürətilə qaçmağa başladım. Onlar isə hələ də küçənin ortasında, palçıqın içində bir-birini əzişdirirdilər.

IV

“HÜRMEYİ” SINAQDAN KEÇİRİRƏM. TƏZƏ TANIŞLARIM

Mən geriye, gəldiyim tərəfə qaçdım və yenidən, günümün çox hissəsini keçirdiyim Smitfiş bazarının həmin cərgəsinə çatdım: heç kəs məni qovmurdu. Bazar da yarım saat bundan qabaq qoyub getdiyimdən daha qaralıq və daha sakit idi. İndi başa düşdüm ki, evə qayıtmaq ağılsızlıqdır. Cerri Pep ilə onun yoldaşlarının söhbətindən sonra şübhə etmirdim ki, atam və missis Berk ölimdən çox hirsli idilər. Atam məni cəzalandırmağa o qədər tələsirdi ki, hətta məni tapıb gətirənə bir şilling verəcəyinə boyun olmuşdu. Bu, atam üçün böyük pul idi. Bir şillingə o üç krujka pivə içə bilirdi. Bəs, yaxşı, evə getməsəm işim necə olacaq? Harda yatacağam?

Bu vaxta qədər mən çarpayıda yatırdım. Düzür yerim o qədər də rahat deyildi, amma necə olsa çarpayı idi. Bəs indi... Yoxsa elə bu oturduğum yerdə də yatmalıyam? Niyə də yatmayım? Qarım tox, hava da ki, elə soyuq deyildi. Bir gecə burda yatmaq olardı. Bax bu küncə sıxılıb yuxuya gedərim! İndi səhər tez açılır, sonra isə...

Sonra... Bəs sonra mən nə edəcəyəm? Yatmamışdan əvvəl hər şeyi götür-qoy etməli, nə işlə məşğul olacağımı qərara almalıydım ki, səhər duran kimi o işin dahnca gedə bilim. Bəs, yaxşı, mən hansı işdən yapışım?

Əlbəttə ki, hümrəkdən. Sabah səhər bazarlardan birinə gedib, mərhamətli bir çərçiyə yaxınlaşar və öz xidmətimi ona təklif edərdim. Birdən səsim lazımlıca cingiltildi olmadı? Sınamaq lazımdır.

Hələ o qədər də gec deyildi, saat ancaq on olardı. Məşq etmək üçün donuz çərgosinin lap ortasına çəkildim.

Görəson hansı gülləri və meyvələri satacağam? Yəqin, indi ən çox alınan şəbbu gülü satacağam.

– Şəbbu gülü! Təzə, ətirli şəbbu gülü!

Səsim elə bil pis deyildi. Amma əsil çərçilərin səsi kimi çıxmırdı. Deyəson “Şəb-bu-u gü-lü” sözünü uzada-uzada qışqırmalıydım.

– Şəb-bu-u gü-lü, təzə ətirli şəb-bu-u gü-lü, – deyə təkrar etdim.

Səsim indi daha yaxşı çıxdı. On beş dəqiqə müddətində qaralıq çərgədə aşağı-yuxarı var-gəl edib, uca səslə şəbbu gülü satdı. Mən, gah xəyalımda canlandırdığım gül səbətləri yüklənmiş uzunqulağı “hoç, hoç!” deyə haylayır, gah da, guya mənə xırda pul verən ağaya ehtiramla müraciət edirdim. Şəbbu gülünü satmağı əməlli-başlı öyrənəndən sonra çiylək satmağa başladım. Bu mənə daha çətin gəldi.

– Çiyələk, çiyələk alın, yaxşı, şirin çiyələk! – deyə müxtəlif səslərlə qışqırırdım. heç cür lazımı ahəngi götürə bilmirdim. Nəhayət, keyli təkrar edəndən sonra deyəsən yaxşı qışqırmağı öyrəndim. Birdən gözüm anbarın yanında gizlənmiş iki oğlana sataşdı. Mənə elə gəldi ki, bu Cerri Pep və onun rəqibidir. Yəqin dalaşib qurtarandan sonra mənim əleyhimə mübarizə aparmaq üçün dilbir olublar. Mən onlara tərəf çevrilən kimi birisi pusqudan çıxıb üstümə atıldı və səclarımdan yapışdı.

– Şirin çiyələk, dadlı çiyələk, – deyə mənə elə sala-sala qışqırmağa başladı və hər sözü dedikdə səclarımı dartışdırı-dartışdırı davam etdi:

– Burda nə qışqırıq salmısın? Evdə öz çarpayında yatmaq əvəzinə nə cürətlə bazarda hay-küy qaldırmısın, hə?

O, səsi və hərəkətlərlə hirsələnmiş polisi təqlid edirdi. Hərçənd o, mənim səclarımı ağrıyınca dartışdırmışdı, ancaq üzünü görəndə bərk sevindim. Çünki nə Cerri Pep idi, nə də onun rəqibi. Bunlar tamam başqa oğlanlar idi. Demək mənə evə aparmayacaqdılar.

– Ay oğlan, eşidirsənmi, – deyə mənim “polisim” zaraflatını davam etdirirdi – tez ol, evə get, yoxsa səni birbaş polis idarəsinə apararam!

Mən dartıb onun əlindən çıxmağa çalışdım və dedim:

– Özüünüz gedin evə! Özüünüz niyə evə getmirsiniz? Nə mənim üstümə düşmüşünüz? Yoldaşının koləyinə qəhqəhə ilə gülən o biri oğlan dedi:

– Həttə biz də evimizə gedirik. Teatrdə idik, indi isə evimizə qayıdırıq.

Sonra öz dostuna müraciət edib əlavə etdi:

– Gedək, Mouldi! Tələsmək lazımdır. Belə getsə, gecəyə qədər Vestminster* çatmaq.

Mən bir neçə dəfə atam ilə Koventharden bazarında olmuşdum. Bazarın ya Vestminsterin özündə, ya da yaxınlığında olduğunu bilirdim. Ancaq ora gedən yolu tanıyırdım. Ona görə uşaqlardan soruşmağı qərara aldım:

– Siz Vestminsterin hansı hissəsində yaşayırsınız?

– Əlbəttə ən yaxşı hissəsində, – deyə uşaqlardan biri cavab verdi.

– Yaşadığınızı yer Koventhardənə yaxındırımı?

– Koventharden teatrınamı deyirsiniz? – deyə Mouldi soruşdu. – Əlbəttə, bizim faytonumuzla iki dəqiqəlik yoldur. Biz həmişə Ripstonla orda özümüzə bir loja götürürük! Düz demirəmmi Ripston?

– Bəsdir boş-boş çərənlədin – deyə Ripston onun sözünü kəsdii – höqiqətən biz həm Koventharden teatrına, həm də bazarına yaxın Delflərdə yaşayırdıq. Ay oğlan, bəs sən harda yaşayırsan?

“Harda yaşamağımın nə əhəmiyyəti var?” – deyə öz-özümü fikirləşdim. – Elə Koventhardəndə də Smitflddə olduğu kimi yatmaq üçün özümə rahat yer tapa bilərəm. Əgər bu oğlanlarla ora getsəm, onlar yolu mənə tanıdılar, mən də səhər, vaxtında, lazımı yerdə olaram.

* İngiltərənin aristokratlar yaşayan mərkəzi hissəsi.

– Gedəyin, artıq gecdir – dedim.
 – Sən hara gedirsen? – deyö Mouldi təəccüblə soruşdu.
 – Mən də sizinlə gedirəm, – deyö ürəklə cavab verdim.
 – Axı biz Delflərə gedirik.
 – Elə mən də ora gedirəm.
 – Məgər sən “Tağlarda” yaşayırsan?
 – Hansı “Tağlarda”? Siz dediniz ki, Delflərdə yaşayırsınız?
 – Hə də, nə tofavütü var. Ya Delflər, ya da Tağlar – ikisi də bir şeydir.
 – Mən heç bilmirdim! Bir də hardan biləydim axı: mən ki, orda olmamışam.
 – Heç vaxt olmamısan? Bəs deyirdin ki, orda yaşayırsan?
 – Yox, mən heç yerdə yaşamıram, özümün də heç yerdə evim yoxdur.
 – Bax bu boş sözdür! – deyö Mouldi səsləndi. – Hər adamın öz evi vardır. Bəs sənin köhnə mənzilinin hardadır?
 – Mənim mənzilim hardadır?
 Tanımadığım uşaqlara başıma gələnləri danışmaq istəmərdim, lakin onlar əl çəkməyib o qədər sual verdilər ki, mən daha heç bir şeyi gizlətməyib, evsiz-əşiksiz və avara olduğumu onlara söylədim. Əslinə baxsan bu uşaqlara ürək açıb danışmaq elə də qorxulu deyildi. Çünki bunlar özləri də deyəsən öz kefləri istəyən kimi yaşayırdılar. Ola bilsin ki, həyatımı qurmaqda, bir aş tapmaqda mənə kömək də edə bilərdilər.
 – Siz söz verirsinizmi ki, əgər hər şeyi sizə danışsam, məni satmazsınız? – deyö soruşdum.
 Onlar təntənəli surətdə məni inandırdılar ki, belə alçaqlığa qabil deyillər.
 – Bilirsinizmi, bu axşama qədər mən evdə, atamın yanında yaşayırdım, orda da yatırıdım.
 – Deməli sən qaçmısan? Bir daha evə qayıtmaq istəmirsən?
 – Heç vaxt qayıtmayacağam! Mən qaıyıda da bilmərəm! – deyö qətiyyətlə cavab verdim. Mouldi dedi:
 – Başa düşürəm! Yoxsa sən ordan bir şey çırpışdırmısan?
 – Çırpışdırmaq nədir?
 – Hə də, yəni oğurlamısan. Səni tutmuşdular? Yoxsa sağ-salamat aradan çıxıb bilmisən?

– Necə yəni tutdular? Mən heç bir şey oğurlamamışam, mənə döyüklərinə görə evdən qaçmışam.

Oğlanlar şübhə ilə bir-birinə baxdılar.

– Doğrudanmı ancaq ona görə evdən qaçmısan ki, nə var-nə var səni döyürdülər? – deyö Ripston soruşdu.

– Ancaq ona görə! Əgər sizin də başınıza belə həngəmə açsındılar “ancaq” deyö təəccüblənməzdiniz.

– Bəs orda sənə yemək və başqa şeylər verirdilərmə?

– Verirdilər.

– Bəs orda sənə mələfəli, yorğanlı, balişlı, əsil yataq yerin necə, vardımı?

– Əlbəttə.

– Buna bir bax! Hələ bir “əlbəttə!” də deyir, – deyö Ripston hey-rətlə qışqırdı. – Yoxsa elə güman edirsən ki, biz inanacaq ki, sən hər şeyi, yeməyi, yorğan-döşəyi buraxıb, ancaq ona görə evdən qaçmısan ki, nə var-nə var səni döyürdülər?! Yaman yalançısan.

– Ya da ki, xalis axmaqdır! – deyö Mouldi qətiyyətlə dilləndi.

– İstəyirsiniz inanın, istəmirsiniz yox, ancaq mən sizə əsil həqiqəti söylədim.

– Nə etmək, bəlkə, doğrudan da belədir! – deyö Ripston bildirdi. – Həyatda çox qəribə işlər olur! Ancaq, ay oğlan, qulaq as, gör sənə nə deyirəm: yalnız döyüldüyünə görə yaxşı mənzildən və yaxşı yeməkdən baş götürüb qaçan adamı, gərək mənzilsiz və yeməksiz qoyasan ki, o, bu şeyləri qiymətləndirməyi öyrənsin!

Mouldi əlavə etdi:

– Qoy hər kəs istəyir məni səhərdən axşamadək döysün, təkə mənə mərifətli bir yaşayış yeri versin.

– Görünür, bu ona sərəfəli deyilmiş Mouldi, – deyö yoldaşı gülə-gülə cavab verdi. – Yox, mən inanmıram ki, bu oğlan döyülməkdən qaçıb. O, ya oğurluq edib, ya da ki, kiminsə evini yandırıb, ancaq boynuna almaq istəmir, qorxur, elə bilir ki, biz onu ələ verərik. Bu da təbii bir şeydir. Axı o, bizi tanıdır.

Beləcə söhbət edə-ədə, surətlə irəliləyirdik. Hərçənd tez-tez dayanmağa məcbur olurduq, çünki Mouldinin çox böyük uzunboğaz çəkmələri dəqiqədə bir ayağından çıxırdı. Ömrümdə görmədiyim qaranlıq, əyri-üyrü dalanlardan keçirdik. Hətta gündüz belə bu dar, qorxunc dalanlardan keçmək döşətlə idi. İndi isə göz-göz

görməyən qaranlıq bir gecə idi. Mən hiss edirdim ki, hər addım məni evimizdən uzaqlaşdırır. Düzdür, mənim evdəki həyatım çox acı idi, amma yol yoldaşlarımla dediyinə görə, ordan qaçmaqda çox əmaclıq etmişəm. Get-gedə peşmançılıq hissi məni boğurdu, göz-lərim yaşarırdı. Biz xeyli gedəndən sonra, gəlib qaz lampasının işıq-landırdığı geniş bir küçəyə çatdıq.

V

TAĞLAR

Artıq gec idi, saat on birə yaxın olardı. Lakin küçə adamla dolu idi. Addımbaşı bizi itələyirdilər, biz çətinliklə irəliləyirdik.

– Yəyin gedək! – deyə Ripston məna tərəf döndü. – Artıq yaxınlaşmışıq.

Bu söz məni sevindirdi. İşıqlı, geniş küçəyə çıxanda fikirləşdim ki: “Yoldaşlarımla nə qəşəng yerdə yaşayırlar, elə mən özüm də burda məmnuniyyətlə yaşayırdım!” Sonra məni xəyal bürüdü. Axı onlar dedilər ki, evə, öz mənzillərinə gedirlər, mənə məni heç dəvət etmədilər. Yəqin özləri yaşadıkları evə daxil olub, məni küçənin ortasında qoyacaqlar. Ripstonun: “Gedək, artıq yaxınlaşmışıq”, – deməsi məni ruhlandırdı, əmin oldum ki, onlar məni də öz evlərinə dəvət edirlər.

Birdən hər iki yoldaşım yoxa çıxdı. Onlar necə oldular? Bəlkə özüm də hiss etmədən onları ötür keçmişəm? Bu həqiqətə bənzəməsə də, ehtiyat üçün geri dönbə uşaqlar adları ilə bərkədən-bərkədən çağırmağa başladım. Heç kəs cavab vermədi. Mən yenə də irəli qaçıb var gücümle: “Ripston”, – deyə qışqırdım. Cavab gəlmədi.

Yenə ümitsizliyə qapıldım. Bəlkə də uşaqlar qəsdən bu oyunu mənim başıma açdılar. Mənimlə getmək istəmədiklərindən, küçənin ortasında qoyub qaçdılar. Bəlkə onlar məni Kovenhardenin olduğu yerə deyil, tamamilə başqa bir səmtə gətirib çıxarıblar və indi mən Kovenhardendən onlarla görüşdüyüm vaxta nisbətən daha uzaqdayam. Bütün bu fikirlər o qədər ağır idi ki, dərdin gücündən özümü ələ ala bilmirdim. Fəonin asıldığı dirəyə söykəntib, bərkədən ağılmağa başladım. Birdən tanış səs eşitdim:

– Smittild, hardasan?

Adım Smittild deyildi, ancaq yoldaşlarımla mənə rast gəldikləri yer belə adlanırdı. Onlar isə əsil adımla bilmədiklərinə məni belə çağırırdılar. Bu, Mouldinin səsi idi. Buna şübhə etmədim.

– Mən burdayam. Bəs siz hardasınız? – deyə cavab verdim.

– Biz burdayıq. Məgər, sən bizi görmürsən?

Mən heç kimi görmürdüm. Səs yerin altından çıxırdı. Mənim, indi qabağında durduğum dükənlərin yandan alçaq divar uzanırdı. Divarın dibində, lap yerdən dəyirmi dəşiklər açılmışdı. Bunlar harasa lap yerin dərinliyinə gedirdi. Yoxsa bu səs ordan gəlirdi?

Birdən kimsə ölmədən yapışdı.

– Bu sənəmə, Mouldi – deyə soruşdum.

– Əlbəttə mənəm, – deyə o, tələsik cavab verdi. – Əgər gəlmək istəyirsənsə, tez ol!

Mouldi məni divardakı həmin girdə mağaralardan birinə çəkdi. İçəridən soyuq, rütubətli hava üzümə vurdu. Ətraf elə qaranlıq idi ki, iki addımlıqdan heç nəyi seçmək olmurdu. Heyvan mağarası kimi gətdikcə dərinliyə ənən bu dəhşətli keçiddə bir neçə addım atmışdım ki, məni dərin bir qorxu bürüdü və istər-istəməz dayanmağa məcbur oldum.

– Mouldi, siz burdamı yaşayırsınız? – deyə soruşdum.

– Burdan aşağıda, hələ bir az da enmək lazımdır. Gedək, nədən qorxursan? – deyə o cavab verdi.

– Bura elə qaranlıqdır ki, Mouldi.

– Yəqin sən qu bəlişdə yatmağa öyrənmisən, bizi isə elə özizləməyiblər. Gedirsən gedək, yoxsa əlimi burax, məni yubandırma!

Mən var gücümle onun əlindən yapışdım. Nə dəyəyimi bilmirdim. Deyəsən əllərimin necə əsdiyini Mouldi hiss etmişdi. O, məhrəncasına dedi:

– Bəsdir, nədən belə qorxursan, ay körpə! Tez ol gedək, orda biz fərqlənən ya araba və bir qucaq da küləş tapıb içində yatanıq.

Mən onunla qaranlıq və nəm keçidlə irəliləməyə başladım. Bu keçid çox sırt şəkildə aşağı enirdi. Elə sürüşkən idi ki, oğər ayağında ayaqqabı olsaydı, yəqin bir on dəfə yıxılırdım. Öz-özümü ruhlandırmaq üçün fikirləşdim ki, keçidin axırında Mouldi dediği kimi içərisində küləş olan araba tapıb orda uzananda nə qıyamət olacaq. Mouldi gör necə məhrəban, qonaqpəərəst oğlandır ki, məna öz yanında yer verir! Biz hey aşağı enirdik. Üzümüzə vuran külək gətdikcə soyuqlaşdı. Nəhayət, Ripstona çatdıq. Belə yubandıqımıza görə o bizi danladı və dedi ki, indi çətin ki, boş araba tapılsın.

– Biz hara gedirik? – deyo qorxa-qorxa soruşdum.
– Bu yol hara aparır?
– Əgər həmişə düz getsən, birbaş çaya, – deyo Ripston gül-
gülə cavab verdi.

– Niyə onu qorxudursan? – deyo Mouldi səmimiyyətlə söhbətə qarışdı. – Doğrudan da Smitfild, əgər bu yol ilə düz getsək, birbaş çaya çıxarsan, amma biz düz getməyib yana dönəcəyik.

Qorxudan özümü itirmişdim və ona görə iroli gedirdim ki, geri dönmək istəsəm də yolu tapa bilməzdim. Ətraf əvvəlki kimi qaranlıq idi. Mouldi əlimdən tutub mənə aparırdı. Ripston nə isə bir şən mahnı oxuya-oxuya dalda gəlirdi. Biz yana dönüb pilləkənləri aşağı endik. Axırncı pilləyə çatanda Mouldi dedi:

– Hə, axır ki, gəlib çatdıq! Rip, sən də onun o biri əlindən tut, yoxsa bir şeyə ilişib başını əzər!

Ripston mənə məsləhət verdi:

– Ayaqlarını qaldır, Smitfild. İşdir ayağın isti və yumşaq bir şey dəyso döşəkcə güman edib toxunma, səni dişlər ha!

– Kim dişlər? – deyə mən qorxa-qorxa soruşdum və donuzlar cərgəsində qalıb gecələmədiyim üçün peşman oldum.

Mənim qorxduğumdan həzz alan Ripston cavab verdi:

– Kim? Siçovul! Burda hərsi bir pişik boyda elə yekə siçovullar var ki!

– Bəsdir boş-boş çəranlədin! Keç qabağa! – deyo Mouldi dostunu dayandırdı.

Biz hardayıq? Ətraf qaranlıq və dəhşətli idi! Orda-burda yanan şam qalıqlarının titrək işığında körpəcik divarlardan töbəxür edən qalın buxar görünürdü. Belə şam qırıqlarından birisi, düşdüyümüz pilləkənin iyirmi addımlığında divara sancılmış köhnə bıçağın mantar açanına bərkidilmişdi. Onun işığı uzunboğaz çəkmə yamayan çirklə, cındırılı bir qocanın üstünə düşürdü. Qoca balıq səbətindən qapağı üstündə oturmuşdu. O, köhnə yemək çəngolindən və bir parça ipdən bir alət kimi istifadə edərək işləyirdi. Qoca, çəngəl ilə çəkmədəki dəyişi böyüdür, doqdaqları ilə ipin ucunu sıvırılaşdırır və ipi dəyişə keçirə bilmək üçün çəkməni şam qırığına yaxın tuturdu. Onun burnunun üstündə eynək, daha doğrusu, tay şüşəli mis gözlük var idi. Onun əlləri elə əsirdi ki, çəkmədəki dəyişi görəndən sonra da ipi o dəqiqə keçirə bilmirdi. Qocanın üzünü işıqlandıran şam qırığı eyni zamanda içərisində bir neçə uşaq oturan arabanın qabaq

tərəfinə də işıq salmışdı. Bu uşaqlar palçıqı toplayıb, qoca çəkmənin şamına atırdılar. Bir topa palçıq qocanın altına dəydi.

Mouldi gülərək dedi:

– Ha, ha, ha! Bax, Smitfild! Nə qiyamət oldu! Bu qocaya haqq olur.

– Niyə haqq olur? Qoca onlara nə edib ki? – deyə soruşdum.

– O, çox xəsis adamdır! – deyə Mouldi cavab verdi. – Deyirlər ki, bu daşların altında çoxlu pul, qızıl və qiymətli daş-qaş gizlətmişdir. Ah, biz onları tapsaydıq nə yaxşı olardı!

Qoca, ipi yenidən dəşikdən keçirə bilməmişdi ki, sərrastlıqla atılan palçıq topası çəkməni vurub onun əlindən saldı. O, iməkləyə-iməkləyə yerdə çəkməni axtarmağa başladı. Uşaqlar oturan arabadan gülüş səsləri ucaldı.

– Balaların! Xahiş edirəm, qoyun işimi qurtarım! – deyə qoca yalvardı. – cəmi altı-yeddi tikişim qalıb, onu da vurub, şamını sizə verəcəyəm. Onda nə istəsəniz edərsiniz, kart da oynaya bilərsiniz.

– Əmi, yaxşısı budur, sən bizə bir nəğmə oxu! – deyə arabadan qışqırdılar. – Onda biz sənə toxunmarıq.

Qoca titrək səslə oxumağa başladı. O, aradakı barışıqdan istifadə edib işini qurtarmaq istəyirdi. Birinci bəndi qurtarıb nöqəratə çatanda, uşaqlar bir ağızdan onun səsinə səs verməyə başladılar. Elə bu anda uşaqlardan birinin ustalıqla atdığı palçıq qocanın gözlüyündəki yeganə şüşəni tutdu. İkinci topa isə şamı söndürüb yere saldı. Arabadan bayaqkıandan da bərk gülüş səsləri ucaldı.

Mouldi dedi:

– Gedək, burda dayanmağımızın mənası yoxdur. Furqonumuz o tərəfdə, dalda dayanmışdır.

Mouldidən bərk-bərk yapışaraq yoldaşlarımla arxasınca getdim. Onların ikisi də deyəsən bu yerlərə yaxşı bələd idilər. Hər ikisi cəld irəliləyirdi, mən isə qaranlıqda heç nə seçə bilmir və tez-tez arabaların dişləsinə toxunurdum. Birçə yazıq qocanın şamı buraları az-çox işıqlandıra bilərdi. O biri şam qırıqlarını dəstə-dəstə böyükklər və uşaqlar dövrəyə almışdılar. Onlar nəm yerdə, yaxud bir çəngə küleşin üstündə oturub kart oynayırdı, qəlyan çəkirdi, əns pis sözlərə söyüşürdü. Nəhayət, biz dayandıq. Mouldi dedi:

– Smitfild, dayan, bu da bizim furqonumuz!

Mən heç şey görmürdüm. Amma Mouldinin təkərin milləri ilə dırmandığımı eşidirdim:

– Hə, necədir? – deyər Ripston soruşdu. Mouldi furqondan cavab verdi:

– Əladır!

Ripston mənə dedi:

– Di dirmaş. Ayağını çarxin üstünə qoy, mən səni qaldıraram.

Doğrudan da o məni elə qüvvə ilə qaldırdı ki, dizlərim üstə bir-baş arabanın içinə yıxıldım.

– Bəs deyirdin əladır! – deyər arabaya qalxan Ripston mırıldandı. – Heç burda küləş yoxdur!

– Heç bir qırıq da! – deyər Mouldi təsdiq etdi.

– Mən belə də bilirdim. – Ripston deyinməyində davam edirdi.

– Mən ayağımı təkərə qoyan kimi hiss etdim ki, bu gün bu arabada kömür daşıyıblar.

Mouldi dedi:

– Gərək sən arabacıya yazaydın ki, o arabasında kömür yox, avadanlıq daşsın. Hor axşam da bizim üçün bir qucaq yaxşı küləş qoysun, yoxsa mənzilimizi dəyişərik.

– Küləşin olmaması bir tərəfə dursun, – deyər Ripston söyləndi.

– Bu lənətə gəlmiş kömürün tozu hey adamın burnuna, ağzına dolur, bu lap pisdir.

– Hə necədir, bura xoşuna gəlirmi, Smitfild?

– Biz burda yatacağıq?

– Bizim mənzilimiz buradır. Xahiş edirik, özünü evinizdə olduğu kimi hiss edəsiniz! – deyər Mouldi mehribancasına dedi.

– Bəs sizin yorğan-döşəyiniz hansı? Yəqin ki, varınızdır hə?

– Əlbəttə! Ən yaxşı porqu döşək, bir yığın balıq və mələfə!

Bizim hər şeyimiz var, ancaq dörd burasındadır ki, heç bilmirəm onlar necə olubdur?!

Mouldi bunu deyib, bir şey axtarırmış kimi, arabada o yan-bu yan axtarmağa başladı.

Nəhayət, o dedi:

– Eh! Sən də bizə yorğan-döşəkdən danışırısan! Al bu da bizim yorğan-döşəyimiz! – O, dabanı ilə arabanın kənarına vurdu, – əgər, yerin yumşaq olmasa, aşağı düş, orda yumşaq palçıq çoxdur!

– Ona qulaq asma, Smitfild! – deyər Ripston sözə qarışdı. – Bu gün küləş olmadığı üçün buralar həmişəkinə nisbətən pisdir. Küləş olanda çox yaxşı olur! Bəzən axşamın soyuğunda bura gələndə, fikirlişirsən ki, sən necə bədbəxt adamsan, yenə də quru taxtanın

üstündə yatacaqsan! Birdən baxıb görürsən ki, arabada bir koma elə qəşəng, quru küləş var ki, lap içinə baş vura bilərsən.

Belə gözəl rahatlığı xatırlayarkən, Ripston dilini elə iştahla şaq-qıldatdı ki, elə bil isti, dadlı şorba içirdi.

– Yaxşı bəs soyunanda sizə soyuq olmur? – deyər soruşdum.

Ripstonun cavabı oldu:

– Bilmirəm! Heç vaxt sinəməmişəm.

Mouldi dedi:

– Mən axırıncı dəfə keçən ilin avqustunda soyunmuşam. Bir də ki, artıq yatmaq vaxtıdır, gəlin uzanaq. Kim balıq olmaq istəyir! Smitfild, istəyirsənmi?

O qəder bədbəxt idim ki, mənim üçün heç bir şeyin fərqi yox idi, niyə olmaıyım ki, razılıq idim.

– Bəlkə sən istəmirsən? Utanma, açıq de! – deyər Ripston qeyd etdi. – Bilirsənmi, bu elə şeydir ki, hərənin bir cür xoşuna gəlir: Kimi yumşaq yer xoşlayır, kimi isə isti xoşlayır. Sənin üçün hansı yaxşıdır?

Gözlərim yaşarmışdı:

– Mən həm isti, həm də yumşaq yer xoşlayıram! – deyər cavab verdim.

– Buna bir bax! Həm isti, həm də yumşaq olsun! – deyər Mouldi gülümsədi. – Di qulaq as, balıq olmaq istəyirsənsə, bax bura çıx, özü də zırlıdama! Bizə ağlaşan adam lazım deyil! Deyəsən səni özümzələ nahaq götürmüşük!

Tələsik Mouldinin inandırmağa çalışdım ki, mən göz yaşlarımla saxlaya bilmədiyimdən ağlayırdım. Balıq olmağa da hazırım, tək o mənə göstərsin ki, bunu necə etmək lazımdır.

– Burda göstərməli bir şey yoxdur, – deyər Mouldi bir qəder yumşalaraq cavab verdi. – Balıq olmaq o deməkdir ki, sən elə uzanırsan ki, o birilərin də başlarını sənin üstünə qoyurlar. Sənə isti olur. O birilərin isə yeri yumşaq olur. Bu həm asan, həm də rahat bir işdir.

– Di, çəkilin kənara, mən özüm balıq olacağam! – deyər Ripston qışqıraraq furqonun bir tərəfinə uzandı. – Uzamın üstümü!

Mouldi uzanaraq dedi:

– Smitfild, bax sən də mənim kimi uzan.

Ancaq onun kimi uzanmaq çox çətin idi, çünki o, Ripstonun bütün bədənini zəbt etmişdi, mənə isə ancaq ayaqları qalmışdı. Deyinməyən mənası yox idi. Ona görə də birtəhər özümü rahatladım.

Bir neçə dəqiqəlik sükutdan sonra Mouldi soruşdu:

– Rip, sən yatmaq istəyirsən?

– İstəyirəm. Bəs sən?

– Mən elə döyüşlərdən sonra heç vaxt yata bilmirəm. Təsvüvür edirsənmi, sənin gəminə üç qaçaq hücum edir, sənin də öyündə köynək-tumandan və iki bıçaqdan başqa heç bir silah yoxdur!

– Hə, doğrudan da teatrda qərribə şeylər göstərilir! – deyə Ripston yuxulu-yuxulu mızıldandı, – keçən xeyrə qalsın!

Yenə sakitlik çökdü. Bu sakitliyi yenə də Mouldi pozdu:

– Yatmısanmı, Rip! Rip! Əsidiyirəm, yaddım?

– Əgər belə çorənliyə olsan, gələn dəfə balıq olmaq üçün başımı bişirə bilməyəcəksən! – deyə Ripston acıqlı cavab verdi. – Nə istəyirsən?

– Əcəb qərribə adamsan! Uzanıb, gördüklerin haqqında danışmağı xoşlamırsan!

– Elə bu axmaq şeyə görə mənə yuxudan ayıldın?

– Mən eləcə soruşmaq istəyirdim ki: necə güman edirsən, görə-sən qaçaqların quyuya tulladığı haqiqi adam idi?

– Əlbəttə! Özüm torbadakı deşikdən əllərini gördüm, – deyə Ripston istehza ilə cavab verdi.

– Səncə quyu da əvəlli başlı dərin idi?

– Bəs yox! Əlbəttə.

– Amma mən, heç suyun şappılısını eşitmədim, – deyə Mouldi tokid etdi.

– Sən pis qulaq asırdın. Axı quyu dərin idi, o saat eşitmək olmazdı, mən səsi üç dəqiqədən sonra eşitdim.

Mouldi susdu, ancaq o çox ağır nəfəs alırdı. Görünür, hələ də danışmaq istəyirdi. O, Ripstonu yenidən sözləmək istədi, ancaq Ripston cavab əvəzinə bərkədən xoruldadı. O mənə sözlədi, ancaq danışmağa həvəsim olmadığından özümü yuxuluğa vurdum.

Əslində isə yata bilmirdim. Ağlamaqdan yaş olmuş yanağımı Ripstonun dizlərinə sıxıb keçmişimi, evdən qaçmağımı fikirləşir, gələcəkdə mənə nələr gözlədiyini düşünürdüm. Görək mən missis Berkin yumruqlarına dözəydim. Cerri Pep mənə haqlayanda, evə qayıtsaydım daha yaxşı olardı. Atam mənə qayıtla döyürdü, indi hər şey qurtarıb gedərdi. Mən də isti yorğan-döşəkdə uzanıb balaca Polli-ni yatdırardım. Düzdür, canım hələ ağrıdacaqdı, lakin indi mən

hər bir zülmə dözməyə hazır idim, təkli bütün günahlarımı bağışla-yıb, mənə öz dalanımıza, 19 nömrəli evə aparaydılar.

Yazıq balaca Polli! Mən onu xatırladıqca gözlərim yaşardı. O heç başımdan çıxmırdı.

Kim bilir bəlkə də o, daş pilləkənə dəyib ölmüş, indi də otaqda tək-cə hərəkətsiz halda uzanmışdı. Bu fikir elə dəhşətli idi ki, gözlə-rimdəki yaş da qurudu. Yadıma anam düşdü, onun öldüyü axşamı, basdırıldığı günü xatırladım.

Birdən ağır ayaq səsləri eşidildi. Kart oynayan oğlanlar və yeniyetmələr qışqıra-qışqıra furqonlara sarı cumdular:

– Şamları söndürün! Qarmaqlar gəlir!

Mən bilirdim ki, polislərə qarmaq deyirlər, ona görə də yaman qorxuya düşdüm. Yəqin missis Berk mənə qaçmağımı polisə xəbər verib, onlar da mənə axtarırlar! Görək mən balıq olaydım! Onda mənə uşaqların altında görməzdilər. Ayaq səsləri yaxınlaşırdı. Üç polis nəfəri bizim furqona yaxınlaşdı. Bütün bədənim uçunmağa baş-ladı, özümü soyuq tor basdı. Polislərdən biri təkərən üstünə hoppa-nıb, fənərin parlaq şüası ilə bizim furqonu işıqlandırdı.

Budur o, aşağı hoppandı və mən rahat nəfəs aldım. Onlar üçü də öz işləri haqqında söhbət edə-ədə uzaqlaşdılar və ayaqlarının səsi zəifləməyə başladı. Yavaş-yavaş bütün səslər eşidilməz oldu. Yal-nız yatanların xorultusu və şıçanların ciyiltisi eşidilirdi. Mən yuxuya getdim...

BREM STOKER

(1847-1912)

DRAKULA

(*əfsanədən fraqment*)

VAMPİRLƏR

Conatan yuxudan oyananda öz yatağında idi. Bütün bunlar yuxu idimi? Nə üçün onun paltarları otağa səpələnmişdi? Nə üçün qol saati qoyulduğu yerdə deyildi? O, paltarlarını geyinib, qəsrin başqa hissəsinə açılan qapıya doğru getdi. Qapı asta örtülməmişdi, kimse onu açıqla bərk çırpırmışdı. Çünki qapının ağzına suvaq qopub tökülmüşdü. Bu, yuxu ola bilməzdi. Həmin axşam qraf ötən gecə barədə heç nə söyləmədi. O, yazı üçün bir neçə vərəq götürmüşdü və Conatandan xahiş etdi ki, Minaya üç məktub yazsın. Birinci məktub – işlərinin sona yetməsi və qəsrli tezliklə tərk edəcəyi barədə olmalıydı. İkinci məktubda – onun ertəsi gün yola düşəcəyi, üçüncüdə isə – onun Bistrizə çatdığı xəbər veriləliymi.

– Poçt xidməti çox zəifdir, – qraf dedi, – İstəmirəm sizin dostlarınızın düşüncülər ki, başımıza nəşə bir iş gəlib. Mən məktubları müvafiq günlərdə göndərəcəyəm ki, onlar sizi vaxtında gözləsinlər.

Conatan öz-özünə düşündü: “Mən nə edə bilərəm? Bütövlükdə onun təsirini altındayam”.

O biri gün uğurla başladı. Conatan adı insan səslərinə oyandı. Yemək otağına qaçaraq, pəncərədən boylandı. Qəsrin bir küncündə arabadan böyük taxta qutular boşaldan bir neçə sadə insanı, hətta bu vəhşi Transilvaniya qaraçılarını görmək belə Conatana ümid verdi. Aşağıda üç nəfər dayanmışdı. Yəqin onlar məktubları aparmaq üçün gəlmişdilər.

Conatan çantasında saxladığı kağızı götürmək üçün otağına qaçdı. “Bəs onun bileti və pulu olan çanta haradadır? Onun kostyumu və paltosu necə olub? Hər şey yoxa çıxmışdı. Drakula indi hansı bəd

oməlini hazırlayır?” O, pəncərəyə yaxınlaşanda, qaraçılar artıq orada yox idilər.

O biri gün Conatan qazıntı səsləri eşitdi. Bu, fasiləsiz davam edirdi. Nə baş verdiyini öyrənmək üçün qraf güdmək lazım idi. O, gecə pəncərənin yanındakı kürsüdə oturub divar tərəfdən gələn barmaq xışıltularına qulaq verməyə başladı. Drakula keçən gecə olduğu kimi, divarın dibini ilə aşağı tərəfə gedirdi. Lakin bu dəfə o, Conatanın paltarlarını geyinmişdi. İndi hər şey aydınlaşırdı: Drakula Bistrizdə özünü Conatan libasında göstərir, məktubları göndərir və adamları inandırmaq istəyirdi ki, Conatan artıq evə qayıdır. Heç kəs ağlına gətirə bilməz ki, Conatan hələ də qərsdədir və onun başına nə isə bir iş gəlib. “O, buradan qurtulmalıdır”. Qapının açarını ələ keçirməli və qrafın otağına girməlidir. Qrafın otağı aşağıda idi. Conatan pəncərədən asılmış uzun pərdələri gördü. Pərdələri saxlayan bürünc dayaqları aşağı endirdi və küncə söykədi. Pərdəni qrafın pəncərəsindən aşağı salladı. Ayaq barmaqlarını qoymaq üçün daşların arasında kifayət qədər məsamə var idi. Bu, təhlükəli olsa da, Conatan çarəsiz idi.

O gecə Conatanın başqa heç bir işi yox idi. Qərsdə gecələr təhlükəli olur. Üstəlik, qraf açarı özü ilə aparmış olardı. “Mən səhərə qədər gözləməliyəm. Adətən qraf gec oyanır. Ona görə də mənim qaçmağa kifayət qədər vaxtım ola bilər”, Conatan belə düşündü. Pəncərənin məhəccərində oturarkən, birdən ağlına başqa şey gəldi. Qəsrə düşdüyü gündən bu fikir onun ürəyindən keçirdi. İşlər ki belə gətirir, o, tezliklə qrafın otağına da girə biləcəkdir.

“Bu doğrudanmı qrafın otağıdır?” – deyə öz-özünə düşündü. Axı bu otaqdan ələ bil neçə illərdir ki, istifadə olunmur. Hər yeri qalın toz bəsmiş, qızıl qəpiklər otağın hər yerinə səpələnmişdi. Əlbəttə, açar orada olmalıdır. Bir də ki, doğrudanmı daş pillələr qrafın yataq otağına gedirdi?

Conatan daş pillələrlə aşağı endikcə, qrafın rütubət qoxulu qoribə nəfəsini hiss edirdi. Conatan irəlilədikcə ətraf ona daha cansız xıç gəlirdi. Bura lap tülkü yuvasına oxşayırdı. Nəhayət, Conatan torpaq “döşməli” otaqdan hündür pəncərəli, yarıqaranlıq otağa daxil oldu. Qaraçılardan gətirdikləri qutular otağın yuxarı başına düzülmüşdü. Onların yanında köhnə bir qutu da var idi. Otağa düşən zəif günəş işığında Conatan qutuların içinə nəzər saldı. Birinə baxmaq kifayət idi. O, dəhşətli bağırtı ilə geri atıldı: Drakula içərisi torpaqla

dolu qutuda uzanmışdı. Onun sifəti solğun deyil, qırmızımtıl idi. Saçları boz rəngdə idi. Qan onun ağzının kənarları ilə boynundan üzünə aşağı paltarlarının üstünə axırdı. Onun şişmiş bədəni qan iyi verirdi. Sifəti, ələ keçirdiyi ovundan doyunca yemiş vəhşi heyvan üzünə bənzəyirdi.

Conatan bu qan tuluğuna toxunmağa məcbur oldu. Drakulanın cibindən açarı götürməliydi. Conatan Drakulanın ciblərini axtardı, boş idi. Drakula axmaq deyildi ki, açarları cibində saxlasın.

Conatan bu iyronc məxluqu öldürmək, məhv etmək istədi. O, ətrafına baxdı və divardan düşmüş ağır bir daş gördü. Conatan daşı Drakulanın başı üzünə qaldırdı, lakin yerə atdı. Vampirini öldürmək fikri mənasız idi, çünki Conatan əmin idi ki, vampirlər adı insanlar kimi ölmürlər.

Otağına dönüb, Conatan ümitsiz bir halda yatağına uzandı. O, burada vampirin nəinki dustağına, hətta özü də istəmədən onun fəal köməkçisinə çevrilmişdi.

Qraf yenə adət üzrə vaxtında gəldi. Conatanın bir az əvvəl gördüyü iyronc sifətdən əsər-olamət qalmamışdı. Qraf dedi:

– Bu axşam, dostum, biz vidalaşmalıyıq. Sabah siz öz ölkənizə yola düşəcəksiniz, mən isə səfərə çıxacağam. Sabah mənim faytonum sizi Bistrizə aparacaq. O, oraya axşam çatacaq. Sizi yenidən Drakula qəsrində görmək ümidi ilə ayırıram.

– Nə üçün bu axşam yola düşə bilmərəm? – deyərək Conatan soruşdu.

– Faytonum hazır deyil.

– Mən piyada da gedə bilərəm, dərhal getmək istəyirəm.

– Bəs çantalarnız?

– Çantalar məni maraqlandırmır. Onlar üçün sonra adam göndərə bilərəm.

Qraf gülümsündü:

– Onda gəlin gedək! Təəssüf edirəm ki, siz mənim evimi belə tez tərk edirsiniz. Bir saat burada artıq qalmağ istəmirsiniz. – O pillələrlə iri qapıya doğru endi. Sonra təhdidədiçi səsə dedi:

– Qulaq asırsınız?!

Canavarların səsi yaxınlıqdan gəlirdi. Elə bil Drakula hər dəfə əlini qaldırıqca, onlar daha ucadan ulaşırdılar. O, bağlı olmayan qapını açan kimi dörd tərəfdən qırmızı ağızlı canavarlar içəri doluşdu. Qrafın "xidmətçiləri" və "uşaqları" bu vəhşi heyvanlar imiş?! Conatan bu ac heyvanlara yem olmalı idi?

– Qapını ört! Mən səhərə kimi gözləyərəm... – Conatan üzünü yana çevirdi ki, Drakula onun gözlərindəki yaşını görməsin. Qapı şaqılı ilə çırpıldı və canavarların səsi kəsildi.

O, pillələrlə qalxarkən qanlıb geriyyə baxdı. Qraf xısın-xısın güldürdü.

Yarım saat sonra o, heyətdə at kişnərtisi və qaraçı nəğmələri eşitdi. Conatan aşağı baxanda taxta qutuların arabalara yükləndiyini gördü. Bu qutuların birinin içində Drakula idi, düşünə gördüyü qutuda. O, bu yolla İngiltərəyə gedirdi. Conatan buranı səhər tərk etməyə baxırdı. O bilirdi ki, fayton olmayacaq, piyada getməlidir. Drakula burada olmayacağı halda, Conatan canavarlardan qorxmurdu.

Yalnız bir çətinlik var idi: Drakula getmiş olsa da, bu çox yaxşı, o, gecə vahiməsini aparmamışdı. İndiyə kimi qraf Conatanı sağ-salamat saxlamışdı. "Məni indi kim qoruyacaq?" – Conatan düşündü. Elə bu an Drakulanın üç qadına dediyi sözlər yadına düşdü: "Mən gedənə kimi ona toxunmayın". İndi həmin an gəlib çatmışdı. Ətraf tam sakitlik idi. Birdən Conatan ipək paltarların xıslıtısını və gülüş səslərini eşitdi. Onun qanı dondu. Bu qadınlar onu cəzə edirdi: "Mən İngiltərəni, Minanı yenidən görəcəyəmmi" – Conatan kədərlə düşündü.

PROFESSOR VAN HELSİNG

Professor Abraham Van Helsing Hellingtona üç gün sonra çatdı. O, Lusini müayinə etmək üçün orada xeyli qaldı. Sonra birbaşa Amsterdama qayıtdı. Van Helsing Lusini müayinə etdikdən sonra heç bir söz demədi. Doktor Sivard hiss etdi ki, geniş dünyagörüşlü professor müayinədən sonra çox şey başa düşüb.

Van Helsing Lusinin xəstəlik tarixi ilə maraqlanmış və xahiş etmişdi ki, onun gündəlik vəziyyəti barədə məlumat göndərsin.

O biri gün Lusinin vəziyyəti yaxşılaşdı. Van Helsing bundan sevinçək oldu. Bu gənc qadın professaora inanırdı. Bir gün sonra doktor Sivard Lusinin vəziyyətinin yaxşılaşdığı barədə məlumat göndərdi.

Renfildin vəziyyəti isə əksinə, axırıncı hadisədən sonra halı pisləşirdi. O, heysiz halda küncə qıslaraq öz-özünə deyirdi. Sivard onu dindirmək istəyərkən: "O məni tərk etdi, artıq ümid yoxdur. O məni tərk etdi", – deyərək danışırdı.

Van Helsing gedəndən üç gün sonra Lusinın vəziyyəti birdən-birə yenə ağırlaşdı və Sivard onun dərhal geri qayıtması üçün teleqram göndərdi.

Növbəti gecə professor qayıtdı və Sivard onu Lusinın otağına apardı. Professor heç vaxt Lusini bu dərəcədə pis halda görməmişdi. Lusinın dodaqları və ağzının içi ağappaq idi, rəngi büsbütün qaçmışdı. Lusi çox zəif düşmüşdü. Nəfəsi güclü gəlib-gedirdi. Van Helsing kirimiş halda ona baxdı və bayıra çıxdı. O, bayırda həyəcanlı səsle danışmağa başladı. Bu zaman Artur Holmvud pillələri qaça-qaça qalxır:

– Eşitdim ki, Lusinın vəziyyəti ağırdır, mümkün qədər tez gəldim, – dedi.

– O, indi çox təhlükəli haldadır, cənanlar, – Van Helsing dilləndi.

– Təhlükəlidir?! – deyər Artur səsinə qaldırdı. – Axı nə etməliyik? Onun xilasını üçün son damla qanımı verməyə hazırım.

– Əzizim, bu qədər həyəcanlanmaq yaramaz. Amma Lusinın həqiqətən qana ehtiyacı var. Ürəyində qan çatışmır. Sizin kimi sağlam və gənc bir adamın qanı lazımdır. Biz dərhal ona qan vurmaliyiq.

Artur heç bir söz demədən cəld palatovunu çıxardı və köynəyinin qolunu çırmalamağa başladı. Yazıq Lusi o qədər üzgün idi ki, iki həkimin ona necə qan vurdugunu belə hiss etmədi. Lakin on dəqiqə sonra Arturun qolundan axan qan Lusinın solğun sifətinin rəngini dəyişdi. Lusi rahat nəfəs aldı.

– İndi Lusi yatmalıdır. Mən səhər yenə gələcəyəm. Getməmişdən əvvəl biz bir iş görməliyik. – Bunu deyib Van Helsing aşağı endi və bir qutu ilə geri döndü. Qutunu Lusinın çarpayısına qoyub təbəssümlə:

– Bunu aç, – dedi.

Lusi əlini qutuya salıb bir neçə ağ çiçək çıxartdı.

– Doktor Van Helsing, bunlar mənim üçündür? Çox diqqətli-siniz, – deyər Lusi razılığını bildirdi.

– Bu çiçəklər yaraşiq üçün deyil, sənin şəfa tapmağın üçündür. Bunları iyə.

Lusi çiçəkləri burnuna yaxınlaşdırdı.

– Ah, bunlar ki, adicə sarımsaq qoxulu güllərdir. Professor, siz zarafat edirsiniz?

Van Helsingin gülməməsi doktor Sivardı təəccübləndirdi. Van Helsingi tanıyandan, onu bu qədər ciddi görkəmdə görməmişdi. Van Helsing əlini nəzakətlə Lusiyə uzadıb dedi:

– Zarafat etməirəm. Mənim gördüyüm hər işin səbəbi var. Təhlükə qarşısında olduğum üçün mənə qulaq asmağımı xahiş edirəm. Qorxma, mən kömək etməyə çalışacağam. Bu adi güllər ecəzkar qızcıq malikdir.

Sivard, professorun müalicə metoduna indiyə qədər oxuduğu heç bir kitabda rast gəlməmişdi. Professor öncə pəncərələri örtüdü. Sonra çiçəklərdən götürüb pəncərənin, qapının və sobanın ətrafına səpələdi.

– Ah, professor, bilirəm ki, siz bunları bəd ruhları içəri buraxmamaq üçün edirsiniz və sizin gördüyünüz hər işin səbəbi var. Yaxşı ki, o biri həkimlər burada yoxdular. Yoxsa elə düşünərdilər ki, siz həkimliyi buraxıb şəhrbazlıqla meşğulsunuz, – doktor Sivard dedi.

– Ola bilər, – deyər Van Helsing təmkinlə cavab verdi. Sonra o, çiçəklərdən halqa düzəldib, Lusinın boynuna keçirdi:

– Çalış bu gecə qapı və pəncərəni açma. Boynundan da çiçəkləri çıxarma. Bu, ölüm və ya ölüm məsələsidir.

O biri gün Van Helsing səhər saat 8-də xəstəxanaya gəlib Sivardla birlikdə Lusigilə yollandılar. Missis Vesterra onları burada görüb dedi:

– Mənə elə gəlir ki, bu gün Lusi özünü yaxşı hiss edəcək. Sakit yatdığından oyatmağa qiymədim.

– Görünür mənim müalicəm müsbət nəticə verir, – deyər professor məmnunluqla söylədi. – Bu mənim müalicəmin nəticəsidir.

– Keçən gecə mən onun otağına girəndə gördüm ki, Lusi sakitcə yatıb, amma otağın havası yaman ağır idi. Boynundakı çiçəklərdən pis qoxu gəlirdi. Düşündüm ki, bu qoxu yazıq uşağın indiki zəif vəziyyətində ona pis təsir edə bilər. Mən çiçəkləri yığırdım və pəncərəni bir az açdım, – deyər missis Vesterra təbəssümlə cavab verdi.

Van Helsing ölü rəngi aldı. Doktor Sivard gördü ki, Van Helsing heç nə demir və çalışır ki, öz hisslərini gizlətsin. O bilirdi ki, missis həqiqi təhlükəni dərk etsə, bu onu şok vəziyyətinə salar. Tezliklə missis Vesterra otaqdan çıxdı və onları pillələrlə tələsik Lusinın otağına qalxdılar. Doktor Sivard pərdələri açdı və Van Helsing əyilib Lusinın çarpayısına baxdı.

– Mən elə bundan qorxurdum. Amma hələ bir az ümid var. Çek, mən bu gün Amsterdama qayıtmalıyam, ancaq sən burada gecələməlisən. Mən hər gün buraya qutuda təzə "sarımsaq gülləri" göndərəcəyəm və mənim keçən gecə etdiklərimi dəqiqəliklə təkrar

etməlisən. Əgər tez qayıtmağıma ehtiyac olmazsa, dörd gündən sonra dönəcəyəm. Lusini yaxşı qor, – deyərək Lusinin solğun sifətindən gözünü çəkəndi.

– Onu qorumaq? Axı kimdən, nədən? – Cek Sivard qorxu və sübhə ilə soruşdu.

– Ah, Cek. Siz həmişə yaxşı tələbə olmusunuz, ancaq hələ də çox şey öyrənməlisiniz, – Van Helsing bunları deyib otaqdan çıxdı.

LUSİ VAMPİRDİR

Ölümündən sonra Lusi qeyri-adi dərəcədə gözəl görünürdü. Bu özü də hansısa bir təhlükədən soraq verirdi.

Ertəsi gün Lusiyə ünvanlanmış məktub gəlib yetişdi. Artur dəfn mərasimində idi. Lusiyə göndərilmiş məktub Minadan idi, onu xot-tindən tanıdı. Məktubu açdılar. Orada yazılmışdı ki, Conatan və Mina Budapeştdə evlənib Eksetərə dönmüşlər.

– Minadan xahiş et ki, Londona gəlsin və mən ondan bəzi şeylər soruşmalıyam, – Van Helsing ağır-ağır dilləndi.

Van Helsing işinin çox olduğuna baxmayaraq, doktor Sifard-gildə qalmaq fikrindəydi. O, Mina ilə görüşmək istəyirdi. Doktor Sivard onu da hiss edirdi ki, professorun onlarda qalmaq istəməsinin başqa səbəbi var.

– Dəfn mərasimindən bir neçə gün sonra qəzetlər Londonun şimalında uşaqların oğurlandıqlarına dair məqalələr çap etdilər. Uşaqlar qəflətən yoxa çıxır, lakin bir az sonra, gecə yarından keçmiş zəif, solğun halda və boyunlarında yaralar tapılırdılar.

Van Helsing qəzetlərdəki məqalələri oxuduqdan sonra doktor Sivarddan soruşdu:

– Bu barədə nə düşünürsünüz?

Sivard təəccübünü gizlətmədi:

– Bütün bunlar, Lusinin keçirdiyi hallara bir qədər uyğun görünür. Deyirsiniz bir az bənzəyir? Sən hələ də Lusinin ölümünün səbəbini bilmirsen? Lusi çox qan itirirdi. Niyə? Onun boynundakı yaralar eyni ilə uşaqlarınkına oxşayır. İndi də görəm, bu yaralar kimin işidir? – deyərək Van Helsing özünü Sivarda tutdu.

– Mən Cənubi Amerikadakı vampir yarasalar haqqında eşitməmişəm. Onlar da insanların qanını belə sorurlar. Lakin indiyə qədər

İngiltərədə belə yarasaların olduğu barədə heç bir məlumat yoxdur. Siz demək istəyirsiniz ki, yaraları açan insandır? Bu cəfəngiyyata yalnız axmaqlar inanırlar, – deyərək Sivard öz təəccübünü gizlətmədi.

Professor Van Helsing təəssüf hissi ilə gənc həkimə baxdı:

– Deməliyəm ki, söylədiklərimdə bir yanlışlıq var. Uşaqların qanını içən vampir, Lusinin qanını içən vampir deyil. Uşaqlara həmlə edən vampir möhz Lusinin özüdür!

Bunu eşidən kimi Cek Sivard bərk əsəbiləşdi. Lakin professor Van Helsing anlayırdı ki, əgər bu gün vampir təkdirsə, o sabah iki, o biri gün üç və getdikcə daha çox olacaqdır. O, bunun qarşısını almaldır. Onun köməyə ehtiyacı vardı. Bunları düşünərək dedi:

– Həqiqətən bunlara inanmaq çox çətindir. Əgər mənim dediklərimlə razı olsan, mən bunu sübut edəyəm.

Professor Van Helsing doktor Sivardı xəstəxanaya apardı. Burada onlar xəstəxanaya yenidən gətirilmiş yaralı uşaqlardan birinin boynuna baxdılar. Yaralar eyni ilə Lusinin boynundakı yaralara bənzəyirdi. Sonra hər iki həkim Lusinin dəfn olunduğu ailə qəbiristanlığına gəldi.

– Siz nə etmək istəyirsiniz? – deyərək Cek soruşdu.

Professor Van Helsing tabutun qurğuşununu kəsməyə başladı... Tabutda heç kəs yox idi. – İndi biz kənardə gözləməliyik, – deyərək Van Helsing doktor Sivardın üzünə baxdı.

Onlar keyli gözləməli oldular. Gecə yarından keçəndə ağacların arasında gözişən kölgə gördülər. Kölgə qəbiristanlığa tərəf cumurdu. Professor Van Helsing bir addım irəli gəldi. Kölgə yoxa çıxdı. Yەرə, torpağın üstünə balaca bir uşaq atılmışdı. Günəş ilk şüaları şərqdən görünəndə həkimlər tabuta yaxınlaşdılar. Lusi burada, tabutda uzanmışdı. O, əvvəlkindən də gözəl görünürdü. Professor Van Helsing Lusinin dodaqlarını aralayıb, dişlərinə göstərdi: – Bax, bunlar iti biçaq uclarına bənzəyir. İndi sən inanırsan ki, uşaqların boynuna möhz bu dişlər batmışdır?

Doktor Sivardın heyecanlı gözləri bu şeytan xislətli gözəlin sifətinə zilləndi.

– Bəs biz nə edək? – deyərək o, narahatlıqla soruşdu.

– Lusinin başı kəsilməli, ağzı sarımsaqla doldurulmalı və iri bir paz onun ürəyinə sancılmalıdır. Biz hələ hazır deyilik. Bizim köməyə ehtiyacımız var. Artur Holmvud bizə kömək etməlidir.

Conatan qayıdanda, Mina haqqında eşitdikləri ona ağır zərbə oldu. Lakin bir qədər xatircom idi. Drakulanın qutularının Londondakı ünvanı ona məlum idi.

– Biz təcili Londona getməliyik. Lakin Minanın təhlükəsizliyi məni narahat edir, – Van Helsing söhbətə başladı.

– Mən də sizinlə gedirəm, qoy o görsün ki, ondan qorxmuram, – deyə Mina dilləndi.

Onlar Londonda qutuların saxlandığı ünvana getdilər. Həmin ünvanda yalnız bir qutu tapa bildilər. Drakula qutuları möhv etmişdi. Gündüz olmasına baxmayaraq, onlar Drakulanı orada görə bilmədilər.

Həmin gecə onlar Minanı xüsusi söylə qorudular. Səhər doktor Sivard Minadan özünü necə hiss etdiyini soruşdu.

– Bir az yorğunam. Əvvəllərə nisbətən çox yatıram. Yuxulardırma yalnız qutu görür və su şırıltısı eşidirəm, – deyə Mina cavab verdi.

Cek Sivard ucadan dedi:

– Professor, Minanın yuxuları iblis Drakulanın təcavüzündən sonra eyni əqidənin nəticəsi deyilmi?

– Bəli. Deyilənlərdən aydın olur ki, Drakula buranı axırncı qutuda tərk etmiş və dənizlə öz evinə getmişdir. Biz onun olduğu gömini tapmalıyıq, – Van Helsing qərar verdi.

– Nə üçün? Məgər kifayət deyil ki, o, buranı artıq tərk edib? – deyə Mina təəccüblə soruşdu.

Van Helsing Minanın əllərini ovcuna alaraq:

– Mina, özüm, əgər o, bir həftə əvvəl çıxıb getsəydi, onun da-
lınca getməyin mənası olmazdı. Lakin indi biz sonin ruhunu iblis-
dən xilas etməliyik, – deyə məhrəbançasına dilləndi.

Gəmini tapmaq o qədər də çətin olmadı. Bir həftə əvvəl Londondan Qara dənizə cəmi bir gəmi üzmüşdü. Limanda onlara söylədilər ki, “Zarina Katerin” yola düşməzdən əvvəl lap axırda bir kişi qutusunu gəmiyə yükləmək üçün çox xərc çəkdi.

Conatan hiss edirdi ki, professor və doktor Sivard Minada baş verə biləcək hər cür dəyişikliyi diqqətlə izləyirlər. Onlar Minanın gözlərinə, dişlərinə zənlə baxırdılar. Çünki vampirlərin qanı asta-dövran edir. Yalnız qanının dadına baxdığı vampir, Minanın ruhunu xilas edə bilərdi.

Onun bütün tədbirlərini əvvəlcədən planlaşdırmışdılar. Gəmi Varnaya çatanda ətrafı qalın duman bürümüşdü. “Zarina Katerin” gəminin Drakulanın qəsridən 100 km aralıda, sahilə yan aldığı görünmürdü. Ancaq onlar Qalatzda qutunu gəmidən düşürən kişini tapdılar.

– Ehtimal edirəm ki, biz mənim düşüncələrimi yerinə yetirməliyik. Drakula bəlkə də çayla gedəcək. Artur və Conatan buxar gəmiyi ilə çayla getsinlər. Cek, mən istəyirəm ki, son bir neçə at tapasın, lazım gələndə çayın sahilə ilə onları izləyəsən. Mina ilə mən qatarla Verestiyo, oradan da qəsra tərəf gedirik.

Payızın düşməsinə baxmayaraq, Conatan Transilvaniyaya çatanda hava yaxşıydı, gün çıxmışdı, bu, onun o vaxta xoş təsir etmişdi.

Adətən bu vaxtlar çay vadisində soyuq, daşqın olurdu. Ətrafa tez-tez duman çökürdü. Kiçik buxar gəmisindəki sobanı qalayib istisinə qızınmaq Conatana xüsusi ləzzət verirdi.

Onlar gecə-gündüz yol getmiş və yalnız bir neçə kiçik gəmi ilə rastlaşmışdılar. Belə gəmilərdə qutu aparmaq mümkün deyildi. Üçüncü gün Bistrizdən keçərkən, sürətlə üzən slovak gəmiyi onları ötüb keçdi. Onlar qutunun məhz bu gəmidə ola biləcəyini güman etdilər.

Çay getdikcə ensizləşir, qayaların arasından keçirdi. Gəminin arxa hissəsinə zədə dəymişdi, onu təmir etmək onların bir qədər vaxtını alacaqdı. Hava getdikcə pisləşirdi.

Onlar indi təxminən Bistrizdən 60 km uzaqlıqda idilər və Artur narahatlıq keçirirdi ki, artıq qutu gəmidə olmaz. Qarşıdakı kiçik şəhərdə gəmidən enib atlara mindilər. Mina və professorla görüşmək üçün qəsəbənin dar yolları ilə çapmağa başladılar. Onlar Qalatzdan çıxandan bəri Cek Sivardı görməmişdilər. O, yalnız irəliləyə bilərdi. Professor və Mina Verestiyo gündüz çatdılar. Professor qatardan düşüb fayton tutdu. Fayton onları Verestidən yüz km uzaqlıqdakı dağlara tərəf – Bistrizə aparmalı idi. O, bir az orzaq və isti paltar aldı:

– Biz yəni bir həftə şəhərdən aralıda olacağıq, ehtiyat igidin yaraşığıdır, – dedi.

Yollar kələ-kötür, onlar isə çox yorğun idilər. Yol boyu qısa fasilələrlə və atları mümkün qədər dəyişdikdən sonra yollarına davam etdirdilər. Bistrizə ikinci gün çatdılar.

Mina çox yadırdı, lakin o artıq yuxularında çay, dəniz görmürdü. Güman ki, Drakula artıq çayla getmirdi. Fayton dağ yolları ilə irəlilədikcə, Mina yuxularını və yolları diqqətlə baxırdı və nəhayət, o dedi:

– Bu yoldur!

– Sən əminsən? – deyə Van Helsing soruşdu.

– Əlbəttə, Conatan bu yolla getmişdi və bu barədə mənə danışmışdı. – deyə Mina pıçıldadı.

Van Helsing xüsusi maraqla Minaya nəzər saldı. Elə bil o, iki saat əvvəlki qız deyildi.

İrəliddə – ağacların arasından, başı buludlarla örtülmüş Drakula qəsrinin divarları görünməyə başladı.

Onlar faytonu ağacların arasında saxladılar. Qar səngimişdi. Van Helsing ocaq qaladı. Minanı ocağın yanında oyləşdirib, ocağın ətrafında uzun çubuqla dairə çızdı. Çevrənin içərisinə kilsədə dua oxumuş çörək qırıntıları səpdi. Özü dairədən kənara çıxdı. Mina ocağın qırağında üzgün, heysiz halda oturmuşdu. Düşüncəyə dalmışdı.

– Mina bura gəl. – deyə Van Helsing onu çağırdı.

Mina durdu və professoru tərəf addımlamağa başladı. Sonra hal-sızlaşdı, yeriyə bilmədi. Van Helsing əlini ona uzatdı. Mina titrədi və yerə çökdü. O, artıq yarımvampir idi. Mina dairəyə girə bilmirdi. Ancaq dairəyə gəlməli idi. Van Helsing özü də dairənin içərisində təhlükəsiz ola bilirdi. Bu, Minanın təhlükəsizliyi üçün də vacib idi. O, Minaya nəzər saldı:

Qaranlıq düşürdü. Bəzən atlar qorxulu səsə kişnəyir və az qala bağlandıqları ağacları yerindən qoparmaq istəyirdilər. Van Helsing onların yanına getdi və atları tumarlayaraq sakitləşdirdi. Professor çox yorğundu. Mina hələ yarıyuxulu idi. Van Helsing yatmaqdan çətinət edirdi.

Təxminən gecəyarısı saat 3-ə yaxın ocaq sönməyə başladı və o, yenidən gedib odun yığmalı oldu. Qar güclənmişdi, bərk yağırı və birdən Mina dilləndi:

– İndi dairədən uzaq düşmək olmaz. Kənarda təhlükəlidir.

Van Helsing dedi:

– Mən qorxmuram, lakin sən...

Mina cəhəmlə təbəssümlə gülümsəyərək dedi:

– Mənə görə qorxmayın, indi ən təhlükəsiz adam mənəm.

Van Helsing yenə nə isə demək istədi. Lakin atların dəhşətli kişnərtisi onun fikrini yayındırdı. Elə bu zaman onlar dairə ətrafında fırlanan, sanki rəqs edən üç qadın gördülər. Professoru dəhşət bürüdü. Bunlar Conatan qəsrədə olan zaman onun qanına susamış qadınlar ola bilərdi. Əllərini Minaya tərəf uzadıb onlara qoşulmağa

çağırırdılar. Bu zaman professor Minadakı dəyişikliyi hiss etdi və düşündü ki, çevrədəki duanın gücü Minanı saxlaya biləcəkmidi?

Fikirləşmək üçün çox vaxt yox idi. Professor ocağın kösöv götürüb qadınlara tərəf tulladı və qışqırdı:

– Allah eşiqinə, çıxın gedin burdan!

Ətrafa sakitlik çökdü. Professor Van Helsing özünü daha yorğun və daha özgün hiss etməyə başladı. Lakin Mina professoru qərribə nəzərlərlə baxır və sifətində anlaşılmaz cizgilər əmələ gəlirdi. Mina ilə birlikdə qalmaq çox təhlükəli idi. Çünki bir az sonra o, iblislərin dünyasına addım atacaqdı.

Vaxt ağır keçirdi. Səma hələ də tutqun idi. Parlaq qarın üzərində iz buraxaraq üç süvari – Conatan, Artur və Cek Sivard düşməni addımbaaddım izləyirdilər.

Günorta çağı dağ yolunda slovaklardan qutunu alan qaraçılar gördülər. Süvarilərin yolu uzanır, Günəş getdikcə dağların arxasında gizlənməyə başlayırdı. Onlar anlayırdılar ki, tələsməli, vaxtı qabaqlamalıdır.

Birdən lap yaxında atış səsi eşidilər. Conatan ölündəki hindu bıçağını yelləndərək yorğun atını möhmizləyib irəli cumdu. Burada onlar Van Helsingin ətrafına toplanmış, əllərində bıçaq oynadan qaraçıları gördülər. Professor ölündə silah qaraçıların dövrəsində dayanmışdı. O, üzgün və çaşqın görünürdü.

Professor tək, qaraçılar isə çox idilər. Lakin onun ölündə silah var idi. Onlar professoru qəflətən hücum edə bilərdilər.

Düşünmək vaxtı deyildi. Bu zaman üç atlımın onlara doğru çapdığını gördülər. Van Helsing bıçağını oynadıb qışqıraraq irəliddə çapan Conatanı tanıdı.

Bunu görə yorğun qaraçılar atlıların çox olduğunu görə dağın otoyinə dağılışdılar.

Günəş dağların arxasında gizlənir, qaranlıq çökürdü. Bir az sonra Drakulanın gücü özünə qayıdacaqdı. Lakin dostlar bir şeyi unutmamışdılar ki, qutu tezliklə açılmalı idi. Onlar tələsik qaraçıların faytonuna hücum edib qutunu tapdılar. Hərəsi bir yerdən daş götürüb dəlicəsinə qutunu sındırmağa başladılar. Günəş qürub edir, vaxt gözəlmiydi. Qutunun içərisindəki cəsəd canlana bilirdi. Ağır daşların zərbəsinə tab gətirməyən qutu sındı və Drakulanın sifəti görünürdü. Onun ağzı açıq idi. Daxilindən hənərti gəlirdi. Bu nədir, iblis oyanırdımı?! Onlar gecikmişdilər?!

Günoş artıq batmışdı. Professor vaxt itirmədən hazırladığı ağacı – pazi vampirin ürəyinə sancdı. O, iti uclu ağacı var gücü ilə içəri itələdi.

Dostlar ömürlərinin sonuna kimi Drakulanın dəhşətli fəryadını və onlara tuşlanmış qorxulu nəzərlərini unutmayacaqdılar. Ağacların arxasında gizlənmiş Mina dostlarına yaxınlaşdı. Onların beşi də düşmənlərinin cəsədinə tamaşa edirdi.

Nəhayət, iblisin qolları və ayaqlarının vəhşi çırpıntıları dayandı, onun nifrətlə ağarmış domba gözləri və sifəti əvvəlcə saraldı, sonra bomboz oldu. Bədəni qurumağa başladı, get-gedə kiçildi və qurumuş qana döndü. Bir azdan parça-parça oldu.

On dəqiqə öncə ehtiyat etdikləri iblisin cəsədi külə döndü.

Dostlar Minaya zənlə baxırdılar. Minada gedən dəyişiklik hiss edilirdi. Dərisinin qeyri-adi rəngi, gözlərindəki qəribə baxış artıq çəkilmişdi. Bu, Conatanın sevdiyi əvvəlki Mina idi. Bəli, Mina artıq bələdan qurtulmuşdu...

ROBERT LUIS STİVENSON

(1850-1894)

ZOOPARKA GEDİRİK

Zooparkda pələng, şir,
Kenquru görəcəyik.
Yekə, tənbel ayıya
Biz yem də verəcəyik.

Goreşənin gülüşü,
Meymunun min oynu var.
Ucaboy zürafənin
Necə uzun boynu var!

REKVİYEM

Bu geniş səmanın altında mənə,
Bir məzar qazın ki, uyuyum, yatım.
Xoşbəxt yaşamışam, xoşbəxtəm yenə,
Vətəndə yetəcək sona həyatım.

Əgər ömrüm erkən yetişmə sona,
Sanmayın ilhamım əbədi sənər.
Gəzib dolaşdığım doğma vətəndə
Elə məzarım da bir şərə dönər.

DƏFİNƏLƏR ADASI

(romandan fraqment)

MƏNİM DƏNİZDƏKİ MACƏRALARIM

DƏNİZDƏKİ MACƏRALARIM NECƏ BAŞLADI

Quldurlar daha qayıtmadılar. Məşədən bircə güllə də atmadılar. "Onlar bu günlük paylarını almışlar", – deyər kapitan fikrini bildirdi. Biz arxayınca yaralıların yarasını sarıdıq. Təhlükəyə baxmayaraq, naharı bu dəfə skvayrla mən blokhausun qaбаğında hazırladıq. Ancaq yaralıların dəhşətli zarlıtı burada da eşidirdi.

Döyüş zamanı yaralanan səkkiz nəfərdən yalnız üçü sağ qalmışdı. Məzəlin böyründə güllə yarası almış quldur, Günter və kapitan Smollett. İki nəfərin vəziyyəti ümidsizdi. Quldur cərrahiyyə əməliyyatı zamanı öldü, Günter isə göstərdiyimiz bütün səylərə baxmayaraq heç özünə gəlmirdi. Vaxtilə mehmanxanamızda yaşamış qoca quldur ürək tutmasından sonra necə idisə, Günter də eynilə eləcə, bütün günü çox ağır, çətinliklə nəfəs alırdı. Onun qabırğaları qırılmış, yığılarkən kəlləsi zədələnmişdi. Ertəsi gün gecə o özünə gəlmədən iniltisiz-filansız keçirdi.

Kapitanın isə yaraları ona çox əziyyət versə də, qorxulu deyildi. Çünki daxili orqanlarına zərər dəyməmişdi. Birinci güllə – Con Andersonun atdığı güllə kapitanın kürək sümüyünü dəlib cibərini əzə sıvırmışdı. İkinci güllə isə baldırına dəyib özələ bağını zədələmişdi.

Həkim bizi inandırır ki, kapitan mütləq sağalasıdır, ancaq bir neçə həftə görək gözməsin, əlini tərətəməsin və çox danışmasın. Barmağının təsadüfən kəsilməsi bekarə şeydi.

Həkim Livsi kəsilmiş yerə məlhom qoydu və səmimiyyətlə qulağımı çəkdi.

Skvayrla həkim nahardan sonra kapitanın yanında oturub məşəyə başlandı. Məşvərət günortadan keçmiş bitdi. Həkim şlyapasını başına qoydu, tapançasını götürdü, kəmərinə xəncər keçirdi, xəritəni cibinə qoyub müşkətini çiyinə aldı. Hasarın şimal tərəfindən aşıb məşədə gözəndi.

Böyüklərin söhbətini eşitməmək üçün Qreylə mən otağın lap o biri başında oturmışduq. Həkimin qəribə hərəkəti Qreyi o qədar sarsıtmışdı ki, hətta çubuğu ağzından götürəndən sonra onu yenidən dodaqları arasına almağı unutmmuşdu.

– Şeytana lənət, bu nə işdir! Yoxsa həkim Livsi ağılı itirib, – deyər o dilləndi.

– Ola bilməz hamı ağılı itirsə də, həkim itirməz, – deyər cavab verdim.

– Düz deyirsən. Görünür, mən özüm ağılı itirmişəm.

– Yox, sadəcə olaraq, həkimin başqa bir məqsədi var, – deyər ona izah etdim. – zənnimcə o, Ben Hannla görüşə getdi.

Sonra bildim ki, gümənim doğru imiş. Bu aralıq istehkam yaman qızmışdı, istiyə davam götürmək olmurdu. Günorta günüə həyətdə qumu bərk qızdırmışdı, başımda qəribə fikirlər dolanmağa başladı. Bu saat mən sərən meşə ilə gedən, quldurların nəğməsinə dinləyən, şam ağaclarını qatran qoxusu ilə nəfəs alan həkimə həsəd aparırdım, çünki özüm burada istisiz zəbanə çəkən cəhənnəmdə bişirdim, eynimdəki paltarlar isti qatrana yapışırdı. Hər yer insan qanına boyanmışdır, ətrafa da cəsədlər səpələnmişdi.

İstehkama qarşı ürəyimdə baş qaldırmış dərin nifrət, qorxu his-sindən geri qalmazdı. Mən düşməni, qabları yuduqca bu yerə qarşı nifrətim də dəqiqədədəyə artır və həkimə qarşı həsədım güclənirdi. Nəhayət, özümü suxarı torbasının yanında gördüm. Heç kəs mənə baxmırdı. Qaçmağa hazırlaşdım: kamzolumun hər iki cibini suxarı ilə doldurdum.

Siz mənə axmaq deyər bilirsiniz. Mən çox ağılsız iş gördüm, ağına-bozuna baxmadan riskə gədirim, ancaq gücüm çatan tədbirləri görüb qaçmaq qərarına gəldim. Bu suxarı ilə azı iki gün dolana biləcəkdim.

Sonra iki tapança götürdüm. Gülləm və barıtım da vardı, özümü yaxşıca başdan-ayağa silahlənməmiş hesab edirdim.

Planım mahiyyət etibarilə çox da pis deyildi. Mən şər qərəfdə bizim limanı açıq dənizdən ayıran qumsal buruna yetmək, dənən axşam gözümə dəyən ağ qayanı tapmaq, Ben Hannın qayığını axtarmaq istəyirdim. Zənnimcə, belə bir iş əziyyətinə dəyərdi. Lakin burasına da əmindim ki, öz xoşumla istehkamdan heç kim mənə buraxmazdı, buna görə də gizli qaçmaq qərarına gəldim. Şübhəsiz, məqsədə yetmək üçün belə axmaq yol seçmək düzgün deyildi,

ancaq yaddan çıxartmayın ki, mən hələ uşaqdım və özüm də artıq qəti qərara gəlmişdim.

Bir azdan qaçmaq üçün əlimə fürsət düşdü. Skvayrla Qrey kapitanın sarğılarını dəyişəndə mən hasarı aşıb ağacların arasında göz-dən itdim. Mənim aradan çıxdığım məlum olana kimi çox uzaqda idim, heç bir çığırtı-bağırtı məni geri qaytara bilməzdi.

Mənim bu ikinci ağılsız hərəkətim birincisindən bətərdi, Çünki istehkamda iki sağlam adam qalmışdı. Lakin birinci dəfə olduğu kimi bu dəfə də qaçışım təhlükədən xilas olmaqda bizə kömək etdi. Gömidən görünməsin deyərək burunun dənizə baxan tərəfi ilə deyil, adanın düz şərq sahilinə üz tutdum. Gün hələ çox yüksəkdə olsa da axtaş düşürdü. Meşənin içi ilə gedirdim. Qarşıda ara vermədən sahilə çıxpan dalğaların gurultusundan başqa budaqların şaqiltısını və yarpaqların xışiltısını da eşidirdim. Bu o deməkdir ki, dənizdə külək həmişəkəndən güclüdü. Az keçmiş üzüme sərən meç vurdu. Bir neçə addım da getmişdi ki, meşə kənarına çıxdım. Gözlərim qarşısında üfüqə kimi uzanan dənizin mavi səthi gün işığında bərk vururdu, sahilə isə dəniz köpüklərinə və qaynayırdı.

Dəfinələr adası sahillərində dənizin sakit olduğunu hələ bir dəfə də olsa görməmişdim. Günəş göz qamaşdıranda, hava tamam sakit və küləksiz olanda belə boy-boy qalxan dalğalar gurultu ilə sahilə çırpardı. Elə bir yer yoxdu ki, dalğaların gurultusu eşidilməsin.

Mən sahil boyu gəzməkdən həzz alaraq irəliləyirdim. Nəhayət, cənuba sarı kifayət qədər gedəndən sonra qalın kolların arası ilə sürünə-sürünə burunun zirvəsinə qalxmağa başladım.

Arxam dənizə, üzüm limana sarı durmuşdum. Dənizdən əsən külək öz çılğınlığından yorulmuş kimi sakitləşməyə başlamışdı. Onu, cənubdan və cənub-şərqdən özü ilə qalın duman gətirən hava axını əvəz etməkdə idi. Skelet adası ilə əhatə olunmuş boğazda su, bu yerləri ilk dəfə gördüyümüz gündən necə idisə, indi də eləcə qurşun rənginə çalırdı. "İspanyola" dorağın başından yük xəttinə kimi, əsgəri tok sallanan qara bayrağı ilə, durgun suda güzgüdə olduğu kimi əks edirdi.

Gəminin yanında bir qayıq vardı. Silver qayığın arxa tərəfində oturmuşdu. Mən onu lap uzaq məsafədən belə tanıyırdım. Silver gəminin kənarında aşağı boylanan iki quldurla söhbət edirdi. Quldurlardan birinin başında qırmızı papaq vardı. Bu bir az əvvəl çəpərdən aşan həmin yaramaz idi. Onlar deyib-gülürdülər. Bizi bir

milə yaxın məsafə ayırdığından, aydın məsələdir ki, sözlərini eşidə bilməzdim. Sonra dəhşətli çığırtı eşitdim. Əvvəl qorxdum, amma sonra kapitan Flintin – tutuqusunun səsinə tanıdım. Mənə hətta elə göldü ki, Silverin qolunda oturmuş əlvan quşu görünürəm.

Qayıq gömidən aralandı, sahilə sarı üzməyə başladı. Qırmızı-papaq quldur isə öz yoldaşı ilə birlikdə kayuta endi.

Günəş "Müşahidə borusu"nun arxasında görünməz oldu. Duman qatılaşdı. Hava çox tez qaralmağa başladı. Qayıq bu gün axtarış tapmaq istəyirdimse bir dəqiqə belə yubanmamalı idim. Six kolların arasından yaxşıca görünən ağ qaya mənəndən xeyli – səkiyə bərk mil aralı idi. Ona getmək üçün çox vaxt sərf etdim. Bir neçə dəfə kolların arası ilə imkləməli oldum. Əlim qayanın kələ-kötür səthinə toxunanda artıq gecə düşmüşdü. Qayanın böyründə yaşıl yosunlarla örtülüb çox da böyük olmayan bir çuxur vardı. Qum təpəçiklərinin və digə kimi qalxan alçaq kolların dalından çuxur görünmürdü. Çuxurun üstü keçdi dənizə ilə örtülmüşdü. İngiltərədə qaraçılar hara getsələr özləri ilə belə çadırlar aparırlar. Çuxura düşüb çadırın kənarını qaldırdım və Ben Hannın qayığını tapdım. Bu ibtidai, çox sadəcə bir qayıqdı. Ben möhkəm ağacdən dəyirmi – öyri bir çərçivə düzəltmiş, çərçivəyə isə keçdi dənizdən çökək təknə qayırmışdı. Qayıq vur-tut bundan ibarətdi. Böyük adam ora çötün mənərdi. Hətta mən özüm belə ora zərbə oturdum. İçində alçaq bir skamyə, ayaq qoymaq üçün çuxur və ikiterəfli avar vardı.

Mən qədim britaniyalıların vaxtilə dənizə çıxdıqları hörmə balıqçı qayıqlarını əvvəllər heç vaxt görməmişdim. Ancaq sonralar bunları görmək mənə müəssər oldu. Ben Hannın qayığını təsəvvür etmək üçün sizə dedim ki, bunu həmin ibtidai qayıqlardan və ən ilkinə və ən pisinə oxşatmaq olardı. Ancaq onun qədim qayıqlardan bir üstün cəhəti vardı ki, – bu da onun yüngüllüyü idi. Belə qayıq asanlıqla istədiyiniz yərə apara bilirdin.

Siz fikirləşə bilərsiniz ki, qayıq tapandan sonra mən istehkama qayıtmalı idim. Lakin elə bu vaxt ağıma təzə bir fikir gəldi. Bu fikir ürəyimə elə yadı ki, hətta kapitan Smollett belə məcbur edə bilməzdi ki, ondan vaz keçim. Mən gəcnin zülmətindən istifadə edib "İspanyola"ya yaxınlaşmaq və lövbər kəndirini kəsmək istəyirdim. Qoy axın onu sahilə hara istəyirsə atsın. Quldurlar bu gün səhəriki uğursuz vuruşdan sonra yəqin ki, səhər lövbəri qaldırub dənizə çıxacaqlar. Nə qədər gec deyil, buna mane olmaq lazım idi.

İş burasındadır ki, gəmidə birçə dənə də olsa qayıq yoxdur, buna görə də belə tədbiri yerinə yetirmək bir elə təhlükəli deyildi.

Mən qum üstündə oturub suxarı çeynəyir və havanın tamam qaralmasını gözləyirdim. Beynimə düşsən bu tədbiri həyata keçirmək üçün bu ən sərfəli gəcə idi. Göyün üzünü qalın duman bürümüşdü. Günün son şüaları batan kimi Dəfinələr adası zülmətə qorq oldu. Qayıq çiyinimə alıb çuxurdan çıxdım. Büdrəyə-büdrəyə suya tərəf gedəndə ətrafı bürüyən zülmətdə iki işıq göründü: biri bataqlığın yaxınlığında, sahilədeki tonqaldı, burada quldurlar içib sərxoşluq edirdilər; o birisi isə gəminin dal tərəfindəki illüminatoru. Gəmi, arxası mənə tərəf çevrildiyindən onun qalan işıqlarını görmürdüm. Bu işığın da özündən çox dumanlar içərisində oriyən ləkəsini – əksini gördüm. Çəkilmə başladığından dənizlə sahil arasında yaş qum yeni bir kömər çəkmişdi. Ayaqlarım topuğa kimi lehməyə girmişdi, suya çatmaq üçün bir xeyli vaxt belə getməli oldum. Bir neçə addım da dayaz suyun içi ilə yeriyib qayıq dənizə saldım.

ÇƏKİLMƏNİN İXTİYARINDA

Zənnim mənə aldatmışdı, qayıq mən boyda, mən çəkiddə adam üçün münasibdi. Həm yüngül, həm də mutəhərrikdi. Ancaq bununla belə hey fırlanır, yana ayılırdı, onu idarə etmək çox çətindi. Çanımı boğazıma yetirirdi, nə edirdimsə, yenə yerində hər-lonirdi. Sonralar Ben Nann özü etiraf etdi ki, yalnız onun şıltağına bələd olan adam bu qayıqda üzə bilər.

Şübhəsiz, mən hələ onun şıltağına bələd ola bilməzdim. O mənə lazım olan səmtdən başqa, hara desən üzürdü. Ən çox da sahilə doğru çönmürdü. Əgər çökilmə olmasaydı, heç vaxt gəmiyə gedib çata bilməzdim. Xoşbəxtlikdən çökilmə mənə qabağa atıb birbaşa "İspanyola"ya sarı aparırdı.

Gəmi əvvəlcə, ətrafı bürüyən zülmətdən də qara bir ləkə kimi görünürdü. Sonra onun gövdəsinin və dorlarının cizgilərini aydınca seçdim. Sahildən uzaqlaşdıqca çökilmənin gücü ilə sürətlə üzməyə başladığımdan, bir an keçmiş özümü lövbər kəndirinin boyründə gördüm və tez ondan ayrışdım.

Lövbər kəndiri yay kimi elə görilmişdi ki, az qaldırdı gəmi lövbərdən qırıqlıb təcrid olsun. Çökilmə nəticəsində əmələ gələn axın

gəminin altında dağ seli kimi qaynayır və coşurdu. Bir bıçaq zərə-bəsi ilə "İspanyola"ni çökilmənin axımına vermək olardı.

Ancaq yaxşı ki, vaxtında ayıldım, başa düşdüm ki, belə görilmiş kəndiri kossom, mənə at şıltağından bərk vurur. Qayığım çevrilər, özüm də dənizin dibinə gedərəm.

Dayamb gözləməyə başladım. Əlverişli təsadüf olmasaydı, ehtimal ki, öz fikrimdən vaz keçəcəkdim. Lakin küleyin istiqaməti dəyişilməyə başladı, əvvəl cənub-şərq küleyi əsirdi, sonra o, cənub küleyinə, gəcə düşəndən sonra isə cənub-şərq küleyinə çevrildi. Mən yubanana kimi baş qaldırılmış ansız külək "İspanyola"ni suyun axımına qarşı çevirdi. Lövbər kəndirinin boşalması mənə sevindirdi, bir göz qırpmında əlim suya batdı.

Firsəti əldən vermək olmazdı. Qatlama cib bıçağını dilimlə açıb kəndirin liflərini doğramağa başladım. İkicə lif qalmış kəndir yenidən görüldü. Mən də küleyin təzədən baş qaldırmasını gözləməyə başladım.

Kayutdan gələn çığırtı-bağırtı çoxdan qulağıma dəyirdi. Ancaq o qədər başım işə qarışmışdı ki, buna fikir vermirdim. İndi bekar-çılıqdan səsi dinləməyə başladım.

Vaxtilə Flintin topçusu olan ikinci bosman İzrael Hendsi səsindən tanıdım. Şübhəsiz, o birisi də dostum – qırncızpapaq quldur idi. Səslərdən hiss edirdim ki, hər ikisi lül sərxoşdur və hələ də içməyi davam etdirirlər. Onlardan biri sərxoşca çığıra-çığıra illüminatoru açıb suya nə işə vızlatdı. Yəqin bu boş şüşə idi. Onlar yalnız içməklə məşğul deyildilər, həm də bərk savaşırdılar. Söyüş dolu kimi yağırdı və mənə elə gəlirdi ki, aradabir döyüşürdülər də. Amma sonra ara sakitləşir və savaşı kəsilib. Sonra yenə söyüş, savaşı davam edir, bir neçə dəqiqə sonra təzədən keçirdi.

Sahildə ağacların arasında tonqal yarırdı. Orada kimi işə qədim, üzüntülü yeknəsəq bir dənizçi mahnısı oxuyurdu, hər bəndin axırı ulamaya oxşar zəngülə ilə bitirdi. Səyahətimiz zamanı bu mahnını çox eşitmişdim. Mahni elə uzun idi ki, heç kəs onu axıra kimi oxumazdı, hövsələsi yetənə kimi deyər, sonra yarımqıç kəsərdi. Mahnının bir para sözləri xatirimdə idi:

Yetmiş beş dənizçidən biri də qayıtmadı,
Burlğanlara düşüb yetmiş beşi də batdı.

Fikirleşdim ki, yaqın, homin qüssəli mahnı, bu səhər bir çox dostlarını itirmiş quldurların kədərli əhval-ruhiyyəsinə uyğundur. Lakin sonra öz gözümle gördüm ki, əslində bu dəniz quldurları dənizin özü kimi tamam hissiz-duyğusuz bir məxluqdur.

Nəhayət, külək yenə baş qaldırdı və gəmi qaralıqda mənə tərəf hərəkət etdi. Kəndirin boşaldığını hiss edən kimi axırncı liflərlə bığaq çəkdim.

Külək mənim qayığma təsir etmirdi, buna görə də bir göz qırpmında "İspanyola"nın lap böyrünə qışıldım. Axına düşmüş gəmi öz oxu ətrafında hərlənirdi.

Hər an çevrilmək təhlükəsi altında var gücümle avar çəkirdim. Gəmi mənim qayığımı öz ardınca çəkib aparırdı, heç cür ondan aralana bilmir, yavaş-yavaş onun burmunda arxa tərəfinə sarı hərəkət edirdim. Nəhayət, o məndən aralanmağa başladı, bu təhlükəli qonşuluqdan canımı qurtarmaq ümidində idim. Elə bu vaxt gəminin böyründən sallanan kəndir əlimə keçdi. Tez ondan yapışdım.

Nə üçün ipdən yapışdım? Burasını heç özüm də bilmirəm. Şübhəsiz bunu bilixtiyar etdim. Ancaq elə ki, kəndir əlimə keçdi və onun möhkəm bağlandığına əmin oldum, birdən-birə bir maray – illüminatordan kayutun içərisinə baxmaq həvəsi məni üstələdi.

Kəndirdən yapışaraq yuxarı dırmaşdım. Bu, çox təhlükəli idi, çünki qayıq hər an aşqı bələrdi. Yuxarı qalxdım. Kayutun bir hissəsini və tavanı gördüm.

Bu vaxt gəmi və ona söykənmiş qayıq sürətlə axına qoşulmuşdu. Biz düz tonqalla üzübüz dayanmışdıq. Gəmi xışiltı ilə dalgaları yarırdı, dənizçilərin təbircinə desək, gəmi "danişmağa başlamışdı". Başa düşə bilmirdim ki, gəminin keşiyini çəkən quldurlar niyə maray salmırlar. Illüminatordan içəri boylananaqədək bunun səbəbi mənə aydın deyildi. Ancaq baxan kimi hər şey məlum oldu. Həndslə yoldaşı bir-birinin boğazından yapışmışdılar, içəridə ölüm-dirim döyüşü gədirdi.

Mən aşağı düşdüm, skamyaya oturdum. Bir saniyə keçmişəydim qayıq çevriləcəkdə. Zəif lampa alovunun işıqlandırdığı qandan boğulmuş sərt üzler hələ də gözələrimin qarşısında cılvələndirdi. Bu müdhiş mənzərəni unutmaq və zülmətə alışmaq üçün gözələrimi yumdum.

Sahildə ara vermədən davam edən mahnı nəhayət, kəsildi. Tonqal başında sənlək edənələr mənə tanış olan başqa bir nəğməni oxumağa başladılar.

Bir ölü sandığına on beşi getdi qurban,
Ho-ho-ho, bir şüşə də rom!
İç, iç, onsuz da axır səni yıxacaq şeytan.
Ho-ho-ho, bir şüşə də rom!

"İspanyola"nın kayutunda bu an rom və şeytan gör nələr edirdi. Bu fikirlərə dalmışkən gözələnmədən qərribə bir təkən hiss etdim. Qayığım birdən yana əyildi və istiqamətini dəyişdi. Axının sürəti birə-iki artdı.

Gözələrimi açdım. Ətrafımda qərribə bir parıltı ilə bərq vuran xırda dalgalar köpüklərin, şırıldaıyb qaynayır, aşqı-başdırdı. Məndən bir neçə yard aralı üzən "İspanyola" da deyəsən, istiqamətini dəyişmişdir. Qaranlıq səmada onun dor ağaclarını güclə seçirdim. Diqqətlə baxdım gördüm ki, indi də o, cənuba baş alıb gedir.

Dönüb sahilə baxdım, ürəyim qorxudan az qaldı partılasın. Bu an tonqal düz arxamda yanırırdı. Deməli, axın birdən sağa burularaq həm hündür gəmini, həm də mənim yüngül, mütəhərrik qayığımı çəkib apardı. Getdikcə daha çox çağlayan, dalgaları boy-boy qaldıran coşqun axın bizi dar boğazdan açıq dənizə qovurdu.

Gəmi gözələnmədən əvvəlki istiqamətinə görə ən azı iyirmi dərəcə bucaq meylilə, ikinci dəfə döndü. Bu an iki dəfə qışqırdılar. Trap üzəri ilə qaçanların tapılışı eşidildi. Başa düşdüm ki, sərxoşlar döyüşü kəsmişlər. Təhlükə hər ikisini ayıltmışdı.

Mən qayığın dibində uzanıb həyatımı təleyin hökmünə tapşırırdım. Boğazı keçəndən sonra biz azğın dalgaların qoynuna girəcəkdik ki, bu da tezliklə mənim bütün əzab-əziyyətlərimə son qoyacaqdı. Ölümə qorxmurdum. Ancaq heç bir inad göstərmədən uzanıb onu gözələmək işgəncə idi. Beləcə bir neçə saat uzandım. Dalgalar məni atıb tutur, başdan-ayağa isladır. Hər dalğa məni ölümlə təhdid edirdi. Zaman keçdikcə yorğunluqdan bütün bədənim süstəldi. Vəziyyətim dəhşətli olsa da hər şeyi unudub, derin yuxuya getdim. Doğma yerlərimiz və köhnə "Admiral Benboy" yuxuma girdi.

Gözümü açanda artıq hava işıqlaşmışdı. Axın məni Dəfinələr adasının cənub-qərb sahili ilə aparırdı. Günəş çıxmışdı. Ancaq keçilməz qayaları pillə-pillə dənizə sarı uzanan uca "Müşahidə borusu" onun qabağını kəsmişdi.

Baş dağı və Arxa dor Təpəsini yan tərəfimdə görürdüm. Təpə çırpıqdı və boz dumana qorq olmuşdu. Baş dağı isə qırx-əlli fut hündürlükdə sıldırım qayalar və bir-birinin üstünə qalanmış qaymalar ilə əhatə olunmuşdu. Mən sahildən olsa-olsa dördübdür bir aralı idim. Avarı götürüb sahilə üzməyi qərara aldım.

Ancaq tezliklə bu arzumdan vaz keçməli oldum. Çünki üzüyü qoylu çevrilmiş qayaların arasında vurmuxan dalğalar çılgıncasına ulayırdılar.

Şahə qalxan nəhəng dalğalar köpüklənə-köpüklənə gurultu ilə qayalara çırpılırdı. Sahilə doğru getsəydim, ya azğın dalğalar məni altına alıb əzəcəkdir, ya da keçilməz qayalar arasında nahaq yerə öldən-dildən düşəcəkdim.

Məni qorxudan təkcə bu deyildi. Stol kimi yastı qayalar üzərində dərisi sürüşkən qoribə nəhəng əjdahalar sürünürdü. Arabir onlar gurultu ilə suya cumub və dənizin dibinə batırdılar. Onlar lap çoxdular. İki kimi hürüşürdülər və bu vəhşi hürüşü qayalar əks-səda kimi təkrar edirdi.

Sonralar bildim ki, bunlar suiti imişlər. Özləri də çox zərərsiz heyvanlarmış. Bunların dəhşətli görünüşü, sahilin çıxılmaz qayalıq olması, dalğaların azğıncasına qayalara çırpılması əl-ayağımı soyutdu, sahilə çıxmaq həvəsindən vəz keçdim. Bu dəhşətlərlə qarşılaşmaqdan, dənizdə acından ölmək məsləhətdi.

Bu zaman xilas olmaq üçün başqa bir fürsət ələ düşdü. Çəkilmə noticosində Baş Dağdan şimala sarı qum zolağı uzanıb gedirdi. Bundan o tərəfə, daha şimala başqa burun – bizim xəritədə Meşəli Burun adlanan yer görünürdü. Meşəli Burun ta dənizin kənarına kimi ənən uca şam ağacları ilə örtülmüşdü.

Silverin sözlərini xatırladım o, deyirdi ki, Dəfinələr adasının qərb sahili boyunca gedən axın sonra şimala tərəf dönür. Bildim ki, həmin bu axına düşmüşəm. Qüvvə sərf etmək nahaqdı. Mən Baş Dağı ötürüb daha çox üroyayatan axar-baxarlı Meşəli Buruna yan almağı qət etdim.

Dəniz dalğalı idi. Cənubdan esən mülayim külək axınla üzməyimə kömək edirdi. Dalğalar müvazi qalxıb-enirdilər.

Sərt külək əsseydi, mən çoxdan batmışdım. Mülayim meh vurduca yüngül, xirdaca qayığın necə məharətlə üzduyünə iki göz görəkdi tamaşa etsin. Qayığın dibinə uzanıb ətrafa göz gözdürürdüm. Başımın üzərində nəhəng göy dalğalar şahə qalxır, üstümə hücum çəkirdilər... Mənim qayığım isə rəqs edirmiş kimi dalğaların başına qalxır, sonra quş kimi süzə-süzə aşağı sürüşürdü. Elə bil altundan yayı vardı, gərilib-açılırdı.

Bir azca ürəkkləndim, hotta avar çəkmək fikrinə düşdüm. Ancaq müvazinətin azca pozulması dərhal qayığın hərəkətinə təsir edirdi. Azacıq tərpənmə kimi, o, süzgün yerisini dəyişir, dalğaların zirvəsindən ələ sürətlə enirdi və ətrafa su fontanı sıçradaraq burnu suya ələ cumurdu ki, qorxudan başım hərənlirdi.

Qorxmuş və islanmış halda yenə qayığın dibinə uzandım. Qayıq da o saat özünə gəldi və əvvəlki kimi dalğaların arası ilə ehtiyatla yoluna davam etdi.

Hər şey aydındır, avar çəkmək olmazdı. Bəs onda sahilə necə çıxaydım?

Qorxsam da özümü itirmədim. Hər şeydən əvvəl matros şap-kamla suyu qayığın içində boşaltmağa başladım. Sonra qayığa göz qoydum, bilmək istəyirdim ki, onun dalğalar üzəri ilə belə yüngülcə sürüşməsinə səbəb nədir. Sahildən və ya gəmidən adama ələ gəlirdi ki, hər bir dalğa yekə düz və hamar bir dağdı. Əslində isə belə deyildi, bu – dik başı, yoxuşu və yamacı olan nahamar dərələr silsiləsindən ibarətdir. Qayıq öz başına buraxılında dik yoxuşlardan və uca zirvələrdən qaçaraq məharətlə özünə yol tapırdı.

"Çox gözəl, – deyə düşündüm. – Deməli, sakitcə uzanmalı, müvazinəti pozmamalıyam. Ancaq düz yerlərdə, ələ fürsət düşdükcə, qayığı sahilə çıxarmaq üçün avar çəkmək olar".

Bələ də etdim. Nəarahat bir vəziyyətdə dirsəklərin üzərində uzanmışdım. Arabir avarı suya vurur, qayığı sahilə yönəltməyə çalışırdım.

Bu çox ağır, zəhlətökən bir iş olsa da, hər halda bozi müvəffəqiyyətlərim vardı. Meşəli Buruna yetəndə başa düşdüm ki, sahilə çıxmaq qeyri-mümkündür; axın məni buradan ötürəcək. Halbuki sahil mənədən cəmisə bir neçə yüz yard aralı idi. Dənizdən esən külək ağacların yaşıl zirvələrini tərpətdirdi. Yaxındakı buruna yan ala biləcəyimə əmindim.

Vaxt keçirdi. Bərk susamışdım. Dalgalar üzərində min bir rəngə çalan günəşin şux şüalarından göz qamaşırdı. Üzümə sıçrayan dəniz suyu quruyur, dodaqlarıma duz təbəqəsi çökürdü. Boğazım qurumuşdu, başım ağrıyırdı. Ağaclarsa lap yaxında idi, onlar öz sərincikləri ilə mənə cəzb edirdilər. Lakin axın qayığını burunun qarşısından sürətlə ötürüb keçirdi. Yenidən açıq dənizə düşdüm. Burada gördüklərim bütün planlarımı alt-üst etdi.

Qarşımda məndən yarım mil, bəlkə bundan da az aralı "İspanyola" bütün yelkənlərini açıb gedirdi. Şübhəsiz, mənə görəəcək və xilas edəcəkdilər. Susuzluqdan elə özab çəkirdim ki, özüm də bilmədim buna sevinim ya kədərələnim. Ancaq bu barədə fikirləşməyə macal tapmadım. Heyrətdən donub qaldım. "İspanyola" orta dorum alt yelkəni və üçbucaq çəp yelkəni açaraq irəliləyirdi. onun gözəl, qar kimi ağappaq yelkənləri günəş altında gümüşü rəngə çalır, göz qamaşırdı. İlk dəfə gözüme dəyəndə onun bütün yelkənləri görülmüşdür. Özü də şimal qərbə istiqamət götürmüşdü. Fikirləşdim ki, yoqin, gəmidəkilər adanın başına dolanıb, öz əvvəlki yerlərinə qayıtmaq istəyirlər, ancaq sonra daha çox qərbə meyli etdi. Dedim mənə görüblər, götürmək istəyirlər. Lakin birdən o düzi, küləyə qarşı döndü və yelkənləri boşaldı. Gəmi acizcəsinə durdu.

"Ay sizi öküz vursun, yoqin, ikisi də lülqəmbərdi", – deyə fikirləşdim.

Kapitan Smollettin yeri məlum, belə idarə üsulu üçün sizə bir toy tutardı ki!

Bu arada gəmi bir istiqamətdən başqa istiqamətə keçmək üçün öz oxu ətrafında fırlandı və bir-iki daqiqə sürətlə üzdü, sonra yenə bürm küləyə qarşı çevrildi və yenə durdu. Bu hal bir neçə dəfə təkrar oldu. "İspanyola" gah şimala, gah cənuba, gah şərqə, gah da qərbə üz tutur, yelkənləri çırpınır, sonra yenə bir an əvvəl götürdüyi istiqamətə qayıdırdı. Məsələ aydındır, gəmini idarə edən yoxdur. Bəs adamlar hardaydılar? Ya bərk sərxoşdular, ya da gəmini tərk edib getmişdilər. Əgər gəmiyə minə bilsəydim bəlkə də onu öz əsl kapitanına qaytarardım.

Axın qayığı və gəmini eyni sürətlə aparırdı. Lakin gəmi tez-tez öz istiqamətini dəyişdiyindən, tez-tez durduğundan, demək olar ki, heç irəli getmirdi. Qayıqda otura bilsəydim və avar çəkseydim, şübhəsiz onu yaxalardım. Birdən gəmiyə çatmaq arzusu mənə üstələdi.

Təzə macərələr həvəsi və su yanğısı mənim ağılsız cəsarətimə ikiqat artırdı.

Yerimdən qalxan kimi üstümə sıçrayan dalğa mənə tənəpəndirməyə islatdı. Ancaq indi bu mənə qorxutmadı. Oturdum, bütün qüvvəmi toplayıb yavaş-yavaş avar çəkdim və başsız qalan "İspanyola"ya doğru üzdüm. Bir dəfə dalğa mənə elə bir təkən vurdu ki, ürəyim quş kimi çırpındı. Dayanıb qayıqdan suyu dənizə tökməyə başladım. Ancaq tezliklə qayığın şiltaqlığına alışdıgımdan onu çox qan dalğalar arasında üsul-üsul keçirirdim, ara-sıra dalğalar köpüklərini üzümə çırpırdı.

Gəmi ilə qayıq arasındakı məsafə getdikcə azalırdı. Gəmi hər dəfə o tərəf-bu tərəfə döndükcə bərk vuran mis Rumpeli seçirdim. Göyortədə ins-cins yoxdur. Quldurlar, yoqin ki, gəmini tərk edib qaçmışdılar. Qaçmamışlarsa demək, anbarda lülqəmbər düşüb qalmışlar. Qapını bağlamam, orada qalarlar, özüm də gəmidə istədiyimi edərdəm.

Nəhayət, bəxtim gətirdi. Külək bir neçə anlıq kəsdi. Axına düşmüş "İspanyola" yavaş-yavaş öz oxu ətrafında çöndü. Gəminin arxasını gördüm. Kayutun illüminatoru açıldı. Gündüz olsa da stol üzərində lampa yanırdı. Böyük yelkən bayraq kimi sallanmışdı. Gəmi yalnız axına tabe olduğundan sürəti azalmışdı. Mən ondan bir az geri qalmışdım, indi avara ikiqat güc gəlməklə ona yetə bilirdim. Aradakı məsafə yəzi yarıdan çox olmazdı, bu vaxt təzədən külək qalxdı, yelkənləri qabartdı. O, sol tərəfə çönüb qaranquş kimi dalğaların arası ilə səkib uçdu.

Əvvəl bütün ümidimi itirdim, sonra sevindim. Gəmi dövrə vurub birbaş üstümə üzməyə başladı. Aradakı məsafə yarıbayarı, üçdəiki, dördüdə üç dəfə azaldı. Gəminin burnu dalğaları yarıda suyun köpükləndiyini görürdüm. Kiçik qayığımın o mənə çox nəhəng gəlirdi.

Birdən mənə ne kimi təhlükə gözlədiyini duyurdum. Gəmi sürətlə mənə yaxınlaşmaqda idi. Fikirləşməyə macal yoxdur. Birtəhər özümü xilas etməli idim. Mən tənəpə kimi qabaran dalğanın zirvəsinə qalxanda gəminin burnu böyürməkdə dalğanı yardı. Buşprit düz başımın üstündə asılmışdı. Ayğa durdum və yerimdəcə hoppandım, qayığa su doldu. Bir əlim də utleqardan yapışdım, ayacağım ştaqla brasin arasına keçdi. Beləcə havadan asılmışdım. Qorxudan bağrım yanırdı. Aşağıda yüngülce bir təkən hiss etdim. Gəmi qayığımı vurub batırdı. Başa düşdüm ki, "İspanyola"dan ayrılmaq qəti mümkün deyil.

Buşpritə yenidən dırmaşmışdım ki, ipdən sallanmış üçbucaqlı çöp yelkən gurultu ilə açıldı, elə bil top atıldı, yelkən gərilərək gəmini başqa istiqamətə çevirdi. Gəmi başdan-ayağa tir-tir titrədi. Bir an keçmiş, o biri yelkənlər qabarsa da çöp yelkən yenidən şap-pıladı və boşalıb sallandı.

Gözlənilməz təkandan az qaldı ki, suya düşüm. Vaxt itirmədən buşpreditin üstü ilə sürünməyə başladım və başı ustə göyörtəyə yıxıldım. Göyörtədə bakın yel tutan tərəfinə düşmüşdüm. Böyük yelkən açıq olduğundan gəminin arxa hissəsi görünmürdü. Burada ins-cins yoxdu. Göyörtə üsyandan bəri yuyulmamışdı, palçıqlı ayaq izləri nəzərə çarpırdı. Boğazıqırıq boş şərab şüşəsi dösəmədə o tərəf-bu tərəfə diyirlənirdi.

Birdən "İspanyola" yenə üzü küləyə döndü, üçbucaq çöp yelkənlər arxamda tappıltı ilə bir-birinə çırpıldı. Sükan döndü və bütün gəmi titrədi. Bu zaman böyük yelkənin bərkidildiyi aşağıdakı üfüqi ağac vəziyyətini dəyişdi, yelkənin alt kənarını idarə edən ip man-canağı hərələyib cırıldı və gəminin arxa tərəfi göründü.

Hər iki quldur orada, gəminin arxa tərəfində idi. Qırmızıpapaq quldur arxası üstə hərəkətsiz uzanmışdı. Qollarını yana açmışdı, elə bil çarxıya çəkilmişdi, dişlərini qıcamışdı. İzrael Hends isə başını sinosinə əyərək fəlsbortun böyründə oturmuşdu. Qolları taqətsiz sallanırdı. Gündən yanmış üzü şam kimi ağappaq idi.

Gəmi dəli at kimi şahə qalxmışdı. Yelkənlər gərilir, hər an istiqamətin dəyişilməsindən dora bərkidilmiş üfüqi tir elə bir qüvvətlə silkələnirdi ki, dor ucadan inildəyirdi. Vaxtaşın gəminin burnu dalgaların içinə çumur, su fəvvarəsi fəlsbortun üstündən içəri axıb tökülürdü. Artıq donizin dibinə getmiş, mənim əldəqayırılma, yelbeyin qayığım dalgaların öhdəsindən bu yekəpər, möhkəm gəmi-dən yaxşı gəlirmiş.

Gəmi hər dəfə sıçrayanda qırmızıpapaq quldur yerindəcə atılıb-duşurdu. Lakin onun uzunun ifadəsinin dəyişməməsi məni döhşətə salırdı. O, eynən əvvəlki kimi dişlərini qıcayib güllürdü. Hends isə hər təkandan sonra hey arxaya sürüşürdü. Yavaşı-yavaş gəminin kənarına gedib çıxdı. Bir ayağı sürəhidən dənizə aşdı. Mən onun yalnız bir qulağını və qıvrım saqqalını gördüm.

Onların böyründə göyörtənin taxtaları üzərində qaralan qan zolağı gözümə dəydi. Fikirləşdim ki, yaqın, sərxoş vaxtı bir-birilərini bıçaqlamışlar.

Gəmi bir neçə saniyə sakit üzməyə başladı, birdən İzrael Hendsin zəif iniltisi eşidildi, o, əvvəlki yerinə çəkildi. Bu zəif inilti onun çox yorğun olduğuna dəlalət edirdi. Alt çənəsi sallanmışdı. Onun bu halına bir anlığı ürəyim yandı. Ancaq sonra alma çəlləyində oturduğum vaxt eşitdiyim söhbəti xatırladım, ona daha yazığım gəlmədi.

Mən qrot-dor ağacına yanaşdım və istehza ilə dedim:

– Mister Hends, gördürsünüzümü, mən yenə gəmidəyəm.

O, gözlərini güclə qaldırıb üzümə baxdı, elə sərxoşdu ki, ağı başında deyildi, buna görə də heç təəccüblənmədi də. O, birca söz deyər bildi:

– Brendi.

Vaxtı itirmək olmazdı. Göyörtəni yarıya bölmüş yelkənin altın-dan keçib trapla kayuta endim.

Burada hər şey alt-üst edilmişdi; bütün yeşiklərin kilidini qırılmışdılar. Quldurlar, görünür, xəritəni axtarırmışlar. Dösəmədə bir qarış palçıq vardı. Onlar bataqlıq yanında sərxoşluq edəndən sonra palçıqlı ayaqları ilə bura dolmuşdular. Ağ rəngli qızılı haşiyəli arakəmələrin üzərində kirli barmaq izləri qalmışdı. Burada onlarla boş butulka vardı, gəmi ləngər vurduqca şüşələr cingilti ilə o küncdən-bu küncə gillənirdi. Həkimin təbəbətə aid kitablarından birini stol üstünə atmışdılar. Sohifələrinin yarıdan çoxu yoxdur. Görünür, tən-bəki bükmək üçün cırırmışdılar, hərə-mərcliyin hökm sürdüüyü otaqda əvvəlki kimi ortada his verə-verə bir lampa tüstülənirdi.

Anbara baş çəkdim. Bir dənə də olsun çəllək yoxdu. Dösəmə üzərində saysız-hesabsız boş şüşə vardı. Başa düşdüm ki, qiyamın başlanğıcından ta bu vaxta kimi quldurların ayıq günü olmayıb.

Ora-burani çox axtarandan sonra Hends üçün bir şüşə araş tapdım. Özümə bir az saxarı, bir az quru meyvə, bir dolu ovuc kişmiş bir tükə də pendir götürdüm.

Göyörtəyə qalxdım. Gətirdiklərimi bosmanın əli çatmayan bir yerə, sükanın böyrünə yığdım. Çəlləkdən doyunca su içəndən sonra arağı Hendsə uzatdım. O, arağı yarı edəndən sonra butulkanın boğazını ağzından çəkdi.

– Göylərin gurultusuna and olsun ki, mənə elə bu lazımdı, – dedi. Mən bir күncədə oturub yeməyə başladım.

– Yaramız ağrıdırmı? – deyə soruşdım.

Səsi elə xırıldayırdı ki, elə bil hürürdü:

– Həkim burada olsaydı, mənə çoxdan sağaldardı. Ancaq özün görürsən ki, mənimki götürmür... Bu siçovul da gəbərdi, – o, qır-mızıpapaq adama işarə etdi. – Çox pis dənizçi idi... Bəs sən bura necə gəlib çıxdın?

– Mən bura gəmini idarə etməyə gəlmişəm, mister Hends, Ta təzə əmr alana kimi mənə özünüzə kapitan hesab edin.

O, mənə çox qaşqabaqlı baxdı, ancaq bir söz demədi. Yanaqları bir azca qızardı, ancaq çox xəstəhal görünürdü, gəminin hər təkə-nindən özünü saxlaya bilmir, yana oyulirdi.

– Mister Hends, bunu da deyim ki, bu bayraq heç xoşuma gəl-mir. İcazə verin onu endirim. Bundansa bayraqsız olmaq daha məs-ləhətdir.

Bunu deyib dora tərəf qaçdım, böyük yelkənin altından keçib lazım olan kəndiri dartdım və zəhrimara qalmış qara bayrağı alıb dənizə fırlatdım.

– Allah kralı saxlasın! Rədd olsun kapitan Silver! – deyə çığırıb papağımı yellədim.

O, başını qaldırmadan, altıdan-altıdan mənə göz qoyurdu. Üzü hiyləgərlik ifadə edirdi. Nəhayət, dilləndi:

– Kapitan Hokins, zənnimcə siz sahilə çıxmaqdan imtina etməz-diniz. Gəlin bu barədə danışaq.

– Niyə, pis olmazdı, böyük məmnuniyyətlə çıxardım, mister Hends. – Bunu deyib təzədən yeməyə girişdim və böyük iştahla yerdə qalan şeyləri də içəri ötürdüm.

– Bu adam, – o, başının zəif hərəkətilə meyitə işarə etdi. – Adı O'Brayn idi... İrlandiyadandı... Mən onunla birlikdə yelkənləri qaldırdım. Limana qayıtmaq istədik. Ancaq öldü, indi anbardakı su kimi iyələnir. Heç bilmirəm ki, indi gəmini kim sürəcəkdir? Sən tək-başına, mənim göstərişim olmazsa bunun öhdəsindən gəlməzsən. Qulaq as, mənə bir az yemək-içmək ver, yaramı da köhnə şərflə, ya da elə yaylıqla bağla, bunun müqabilində gəmini sürməyi sənə öyrədim. Razısan?

– Ancaq burasını nəzərə alın ki, – dedim, – mən kapitan Kiddin durduğu yerə qayıtmaq fikrində deyiləm. Mən gəmini şimal tərəf-dəki duracağı aparıb orada sakitcə sahilə yan almaq istəyirəm.

– Yaxşı! Məni elə də axmaq bilməyin, – deyə çığırdı. – İşin nə yerdə olduğunu başa düşürəm. Lap yaxşı biliyəm ki, uduzmuşam, sənin bəxtin kəşib. Nə deyirəm ki? Şimal duracağına istəyirəm? Buyur. Mənim üçün başqa çıxış yolu yoxdur. Göy gurultusuna and olsun, lap istəsən gəmini birbaşa edam olunacağına meydana sürürəm.

Onun sözləri o qədər də monasız deyildi. Biz sövdələşdik. Üç dəqiqə keçmiş "İspanyola" külək istiqamətində, Dəfinələr adasının sahili ilə üzürdü. Mən qabarma başlayanadək Şimal duracağına çatmaq üçün günortaya kimi Şimal Burununu keçmək niyyətində idim. Belə olduqda qorxusuz-hürküsz sahilə yan alar, sonra suyun çökil-məsini gözlər və sahilə çıxardıq.

Rumpeli bərkidib aşağı endim, öz sandığımyı axtarıb tapdım, ora-dan anamın mənə bağışladığı yumşaq ipək yaylığı çıxartdım, Hends mənim köməyimlə budundakı qan sızan dərin yaranı sarıdı. Bir az yedi, iki-üç qurtum da araqdan sonra deyəsən, özünə gəldi, belini düzəldib dik oturdu, ucadan aydın danışmağa başladı və tamam başqa bir adam oldu.

Uyğun külək əsdiyindən gəmi quş kimi səkirdi. Çox iti getdi-yiməzən sahilin mənzərəsi hər an dəyişilirdi. Sıldırım qayalıq sahil arxada qalmışdı. Biz indi cır şam ağacları bitmiş yastı, qumlu sahilə gedirik. Buradan da ötdük. Çılpaq qayalıq təpəyə yetdik – bura ada-nın lap Şimal bucağı idi.

Gəmini sürməyim mənə ləzzət verirdi. Gözlə günəşli hava, mən-zərəli sahilədən zövq alırdım. Yemək-içməyim boldu, istehkamdan qaçdığım üçün də daha vicdan əzabı çəkmirdim. Çünki gəmini ələ keçirməklə belə böyük bir müvəffəqiyyət qazanmışdım. Bosmanın gözləri olmasaydı, hər şeydən çox razı qalardım. O, mənim hər hərəkətimə kinayə ilə izləyirdi, ara-sıra üzündə qərribə təbəssüm görürdü. Bu təbəssümdə nə isə qüvvəsi tükənmiş bir adamın iztirabı vardı, bu – yaşlı ötmüş qocanın dərddli təbəssümü idi. Ancaq onda bir də nə isə istehza və xəyanət izləri vardı. Mən işləyirdim, o isə bic-bic gülümsəyir və izləyirdi, hər hərəkətimə izləyir, izləyirdi.

Külök sanki bizə kömək etmək məqsədi ilə istiqamətini dəyişib cənubdan deyil, qərbdən əsirdi. Biz heç bir əziyyət çəkmədən adanın şimal-şərq qurtaracağından Şimal boğazının girəcəyinə çatdıq. Ancaq lövbərsiz olduqumuzdan, qabarına artıq müəyyən səviyyəyə çatana kimi, limana girməyə cəsarət etmədik. Buna görə də göz-ləməli olduq. Bosman gəmini yoluna salıb sürmək qaydalarını mənə öyrədirdi, tezliklə bu sahədə böyük müvəffəqiyyət qazandı. Sonra biz dinməzə oturub yeməyə başladılar.

– Kapitan, – İzrael əvvəlki kinaya ilə mənə müraciət etdi. – Köhnə yoldaşım Subrayen burada düşüb qalıb. Onu götürüb suya ata bilərənmə? Mən çox da vasvası deyiləm, onu o dünyaya göndərdiyim üçün vicdan əzabı da çəkmirəm. Ancaq zənnimcə, o bizim gəmini bir elə bəzəmir. Belə deyil?

– Mənim ona gücüm çatmaz. Bir də belə işlərdə sərişləm yoxdur. Qoy uzansın, – deyər cavab verdim.

– Cım, bu “İspanyola” yaman uğursuz gəmidir, – deyər o, göz vurub sözüno davam etdi.

– Gör bir burada nə qədər adam qırılıb. Bristoldan çıxdığımız gündən bəri nə qədər bədbəxt dənizçi tələf olub! Ömrümdə heç belə uğursuz səyahət görməmişəm. Odur, O’Brayen də öldü, görün o, doğrudan ölüb? Mən avamam, sən isə oxuyub–yazmağı bacarırsan. Düzünü de görüm: adam öləndən sonra yox olub gedir, ya bir vaxtlar dirilir?

– Siz yalnız bədəni öldürə bilərsiniz, mister Hends, ruhu yox. Bilin ki, O’Brayen indi sağdır, özü də o dünyada bizi gözləyir.

– Eh! Çox təəssüf! Deməli, mənim zəhmətim hədəf gedib. – Ancaq ruh, mənə bir elə ziyan verə bilməz. Cım, mən ruhdan qorxmuram. Bura bax, səndən bir şey xahiş etmək istəyirəm düş kayutdan mənə lənət seçytana, heç bilmirəm nə istəyəcədim... Hə, yadıma düşdü, bir şüşə şərab gətir. Bu araç çox tündür.

Bosmanın tərəddüdü mənə şübhəli göründü, düzü, şərabı araçdan üstün tutmasına inana bilmədim. Bütün bunlar bəhanə idi. Gün kimi aydırdı; o mənə göyertədən uzaqlaşdırmaq istəyirdi. Ancaq bu onun nəyinə lazımды? O mənim gözümün içinə baxa bilmirdi. Nəzərlərini məndən yayındırırdı. Gah göyö baxır, gah da O’Brayenin meyitinə nəzər salırdı. O, hey gülümsünürdü. Hiylə ona güc gələndə

dilinin ucu dodaqları arasından görünürdü. Uşağ da bilərdi ki, o nə isə kələk gəlmək istəyir. Mən heç məhəl qoymadım, şübhələndiyimi üzə vurmadım.

– Şərab istəyirsiniz? – soruşdum. – Çox gözəl. Qırmızısından, ya ağından?

– Fərqi yoxdur, dostum, tək tünd olsun, bir az da çox olsun.

– Yaxşı... Sizə portveyn gətirərəm, mister Hends. Ancaq görək axtarım.

Aşağı endim, ayaqqabılarımı qəsdən yerə döyəcəyirdim. Sonra onları çıxartdım, ehtiyat yolla, səssizcə kubrikə gəldim, oradan pilləkənlə yuxarı qalxıb qabaq tamburdan yavaşca başımı çıxartdım. Hends heç ağıma belə gətirməzdə ki, onu pusuram. Ancaq mən onun nəzərini cəlb etməmək üçün hər ehtimala qarşı ehtiyatlı oldum. Hələ ilk baxışdan başa düşdüm ki, mən haqır işmişəm.

O, iməkləməyə başladı, göyertədə çox yeyin gədir. Görünür, yaralı ayağı bərk sancırdı, çünki hər dəfə hərəkət etdikcə yavaşca inildəyirdi. Yarım dəqiqə keçməmiş şərq tərəfdəki novalçaya çatdı. Hələki kimi dəstələnməş gəmi kəndirinin arasından uzun bir bıçaq, daha doğrusu, kiçik xəncər çıxartdı. Alt çənəsini irəli verib, dəstəyinə kimi qana bulanmış xəncəri nəzərdən keçirtirdi. Əli ilə tiyəsinə yoxladı və tez onu qoyunna qoydu. Tələsik geriye, falşbortun böy-ründəki əvvəlki yerinə süründü.

Beləliklə, mənə hər şey aydın oldu. Deməli, İzrael hərəkət edə bilirdi, üstündə də silah vardı. Madam ki, bütün bu işləri görmək üçün mənə başından ələyib göyertədən uzaqlaşdırmışdı, demək, mənə öldürmək fikrinə düşmüşdü. Öldürəndən sonra nə edəcəkdə, bunu deyər bilmərəm. Şimal duracağından bataqlıq yaxınlığındakı quldur düşərgəsinə düşmək üçün adanın bu başından o başına pay-piyada gedəcəkdimi, ya topda atəş açıb yoldaşlarını haraya çağıracağımdı, əlbəttə, burası mənə məlum deyildi.

Mən Hendsə yalnız bir məsələdə etibar edə bilirdim. Hər ikimiz gəmini təhlükəsiz bir yerə aparıb oradan da zəhmət sərf etmədən çıxartmaq istəyirdik. Bu yerə kimi bizim istəyimiz tuş gəlirdi, eyni idi. Nə qədər ki bu arzu yerinə yətməmişdi, mənim həyatım təhlükədən uzaqды. Bu fikirləri ürəyimdə çək–çevir etdikcə vaxt da itirmirdim. Geriyə qayıdıb ayaqqabılarımı geyindim. Bir şüşə şərab götürdüm, göyertəyə qalxdım.

Həndə əvvəlki yerində bayaqkı vəziyyətdə yük tayı kimi yerə sərələnmışdi. Gözlərini qiymışdi. Sanki zəif olduğunda gün işığına baxa bilmirdi. O məni nəzərdən keçirdi, bu işə adət etmiş adam kimi, şüşənin boğazını tez qırıb, adətən belə vaxtlarda deyildiyi kimi:

– Sənin sağlığına, – deyib sorabı başına çəkdi. Sonra nəfəsini dərdi, cibindən bir lay çeynəmə tənəkə çıxartdı və məndən xahiş etdi ki, ondan bir balaca tikə qopardım.

– Xahiş edirəm bir azca kəs, yanımda bıçaq yoxdur, qopartmağa iş gücüm çatmaz. Eh, Cim, Cim... halım xarabdır. Bir tikə kəs ver. Bu, deyəsən, axırıncı tənəkəkdir ki, çeynəyirəm. Çox çəkməz, tamam üzülümüşəm. Tez, lap tez o dünyalıgam...

– Yaxşı, – dedim, – kəsərəm. Ancaq sizin yerinizə olsaydım... Özümü belə pis hiss etsəydim, ölümdən qabaq tövbə edərdim.

– Tövbə? – deyə soruşdu. – Nəyi?

– Necə nəyi? Bilmirsiniz nəyi tövbə edəsiz? Siz öz vəzifənizə xəyanət etmisiniz. Həyatınız boyu günaha batmışız, yalan danışmışız, qan tökmüşüz. Odur, ayaqlarınız altında yatır. Onu siz öldürmüşüz. Bütün bu işlərdən sonra soruşursunuz ki, “nəyi tövbə edim?” Bütün bunlara görə, mister Hends.

Onun qoltuğunda gizlətdiyi qanlı xəncəri xatırladıqca, məni öldürmək istədiyini fikirləşdikcə qızırdım, lazım olduğundan çox qızırdım. O isə çox içdiyindən qərribə bir təmtəraqla cavab verdi:

– Mən otuz il dənizlərdə üzmüşəm. Pisi, yaxşısı, sakit havanı, qarışığı görmüşəm, acliq çəkmişəm, bir-birinin üstə bıçaq çəkib adam öldürməyi görmüşəm. Eh, daha nələr, nələr görmüşəm. Ancaq bir-cə dəfə də, xeyirxahlığın zərər qədər insana fayda verdiyini görməmişəm. haqq – birinci zərbəni vuranı tərəfdədir. Övlülər dişləyə bilməz. Budur mənim etiqadım. Amin!.. Qulaq as, – o, birdən tamam başqa bir səslə danışdı. – Bəsdir, boş-boş danışdıq. Qabarma artıq qalmışdır. Mənim əmrimi dinlə, kapitan Hokins. Biz görək, gəmini limana çıxaraq.

İndi bizim keçəcəyimiz yol iki mildən çox olmazdı. Ancaq bu, çox çətin yoldu.

Şimal limanın girovayı nöinki dar və dayazdı, dənizin dibi qayalı olduğundan həm də dolanbacı. Görək bütün diqqətimizi və bacarığımızı əsirgəməyəydik. Mən bacarıqlı bir icraçı, Hends nə o əla komandir idi. Biz elə məharətlə dayaz yerləri aylamb keçirdik ki, iki göz görəkdi tamaşa etsin.

Hər iki burnu ötüb keçəndən sonra hər tərəfdən quru ilə əhatə olunduq. Şimal tərəfin sahilləri eynən cənub limanın sahilləri kimi qalın meşəlikdi. Ancaq limanın özü uzun və darı. Limandan çox çay mənsəbini xatırladırdı. Qarşıda limanın cənub bucağında qəzaya uğramış gəminin yarı çürümüş gövdəsi görünürdü. Bu, üç dərli böyük bir gəmi idi. Yəqin lap çoxdan burada batıb qalmışdı, çünki üstünü yosun basmışdı. Göyortəsində bir kol bitmişdi. Kolun üstündə əlvan çiçəklər açmışdı. Limanın mənzərəsi cansızca olsa da duracaq üçün çox əlverişli idi.

Hends dedi:

– Bir bax, necə səfalı yerdir. Yan əla bilərik. Təmiz, hamar qum, dalğa-filan da yox, ətraf meşə, o gəmidə də gör necə güllər açılıb. – Əgər sahilə yan əlsaq gəmi saya oturmazmı? – deyə soruşdu.

Onu saydan çıxartmaq bir o qədər də çətin iş deyil, – deyə Hends cavab verdi. – Çəkilmə zamanı gəmi kəndirini sahilə aparıb o uca şam ağaclarından birinin gövdəsinə sarıyarsan, kəndirin o biri ucunu isə götürüb gəmidəki bucurqata keçirərsən. Sonra da qabarmayı gözlərsən. Qabarma başlayanda kəndiri tutub çəksən, gəmi öz-özünə saydan çıxar. Oğul, indi isə gözədə-qulaqda ol. Biz dayaz yerə yaxınlaşırıq, gəmi düz ora gedir. Bir azca sağa döndər... bax, belə... düz sür... Sağa... bir azca sola... düz... düz...

Onun verdiyi əmriləri mən tələsik və dəqiq yerinə yetirdirdim. Birdən o çıxırdı:

– Əzizim, küləyin səmtilə get!

Var gücümle sükanı çəkdim. “İspanyola” sürətlə dönüb meşəli sahilə yaxınlaşdı.

İş məni elə əladə etmişdi ki, bosmanı gözədən qoymamağı tamam unutmuşdum. İndi məni bir-cə şey maraqlandırırırdı; gəmi saya oturub quma çəkməsən. Necə bir təhlükə qarşısında olduğumu tamam unutmuşdum. Özüm də gəminin sağ böyründən ayılıb burun tərəfdə suyun qaynayıb köpüklənməsinə tamaşa edirdim. Birdən nə isə daxili narahatlıq məni məcbur etdi ki, arxaya çönüm. Belə olmasaydı heç bir müqavimət göstərmədən tələf olacaqdım. Heç özüm də bilmirəm ki, niyə çöndüm, bəlkə bir xıslıltı eşitdim, ya gözümə nə isə bir şey doydı, ya məndə pişiksayığı bir sörvq-təbii baş qaldırdı, nə isə üzümü çevirdikdə Hendsi gördüm. O, sağ əlində xəncər üstümə gəlirdi. Özü də lap mənə yaxınlaşmışdı.

Gözlörimiz rastlaşanda hər ikimiz çığırdıq. Mən dəhşətdən, o isə qızmış öküz kimi qəzəbindən, irəli atılıb üstümə cumdu. Mən gəminin burnuna sarı sıçradım və rumpeli ölümdən buraxdım. Əlimdən çıxmış rumpel gərildi, bu təsadüf məni ölümdən qurtardı. Rumpel gərilib zorblə Hənsin sinəsinə dəydi, o yuxıldı.

Həns qalxana kimi qısıldığım küncdən sıçrayıb qaçdı. İndi bütün göyortə ixtiyarımda idi. Hara istəsəm qaça bilirdim. Böyük dorun yanında dayandım, tapançanı cibimdən çıxartdım, nişan alıb çaxmağı basdım. Həns düz üstümə gəlirdi. Çaxmaq şaqıldadı, ancaq güllə açılmadı. Sən demə, patronda bənt islanılmış, Başısouyulduğuma görə özümü o ki var söydüm. Axı tapançanı niyə təzədə doldurmamışdım? İstənilən qədər vaxtım vardı. Ehtiyatlı olsaydım, indi qoyun qəssab qarşısında duran sayığı əliboş dayanmazdım.

Həns yaralı olduğuna baxmayaraq, çox cəld hərəkət edirdi. Çal saçları, əsəbilikdən və qəzəbdən qızarmış üzünə tökülmüşdü. İkinci tapançanı çıxartmağa macal tapmırdım. Əmindim ki, o da elə o birisi kimi islanmış olar. Bircə şey mənə aydındı ki, özümü orabura vurub qorunmalı, onunla qabaq-qabağa durmamalıyam, əks təqdirdə o, məni qovub bayaqkı kimi gəminin burnuna sıxışdırar və qanlı xəncəri canıma tuşlayar. Böyük dorun yoğun gövdəsindən tutub durmuşdum, qorxudan bütün əzələlərim gərilmişdi.

Həns aradan çıxmaq istədiyimi görüb dayandı. Bir neçə saniyə özünü elə göstərdi ki, guya sağdan və ya soldan hücum etmək istəyir. Buna görə mən də gah sola, gah da sağa çönrürdüm. Bu, döyüşdən çox evimizdə, Qara Tərəf limanında qayalar arasında oynadığım oyuna oxşayırdı. Ancaq o vədəki oyunda ürəyim heç belə döyünməzdi. Hər halda oğlan uşağına bu oyun ombasında yarası olan qoca dənizçidən asan gəlirdi. Mən bir az da cürətənlənib bu oyunu nə ilə bitəcəyini fikirləşməyə başladım. "Əlbəttə, mən hələ bir müddət də beləcə özümü qoruya bilərəm, ancaq gec-tez o, mənim işimi bitirəcək..."

Biz beləcə üz-üzə durduğumuz zaman "İspanyola" birdən torpağa oturdu. Təkandan yana – sol tərəfə öyildi, belə ki, göyortə ilə suyun səthi qırx beş dərəcəlik bucaq təşkil etdi. Novdan içəri sel kimi su axdı, göyortədə fəlsəbortun yanında iri bir gölməçə əmələ gəldi.

Hər ikimiz müvazinəti itirib yana tərəf üz-üzə diyirlədik. Qır-mızıpaqaqlı, əllərini yana açıb döşəməyə sərələnməş quldurun cəsədi də bura diyirləndi. Başım bosmanın ayaqlarına elə doydı ki, dişlə-

rim çaqıldadı. Buna baxmayaraq cəld yerimdən sıçradım, Həns ölünün altında qalmışdı. Gəmi öyildiyindən daha göyortədə qaçmaq mümkün olmadı. Bir an belə itirmədən başqa qurtuluş vasitəsi axtarmalı idim, çünki düşmən indicə üstümə atılacaqdı. Arxa dorun ipləri başımın üzərindən asılmışdı. İplərdən yapışdım, sərələ çatanə kimi birməfəşə yuxarı dırmaşdım.

Çevikliyim məni ölümdən qurtardı. Xəncər aşağıda – ayağımdan yarımla fət aralı parladı. Zəhmətinin hədəf getməsindən danıxan İzləri Həns aşağıdan yuxarı baxdı, heyrətdən ağzi açılı qalmışdı.

Nəfəsimi dərmək üçün imkan tapdım.

Vaxt itirmədən təzədə tapançanı doldurdum. Hər ehtimala qarşı ikinci tapançanı da doldurdum.

Həns mənim hər hərəkətimi qeyzlə izləyirdi. Başa düşdü ki, vəziyyəti xeyli pisləşib. Bir az fikirləşəndən sonra çox çətinliklə iplərdən yapışdı, xəncəri dişinə almışdı. Ağır-ağır yuxarı dırmaşmağa başladı. Hündürdən inildyir, yaralı ayağını dalınca sürürdü. Aramızdakı məsafənin dörrdəüçünü çıxana kimi mən hər iki tapançanı doldurdum. Bundan sonra hər əlimdə bir tapança onunla danışmağa başladım.

– Mister Həns, bir addım belə atsanız özünüzü ölmüşə bilin. Sizə məlum olduğuna kimi ölümlər dişləməzlər, – deyə istehza ilə əlavə etdim.

O saat dayandı. Üzünün ifadəsindən gördüm ki, nə isə fikirləşir. Ancaq beyni çox ləng izləyirdi, öz təhlükəsizliyimdən sevinərək ucadan güldü. Nəhayət, o, bir neçə dəfə udqunandan sonra diləndi. Üzünün ifadəsi əvvəlki kimi idi, karıxmışdı. Danışmasına mane olan bıçağı ağızından aldı, ancaq yerindən tərpənmədi.

– Cim, – dedi, – biz hər ikimiz – mən də, elə sən də gərəksiz, lazım olmayan işlər görmüşük. Gəl barışaq, əgər bu təkən olmasaydı, sənin işini bitirirdim. Ancaq boxtım gətirmir, heç gətirmir. Başqa çarəm yoxdur, qoca dənizçi cavan dənizçiyə güzəştə getməlidir.

Mən onun sözlərindən nəşə çəkir, hasar tətə qonan xoruz kimi şişir, fərəhlə güllürdü. O, birdən sağ əlini qəbulayladı. Havada nə isə ox kimi vırıldadı. Mən zərər və bərk ağrı hiss etdim. Çiyim dor ağacına mıxlandı, Bəlkə dəhşətli ağrıdan, bəlkə də gözələnilməz hərəkətdən – heç özüm də bilmirəm necə oldu ki, hər iki çaxmağı basdım. Tapançaların ikisi də birdən açıldı və ikisi də ölümdən düşdü. Lakin düşən təkəce tapançalar deyildi. Bosman boğuc bir səslə ipləri buraxıb başı üstə suya getdi.

Gəmi elə öyilmişdi ki, dorlar su üzərindən asılı qalmışdı. Toyuq talvar üzərində oturan kimi mən də sərinin üstündə oturmuşdum. Altımda isə körfəzin durğun suları çalxanırdı. Həndis mənəndən keyli aşağıda göyörtəyə yaxın olduğundan falşbortla mənəm aramdan suya düşdü. Qanlı köpüklər içərisində o, yalnız birçə dəfə suyun sothinə qalxdı, sonra əbədi olaraq dənizin dibinə çökdü.

Su durulduqdan sonra gördüm ki, gəminin kölgəsində təmiz qum üzərində uzanmışdır. Casadın üzərindən iki balıq üzüb keçdi. Su dalğalandıqca adama elə gəlirdi ki, o tərənir, yerindən qalxmaq istəyir. Ancaq o, ikitərəfli ölmüşdü: həm güllə döymüşdi, həm də suda boğulmuşdu. O, mənəm işimi bitirmək istədiyi yerdə balıqlara yem olmuşdu.

Bütün bunlardan başım gicəlləndi, qorxudan ürəyim bulanırdı. İsti qan kürəyimdən və sinəmdən aşağı süzülürdü. Çiyrimi dor ağacına mıxlamış xəncər qızmar dəmir kimi mənə yandırırdı. Ağrıdan qorxmurdum, buna dözdürdüm. Başqa bir fikir mənə dəhşətə salırdı. Sərinin üstündən qopub bosmanın yanına, sakit, yaşıl dalğalar qoynuna düşüb bilərdim.

İki illi sərəndən elə yapışmışdım ki, barmaqlarım gizlədirdi. Təhlükəni görməmək üçün gözlerimi yumdum. Bir az da huşum özümə gəldi, ürəyim sakitləşdi və özümü ələ aldım. Hər şeydən əvvəl xəncəri dartıb çıxartmaq istədim, ya o çox dərin batmışdı, ya da osəblərim çox gərgin olduğundan heç vaxt bu işi görə bilmirdim. Bütün bədənim titrədi. Qoribə burasındı ki, mənə məhz bu titrəmə kömək etdi. Xəncər çox dərin getmişdi. Ətə yox, dəriyə saplanmışdı. Buna görə də mən titrəyəndə dərim xəncərdən qopmuşdu. Qanaxma güclənsə də özüm qurtarmışdım. Lakin kamzol və köynəyim hələ də dora mıxlanmışdı.

Dartınıb tamam azad oldum. Gəminin sağ kənarına çökilmiş kəndirlərdən yapışub aşağı sürüşdüm və göyörtəyə düşdüm. Ölsəydim də sol tərəfdəki kəndirlərdən yapışmazdım. Çünki İzrael bayaq həmin kəndirlərin üstündən aşmışdı.

Kayuta düşdüm, yaramı sarımaq istəyirdim. O, mənə yaman əziyyət verirdi. Hələ də qan axırdı. Ancaq çox da dərin və təhlükəli deyildi və qolumun hərəkətinə mane olmurdur. Ətrafa göz göz-

dirdim. İndi gəmi mənəm ixtiyarımda idi. Son səmişəndən – O’Brayenin meyitindən yaxamı qurtarmaq barədə fikirləşməyə başladım.

Mən qabaqda demişdim ki, o, falşbortun yanına diyirlənmişdi. Müdhiş bədhəyət bir kukla kimi oradaca uzanmışdı. Bu rəngi-rufu dolanmış, həyat cazibədarlığından məhrum olan, insanın özü boyda yekə bir kukla idi. Onu götürüb suya atmaq çətin deyildi. Faciəli macərələrim müddətində mən meyitlərə alışmışdım və demək olar ki, onlardan heç qorxmurdum. Onun kəməridən yapışub saman torbaya kimi gəmidən dənizə vızıldatdım. O, şappılı ilə suya düşdü. Qırıqçı papaqı başından çıxıb suda üzməyə başladı. Meyitin düşməsindən bir müddət sonra su duruldu. İndi hər ikisini – O’Brayenlə İzraeli aydın görürdüm. Yan-yana uzanmışdılar. Suyun hərəkətindən hər ikisi tərənirdi. O’Brayen cavan olsa da başı tamam zadı. O, keçəl başını öz qatilinein dizinə səkmişdi. Hər ikisinin üzərindən keçən balıqlar o tərəf-bu tərəfə şütüyürdülər.

Gəmidə tək-tənha qalmışdım. Çökilmə artıq başlamışdı. Gün lap öyilmişdi, qərb sahilə bitən şamların kölgəsi limanı keçib “İspanyola”nın göyörtəsinə çatırdı. Limanı şərq tərəfdən ikibaşlı tərə əhatə etsə də, dənizdən əsən axşam küləyindən gəminin kəndirləri uğuldayır, yelkənlər yellənir və şappılı ilə çarpılırdı.

Gəminin təhlükəyə uğraya biləcəyini fikirləşib aşağıdakı kəndələn yelkənləri sarıyıb göyörtəyə yaturdım. Böyük yelkəni isə boşaltmaq o qədər də asan deyildi. Gəmi yan verdiyindən yelkənin aşağı kənarının bərkidildiyi kəndələn dirək su üzərindən asılmışdı. Dirəyin bir ucu və bura bərkidilmiş yelkənin kənarı iki-üç futa qədər suya batmışdı. Bu isə təhlükəni daha da artırır. Vəziyyət çox gərgin idi. Mən belə qərara gəldim ki, heç bir şeyə toxunmayım. Nəhayət, bıçağı çıxarıb yelkəni qaldıran ipləri kəsdim. Yelkənin yuxarı kənarının bərkidildiyi dirək o saat aşağı endi. Yelkən kükədən qanır verdi və suya düşdü. Nə qədər əlləşdimsə yelkəni endirən kəndiri çəkib yığa bilmədim. Buna mənəm gücüm çatmazdı. Əlimdən nə gələrdi, “İspanyola”ni taleyini ixtiyarına buraxmaqdan başqa çarəm yoxdu. Axı mən özüm də tələyin ixtiyarına atılmışdım.

Bu aralıq limanı axşam toramı bürümüşdü. Meşə ağaclarının arasından keçən Günəşin son şüaları yelkənlər üzərində kral bürün-cəyindəki daş-qaş kimi parıldayırdı, hava soyuyurdu. Su çökildikcə gəmi daha da öyilir, yan verirdi.

Mən gəminin burnuna çıxıb aşağı boylandım. Bu səmtdə su lap dayazdı. Hər ehtimala qarşı kəndirdən ikiöllü yapışib üsulluca suya düşdüm. Su qurşağa güclə çatırdı. Dalğaların ovduğu qum bərkdi. Yelkəninə suya sərmiş "İspanyola"nı böyrük üstə qoyub gümrah addımlarla sahilə çıxdım. Gün batmışdı. Külək şam ağaclarının arasında gəzirdi.

Belolikle, mənim dəniz macəralarım bitdi. Şübhəsiz, bəd də bitmədi: gəmi quldurların əlindən alınmışdı. İndi biz okeana çıxma bilirik. Mən mümkün qədər evə, – bizim istehkama tez qayıtmaq və öz müvəffəqiyyətlərimlə öyünmək istəyirdim. Yəqin özbaşına çıxıb getdiyim üçün əvvəl məni bir az danlayacaq, ancaq "İspanyola"nı ələ keçirməyim bütün günahlarımı yuyacaq, hətta kapitan Smollett belə mənim xidmətlərimi tərifləyəcəkdi.

Bu düşünçələr içərisində kefim kök, damağım çağ istehkama tərəf yollandım. Əmin idim ki, burada yoldaşlarım məni gözləyirlər. Şərqdən axan, kapitan Kild limanına tökülən çayın mənbəyini ikibaşlı təpədən aldığım yaxşı xatırlayırdım. Mən sola, bu tərəfə sarı döndüm. Çayın ən dar yerindən keçmək istəyirdim. Burada meşə xeyli seyrəkdi. Təpənin dik döşünü aşdım və çaydan keçdim.

Mən Ben Hanna həmin bu yerdə rast gəlmişdim. Ehtiyatla addım-layır, ətrafına dörd gözəl baxırdım. Hava tamam qaralmışdı. Təpənin iki zirvəsi arasındakı aşırımdan keçəndə qaranlıq göydə çirpən alovun əksini gördüm. Belə güman etdim ki, bu Ben Hanndır, ocaqda özünə axşam yeməyi hazırlıyrdı.

Ürəyimdə onun ehtiyatsızlığına təəccüb etdim. Alov mənim gözümə dəyirsə, bataqlıqdakı düşərgədə Silverin də gözünə dəyə bilər.

Gecə göz-gözü görmürdü, mən güclə özümə yol tapırdım. Arxamda ikibaşlı təpə və sağımda "Müşahidə borusu" – bunlar mənim yeganə bələdçilərimdi, ancaq ətrafı bürümüş zülmətdə bunlar da yavaş-yavaş oriyib gedirdi. Tək-tük ulduzların zəif işığı saynırdı. Qaranlıqda kollara ilişir, xəndəklərə yıxılırdım.

Birdən hava bir azca işıqlandı. Başımı qaldırdım. "Müşahidə borusu"nun zirvəsinə solğun işıq düşmüşdü. Aşağıda ağacların arasından no isə böyük, gümüşü bir şey görünürdü. Bildim ki, ay çıxır.

Aydınlıq yolumu xeyli asanlaşdırdı. Addımlarımı yeyinlətdim. Arabir hətta qaçırdım. Səbirsizliklə hasara çatmaq istəyirdim. Ancaq

istehkamin ətrafını bürümüş meşəyə çatanda xatırladım ki, ehtiyatlı olmalıyam, buna görə də yavaş-yavaş getməyə başladım. Bu qəddər macəradan sonra, düşmə əvəzinə səhvən, dost gülləsindən bada getmək böyük faciə olardı.

Ay getdikçə qalxır, bütün meşə talalarını işığa qərq edirdi. Qabaqda ağacların arasında ay işığına bənzəməyən bir parlıt gözümə dəydi. Bu isti, qırmızı alov arabir, dəyərsən, bir azca tündləşir, közörridi. Görünür, bu tüstülənik, küllə örtülməkdə olan tonqaldı.

Lənət şeytana, o nədir elə?

Nəhayət, meşə kənarına gəlib çıxdım. Hasarın qərb tərəfi ay işığına bələnmışdi, qalan hissəsi və binanın özü zülmət içərisində idi, bu zülməti bir neçə yerdən ay işığı doğrayırdı. Binanın arxasında nəhəng bir tonqal yanırıdı. Zərif və solğun ay işığında tonqalın şux alovu nəzərə çarpırdı. Heç yerdə bir kimsə görünmürdü, səs-səmir eşidilmirdi. Ancaq bu dağlarda uğuldayan küləyin səsi eşidilirdi.

Mən heyrət içərisində ayaq saxladım, hətta bir az da canıma qorxu düşdü. Biz heç vaxt belə böyük tonqal qalamazdıq. Kapitanın əmri ilə yanacarı qənaət edərək. Narahat oldum, istehkamdan ayrıldığım müddətdə, gərəsən, dostlarımm başına bir qəzavü-qəddər gəlməmiş ki?

Kölgədə gizlənə-gizlənə hasarın şərq qurtaracağına yetişdim. Ən qaranlıq yeri seçib divarın üstündən aşdım.

Səs-küy qaldırmadan, iməkləyə-iməkləyə evin tininə yaxınlaşdım. Birdən yüngülləmiş halda köksümü ötürdüm. Xorultu səsinəndə zəhləm gedərdi. Yuxuda xoruldayan adamları dinləmək mənə əzab verərdi. Lakin bu dəfə dostlarımm uca və asudə xorultusu mənə musiqi kimi xoş gəldi. Dənizdə olarkən gecə gözətçisinin "hər şey öz qaydasındadır" çığırması səni nigaranlıqdan necə qurtarırsa, bu xorultu da məni eləcə sakitləşdirirdi.

Yalnız birçə şey mənə qoribə göründü: onlar şeşiksisiz-filansız yatmışdılar. Bəs mənim əvəzime bura öz dəstəsilə Silver gəlmiş olsaydı, onların heç biri şübhü görməyəcəkdi. Buna səbəb, şübhəsiz, kapitanın yaralı olmasıdır. Təhlükəli bir vəziyyətdə, hətta keşikdə durmağa adamları olmadığı bir şəraitdə dostları buraxıb getdiyimə görə özümü o ki var danladım.

Qasıya çatdım və içəri boylandım. Otaq o qəddər qaranlıqdı ki, göz-gözü görmürdü. Xorultudan əlavə başqa qoribə bir səs də eşit-

dim: qanad pırlıtısına, dimdik tıqılıtısına oxşar bir səs. Əllərimi irəli uzadıb içəri girdim, "İndi öz əvvəlki yerimdəcə uzanacağam, – deyə öz-özümə gülümsədim. – Səhər yoldaşlarımlın təəccübüdən bərəlmış gözlərinə baxıb onları lağa qoyacağam".

Kiminsə ayağına ilişdim. Yatan adam o biri böyrü üstə çevrilib inildədi, ancaq ayılmadı.

Elə bu vaxt qaranlıqda gözlənilməz kəskin bir qışqırıq qopdu: "Piastr! Piastr! Piastr!" Səs beləcə ara vermədən, dəyişilmədən saat zəngi kimi eyni ahənglə davam etdi.

Bu, Kapitan Flint idi – Silverin yaşıl tutuquşusu! Sən demə qanad çalan, ağac qabığını dimdikləyən də o imiş! Yatanları ən sayıq gözətçidən belə yaxşı qoruyan o imiş! İndi də ez yekahəng, zəhlətökən çığırtısı ilə mənim gəlişimi xəbər verirdi.

Qaçıb gizlənməyə macal tapmadım. Tutuquşunun cır, cingiltili səsinə yatanlar ayılıb yerlərindən sıçradılar. Silverin səsi eşidildi. O, söyüş söyüb çığırdı:

– Kimdir gələn?

Mən qaçmaq istəyəndə kiminləsə toqquşdum. Onu itələdim, başqa birisinin pəncəsinə keçdim. O, mənə bərk-bərk tutub saxladı. Silver dedi:

– Dik, məşəli bəri gətir!

Quldurlardan biri eşiyə qaçdı və yanar kəsövlə qayıtdı.

MÜNDƏRİCAT

Dumanlı Albionun söz çəlgisi 4

İNGİLİS XALQ NAĞILLARI

Müdrük qotamlılar (*tərcümə edən: A.Mahmudov*) 11
Arzu üzüyü (*tərcümə edənlər: S.İmanova, A.Abbasov*) 13
Beş qardaş (*tərcümə edənlər: S.İmanova, A.Abbasov*) 16

XALQ MAHNILARI

(*tərcümə edən: Sabir Mustafə*)

İngilis xalq mahnıları

Ah, yox, Con 26
Balaca çoban qız 26
Bəstəboylu bir atım var 27
Bir qarı vardı... 28
Gedirsonmi cəbhəyə sən, Bili Boy 29
Kral Artur 29
Qoca kral Keul 30
Mən üç gəmi gördüm 30
Dəymiş albalı 31

Şotland xalq mahnıları

Çarli mənim özizimdir 32
Mənim yarım 33

İrland xalq mahnıları

Balıqsatan qız 34
Yat balam 35

Uels xalq mahnısı

Ata yurdu 36

VALTER RİLAYD

Çoban məhəbbətinə cavab (*tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva*) 37

VİLYAM ŞEKSPİR

Dünya teatrdır (<i>tərcümə edən: Sabir Mustafa</i>)	38
Əs. qış küloyı (<i>tərcümə edən: Sabir Mustafa</i>)	39
Nəğmə (<i>tərcümə edən: Sabir Mustafa</i>)	39
Soni yay gününə bənzədimmi mən? (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	40
Hamletin monoloqu (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	40
Şiltəq qızın yumşalması (<i>tərcümə edən: Əli Səbri</i>)	42

DANİEL DEFO

Robinson Kruzo (<i>tərcümə edən: Əkbər Ağayev</i>)	110
--	-----

CONATAN SVİFT

Qulliverin soyahotı (<i>tərcümə edən: Mikayıl Rzaquluzadə</i>)	148
--	-----

CON QEY

Çoban iti və canavar (<i>tərcümə edən: Məmməd Nəbiyev</i>)	155
--	-----

UİLYAM BLEYK

Bir üroyin nəğmələri (<i>tərcümə edən: Şahin Xəlilov</i>)	157
Xostə qızıl gül (<i>tərcümə edən: Hamlet İsxanlı</i>)	158
"Rossetti ölyazması"ndan (<i>tərcümə edən: Hamlet İsxanlı</i>)	158
Zəhər ağacı (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	158
İnsan mücarredliyi (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	159
Məhəbbət sirri (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	160
Körpə kədəri (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	160

ROBERT BERNŞ*(tərcümə edən: Sabir Mustafa)*

İnqilab nəğməsi	161
Mənim məhəbbətim	162
Busə	162
Mənim qəlbim dağlardadır	163
Köhnə dostluq	164
Və sairə və ilaxır	165

Findley	166
Yuvasını kotarımla uçurduğum çöl şişənima	167
Con – arpa donı	168

VALTER SKOTT

Bir saat soninlə (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	171
Kventin Dorvard (<i>tərcümə edən: Mikayıl Rzaquluzadə</i>)	172
Edam	172
Rəşadətın mükafatı	180

TOMAS MUR*(tərcümə edən: Sabir Mustafa)*

Ötən günlər həsrəti	188
Axşam zəngləri	189

CORC QORDON BAYRON

Ayrılanda (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	190
Könlüm qəmlidir (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	191
Ludditlərin nəğməsi (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	191
Həcv (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	192
Bir daha göz mərik biz (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	192
Axşamçağı (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	193
Şilyon məhbüsü (<i>tərcümə edən: Ənvər Rza</i>)	193

PƏRSİ BİŞİ SELLİ

Məhəbbət fəlsəfəsi (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	206
Gecən xeyrə qalsın (<i>tərcümə edən: Şəhla Nağıyeva</i>)	206
İngilislər üçün nəğmə (<i>tərcümə edən: Sabir Mustafa</i>)	207
Ozimandiyə (<i>tərcümə edən: Sabir Mustafa</i>)	208
Tənha quş (<i>tərcümə edən: Sabir Mustafa</i>)	209
Anarxiya maskaradı (<i>tərcümə edən: Məmməd Aslan</i>)	209

ELİZABET BERRET BRAUNİNG

Əgər mənə sevsən... (<i>tərcümə edən: Ağasəlim Hacıyev</i>)	225
---	-----

CARLZ DİKKENS

Pip (tərcümə edən: Əsəd Zeynalov) 226

EMİLİ BRONTE

Düşüncə (tərcümə edən: Ağasəlim Hacıyev) 249

DOM MORAES

Bağ (tərcümə edən: Ağasəlim Hacıyev) 249

CEYMS TOMSON

Göl (tərcümə edən: Ağasəlim Hacıyev) 250

CON GİTS

Əllər (tərcümə edən: Ağasəlim Hacıyev) 251

ARTUR HYUS KLAF

Dünya gözəldi (tərcümə edən: Ağasəlim Hacıyev) 251

LÜİS KEROLL

(tərcümə edən: Aydın İbrahimov)

Alisa möcüzələr ölkəsində 252

Dovşan balaca billi evə yollayır 252

Turtulmuş məsləhəti 258

CEYMS QRİNVUD

(tərcümə edən: Nuruəddin Babayev)

Balaca sofil 264

Oğey ana 264

Yenə ozablar, Evdən qaçaq düşürəm 268

Sənifəli bazarında axşam. Məni ciddi təhlükə gözləyir 272

"Hürməyi" sınaqdan keçirirəm, Təzə tanışlarım 277

Tağlar 282

BREM STOKER

(tərcümə edən: Rəfiqə Mirzəyeva)

Drakula 290

Vampirlər 290

Professor Van Helsing 293

Lusi vampirdir 296

Drakulanın məhvi 298

ROBERT LÜİS STİVENSON

Zooparka gedirik (tərcümə edən: Sabir Mustafa) 303

Rekviyem (tərcümə edən: Ağasəlim Hacıyev) 303

Dəfinələr adası (tərcümə edən: Ağasəlim Hacıyev) 304

Donizdəki macəralarım necə başladı 304

Çökilmənin ixtiyarında 308

Qayıqda 312

"Şon Rocer"i aşağı salıram 316

İzrael Hends 320

"Piastrlar" 326

Buraxılışa mosul:	<i>Əziz Gülbəyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Rəvan Mürşəlov</i>
Korrektorlar:	<i>Leyla Hüseynova Gülzaman Qurbanova</i>

Yığılmağa verilmişdir 31.03.2007. Çapa imzalanmışdır 14.08.2007.
 Formatı 60x90 ^{1/16}. Fiziki çap vərəqi 21. Ofset çap üsulu.
 Tiraژی 25000. Sifariş 133.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.

216(4)

f. 51

